Marjo Kolehmainen & Johanna Kuivakangas (toim.)

SITÄ SAMAA(KO) 🌼 💩 ?

PÄIHDEKASVATUKSEN SOUNDCHECK

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Marjo Kolehmainen & Johanna Kuivakangas (toim.)

Sitä samaa(ko)?

Päihdekasvatuksen soundcheck

ISBN 978-952-456-296-6 (painettu)
ISBN 978-952-456-297-3 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-0664 (painettu)
ISSN 2343-0672 (verkkojulkaisu)

Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 53
© 2018

Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu

Kustannustoimitus: Katja Tiilikka
Kuvat: Päivi Puttonen, Katrina Hämäläinen;
otsikon emojit: Wikimedia Commons
Taitto: Emilia Reponen

Marjo Kolehmainen & Johanna Kuivakangas (toim.)

SITÄ SAMAA(KO) 🌼 💩 ?

PÄIHDEKASVATUKSEN SOUNDCHECK

Sisällys

Marjo Kolehmainen & Johanna Kuivakangas
Traileri 5

1. OSA: Alussa oli päihdekasvattaja 8

Tommi Hoikkala
Nuorisotutkija päihdekasvattajana – virittävän valistuksen malli ja Mikko Salasuo 9

Elsi Vuohelainen
Päihdekasvattaja – päihteillä vai ilman? 18

Johanna Kuivakangas
Päihteet työnä – mitä ammattilainen todella ajattelee 24

Marjo Kolehmainen
Roolipeliä – nuorten kanssa toimivien ammattilaisten pelistrategiat nuorten päihdeasenteiden edessä 28

2. OSA: Sitten tulivat nuoret 38

Mari Tapio
Normihommia ja norminrikkojia – päihteiden paikka nuorten arjessa 39

Antti Maunu
Pitää tietää ite – pohdinnan herättelystä toimijuuden tukemiseen ammatillisissa oppilaitoksissa 46

Marjo Kolehmainen
Korkeakoulujen haalaribilettäjät ja heidän opiskelijakollegansa äitihahmot – kaikki tahtovat pitää hauskaa 55

3. OSA: Tapahtumapaikalla 61

Heidi Odell & Noora Paakki
Haloo – nuorten aikuisten mietteitä heidän saamansa päihdekasvatuksen merkityksestä 62

Pia Lundbom & Zita Kóbor-Laitinen
Nuorten kokemukset ja päihdekulttuurinen kehys 72

Arto Lindholm
Musliminuoret alkoholikulttuurien ristiaallokossa – muslimitaustaisten maahanmuuttajanuorten integroituminen suomalaiseen alkoholikulttuuriin 78

Marjo Kolehmainen
Musiikin voimalla – nuorten suomalaisessa päihdekulttuurissa kasvamisen maisemia ammattilaisten suulla 85

MARJO KOLEHMAINEN
& JOHANNA KUIVAKANGAS

Traileri

Pääsette aluksi klassisten ja legendaaristen päihdekasvatusvirheiden säestämälle matkalle – tämä on road movie. Ottakaa mukava asento.

Päihdepuheet ovat helvetistä. Tiedättekö ne klassiset virheet, jotka pilaavat mahdollisuudet ammattilaisena saada nuoret järkeviksi päihteiden suhteen? Päihdekasvatus on nuorelle kuin romanttinen elokuva, jota väheksytään yleensä sen kliseisyyden vuoksi ja pidetään ”naisten genrenä”. Päihdekasvatusta moititaan usein epärealistiseksi. Voiko siinä olla aina onnellinen loppu? Kysymys ei ole ainoastaan sisällöstä, vaan myös rakenteesta.

Päihdekasvatuksen käsikirjoitus

Olemme työssämme nähneet päihdekasvatuksellisia interventioita ja olleet niitä itsekin urallamme yhteistyössä tekemässä. Nuorten kanssa päihteistä puhuminen on aina arvokasta työtä, mutta tulokset ovat nähtävissä ryppyinä otsallamme. Suorastaan harmittaa, kuinka moni ammattilainen hukkaa potentiaalinsa näihin tuiki tärkeisiin hetkiin nuorten kanssa. Jos joku on tehnyt päihdekasvatusta samalla formaatilla vaikka kymmenen vuotta saamatta myönteistä vastakaikua tai kiksejä työstään, on silkkaa hulluutta uskoa, että yhdestoista vuosikaan samalla kaavalla osuisi tai uppoaisi. Ei se osu.

Tutustuminen nuoreen alkaa siitä, kun nuori tavataan. Mikäli nuori ei keskusteluissa mainitse päihde-sanaa eikä tuo esiin omaa käyttöään, niin miksi kannattaa uhrata kallista aikaa nuoren kanssa päihdekasvatukseen, etenkään, jos nuoren puheissa ei näytä olevan mitään huolta päihteistä? Aika moni tuntee piston sydämessään, ja itsekin voimme näin jälkikäteen pyytää anteeksi ainakin uramme alkuaikoina kaltoin kohtelemiltamme nuorilta.

Asiantuntijuuden kehittyessä huomasimme olevamme enemmän kiinnostuneita nuorten ihmisten potentiaalista ja tavasta viestiä elämänsä unelmista sekä tavoitteista kuin menneitä päihdesekoiluja kuvaavista sankaritarinoista. Kaveriporukassa nuorten on helppo liioitella ja puhua muunneltua totuutta. Moni tavallisista nuorista väittää tietävänsä kaiken päihdeaineista ja -käytöstä kokemusasiantuntijoina, mutta useimmiten tämä tarkoittaa kuitenkin baarissa käymistä viikonloppuisin kavereiden kanssa ja saunailtoja joukkueen kanssa promillerajan pysyessä humalan alapuolella.

Arjen kohtaamiset ja keskustelut nuorten kanssa vaikuttavat paljon enemmän nuorten asenteisiin päihteistä kuin vuosikymmeniä esimerkiksi samalla formaatilla koulussa järjestetty päihdekasvatustapahtuma. Katsovatko päihdekasvattajat liikaa peräpeiliin? Vai vahvasti tulevaisuuteen, mikä olisi tässä maailman muutoksessa nuoren kannalta

merkityksellisempää? Päihdekasvatuksessa ja päihdekulttuurin muutoksessa asenteisiin vaikuttamisen merkitys kasvaa kaiken aikaa. Siksi keskusteluun nuorten kanssa on panostettava enemmän kuin aikaisemmin. Me kaikki osaamme sen, jos vain haluamme.

Päihdekasvatustilanne on luottamuksen rakentamista ammattilaisen ja nuoren välillä. Ammattilaiselle ”ihmisenä kohtaaminen” on olennainen osa tätä kokonaisuutta. Jokaisen ammattilaisen sisällä asuu tai pitäisi ainakin asua myös inhimillinen ihminen. Ei voi olettaa, että tässä maailmassa nuori vakuuttuu osaamisesta ainoastaan sen takia, että ammattilainen on aikuinen.

Kohtauksia

Kasvattajan mielenkiinto nuorta kohtaan alkaa jo ensimmäisessä kohtaamisessa. Nuoret varsinkin ryhmänä ovat usein kuin toimintaelokuvan näyttelijöitä, jotka pyrkivät vangitsemaan ammattilaisen kohtaamisten alkuun sijoitetuilla rymistelykohtaamisilla. Nuorten mielenkiinto pyritään herättämään heti ensimmäisissä lauseissa. Tärkein viesti (mitä sinulle kuuluu?) on osoitettava heti, koska sen sijoittamisessa loppuun ei ole mitään hyötyä. Jos jaarittelusi ja kiertelysi on jo saanut nuoren mielenkiinnon lopahtamaan ja viskaamaan ammattilaisen keskusteluyrityksen ei-kannattavien kohtaamisten kasaan, peli on menetetty. Hyvä nuoren kohtaaminen voi olla kuin toimintaelokuva, jossa on räjähdysherkkä alku, hiljalleen rakentuva pääjuoni sekä yllätyksellinen loppu, joka saa ammattilaisen odottamaan jatko-osaa. Tässä tapauksessa sitä, että kohtaa nuoren pärjäävänä aikuisena automarketin kassalla.

Tyypillinen päihdekasvatustilanne muistuttaa nuorten mielestä enemmän legendaarista Pekka Saurin juontamaa yöradiota kuin draaman kaarellaan yllättävää kassamagneettielokuvaa. Leijonanosa ammattilaisista aloittaa (ryhmä)kohtaamisen kertomalla tittelinsä ja tulleensa kertomaan nuorille päihteistä, miksi niitä ei kannata valita elämänkumppaniksi. On nuoren aliarviointia olettaa, ettei hänelle olisi sanomattakin selvää, että päihteissä on paljon pahaa. Tämä on siis se klassinen virhe. Aloituksessa on tärkeää mielenkiinnon herättäminen ja itse kasvatustyössä se, että osaa työnsä – sen kohtaamisen.

Ammattilaisten aloituksen sanamuodot on valittu nokkelasti niin, että samaa uuvuttavaa lähestymistapaa voi käyttää kaikissa tilanteissa ilman aivoja rasittavaa kohdentamista. Aloitusta seuraa tietojen ja oikeuksien tyystin tarpeeton referointi – nuorellahan on hallussaan sama tieto parin klikkauksen päässä verkossa, josta se on luettavissa. Vaikka kohtaamisen viimeinen osuus osuisi suoraan ytimeen, nuori on todennäköisesti ehtinyt muodostaa ammattilaisesta mielikuvan, jota ei saa enää hevillä muutettua.

Päihdekasvatus on helvetistä -kuvauksemme ei esitä konkreettista ratkaisua nuorten kanssa toimivien ammattilaisten ongelmaan. Se voi jopa kirvoittaa sadattelemaan uravalintaa ja etsimään kuumeisesti työtä, jossa päihteitä ei tarvitsisi kohdata ollenkaan tai puhua sanaakaan aiheesta, vaikka kaupan kassalle tai linja-autonkuljettajaksi. Ei se ”päihdepiru” häviä eksyttämällä eikä ehkäisevällä työllä. Päihdekasvatukselle kun näyttää olevan mahdollisuudet joka paikassa. Nuoria kohdatessa voi muistuttaa itseään, että vastassa on ihmistaimi, jonka asemaan asettuminen (paluu nuoruuteen?) voi auttaa meitä näkemään paremmin, mikä on merkityksellistä. Jos emme itse ole kiinnostuneita työmme kaikista pinnoista, mikä saisi nuoren innostumaan puheistamme? Yksi resepti voisi olla: rakenna päihdekasvatustilanteesta kohtaaminen, jonka haluaisit itsekin kokea!

Näyttelijät

Kukaan ei etene entisestä nuoresta ja omien töppäyksiensä kokemuksista suoraan ammatilliseksi päihdekasvattajaksi ja päihdekulttuurin uudistajaksi. Yhä harvempi osaa uuden roolin suoraan heittämällä, vaan tarvitaan askel sivulle tai taaksepäin, jonka jälkeen lähdetään uuteen nousuun ja otetaan uusi tehtävä haltuun.

Alkusysäys tämän julkaisun tekemiseen kumpusi näistä helvetillisistä päihdekasvatustilanteista, joihin olimme joutuneet ja jopa sortuneet itsekin. Halusimme lähteä uteliaana hakemaan vastauksia: Onko tämän päivän ammattilaisten toteuttama päihdekasvatus mahdollisesti vieraantunut nuorten oikeasta elämästä? Vieläkö nykyammattilaiset pelottelevat, liioittelevat tai vähättelevät, kuten ennen tehtiin? Onnistuvatko päihdekasvattajat herättämään nuorten ajattelua ja ymmärrystä siitä, mitä omista valinnoista seuraa? Miten nuorten kohtaaminen tapahtuu? Entä mitä ajattelevat nuoret itse?

Julkaisussa on jalkauduttu ja haluttu kuulla ihmisiä – nuorten kanssa toimivia ja nuoria itseään. Päihdekasvattajuutta avaavat artikkelit ovat syntyneet ammattilaisten kohtaamisista. Ammattilaiset ovat olleet myös äänitorvia ja välittäjiä nuorten päihdekulttuurissa kasvun kokemusmaailmasta nuorten kertoman oman äänen lisäksi.

Julkaisun kuvituksessa on tehty yhteistyötä Muutostila ry:n Homies Youth Work (HYW) -hankkeen kanssa. Kuvitukset ovat hankkeen nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajaopiskelija-harjoittelijan ja itseoppineen kuvataiteilijan Päivi Puttosen sekä nuoren Katrina Hämäläisen toteuttamia. Kuvissa emojit seikkailevat suomalaisessa päihdekulttuurissa.

Halusimme kuulla rehellisiä ja moninaisia tarinoita. Saimme, mitä tilasimme, ja toisaalta emme saaneet. Emme usko, että olisi vain yksi totuus ja yksi ainoa oikea tapa

toimia. Esimerkiksi, että päihteistä puhuvan pitäisi itse pystyä toimimaan päihteettömän elämän esikuvana. Tavoitteenamme oli saada rouheita ja aitoja tarinoita nuorten kanssa toimivilta ammattilaisilta sekä kriittistä ääntä alan asiantuntijoilta. Toiveenamme oli päästä katsomaan ammattiroolin taakse. Haimme myös rehellistä nuorten ääntä heidän kokemuksistaan.

Haluamme sanoittaa sen, mitä ammattilaiset tunnistavat, mutta harvoin uskaltavat pukea sanoiksi – nuoret tunnistavat saman asian ja sanovat sen ääneenkin. Rouheus ja aitous pyrkimyksemme kiteytyy julkaisun nimessä: kysymme, sitä samaa(ko)? Kysymystä seuraavat kakka- ja kukkaemojit. Artikkeleista kuultaa niin nuorten kuin ammattilaistenkin kyllästyminen aiheeseen nuoret ja päihteet ja välinpitämättömyys sitä kohtaan. Eikä tämä tarkoita, etteikö aihe olisi tärkeä tai ehkäisevä päihdetyö merkityksellistä. Onko ehkäisevää päihdetyötä tai päihdekasvatusta tehty liian kauan samalla tavalla? Mikä estää toimimasta uudistuen ja kiinnostavammin? Millainen on tämän päivän kukkahattu? Päihde-sana kasvatuksen yhteydessä on negatiivisesti latautunut, vaikka monelle ammattilaiselle se henkilökohtaisesti merkitsee sosiaalista liimaa ja hauskuutta.

Ellinoora kysyy Carrie-biisissään: ”*Kelle täällä pitää maksaa, ettei kaikki olis niin paskaa?* ” Ellinooran ronskin kysymyksen takana on vaikea aihe: Jokainen haluaa elää rakastettuna ja onnellisena, olla tarpeeksi hyvä – myös työssään ja ammatissaan. Lähes poikkeuksetta kohdataan vastoinkäymisiä, jotka ovat epämiellyttäviä. Jos jokin – niin omassa henkilökohtaisessa elämässä kuin työssä – ei tunnu hyvältä, silloin on muutettava suuntaa, tekniikkaa ja asennetta. Ja otettava asiat puheeksi. Kun ei voi ylittää eikä alittaa, silloin on mentävä päin.

Aikuiset eivät aina ole innoissaan nuorten päihteisiin liittyvästä kiinnostuksesta, eikä yhteistä kieltä välttämättä löydy. Toisten mielestä päihteet ovat hauskoja, toisten mielestä inhottava juttu – niin aikuisten kuin nuortenkin. Yhteistä kieltä niin aikuisten kuin nuortenkin nykyaikaisessa viestinnässä edustaa emojien käyttö lähes joka kanavassa. Hymiö- ja kuvasymboleiden avulla voi viestiä nopeasti keskustelun äänensävyä, asenteita ja tunteita. Emojien avulla tunteiden viestintä voi tuntua jopa helpommalta. Julkaisumme nuoret kuvittajat taitavat emojien maailman ja käyttävät niitä luontevasti lisäämään tunnetta kuviin. Tutkijoiden mukaan nuoret ovat oikeassa. Psykologi Owen Churches Flindersin yliopistosta Australiasta on tutkinut, että emojit aktivoivat aivoissa samat tunne- ja kasvojentunnistusalueet kuin kasvokuvien näkeminen. Kun lähetämme kaverille emojin, sen hymy voi tarttua kuin oikeasta hymystä. Tunteiden tunnistaminen ja välittäminen on ollut kautta ihmiskunnan historian tärkeä selviytymiskeino.

Päihdekeskustelusta nuorten kanssa voi tulla miellyttävä, jos päihteistä puhutaan suorasukaisesti, realistisesti ja mutkattomasti. Päihteet ovat ylisukupolvinen juttu; ne kiinnostavat eri sukupolvia, eikä kiinnostuksessa ole sukupuolellakaan väliä. Samoin kuin kakkajutut jaksavat kiinnostaa ja naurattaa eri-ikäisiä; kysymyksessähän on luonnollinen asia. Samalla tavalla päihteistä puhumista voisi luonnehtia luonnolliseksi asiaksi.

Päihteistä puhuessa voi esitellä yksityiskohtaisesti eri päihdeaineita ja niitten käyttötarkoituksia. Päihteet saavat ihmiset rohkeammaksi, irti arjesta, ja yksi näkökulma on, miten esimerkiksi alkoholi työllistää ihmisiä. Päihteiden merkityksen jokapäiväisessä elämässämme voisi tuoda arkisesti esille keskusteluissa. Itse päihteiden lisäksi päihdekasvatuksessa sivutaan tietysti kunkin hyvän elämän ja unelmien olemusta.

Aplodit

Kirjoittajakutsussa pyysimme alan asiantuntijoita tarkastelemaan päihdekasvattajien toimintaa nuorten päihdekokemusten sekä asenteiden kohtaamisessa. Haastoimme pohtimaan, mihin kohdistuu tulevaisuuden päihdekasvatustyö nuorten parissa. Tarjoamme pienen kurkistuksen suomalaisen päihdekulttuurin arkeen ja tulevaisuuteen, jota nykynuorten sukupolvi on luomassa. Kirja antaa päihdekasvattajille eri toimintaympäristöissä (esimerkiksi opettajat, nuorisotyöntekijät ja muut nuorten kanssa työtä tekevät sekä alan opiskelijat) mahdollisuuksia reagoida, reflektoida ja tarkistaa toimintansa suuntaa.

Tässä julkaisussa saamme katsoa ansiokkaan kirjoittajakaartin kanssa, mitä päihdekasvatus voisi tarkemmin tarkoittaa suomalaisessa päihdekulttuurissa tulevaisuudessa. Ääneen pääsevät sekä päihdekasvattajat että nuoret. Kamera käy, ja pääsemme seuraamaan tilannetta myös tapahtumapaikalla. Sitä samaako vai jotain muuta? Arvostamme kaikkia monipuolisia mielipiteitä, joita käsikirjoituksen aikana saimme ja joita nyt voimme sinulle, tämän julkaisun lukijalle, jakaa. Rautaiset kirjoittajat pohdiskelevat merkittäviä kysymyksiä. Yhteinen nimittäjä keskusteluille voisi olla: millaista tulevaisuuden päihdekulttuuria rakennamme?

Kiitämme lämpimästi kaikkia julkaisun tekemiseen osallistuneita asiantuntevia kirjoittajia, rohkeita nuoria ja osaavia ammattilaisia sekä taitavia Humakin yhteisöpedagogi-, kulttuurituottaja- ja tulkkiopiskelijoita.

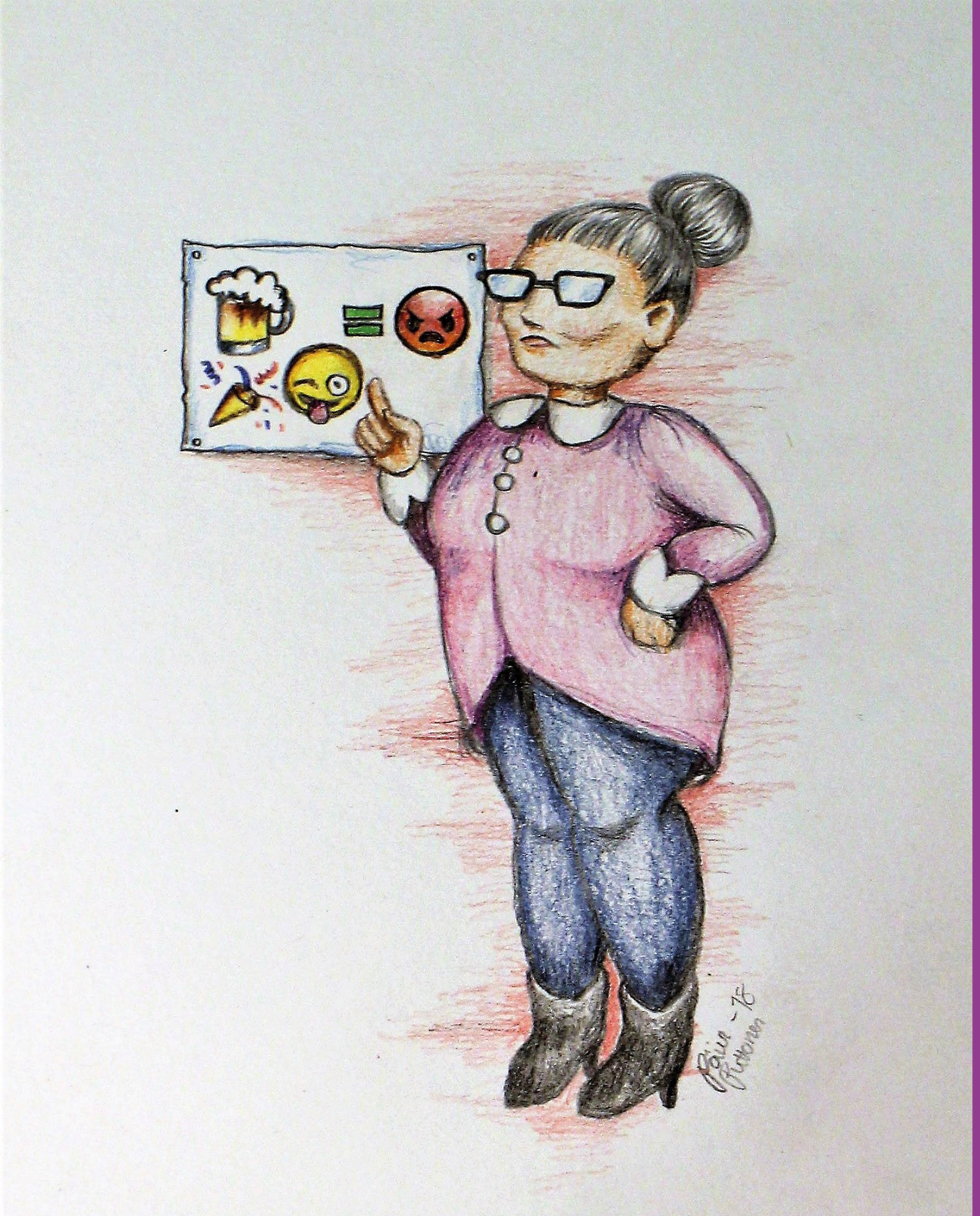

1. osa:
Alussa oli päihde-kasvattaja

TOMMI HOIKKALA

Nuorisotutkija päihdekasvattajana – virittävän valistuksen malli ja Mikko Salasuo

Monipuolinen ja räväkkä nuorisotutkija Mikko Salasuo on nuorten liikkumisen, liikunnan ja urheilun spesialisti. Hän on myös suomalaisten kollegoidensa joukossa harvinainen nuorten alakulttuurien tuntija. Hän on taustaltaan nykyajan historiaan erikoitunut sosiaalihistorioitsija, joka väitteli vuonna 2004 huumeista ajankuvana[1]. Hän pitää röörriä edelleen auki päidetutkimukseen ja julkaisee jatkuvati myös sen kentän teemoista. Mikon vastaväittäjänä toimi legendaarinen Juha Partanen (1937–2013)[2], virittävän alkoholivalistusmallin perusheebo. Juha Partanen on ja oli Mikkoa ja minua yhdistävä hahmo. Aloitin oman tutkijanurani 1980-luvun alussa Juha Partasen johtamassa alkoholivalistusprojektissa, jossa keskityin nuorten asioihin ja koulun päihdekasvatusmalleihin[3]. Salasuon kanssa ollaan sitä mieltä, että hän ja minä olemme kelpo veikkoja pohtimaan, mitä valistus on ehkäisevän päihdetyön raamissa. Suoritamme tehtävän haastattelukeskustelun keinoin.

TH: Olet tehnyt myös käytännössä päihdetyötä tai ennalta ehkäisevää päihdevalistusta, kuten termi kuuluu.

MS: 2000-luvun alussa, 2001–2003, teimme Tuukka Tammen kanssa STM:n rahoittaman kansallisen huumevalistus- ja mediakampanjan. Siitä muotoutuivat sitten ”Koko totuus, puoli totuus” -verkkosivut. Se oli mittava kokonaisuus, ja siinä oli mediaviestintä lähtökohtana virittävän valistuksen teorian pohjalta.

TH: Palautuuko tutkijaroolisi päihdekentällä nimenomaan tähän teoriaan ja virittävän valistuksen malliin? Miten kuvaisit mallia?

MS: Näen sen tulevan viestinnän puolelta. Se on niin sanotun lääkeruiskumallin vastakohta, joka on edelleen vahva ehkäisevän päihdetyön virallisella ulottuvuudella ja kasvatuksessa. Se sisältää piiloajatuksen, että järjestämällä lapset ja nuoret johonkin toimintaan, esimerkiksi harrastuksiin, heidät rokotetaan päihteiden käyttöä vastaan. Virittävän valistuksen ajatuksen tai teorian mukaan päihteet voivat olla osa elämää ja osa ihan tavallista olemista. Se luottaa ihmisten harkintakykyyn, reflektioon. Kun opit pohtimaan – itseksesi ja yhdessä kavereiden kanssa – niitä kysymyksiä, niin päihteistä ei silloin synny välttämättä ongelmaa. Ero rokotusmalliin on siinä, että rokotuksen ajatellaan estävän tartunnan. Et edes kokeile niitä. Virittävän valistuksen mallissa ei oleteta yksittäisen kampanjan vaikuttavan suoraan käyttäytymiseen – vaan kehittävän kykyä ajatella. Tämä liittyy myös ihmiskuvaan ja yhteiskunnallista toimintaa koskeviin käsityksiin. Emme halua kasvattaa lapsista ja nuorista valistuneessa kulttuurissa tai yhteiskunnassa ulkoisesti ohjautuvia ja auktoriteetteja sokeasti uskovia tahdottomia yksilöitä. Päihteet kuuluvat kulttuuriin, mutta pointti on se, miten niiden käytöstä koituvia haittoja säännellään. Päihteitä voi käyttää tietoisesti, riskit tiedostaen.

---

[1] Salasuo, Mikko (2004) Huumeet ajankuvana. Tutkimus huumeiden viihdekäytön kulttuurisesta ilmenemisestä Suomessa.
[2] Virtanen, Matti (2013) In memoriam: Juha Partanen.
[3] Hoikkala, Tommi (1987) Päihdeopetusmallit.

TH: Mikä on tiedon tehtävä tuossa sääntelyssä?

MS: Ajatus tulee valistuksesta. Kun ihmiselle tarjotaan tietoa, myös ristiriitaista, moninaista tietoa, niin oletetaan, että ihminen kykenee omatoimisesti päättelemään, miten on fiksua toimia sen tiedon valossa. Käyttäisin valistusspesialisti Markku Soikkelin[4] leirinuotio-metaforaa. Yksi voi nukkua nuotion äärellä, toinen voi kuivatella sukkia siinä, kolmas voi grillata makkaraa, neljännet voivat laulaa yhdessä värssyn kitaran tahdittamana. Olennaista ei ehkä ole se, mitä tiedon ympäristössä välittömästi tehdään, vaan se, että tietoa tarjotaan ja pidetään ihmiset virittäytyneinä kysymyksiin. Valistuksella pyritään siihen, että kasvava ihminen on kykenevä itse miettimään koko kasvun asetelmaa, syvällisesti, omista arvoista ja asenteista lähtien, niin että käyttötilanteiden episodeissa on kykenevä ratkaisemaan, käyttääkö vai ei. Tai jos käyttää, niin millaisen paikan päihteille sitten antaa elämässään. Näin toimii myös ennaltaehkäisy tässä mallissa yksilötasolla. Virittävän valistuksen preventiivinen näkökulma on vahva.

TH: Nuoria ei siis voi rokottaa immuuneiksi päihteiden vaikutuksilta, mutta heidän kanssaan voi virittää henkilökohtaisen ja sosiokulttuurisen tietoisuuden prosesseja päihteistä, siis keskustelemalla niistä tai työstämällä niitä asioita muilla tavoin. Niinkö?

MS: Kyllä. Käymällä keskustelua kehitämme nuoren omaa kykyä tehdä järkeviä päätöksiä – emme yritä ruiskuttaa häneen omia päätöksiämme.

TH: Eikös sosiaalinen kudos ole olennaista? Kokeilut tehdään yleensä aina frendien ja kavereiden kanssa. On sosiaalinen paine, ja murrosiässä ihmiset lienevät kehityksellisesti kaveririippuvaisimpia, mitä elämänkulun eri kohtiin tulee. On aika optimistista luottaa yksittäisen nuoren harkintaan tämmöisessä kohdassa.

MS: Tietysti, mutta mikä on vaihtoehto? Entisen Neuvostoliiton Komsomol tai Pohjois-Korea, suljetaan nuoret keski-ikäisten nuorisojohtajien vetämiin ihanteellisiin ja kirkasotsaisiin reservaatteihin, kehityshautomoihin. Korostaisin yhteiskunnallisen ja kulttuurisen keskustelun ulottuvuutta. Virittävyyden malli toimii myös muissa nuoria koskevissa kysymyksissä. Nuorisotutkijoina tuomme tietoa ja tuloksia ja postaamme niitä julkisuuden välityksellä yleiseen keskusteluun. Tämä koskee niin NEET-nuorten tilanteita kuin nuorten harrastustoimintaa.

TH: Luotamme siis rationaaliin yhteiskunnalliseen keskusteluun. Some-aikalaisuudessamme vaativa kanta. Mutta tarkoittaako se, että ei edes yritetä vaikuttaa nuorten toimintaan yksilötasolla. Onko tässä jokin (teoreettinen) näkemys, että yksilöön vaikuttaminen on niin vaikeaa ellei mahdotonta, että sitä ei edes yritetä?

MS: Niin, emme usko mekaaniseen ihmiskuvaan ja skinneriläiseen stimulus–response-malliin. Ja kyllä: optimisteja olemme. Ehdotamme että jengit – siis kansalaiset – miettivät uudelleen asioita, niiden yhteiskunnallisia kytköksiä, rooleja sekä merkityksiä. Siinä oletetaan, että tieto myös valuu ja siirtyy yksilötasolle ja ihmisten elämänyhteyksiin, ryhmiin.

TH: Sosiologijargonissa voisi sanoa, että valistuksella on refleksiivistä voimaa, jos se tehdään hyvin ja taiten sekä eri kohderyhmiä puhuttelevasti. Mutta puhummeko ehkä enemmän nuorisoammattilaisille kuin suoraan nuorille?

MS: Kyllä, puhumme päihdekentän tärkeistä toimijoista. Kyllä virittävän valistuksen ajatus elää kentän keskeisten järjestöjen piirissä: EHYT, A-klinikkasäätiö, YAD. Ei siellä ajatella, että me pystymme rokottamaan. Niissä otetaan uusia asioita herkällä otteella vastaan. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kysymykset. Kun ei kuvitella, että meillä on rokote, uudetkin asiat voidaan heittää sinne leirinuotion aineksiksi. Ei ole mitään tiukasti normitettua sisältöä, mikä on oikea tapa tehdä. Tämä tekee työkentästä moninaisen, eikä sitouduta yksittäisiin sisältöihin, vaan ollaan avoimia eri virikkeille. Suomalaisen päihdetyön eetos on moderni, ainakin mainituissa järjestöissä. Se on ajassa kiinni, nettiaddiktiot, peliriippuvuus ja muut uudet teemat. Ylipäätään addiktiot muodostavat päihdetyön teeman.

TH: Se addiktio on se kysymys, vai mitä?

MS: Monenlaisia näkökulmia on hallittava, tai kyettävä liikkumaan niissä. Peliriippuvuudet, ja päihdekeskustelu on myös vahvasti riippuvuuskeskustelua. Mutta on tässä myös yhteiskunnallinen ulottuvuus.

TH: Juha Partasen tutkimusryhmän tuottamassa ”klassisessa” virityksen mallissa yhteiskunnallisuus ja yhteiskuntapolitiikka ovat ihan lähtökohdissa. Humalaa tavoitteleva suomalainen on yhteiskunnallisuutensa peili ja tulos. Partasen ryhmän jäsen Matti Virtanen julkaisi erinomaisen tietokirjan, jossa virittävän valistuksen malli purettiin osiinsa. Virtanen näytti miten malli toimi 1980-luvun alun Suomessa. Kirja on hurja käytäntökoe sille mallille. Tarkoitan tätä: Matti Virtanen (1982) *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala*. Se on myös oiva suomalaisen alkoholipoliittisen ajattelun dokumentaatio kokonaiskulutusmalleineen. Se kertoo, miten moderni, fiksu yhteiskunta säätelee alkoholiolojaan. Se tapahtuu kaksitasoisesti. Saatavuutta säädellään yhteiskuntapolittiisin päätöksin universalistisen mallin mukaan. Ja toisaalla on valistus. Jengi voi päättää itse, pitääkö se tipattoman tammikuun vai ei. Olennaista mallissa on myös tutkimustiedon käyttö. Pystytään ennustamaan, miten alkoholihaitat kehittyvät, jos saatavuutta lisätään tai vähennetään.

[4] Kotovirta, Elina & Mustalampi, Saini & Sarvanti, Tapani & Tenkanen, Tuomas & Warsell, Leena (2014) In memoriam: Markku Soikkeli 1951–2014.

TH: Eduskunnan enemmistö ei luottanut alkoholitutkijoiden tutkimusnäyttöön ja niin sanottuun kokonaiskulutusmalliin äänestyksessään uudesta alkoholilaista joulukuussa 2017.

MS: Niin, lakimuutos oli tutkimustiedon valossa typerä. Tiedetään, että saatavuus ja hinta ovat nopein tapa vaikuttaa kulutukseen – sekä ylös- että alaspäin. Nyt helpotetaan saatavuutta, jolloin kokonaiskulutus kasvaa ja samalla haitat ja kustannukset lisääntyvät. Kun vielä tiedetään, ettei ns. substituutioteoria toimi, siis ajatus että A-olut korvaisi ostoskärryssä keskioluen, juodaan jatkossa sekä kepua että A-olutta. Tästä on niin vahva tutkimusnäyttö, että vaikka kuinka uskoisi toisin, niin näin siinä tulee käymään. Minä luotan täysin THL:n laskelmaan siitä, että alkoholikuolemat kääntyvät taas kasvuun ja sama koskee kroonisia alkoholisairauksia. Tällaisessa yhteiskuntapolitiikassa ei ole mitään järkeä.

TH: Tulit maininneeksi substituutioteorian. Tässä Klaus Mäkelän (1975) huikea klassikko. Luen abstraktista eli tiivistelmästä: ”*Sociologists, particularly in the United States, have devoted little attention to the impact of centrally directed alcohol policies on drinking problems. Sociocultural studies of religious and ethnic differences in drinking behavior appear to suggest that the liberalization of alcohol policies would favor the growth of moderate drinking patterns at the expense of excessive drinking. However, this 'substitution hypothesis' receives less support in Scandinavian research on alcohol policy than does an alternative 'addition hypothesis.' When policy controls on alcohol are relaxed, increases in moderate consumption occur in addition to and not at the expense of relatively stable patterns of heavy drinking.*” Ja hei, artikkeli[5] on julkaistu vuonna 1975, jolloin sä olit kolme vee, siis kolmen vuoden ikäinen! Teoria siis oletti, että miedompien juomien nauttiminen korvaisi vahvemmat. Kävi toisin, syntyikin ”additio”, lisäys. Vahvojen lisäksi ruvettiin vetämään myös mietoja.

Olet puhunut valistuksen kaksiraiteisuudesta. Selitä se.

MS: Kyllä, virittävä valistus on kaksiraiteinen malli, jossa on yhteiskuntapoliittinen väylä ja yksilöihin vaikuttava striimi. Ne kulkevat käsi kädessä. Saamme virityksen kautta ihmiset pohtimaan näitä kysymyksiä, mikä voi lopulta jopa vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Käyttäytymisen muutos ei kuitenkaan ole virittävän valistuksen ensisijainen tavoite. Ajatus on se, että kun keskustelemme, saamme uusia näkökulmia ymmärtää asioita laajemmin. Otetaan vaikka perinteinen känni: känniääliö on nykyään paheksuttu ilmiö, aivan toisella tavalla kuin vaikka 20 vuotta sitten.

TH: Miten nämä kaksi tasoa toimivat ajankohtaisessa tilanteessa, joka syntyi taannoisessa alkoholilain uudistuksessa, joka siis tuli juuri voimaan, tämän vuoden alusta?
MS: Kun humalajuominen on vähentynyt ja käytös on siistiytynyt, niin yhteiskuntapoliittisen tason pitäisi pelata samaa peliä. Ongelma tuli siitä, että alkoholiteollisuuden lobbarit tulivat niin vahvasti mukaan. Kaupallinen taho onnistui vaikuttamaan saatavuuden lisääntymiseen. On mittava kansainvälinen tutkimusnäyttö, että tällaiset toimet lisäävät kokonaiskulutusta. Kaikki valistuneet keskustelijat tuntevat tämän, ja usein puhutaan WHO:n raportista[6]. Mekanismi on se, että kysyntä lisääntyy kun tarjonta lisääntyy. Virittävän valistuksen mallia ei ole ajateltu tällaiseen asetelmaan, että yhtäkkiä lisätään tarjontaa. Tässä uudessa tilanteessa logiikat eivät kohtaa.

TH: Kansanedustaja Jaana Pelkosen (kok) argumentti oli, että koska nuoret eivät enää kännää ja koska raittiiden nuorten määrä on lisääntynyt, niin voidaan lisätä tarjontaa ja nostaa kokonaiskulutusta. Absurdia.

MS: Hullunkurista sikäli, että virittävän valistuksen sisäänrakennettu aikajänne on pitkä. Hitaalla prosessilla edetään kohti tilannetta, jossa Markku Soikkelin sanoin olemme valaistuneet. Emme siis valistuneita vaan valaistuneita, niin että päihteitä osataan käyttää järkevästi ja harkitusti. Virittävä valistus perustuu ja perustuu siihen, että yhteiskunnassa on valistuneita ääniä ja valistuneita kansalaisia. Nyt ollaan mielettömässä tilanteessa. Alkoholiteollisuuden ääni yrittää imitoida virittävän valistuksen ääntä, se puhuu vastuullisesta juomisesta ja herjaa känniääliöitä. (Hakkaraista se ei kuitenkaan tuominnut.) Mutta se tarttuu vain virittävän valistuksen yksilöä kohtaavaan raiteeseen. Huolta kokonaiskulutuksen kehityksestä se ei kanna. Miksi kantaisi, sillä sen intressissä on alkoholikaupan menekin edistäminen. Erityisesti tämä koskee Panimoliittoa ja olutta. Ja mitä nuoriin tulee, alkoholiteollisuuden *hidden agenda* on lisätä nuorten alkoholin kulutusta – miksi limuviinat muuten olisivat niille niin tärkeitä?

TH: Virtasen kirjan ilmestyessä vuonna 1982 suomalaisten alkoholin kokonaiskulutus oli noin kuusi litraa per capita. Siis huomattavasti vähemmän kuin nykyään.

MS: Tällä hetkellä se on vähän alle 10 litraa vuodessa. Kulutus on kuitenkin laskenut vuoden 2004 veronalennusten jälkeen. Kokonaiskulutus oli tuolloin noin 11 litraa per capita.

TH: Onhan kulutus vähentynyt vuoden 2004 tasosta. Matti Virtanen muuten kirjoitti mainion kirjansa lopussa valistuksen kaksiraiteisuudesta, josta sinäkin puhut edellä, seuraavasti:

> *”Jokainen tietää, kuinka vaikea yksittäisen ihmisen on muuttaa tapoja ja tottumuksia, koko kansan juomatapojen muuttamisesta puhumattakaan. Monet kulttuuriset ja elinolosuhteiden luomat paineet sekä yksilölliset tarpeet pitävät yllä totunnaisia juomatapoja, jatkuvuuden kehää on vaikea murtaa. Mutta*

[5] Mäkelä, Klaus (1975) Consumption Level and Cultural Drinking Patterns as Determinants of Alcohol Problems.
[6] *WHO Global Status Report on Alcohol 2004.*

miettimään, pohtimaan, tiedostamaan valistus voi kyllä panna niin yksittäisen ihmisen, kuin niin sanotun julkisen mielipiteen. Ja miettimisestä on vielä varsin pitkä matka käyttäytymisen muuttamiseen. Siksi valistus ei voi olla kertalaukaisu, vaan pitkäjänteistä ja monipuolista toimintaa, jolla voidaan käynnistää ja tukea heräämiä pyrkimyksiä tervehdyttää elämäntapoja. Valistus on pitkä ja monimutkainen prosessi, jossa yksi sanoma parhaimmillaan panee liikkeille, virittää ajatuksia, oivalluksia, keskustelua, väittelyä mielipideilmaston eri tasoilla. Lyhyesti, valistuksen vaikutukset näkyvät sen kyvyssä saada aikaan eri näköistä vipinää. Mutta kaikki riippuu valistuksen sisällöstä. Vipinää saa aikaan vastanäkemys tai idea, joka jollakin tapaa ylittää vakiintuneen ajattelun ja asennoitumistavan. Juo vähemmän -tyyppinen käskevä valistus voi kyllä pitää asian ihmisen mielessä ja vaikuttaa yleiseen ilmapiiriin, mutta ei auta ihmisiä millään tavalla ymmärtämään, mistä juomisessa on kyse.”

MS: Aivan, nykynuoret muodostavat noihin aikoihin verrattuna raittiin sukupolven, ja etenkin suurten ikäluokkien nuoruuden aikoihin verrattuna erilaisen sukupolven.

TH: Suuret ikäluokat muodostivat märän sukupolven. Se on Pekka Sulkusen väitöskirjassaan lanseerama käsite[7]. Miten luonnehtisit sukupolvien eroja? Sulkunen tarkoitti 1939–1955 syntyneitä suomalaisia.

MS: Olennainen ero suhtautumisessa humalajuomiseen ja suurkulutukseen. Suuret ikäluokat ovat olleet läpi elänmänkulkunsa humalasuuntautuneita. Myös alkoholihaitat ovat osuneet vastaavalla tavalla noihin ikäluokkiin. Nykynuorten suhtautuminen on tässä suhteessa kovin erilainen, voidaan jo puhua ikäluokkien sisällä muodostuneista suhteellisen suurista raittiiden määristä. Suurten ikäluokkien kohdalla raittiiden määrä katosi suorastaan kollektiivisesti[8]. Minusta se selittyy nuoruuden muutoksilla. Nuorten elämään on tullut tekijöitä, jotka ovat muuttaneet nuorten dokaamisen ja tupakoinnin roolin nuoruudessa. On paljon muutakin tekemistä kuin juhlia humaltumistarkoituksessa. Siksi juuri tällaisessa yhteiskuntapoliittisessa tilanteessa saatavuuden lisääminen tulee ongelmalliseksi. Ei ole fiksua lisätä tarjontaa etenkään nuorten suosimien juomaryhmien osalta (limuviinat). Sehän tarkoitaa, että alkoholi tuodaan tietoisesti lähemmäs nuoria ja tehdään se heille houkuttelevammaksi. Miksi rikkoa tai sotkea herkkiä kulttuurisia prosesseja, jotka määrittävät nuorten suosiossa olevia asioita, ja sitä miten nuoret itse näkevät sallittavan käyttäytymisen rajat? Alkoholin saatavuus helpottuu ja hinta laskee, mikä tekee kuviosta paradoksaalisen. Riski on huomattava, eikä signaali – siis limuviinat ja A-olut lähikaupoissa – ole hyvä. Juomatilanteet ovat aina valintoja, ja valinnat ovat kahden vaiheilla.

Mennäänkö tänä iltana pelaamaan jotain peliä jonnekin, vai mennäänkö dokaamaan. Niin jos hinta laskee riittävästi ja saatavuus helpottuu riittävästi, niin se valinta voikin kääntyy nuorilla toiseen suuntaan. Hyvän kehityksen särkemistä en ymmärrä.

TH: Sitaatti lisää Virtasen Matin kirjasta:

”Valistuksen painopisteen pitäisikin olla kysymyksessä, miksi ihmiset juovat, niin kuin juovat ja miksi käytöstä aiheutuu sellaisia haittoja, kuin aiheutuu? Näin valistuksella voitaisiin paljastaa juomatapoja ylläpitäviä yksilöllisiä, sosiaalisia, kulttuurisia mekanismeja. Tätä kautta vasta voidaan ehkä vähitellen päästä hitaasti alkoholinkäytön tietoisempaan yksilölliseen ja sosiaaliseen hallintaan. Siis ihmisten oman ajattelun ja toiminnan kautta valistus ei kykene käskemään, virikkeitä se voi aina antaa.”

Alleviivaisin sosiaalista tasoa, ja nuorten kohdalla se tarkoittaa nimenomaan ryhmädynamiikkaa sekä ryhmäsäätelyä. Onko tässä kyse mainitsemistasi herkistä prosesseista?

MS: Kyllä. Kysymys on myös siitä, miten kansalaisyhteiskunnasta nouseva politiikka mukailee mikrotason ryhmäilmiöitä. Siis niin, että se politiikka pyrkii edistämään ensisijaisesti kansalaisten hyvinvointia. Ja palaan kysymykseen, miten alkoholiteollisuuden intressit pelaavat asetelmassa peliään.

TH: Sinun pointtisi on siis, että nuorten raittiiden määrän lisääntymistä ja ei-humalahakuista juomista pitää ja olisi pitänyt varjella, niin että myönteinen kehityssuunta ei vaarantuisi?

MS: Juuri noin. Uudessa laissa on paljon elementtejä. Poistetaan turhia säädöksiä, sääntöjä, esteitä, ravintoloiden aukioloaikaa ollaan pidentämässä, terassimahdollisuuksia pidentämässä ja noin. Se on tietyssä linjassa suomalaisen alkoholipolitiikan kanssa. Mutta siihen liimattiin pakolla saatavuuden lisääminen, mikä on kokonaisuuden ja maltillisen linjan rikkova elementti. Prosessi vuotaa, ja tästä seuraa että kokonaiskulutus lähteekin kasvamaan. Nuorten alkoholinkäyttö lisääntyy, ei välttämättä kaikissa nuorten ryhmissä, mutta näin käy erityisesti heikommissa sosioekonomisissa ryhmissä. Näin voi ennakoida. Nuorisokulttuurien myönteinen kehitys ei jatku, vaan kehitys hajoaa ja polarisoituu. Eriytyminen kärjistyy, ja ääripäihin syntyy – tai on jo syntynyt – digiajan terveet nuoret ja toisessa suunnassa kehityksestä irronnut ja eriytynyt ryhmä, jolle luodaan paremmat mahdollisuudet siihen alkoholin käyttöön. Tämä tehdään tarjoamalla alkoholia helpommin saataville, alentamalla hintoja.

TH: Panimolobby ei tahtonyt nähdä alkoholipolitiikan tuollaista yhteiskunnallinen kytköstä?

---

[7] Pekka Sulkunen (1981, 241) kirjoitti: ”Sen sijaan 1930-luvun lopulla ja sitä myöhemmin syntyneiden keskuudessa raittius oli aikuisiässä lähes olematonta vuonna 1976. Esimerkiksi vuosina 1946–1955 syntyneistä oli vuonna 1976 pysynyt kokonaan raittiina vain 3 %.” Sulkusen nippuväitöskirjan ao. artikkeli on seuraava: Sulkunen, Pekka (1980) Märkä sukupolvi.

[8] Märän” sukupolven yhtenäisyys osoittaa, että alkoholin kulutuksen kasvu oli kollektiivinen prosessi.” (Sulkunen 1981, 241.)

MS: Toinen iso kysymys, jota keskustelussa mietittiin aika vähän, liittyy sosiaaliseen mediaan. Voidaan myös kysyä, mikä sosiaalisen median vaikutus on virittävään valistukseen. Siinähän on kollektiivinen halu oppia ja ymmärtää ja lähdetään siitä, että se prosessi on sosiaalinen. Yksilö nähdään yhteyksissään ja rakenteissaan toimivana subjektina. Subjektille nähdään valinnan mahdollisuudet, mutta valintoja ei tehdä atomistisesti. Sosiaalinen media jotenkin rikkoo noita sosiaalisia rakenteita ja tuottaa meidät entistä vahvemmin yksilöinä – tai ainakin toimijoina, joilla on vahva illuusio itsestään yksilöllisinä toimijoina. Tälle yritetään työntää vastuuta, että saa itse päättää ihan joka asiasta. Tällaista kykyä sillä yksilöllä ei tietenkään ole, koska yksilöt toimivat aina sosiaalisissa konteksteissa, suhdejärjestelmiensä puitteissa. Virittävän valistuksen pulma on, miten syöttää virittäviä viestejä sinne somen keskusteluihin, signaalien määrä kun on aivan tolkuton. Siis sellaisia viestejä, jotka lähtisivät elämään. On käynyt ilmi, että päihdeasioissa tehokkaimmat keskustelun tuottajat somessa ovat alkoholiteollisuuden vaikutuspiirissä. Näin on Euroopassa, mutta myös Suomessa. Alkoholiteollisuuden taloudellinen panostus esimerkiksi Facebookissa on merkittävä, keskustelun aiheet ovat alkoholimyönteisiä, ja tämä vaikuttaa mielipideilmastoon.

TH: Miten Suomen panimolobby on hääränny netissä? Vai miten nuo vaikuttamisen mekanismit menevät?

MS: Kontekstit ovat moninaiset. Some on rikkonut koko asetelman, josta mielipideilmasto aikoinaan muodostui. Julkisuus on muuttunut ja pirstoutunut. Samalla some on sosiaalisessa mielessä älyttömän intensiivinen. Panimoteollisuuden somekampanjat onnistuvat, koska ne pääsevät nuorten arkielämän omiin välineisiin ja sen kautta nuorten omiin sosiaalisiin kudoksiin.

TH: Miten se onnistuu?

MS: Ostamalla klikkauksia nuorilta! Tilanne korostaa koulun ja päihdekasvatuksen merkitystä. Sinänsä ei ole ongelma, että somesta nousevat virikkeet ovat peräisin alkoholiteollisuudesta, kunhan ne tunnistetaan sellaisiksi. Se tietysti edellyttää, että päihdekasvatuksessa on kyetty tuottamaan kriittinen somekäyttäjä, joka kykenee reflektioon. Palaisin vielä toimintaympäristön muutokseen. Virtasen kirjan aikaan ja vielä kymmen vuotta sitten, ennen varsinaista someräjähdystä pärjättiin yksinkertaisemmalla työkalulla. Riitti kun yhteiskunnalliseen keskusteluun ja yleisjulkisuuteen tuotiin uusia aineksia. Rakennettiin mediakampanjoita, käytettiin jopa mainontaa, suuntauduttiin nuorille sunnattuihin viestimiin (radio, televisio, lehdet). Oli nuorten sarjoja, joiden päihdetilanteita saatettiin hyödyntää refleksiivisesti, siis keskustella niistä nuorten kanssa. Oli väyliä, joissa pystyttiin tuomaan erilaisia näkökulmia, joiden virittävyyttä saatettiin sitten seurata. Asetelma ei ollut markkinavoimien ja alkoholiteollisuuden vaikutusimpulssien hallussa samalla tavalla kuin nykyisin. Someen ei niin vain mennä samalla tavalla, kehys ei ole toimituksellinen eikä journalistinen. Sitä paitsi sofistikoituneen somekampanjan luominen edellyttää valtavia taloudellisia panostuksia. Kuten sanottu, kriittinen mediataito on entistä tärkeämpi digitaalisissa ympäristöissä myös päihdekasvatuksen vaatimana peruskompetenssina. Miten erottaa alkoholimyönteiset matskut ja tahot, jotka ovat tuottaneet sisällöt sinne jatkuvasti vellovaan somevirtaan – siinäpä kysymys. Analogisen ajan virittävän valistuksen työkalut eivät riitä digitaalisissa ympäristöissä. Tarvitaan uudenlaista some- ja mediakriittisyyttä ja mediakasvatusta, jotta nuoret pystyvät erottamaan nykyajan sofistikoituneita markkinoinnin ja mainonnan välineitä, koska ne toimivat nuorten omissa sosiaalisissa piireissä. Somevirrassa kaikki näyttäytyy ikään kuin nuorten juttuna. Mainoksia on vaikea erottaa perinteisessä mielessä mainokseksi. Tubettajille voidaan maksaa siitä, et he nostavat tiettyjä teemoja. Voi olla esimerkiksi dokaaminen tai känni myönteisellä tavalla esillä. Ja päihteitä myötäilevä elämäntapamalli lähtee linkittymään latausten ja klikkausten myötä. Nuorille voidaan maksaa palkkioita, jotta he osallistuvat keskusteluihin jonkin brändin ympärillä omilla Facebook-sivuillaan, tai tägäilystä. Nuorille siis maksetaan siitä, että he osallistuvat prosesseihin omilla kasvoillaan, ilman että maksaja näkyy millään tavoin. Voidaan toimia kuin verkkomarkkinoinnissa: kehität palvelun, jossa alkoholi tai juominen on sivujuonteena. Tai kehitän kuvitteellisen idean. On applikaatio: kun juot jotain, voitat jonkin palkinnon. Mahdollisuudet ovat loputtomat, joiden avulla alkoholi viedään someen. Big data ja profiloiminen. Tietty ikä, sukupuoli, etninen tausta, eniten käyttämäsi sanat omassa profiilissasi, nuo luovat algoritmin, jonka perusteella sinulle voidaan suunnata algoritmiin sopivaa markkinointia. Voit myös ostaa klikkauksia, joiden perusteella sivustosi alkaa näkymään yhä suuremmalle joukolle nuoria. Alkoholiteollisuus on ollut pitkään aktiivinen tällaisessa. Heikki Hiilamo on kirjoittanut päihdemarkkinoinnista[9]; kiintoisaa vain on, että tupakkateollisuudessa ollaan selvästi tarkempia sosiaalisen median itsesäätelyssä kuin alkoholiteollisuudessa. Lisäksi viestintä- ja mainostoimistot ovat tällaisessa markkinioinnissa näkyvästi esillä. Keinot ovat niin hienosyisiä, että emme välttämättä edes huomaa, että meille markkinoidaan jotain elämäntapaa. Jengi tuo somessa itse jotain tuotetta esiin jonkin asian ympärillä huomaamatta tällaista markkinoinnin silmukkaa.

TH: Ällistyttävää, mutta tarkemmin ajatellen ei ehkä. Esimerkiksi blogien tuotekuvastot kävisivät hyvästä esimerkistä. Eivätkä bloggaajat välttämättä saa mitään palkkiota niistä. Sama varmaan koskee Facebookin statuspäivityksiä vaikkapa jossain skumppasegmentissä. Kun muotoilit, että ”(p)äihteitä myötäilevä elämäntapamalli lähtee linkittymään latausten ja klikkausten myötä”, hyppäsin mielessäni taakse päin kulkevaan aikakoneeseen. Nimittäin 1980-luvun alussa käytiin nuorisokulttuuritutkimuksessa väittelyä massakulttuurisen manipulaatioteesin (Frankfurtin koulu) ja Birminghamin yliopiston kulttuurintutkimuksen keskuksen (CCCS) kulturalistisen

[9] Ks. esim. Lauronen, Mäkelä, Salminen & Hiilamo 2017.

metodin välillä. Itse koetin soveltaa kulturalismia nuorten alkoholin käytön ymmärtämiseen. Hassua, osin epätoivoista mutta ehdottoman kekseliästä, vaikka ite sanonkin. Otin vauhtia briteistä. Oli siis Richard Hoggarthin teos *The uses of literacy* (1957), jota Birminghamin koulukunnan tutkijat sovelsivat 1970-luvulla rock- ja popkulttuuriin. Rock 'n roll myi vain, koska se vastasi nuorten odotushorisontin kysymyksiin ja resonoi nuoruuden symboliulottuvuuksiin, mutta myös elämänvaiheen spesifeihin kysymyksiin. Noinhan mä ite selitin nuorten ensikännäilyä – pienestä humalasta on käyttöä nuoruuden sosiaalisissa ryhmätilanteissa. Se vertautui Partasen Juhan ideaan alkoholin käytöstä sosiaalisten tilanteiden voiteluaineena. Oltiin siis manipulaatioteesiä vastaan. Ja se, että mediasisältö tarjoaa jonkin kehyksen, ei yksinään määrää tai muuta median käyttäjän toimintaa. Oletin että pitää olla jokin (nuorten) oman elämäntilanteen resonanssi tai arjen nuorisokulttuurinen resonanssi, että jokin kulttuurituote otetaan käyttöön nuorten toimesta nuorten omassa skenessä. Vähän samalla viisiin siis ajattelin nuorten alkoholin käytön suhteen: se on tai oli ikään kuin kulttuurituote, jonka voimin ilmaistaan jotain, ja että siinä on jokin merkitysrakenne. Nyt suuri kysymys on se, että onko somen digitaalis-sosiaalinen arkkitehtuuri muuttanut kuviota niin, että birminghamilainen resonanssioletus ei enää päde ja että teknologioilla on isompi valta käyttäjiinsä kuin analogisen kulttuurin aikana.

MS: Aika teoreettinen kela. Tietysti on merkitysvälitteinen kommunikaatio ja merkityksiä pelissä. Ehkä esimerkissäni on kuitenkin kyse eri tasosta. 1980-luvulla ei juurikaan ollut Suomessa olutpanimoteollisuuden kaltaista alkoholilobbyä eikä nykyisenkaltaista somea ja mediavyöryä.

TH: Korostat siis mediakriittisyyttä ja sometaitoja.

MS: Kyllä ja muistetaan edelleen virittävän valistuksen kaksoissidos. Ei kriittinen somenuori yksinään riitä. Tarvitaan myös se vastuullinen yhteiskuntapolitiikka. Että jos on samaan aikaan vastuullista yhteiskuntapolitiikkaa ja yksilöitä vahvistetaan, niin silloin ne kaksi voivat kannatella toisiaan. Jos yhteiskuntapolitiikka vetää vastakarvaan, niin on naiivia ajatella, että yksilöt pystyisivät yksin kriittisen kasvatuksen ansiosta toimimaan eri tavoin, eri suuntaan kuin mihin yhteiskunta pyrkii heitä viemään.

TH: Islanti on kiinnostava, se toimii esimerkkinä kokonaisvaltaisesta otteesta. Helsingin Sanomat raportoi viime marraskuun lopussa: "Islannin nuoriso joi vielä 1990-luvulla eniten Euroopassa, nyt lähes kaikki ovat raittiita – Hurjaan muutokseen ei tarvittu valistusta vaan kotiintuloajat ja tekemistä"[10]. Islantilaiset muodostavat saarellaan pienen yhteiskunnan (noin 328 000 asukasta), ja voi vain ihmetellä kuinka he ovat onnistuneet tuottamaan jalkapalloihmeen, että saivat joukkueensa fudiksen MM-kisoihin (2018). Mainitun artikkelin ingressissä kirjoitetaan, että Islannin mallissa vanhemmat lupasivat viettää enemmän aikaa lastensa kanssa. Kerrotaan että kolme prosenttia islantilaisnuorista oli ollut humalassa kuluneen kuukauden aikana. Suomalaisista joka neljäs. Artikkelin lopuksi Islannin malli tiivistetään viiteen kohtaan. Ensimmäinen on kotiintuloaika, toinen on vanhempien sitouttaminen, kolmas mielekästä tekemistä, neljäs, että malli perustuu tutkimuksiin, ja viides on päättäjien sitouttaminen. Sellainen on Youth in Iceland -ohjelma. Jutussa kerrotaan, että ohjelmaa sovelletaan 35 kaupungissa ympäri maailmaa. Islantilaiset nuorisotutkijakollegat ovat muuten tuossa ohjelmassa aktiivisesti mukana. Vähän minua ällistyttää ja näyttää siltä, että Islannissa on jonkinmoinen sosiaalinen innovaatio keksitty. Miten sinä kommentoisit tätä?

MS: Islannin kokoinen maa. Yksi isompi kaupunki ja pienet kunnat. Se mahdollistaa säätelyn ihan toisella tavoin kuin Suomessa, iso harvaan asuttu maa. Vaikka keskittyykin viiteen kasvukeskukseen.

Järjestelmällinen liikunta ja urheilu voidaan organisoida koulujen ja seurojen yhteistyössä Islannin kaltaisessa yhteiskunnassa ihan eri tavoin kuin meillä. Seurat ovat koulun vieressä pienissä kylissä tiiviisti. Mieleeni tulee Iisalmi, jossa nuorisotyö, liikunta ja koulu on onnistuttu yhdistämään samalla tavoin. Kaikki on lähekkäin. Ja kaikki toimivat yhteistyössä. Se puolestaan edellyttää tietyn kokoisen paikan ja tietynlaisen tekemisen hengen.

Toiseksi kotiintuloaika. Tampereella kokeiltiin samaa 2000-luvun alussa. Timo Korander kumppaneineen[11] teki siitä kunnollisen arvioinnin. Ei toiminut kahdeksalta kotiintuloaika. Nuorten väliset kähinät jopa lisääntyivät. Alkoholia käyttävät nuoret siirtyivät keskikaupungilta tai näkyviltä paikoilta syrjäisille alueille. Sen sijaan mielekästä tekemistä -kohta on universaali. Eli tarjoamalla aidosti mielekästä tekemistä nuorille voidaan tehdä paljon. Nuorille pitää olla harrasteita matalalla kynnyksellä, niin että heidän ei tarvitse kustantaa tuhansia euroja vuodessa esimerkiksi fudiksesta tai jääkiekkoharrastuksesta. Että voivat pelata, vaikka vanhemmilla ei olisi varaa esimerkiksi jääkiekkoon. Sehän on erittäin keskiluokkaistunut laji.

TH: Entä päättäjien sitouttaminen?

MS: Ajattelen, että kolmonen, mielekästä tekemistä, neljäs että malli perustuu tutkimuksiin ja viides, päättäjien sitouttaminen ovat relevantteja seikkoja myös suomalaiseen kontekstiin.

TH: Entäs kotiintuloaika? Islannissa se on tuon ohjelman mukaan klo 22. Koranderin tutkimassa mallissa se oli klo 20, urbaanin Tampereen vanhemmille. Teinit klo 20 kotiin, kollektiivinen päätös. Kuka sellaiseen uskoo? Liian aikaisin.

[10] Helsingin Sanomat 28.11.2017.

[11] Korander, Timo & Laapio, Marja-Liisa & Soine-Rajanummi, Seppo (2002) Nollatoleranssin, "Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan" -hankkeen ja monitahoarvioinnin perusteet.

MS: Täysin epärealistinen, Tampereen klo 20. Ohjelmissa täytyy olla resonanssi siihen, mitä nuorisokulttuurissa tapahtuu. Epäilen myös vanhemmuuksia, onko täällä valmiutta kollektiivisiin kotiintuloaikoihin. Suomalaisten tapa asua esimerkiksi lähiöissä: on aika naiivia ajatella, että kotiintuloaikojen yhteinen sopiminen toimisi. Sitä paitsi suomalaisissa yhteisöstrategioissa sekä lapsi- ja nuorisopoliittisissa ohjelmissa on monissa pisteissä – varsinkin pienissä kunnissa ja kaupungeissa – nimenomaan panostettu vanhempien vastuullistamiseen. Tulokset eivät ole olleet mikään sosiaalisen innovaation kekseliäs menestysmalli.

TH: Aikoinaan puhuttiin Laukaan mallista, eräänlainen koko kylä kasvattaa -ohjelma. En ole nähnyt tutkimusperustaista näyttöä sen tuloksista. Usein tällaisissa ohjelmissa on vahva identiteettipoliittinen ja jopa moralistinen vire. Toisaalta totta on, että sosiaalinen kontrolli ja yhdenmukaisuuden paine ovat seikkoja, joiden kautta yhteisöllinen säätely tapahtuu. Mitä muuta kollektiivinen kotiintuloaika sosiaalisessa mielessä on, niin Reykjavikissa kuin Tampereellakin. Tämä heittääkin kiinnostavan sosiologisen kysymyksen, että millaisia lähiyhteisöt ovat luonteeltaan Suomessa ja miten niitä osataan tai voidaan hallinnollisin strategioin säädellä. Vahva yhteisöllinen säätely tarkoittaa sitä, että voit puuttua naapurisi asioihin. Jos karrikoisin, heittäisin, että Suomen pienpaikkakunnilla, joilla metsästysmaskuliinisuus on voimissaan, ei aivan hirveästi tarvitse tapahtua naapuri-interventiota, jotta tarkistan patruunavarantojeni tilanteen. Tämä oli vahva symbolinen ilmaus, jota en tarkoita kirjaimellisesti otettavaksi, vaan yritän nostaa esiin suomalaisen puuttumattomuuskulttuurin. Sellaisen asian sosiokulttuurinen kehto on yksinpärjäämisen eetos. Ei vain ole soljuvia tapoja oikaista naapurin teinien – jotka ovat joidenkin toisten ihmisten lapsia – tapoja hillua taajamien nuorille tarjoamissa tiloissa, julkisissa ja puolijulkisissa mestoissa. Ihan saman näkymättömän sosiokulttuurisen epävirallisen säätelyjärjestelmän vuoksi keskiluokkaisen päivällisseurueen liiallisesti humaltuvaa jäsentä on oikeutettu oikaisemaan humalikkaan puoliso, ei kutsujen isäntä tai emäntä. Klaus Mäkelä nimitti tätä suomalaiseksi etäkohteliaisuudeksi.

MS: Aivan, ja tämä alleviivaa kaikkien ohjelmatoimijoiden tarvetta ymmärtää toiminnan konteksti. Mekaaninen ajatus jossain toimivan ohjelman levittämisestä toiseen yhteyteen ei vain toimi. Pieni islantilainen kaupunkiyhteisö omine ryhmäsäätelyn tapoineen ei ole mitenkään yksinkertaisin tavoin siirrettävissä suurkaupunkimaisiin ympäristöihin. Sitä paitsi voidaan kysyä, kuinka kestävä se malli on edes Islannissa, koska se perustuu niin vahvaan ja kokonaisvaltaiseen sääntelyyn ja siis kontrolliin myös. Esimerkiksi vanhemmat, kuinka kauan ote pitää tuollaisessa kotiintuloaikanormissa? Mallin implikoima ihmiskuva on tietyssä katsannossa pulmallinen, koska se rakentuu ulkoa päin määrittymisestä. Se myös ilmentää auktoriteettirakennetta, jonka mukaan skidit pidetään ruodussa. Tottele teini. Jos modernin työelämän tiimit koostettaisiin samalla tavoin, ei meillä olisi itseohjautuvuutta ollenkaan, vaan armeijamainen linja-organisaatio selkeine hierarkioineen.

TH: No jos joku päihdetyöntekijä sanoisi tähän, että tuo on hinta sille että pelastetaan monen lapsijuopon elämä. Miten kommentoisit?

MS: Sanoisin, että sitten tämä on arvokysymys. Jos me halutaan kasvattaa lapsia ja nuoria kriittisiksi moraalisubjekteiksi, joiden tehtävä on ottaa oma elämä haltuun ja kasvaa aikuiseksi, sanan filosofisessa mielessä, emme voi luopua vapausperiaatteesta. Eivät kiellot voi olla yhteiskuntapolitiikan ensisijainen strategia. Pitää olla luottamus yksilön vapaaseen kasvuun. Ja pakettiinhan Suomessa kuuluu myös se, että kukin kasvaa ottamaan vastuun itsestään, omista teoistaan ja omasta elämästään. Ulkoinen säätely sopii siihen huonosti.

TH: Ehkä tuo sanomasi selittää myös etäkohteliaisuuden periaatteita ja käytäntöjä. Yhteisöllisessä mielessä tämä on ihan samanlainen malli kuin esimerkiksi katolisten kulttuurien yhteisölliset perhemallit. Tietty atomistinen skene meillä tässä mielessä. Tosin on alueellisia eroja. Pohjanmaalla on tiivis sosiaalinen kontrolli, kun taas vaikka Savossa ja Itä-Suomessa individualistisempi meno. Vai onko tämä jonkinlaista suomalaista itse-rasismia ja stereotypian rakentamista? Olkoon retorinen kysymys.

MS: Niin, pitääkö koko yhteiskunta kulttuureineen muuttaa? Onko se edes mahdollista? USA:ssa ja Australiassa on menty suuntaan, jossa pyritään entistä tiukemmin säännöin rajaamaan nuorten ihmisten toimintaa. Kuten sanottu jos siihen mennään, samalla rajataan myös nuoren ihmisen kasvua. Rajataan myös ajatusta, että nuorella ihmisellä on oikeuksia, ja luovutaan näkemyksestä, että hän on kykenevä toimija, aktiivinen kansalainen, kuten EU:n nuorisopolitiikka hahmottaa. Se on eetos.

TH: Nykynuorista puhutaan alkoholitutkijoiden piirissä raittiina sukupolvena, koska raittiiden määrä alle 18-vuotiaiden ikäluokissa on ihan eri luokkaa kuin vastaavan ikäisten parissa 20, 30 ja 40 vuotta sitten. Miten selität ilmiön?

MS: Digikäänne on avain. Tein Christoffer Tigerstedtin[12] kanssa artikkelin nuorten juomista laadullisesta näkökulmasta käsittelleistä tutkimuksista, jotka ovat ilmestyneet sotien jälkeen. Siinä piirtyy selkeä kuva, jossa keskioluen vapauttaminen 1969 oli käännekohta. Aiemmin nuorten, siis alle 18-vuotiaiden, alkoholin käyttö oli tosi vähäistä. Vapauttamisen myötä käyttö yleistyi. Mutta vaikka nuoret joivat paljon 1970-luvulla (1973, 1974, 1975) ja sitten kasvavasti 1980- ja 1990-luvuilla, juominen ei ollut itseisarvoista kännäämistä ja ainoastaan humalahakuista dokaamista – humalaorientaatio kesyyntyi. Se oli modernisoituvan yhteiskunnan nuorten vapaan ajan vieton yksi muoto ja osa. Avain on siis vapaa-ajan käytön tai vieton uudelleen muotoutuminen, tuli kulutuskulttuurit ja kaikenlainen moninaistuminen. Eli alkoholin käytön rinnalle

[12] Salasuo, Mikko & Tigerstedt, Christoffer (2007) Miten nuorten juomista on tutkittu.

vapaa-aikaan tuli paljon muita juttuja, jotka syrjäyttivät sen. Alkoholin käytön merkitykset ovat muuttuneet.

TH: Ja tietyissä kuluttajasegmenteissä ei enää ollut cool vetää lärvejä, kännätä, örveltää ja humaltua. Tämä koskenee erityisesti kategoriaa ”nuoret naiset ja tytöt”, jotka sosiologina paikallistaisin kaupunkimaiseen keskiluokkaan.

MS: Voidaan pohtia esimerkiksi pelimaailmojen kiehtovuutta. Pelien kehitys on ollut hurjaa, niin että pelien tarjoamat elämykset ohittavat päihteiden antaman päihtymyksen. Lisäksi on mielestäni niin, että nuoret eivät juo alkoholia siksi, että se olisi addiktiivista. Käytön syyt ovat sosiaalisia, ja halutaan kokeilla. Myös terveysjutut ovat nuorten naisten kohdalla korkean tärkeysjärjestyksen asioita.

TH: Muuan havaintoni on, että nuorten naisten raittiiden määrä vähenee, kun he jättävät teinielämän. Selitykseni on, että he siirtyvät nuorten aikuisten kehitysvaiheeseen ja Suomessa se tapahtuu opiskelijakulttuureissa usein. Etenkin yliopisto- ja amkmeininkiin kuuluu tietty haalarijuhlintasosiaalisuus. Kauppakadun appro Jyväskylässä ja Stadissa Hesarin appro. Muilla opiskelijapaikkakunnilla muut approt. Se on käytäntö, joka koulii monen teininä raittiina pysyneen neidin skumppakulttuuriin. En juhlisi vielä, että kun meillä on tämä uusi raitis nuoriso. Mutta en moralisoikaan.

MS: Ei olekaan. Se tässä on kummallista ja osoittaa vertaissosiaalisuuden merkityksen, että kun ikää tulee se 18 vuotta, niin alkoholia alkaa kulua ihan samaan tapaan kuin aiemmilla sukupolvilla. Raittiita ja vähemmän juovia on nimenomaan alle 18-vuotiaissa ennätysmäärä, mutta sitten sosiaalistutaan suomalaiseen juomatapaan ja alkoholia alkaa kulua reippaasti.

TH: Mitä sanoisit lopuksi koulujen päihdekasvatuksesta?

MS: Sen pitäisi olla läsnä normaalissa arkipäiväisessä opetuksessa. Samalla tavalla kuin muutkin asiat. Päihdekasvatus tai päihdeopetus ei ole mikään ruisku, jolla rokotetaan. Se tavoite on reflektioon kykenevä omatoiminen yksilö, joka tajuaa paikkansa sosiaalisissa kuvioissa. Oppilaille pitäisi opettaa ryhmäprosesseja, vuorovaikutusjuttuja. Voisi pohtia nuorten kanssa ja laittaa nuoret itse pohtimaan sitä, että miten syntyy oma kyky tehdä päätöksiä. Ylipäätään oppilaan kriittinen kyky ajatella kaikkia asioita on myös päihdevalmius. Edellä puhuin mediatietoisuudesta, että osataan nuo erilaiset digitaaliset alustat. Hieno ihanne: omaa toimintaansa kriittisesti reflektoiva nuori kansalainen. Komea juttu. Eri asia on tietysti se, että on valtavasti aikuisiän ihmisiä, jotka eivät siihen yllä.

TH: Jep – siinäpä on kasvun maisemaa kerrakseen.

MS: Teemme työtä, joka ei koskaan pääty.

TH: Kiitos, Mikko!

Kirjallisuus

Helsingin Sanomat 28.11.2017. Islannin nuoriso joi vielä 1990-luvulla eniten Euroopassa, nyt lähes kaikki ovat raittiita – Hurjaan muutokseen ei tarvittu valistusta vaan kotiintuloajat ja tekemistä. https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005466772.html (Viitattu 30.1.2018).

Hoikkala, Tommi (1987): Päihdeopetusmallit. *Nuorisotutkimus* 5:4, 14–23.

Korander, Timo & Laapio, Marja-Liisa & Soine-Rajanummi, Seppo (2002) Nollatoleranssin, ”Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan” -hankkeen ja monitahoarvioinnin perusteet. Teoksessa Timo Korander & Seppo Soine-Rajanummi (toim.) *Kaheksalta Koskarille – saman tien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999–2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus*. Tutkimuksia 13. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu, 21–59.

Kotovirta, Elina & Mustalampi, Saini & Sarvanti, Tapani & Tenkanen, Tuomas & Warsell, Leena (2014) In memoriam: Markku Soikkeli 1951–2014. *Yhteiskuntapolitiikka* 79:4, 459. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125328/uutinen_ms.pdf?sequence=1 (Viitattu 10.1.2018).

Lauronen, Juha-Pekka & Mäkelä, Siiri & Salminen, Pekka & Hiilamo, Heikki (2017) Alkoholiteollisuuden strategiat alkoholijuomien mainosrajoitusten vastustamiseksi. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017):2, 141–152. https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/132360/YP1702_Lauronenym.pdf?sequence=2 (Viitattu 10.1.2018).

Mäkelä, Klaus (1975): Consumption Level and Cultural Drinking Patterns as Determinants of Alcohol Problems. *Journal of Drug Issues*. 5:4, 344–357.

Salasuo, Mikko (2004): *Huumeet ajankuvana. Tutkimus huumeiden viihdekäytön kulttuurisesta ilmenemisestä Suomessa*. Tutkimuksia 149. Helsinki: Stakes.

Salasuo, Mikko & Tigerstedt, Christoffer (2007) Miten nuorten juomista on tutkittu. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) *Nuoret ja alkoholi.* Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 9–32.

Sulkunen, Pekka (1980) Märkä sukupolvi. *Alkoholipolitükka* 45: 4, 173–174.

Sulkunen, Pekka (1981) Märkä sukupolvi, alkoholin kulutus ja alkoholipolitiikka 1980-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 46: 5, 240–246. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/128468/ap-1981-5-sulkunen.pdf?sequence=1 (Viitattu 11.1.2018).

Virtanen, Matti (1982) *Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala*. Helsinki: WSOY.

Virtanen, Matti (2013) In memoriam: Juha Partanen. *Yhteiskuntapolitiikka* 78:6, 695. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116042/inmemoriam_partanen.pdf?sequence=1 (Viitattu 10.1.2018).

WHO Global Status Report on Alcohol 2004 (2004). Geneva: World Health Organization, Department of Mental Health and Substance Abuse. http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_status_report_2004_overview.pdf (Viitattu 11.1.2018).

ELSI VUOHELAINEN

Päihdekasvattaja – päihteillä vai ilman?

Ehkäisevä päihdetyö kuuluu kaikille. Näin toteaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut) ja lausetoistuu myös monen ehkäisevän päihdetyön toimijan puheissa. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) ja sitä tukeva Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma (2015) määrittelevät ehkäisevän päihdetyön kuuluvan kunnan sosiaali- ja terveydenhuollolle, sivistys-, liikunta- ja nuorisotoimelle, kansalaisjärjestöille, valvonnasta vastaaville ja muille viranomaisille sekä elinkeinotoimijoille. Listaan voi lisätä kaikki kohtaavaa työtä tekevät urheiluvalmentajista kirjaston työntekijöihin. Oikeastaan hyvin harva päihdekasvatusta työssään tekevä ammattilainen on nimikkeeltään mitään päihde-alkuista. Suomesta löytyy kyllä ehkäisevän päihdetyön koordinaattoreita, suunnittelijoita ja asiantuntijoita, päihdetyöntekijöitä sekä vielä jokunen raittiussihteerikin, mutta näillä tai samansuuntaisilla nimikkeillä tehdään kuitenkin vain osa Suomessa toteutetusta ehkäisevästä päihdetyöstä.

Kun päihdekasvattajien kirjo on näin suuri, millainen on päihdekasvattajan ammatti-identiteetti? Moni päihdekasvatusta tekevä ei miellä itseään päihdekasvattajaksi. He ovat ammatti-identiteetiltään esimerkiksi opettajia, nuorisotyöntekijöitä, terveydenhoitajia tai myyjiä. Päihdekasvatus on jotain, mikä tulee siinä sivussa, joskus ilman, että tietoisesti edes pyrkii vaikuttamaan nuorten päihdeasenteisiin. Näin ollen ei ole perusteltua pohtia päihdekasvattajuutta varsinaisena ammattina, mutta se voidaan nähdä kuitenkin osana ammatillista identifioitumista.

Pohdintaa päihdekasvatuksen roolista ammatillisuudessa on luontevaa lähteä tekemään ammatillisen identiteetin määritelmän kautta. Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006, 26) toteavat ammatillisen identiteetin olevan ihmisen elämänhistoriaan perustuva käsitys itsestään ammatillisena toimijana ja muodostuvan seuraavista tekijöistä:

- millainen suhde ihmisellä on työhön ja omaan ammatillisuuteensa
- millaiseksi hän ammatillisesti haluaa tulla
- mihin hän kuuluu ja samaistuu
- mitä hän pitää tärkeänä ja mihin sitoutuu työssään
- millaisia arvoja, eettisiä sitoumuksia, tavoitteita ja uskomuksia hänellä on

Tätä artikkelia varten on haastateltu viittä ammattilaista, joista jokaisen työssä päihdekasvatus näyttäytyy eri tavoin. Osalle haastatelluista päihdekasvatus on pieni osa heidän työtään, osalle lähes täysi työnkuva ja osalle sivutoimi oman päätyön ohessa. Haastateltavat myös kohtaavat nuoria erilaisissa ympäristöissä: kouluissa, kaduilla, nuorisotiloilla ja verkossa. Näiden haastatteluiden, muissa yhteyksissä kohdattujen ammattilaisten ajatusten ja osin myös kirjallisuuden pohjalta tässä artikkelissa pohditaan miten päihdekasvattajuus sopii osaksi kohtaavaa työtä tekevien ammatillista identiteettiä. Hahmottelu tehdään kolmen kysymyksen kautta: Miten päihdekasvattajuuteen

suhtaudutaan? Miten päihdekasvattajia ollaan? Mikä päihdekasvattajuudessa nähdään tärkeänä? Artikkelissa käsitellään jonkin verran rinnakkain nuorisotyötä ja päihdekasvatusta. Vaikka päihdekasvattajiin kuuluu muitakin kuin nuorisotyöntekijöitä, on sekä päihdekasvatuksen että nuorisotyön sisällöissä pohjimmiltaan kyse nuorten kohtaamisesta heidän omilla ehdoillaan, minkä takia katson luontevaksi käyttää nuorisotyötä käsitteleviä teorioita apuna myös päihdekasvatuksen tarkastelussa. Täsmennyksenä vielä se, että tässä artikkelissa keskitytään nimenomaan alle 29-vuotiaiden nuorten kanssa tehtävään päihdekasvatukseen, eikä niinkään ehkäisevään päihdetyöhön yleisesti ottaen.

Miten päihdekasvattajuuteen suhtaudutaan?

Haastatteluissa yhtenä teemana oli pohtia, mitä päihdekasvatus tarkoittaa. Kiinnostavaa oli, että kaikissa keskusteluissa päihde-sana oli lähes kokonaan pyyhkäistävissä pois, jolloin jäljelle jää pelkkä kasvatus. Eräs vastaajista totesi, että päihdekasvatuksessa on harvoin kyse päihteistä, vaan keskiössä on ennemminkin suojaavien tekijöiden tukeminen. Etenkin nuorten parissa työskenneltäessä tämä osin pitää paikkansa. Päihdekasvatuksen yksi keskeinen muoto on sosiaalinen vahvistaminen, jossa tuetaan muun muassa nuoren sosiaalisia taitoja, arvomaailmaa ja itsetuntoa. Tässä muodossa ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä puhumatta päihteistä lainkaan ja kasvatuksen rooli todella nousee keskiöön, vaikka taustalla olisikin ajatus vaikuttaa nuoren päihdeasenteisiin. Päihdekasvatuksessa varsinaisen päihdetiedon rooli jää usein melko pieneksi. Sen sijaan vaikuttavina ainesosina pidetään juuri kasvatuksellista kohtaamista, nuoren osallistamista, kuulemista ja läsnäoloa. Päihteet kulkevat kohtaamisissa rinnalla ja niistäkin keskustellaan, mutta ne eivät kuitenkaan aina ole päihdekasvatuksen pääroolissa, vaan siinä on nuori itse, minkä uskotaan lisäävän päihdekasvatuksen vaikuttavuutta. (Normann, Odell, Tapio & Vuohelainen 2016.)

> *”Koen itseni nimenomaan kasvattajaksi, se on ammatti-identiteettini.”*

Toinen seikka, jossa päihde-sana haastatteluissa helposti jätettiin sivuun, oli *päihde*kasvattajan oma ammatillinen rooli. Vastaajat kokivat poikkeuksetta olevansa kasvattajia, eivät niinkään päihdekasvattajia. Vastauksissa oman työn olennaisinta sisältöä kerrottiin olevan nuorten ohjaaminen ja kunnioittaminen, joiden kautta pyritään tarjoamaan nuorille mahdollisimman hyvät lähtökohdat elämään. Tähän sisältyy myös hyvinvoinnin korostaminen ja nuorten päihdeasenteisiin vaikuttaminen. Ulvisen (2010) mukaan päihdetyöntekijän rooli on ensisijaisesti nuorten kasvun ja oppimisen ohjaaminen. Pedagogisella ajattelutavalla on kasvava rooli myös päihdetyössä. (Ulvinen 2010, 21–22). Soanjärvi (2011, 101–103) puolestaan määrittelee nuorisotyöntekijöiden ammatti-identiteettiä toteamalla heidän menevän selkeästi kasvatus edellä tavoitellessaan hyvää elämää nuorelle ja tukiessaan nuorten mahdollisuuksiaan olla toimiva osa yhteiskuntaa. Tämä ajatus näkyy selkeästi myös haastatteluaineistossa, jossa yhteiskunnassa pärjäämisen taitojen ja siihen kannustavien asenteiden opettaminen päihdehaitoilta suojaavina tekijöinä nousivat esiin useampaan otteeseen.

> *”Jos puhutaan päihdekasvattajasta, niin tulee mieleen sellainen tyyppi, jolla on joku iso arsenaali, jolla hoitaa päihdekasvatusta. En koe olevani sellainen.”*

Kuten ylläoleva lainaus eräältä haastateltavalta tuo ilmi, päihdekasvattaja on sanana sellainen, että siihen helposti liitetään valistusta, päihdetiedon jakamista ja luentojen pitämistä, mikä on monen osalta hyvin kaukana heidän toteuttamastaan päihdekasvatuksesta. Päihdekasvattajiin liittyvä mielikuva ei selvästi vastaa päihdekasvatuksen tämän hetkistä todellisuutta, vaan laahaa vielä ajastaan jäljessä. Siinä missä työelämä ja sen osaamisvaatimukset ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet, myös päihdekasvatus on kokenut muutoksen. Eteläpelto ja Vähäsantanen (2006, 31) toteavat, että nykyajan työ ja ammatti-identiteetti rakentuvat moninaisten ideologioiden ja käytänteiden risteyksessä. Työssä tulee olla innovatiivinen ja myös hallita monia erilaisia taitoja. Myös Ulvinen (2010, 22) toteaa, että päihdetyön tavoitteet ovat muuttuneet erilaisten interventioiden järjestämisestä ja ”päihdemoottorina” toimimisesta ohjaavampaan suuntaan. Haastatteluissa kävi ilmi, että nykypäivänä ei riitä, että on hyvä keskustelemaan päihteistä ja tuntee eri päihdeaineet, vaan vähintään yhtä tärkeää on olla hyvä viestijä, markkinoija, tekstin tuottaja, vaikuttaja ja kokonaisuuksien hahmottaja tehdäkseen vaikuttavaa päihdekasvatusta. Puhumattakaan siitä, että päihdekasvatusta tekevän tulee olla ”hyvä tyyppi”, jotta viesti menee nuorille perille.

Innokkuutta samaistua päihdekasvattajan rooliin himmentää epäilemättä myös se, että ehkäisevällä päihdetyöllä on osin negatiivinen kaiku suomalaisessa yhteiskunnassa. Kukkahattutäteily, kieltoihin pohjautuva valistus- ja raittiustyö sekä kansalaisten holhoaminen näkyvät jatkuvasti kommenttikentissä, kun seuraa päihteisiin ja ehkäisevään päihdetyön liittyvää julkista keskustelua. Eräs haastateltavista kertoi työn puolesta tulevista tappouhkauksista ja ”jatkuvasta naljailusta”, mikä viestii osaltaan kielteisestä suhtautumisesta ehkäisevään päihdetyöhön. Vaikka uhkauksia ei ottaisikaan henkilökohtaisesti ja niille oppisi nauramaan, kuten kyseinen haastateltava, se varmasti myös haastaa miettimään, miten vahvasti haluaa ehkäisevään päihdetyöhön sitoutua ja miten kuuluvaan ääneen haluaa ehkäisevän päihdetyön äänitorvena toimia.

Päihde-sanan pois jäämisessä haastateltavien puheissa ei oikeastaan ole kyse siitä, että päihteistä puhumista ja päihdekasvattajana toimimista ei pidettäisi tärkeänä. Tämä näkyy myös myöhemmin tässä artikkelissa, kun pohditaan päihdekasvatuksen arvoja. Kyse on ennemminkin siitä, että ehkäisevän päihdetyön merkitys on muuttunut koko-

naisvaltaisemmaksi ja monipuolisemmaksi, eivätkä siihen liittyvät mielikuvat välttämättä ole pysyneet perässä. Ja toisaalta – ehkäisevän päihdetyön sisältöjen muuttuessa koko ajan kasvatuksellisempaan ja kohtaavampaan suuntaan –onko tämä kehityssuunta kenties ihan luontevaa ja toivottavaakin? Kunhan ajatus päihdeasenteisiin vaikuttamisesta ei kuitenkaan unohdu työn keskiöstä ja päihdekasvatus häviä kaiken muun kasvatuksen sekaan.

Miten päihdekasvattajia ollaan?

Päihdekasvattajuutta ja sen ammatillisuutta määrittelee luonnollisesti paljon se, mitä päihdekasvattajana toimiminen tarkoittaa ja miten se näkyy omassa toiminnassa. Haastatteluissa persoonan ja vastuullisuuden roolit nousivat vahvasti esille. Päihdekasvattajana toimimiselle ei ole niinkään tarkkoja rajoja, vaan vaikuttavan työn tekeminen edellyttää sitä, että siitä tehdään omannäköistä.

”Päihdekasvatus ei ole rakettitiedettä, mutta siinä pitää pistää persoona peliin.”

Päihdekasvatuksen onnistumisessa tärkeimmäksi ”työvälineeksi” haastatteluissa nousi ammattilaisen oma persoona. Koettiin, että päihdetiedolla ei niinkään ole merkitystä, mikäli oma persoona ei tue sen perille saattamista nuorten parissa. Erään haastateltavan mukaan nuoret ”*haistavat kilometrin päähän*”, jos ei päästä omaa persoonaansa työhön mukaan ja yrittää esittää jotain muuta. Etenkin vuorovaikutukseen perustuvassa työssä persoona vaikuttaa paljon ammatilliseen käytäntöön. Oman persoonan huoltaminen on osa hyvää ammattietiikkaa. (Rauas 2012, 40.) Persoonan keskeisyyden myötä myös itsetuntemus on kohtaavassa työssä tärkeässä roolissa. Ammattilaisen on tärkeää tunnistaa ja tiedostaa omat vahvuutensa, kipukohtansa ja asenteensa, jotta ne eivät muodostu työn onnistumisen esteiksi.

Persoonan ohella päihdekasvatuksessa tarvitaan toki muutakin. Se, miten paljon tietoa ja osaamista tarvitaan, riippuu siitä, millä volyymillä ehkäisevää päihdetyötä tekee. Kaikessa nuorten parissa tehtävässä työssä tarvitaan kohtaamista ja nuorten kasvua tukevia taitoja, sekä ehkäisevän päihdetyön osalta myös kyky reagoida päihdeilmiöihin ja ohjata nuorta tarvittaessa eteenpäin. Mitä tavoitteellisempaa ja asiantuntevampaa päihdekasvatusta tehdään, sitä korkeammiksi kasvavat myös osaamisen vaatimukset ja tarvitaan esimerkiksi päihdeilmiöiden ja toimijakentän syvempää ymmärrystä, tutkimustiedon tuntemusta sekä sen ymmärtämistä, miten ehkäisevä päihdetyö asettuu laajempaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuuteen. (Normann ym. 2016, 26.) Haastatteluissa korostui nuoria koskettavien ilmiöiden ymmärtämisen tärkeys. Todettiin, että vaikka ei tarvitsekaan olla kävelevä päihdetietosanakirja, on tärkeää pitää osaaminen sillä tasolla, että pystyy keskustelemaan nuorten kanssa eri päihteistä ja niihin liittyvistä ilmiöistä.

Moni haastateltava toi esille, että heidän ammattiin valmistavat opintonsa eivät juurikaan tai lainkaan ole tarjonneet valmiuksia päihdekasvatuksen tekemiseen ja suunnitteluun, vaan oppiminen on tapahtunut tekemällä tai esimerkiksi Preventiimin järjestämiin täydennyskoulutuksiin osallistumalla. Päihdekasvatuksen tekeminen on ohjannut hakemaan tietoa ja perehtymään asioihin myös itsenäisesti. Tärkeäksi opettajaksi on osoittautunut nuorten kohtaaminen, jonka kautta on oppinut peilaamaan sitä, mikä toimii ja mikä ei. Erään haastateltavan mukaan nuorten maailma muuttuu nopeasti ja on vaikeaa olla ajan hermolla siitä, mikä milloinkin on se, mikä nuoria puhuttelee, ja silloin on osattava luottaa omaan ammattitaitoonsa.

”Kyllä on työrooli ja yksityisen elämän rooli erikseen, vaikka tässä työssä ne roolit kyllä ovatkin monesti lähellä toisiaan.”

Yksi haastatteluissa – ja laajemminkin ammattilaisten kanssa – keskustelua herättävä teema on roolimallina toimiminen ja sen pohtiminen, ulottuuko tuo rooli myös vapaa-aikaan. Saako päihdekasvattaja esimerkiksi käyttää itse päihteitä tai tulla nähdyksi ravintolassa, vai onko se paheksuttavaa? Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus tuo esiin, että työn ja vapaa-ajan erottaminen toisistaan on osa nuorisotyöntekijän hyvinvoinnista huolehtimista. Rauas (2012, 46) toteaa, että (nuorisotyön) ammattilaisen tulee itse rajata työntekijän ja yksityisen elämän roolit. Voidaan myös ajatella, että ammatillisen päihdekasvatuksen keskiössä ei voi olla kasvattajan oma päihteiden käyttö, vaan nuorten tunteet, kokemukset, näkemykset ja asenteet (Pylkkänen & Vuohelainen 2012, 56). Päihdekasvatusta tekeville vapaa-ajan rajaaminen ei kuitenkaan tunnu olevan täysin ongelmatonta, vaan se herättää ajatuksia ja moni pohti haastatteluissakin sitä, miten työstä tuttuja nuoria voi tulla vastaan missä tahansa, mikä jo osaltaan rajoittaa omaa olemista. Vaikka itse osaisikin erottaa työ- ja vapaa-ajan minät toisistaan, haasteet liittyvät siihen, että nuoret tuota erottamista välttämättä eivät osaa tehdä, vaan heille se ilta-aikaankin kaupungilla tavattu tuttu työntekijä on yhä työntekijä, eikä vapaalla oleva yksityishenkilö.

”Totta kai sitä on roolimalli.”

Haastateltavat olivat melko yksimielisiä siitä, että roolimallina toimiminen kuuluu työnkuvaan, halusi sitä tai ei. Sitä ei pääosin koettu negatiivisena asiana, vaan pikemminkin itsestään selvyytenä. Haastattelujen pohjalta voidaan todeta, että ei kuitenkaan ole vain yhtä oikeaa esimerkkiä, jota kaikkien päihdekasvattajien tulisi nuorille tarjota. Kukin päihdekasvattaja välittää esimerkillään omia arvojaan ja asenteitaan, jotka saattavat suurestikin vaihdella päihdekasvattajien välillä. Yksi haastateltavista kertoi, ettei

työpaikkakunnallaan kävele edes punaisia liikennevaloja päin tiedostaen, että joku voisi nähdä. Toinen koki omasta päihteiden käytöstään avoimesti kertomalla tarjoavansa nuorille esimerkin vastuullisesta suhtautumisesta päihteisiin. Pidettiin selvänä, että omat päihdeasenteet vaikuttavat siihen, millainen päihdekasvattaja on. Siitä, millainen tuo vaikutus on, oli eriäviä ajatuksia. Yhden mielestä päihteitä käyttävän toimiminen päihdekasvattajana on kyseenalaista, kun taas toinen miettii, voiko päihteisiin kovin kielteisesti suhtautuva tehdä uskottavaa päihdekasvatusta. Toisaalta haastatteluissa nostettiin esille myös se, että kasvattajan ei tarvitse olla yli-ihminen, vaan nuorille on sallittua, tai jopa suotavaa, osoittaa välillä oma erehtyväisyytensä ja inhimillisyytensä ja näin tarjota esimerkki siitä, miten niistä tilanteista selvitään. Kaikille haastateltaville yhteinen ajatus oli kuitenkin se, että olennaista on olla itse sinut oman toimintansa kanssa ja tiedostaa se, miten se näyttäytyy nuorten parissa työskenneltäessä.

”Kostoksi yhteiskunnalle ja työnantajalleni saatan polttaa tupakkaa. Sitten taas lopetan ja totean olevani tosi lapsellinen.”

Haastateltavat pohtivat avoimesti omaa suhtautumistaan päihteisiin, oli se sitten kohtuukäyttöä korostava myönteinen tai kaikkeen päihteidenkäyttöön kriittisesti suhtautuva näkökulma. Ylläoleva lainaus tuo esiin myös sen, että työn ei haluta liikaa määrittelevän omaa suhdetta päihteisiin, vaan työ halutaan nähdä työnä. Vaikka siis roolimallina toimimiseen suhtaudutaankin myönteisesti, haastateltavat haluavat myös pitää kiinni oikeudestaan elää myös yksityishenkilöinä, joilla on oma, työnkuvasta riippumaton tapansa toimia.

Mikä päihdekasvattajuudessa nähdään tärkeänä?

”Nuoria ei tule kohdella tyhminä, vaan heitä tulee arvostaa.”

Päihdekasvatuksen keskiössä ovat ehdottomasti nuoret ja heitä kunnioittava kohtaaminen. Jokainen haastateltava toi esiin vuorovaikutuksen ja keskustelun merkityksen. Perinteinen päihdevalistuksellinen, saarnaava ote nähtiin osana historiaa, jolla ei nykypäivänä ole nuoriin juurikaan vaikutusta. Nuoret tarvitsevat tietoa päihteistä ja niihin liittyvistä haitoista; sen ei koeta muuttuneen, mutta olennaista on se tapa, jolla tuo tieto nuorille tarjotaan, ja sen tulee olla keskusteleva. Päihdekasvattajan tehtävä on olla nuoren rinnalla kulkija ja ymmärtäjä, joka ei vedä selkeää viivaa oikean ja väärän välille tai toimi tuomarina, vaan lähestyy asiaa nuoren lähtökohdista käsin tuoden siihen vastuullisen aikuisen näkökulman. Siinä missä ei ole yhtä oikeaa tapaa olla päihdekasvattaja, ei voi myöskään olla yhtä ainoaa tapaa olla nuori ja suhtautua päihteisiin, mikä on päihdekasvattajan roolissa tärkeää tiedostaa. Haastateltavat toivat vahvasti esiin myös sen, että jokaisella nuorella on oma taustansa ja omat herkkyytensä, jotka voivat vaikuttaa siihen, miten päihdeteemaisiin keskusteluihin reagoidaan. Tämän tiedostamista pidettiin tärkeänä, jotta voidaan puhua nuorilähtöisestä kohtaamisesta.

”Hyvä päihdekasvattaja uskaltaa rikkoa perinteisiä kaavoja”

Toinen päihdekasvatuksen tärkeäksi piirteeksi haastatteluissa noussut teema oli rohkeus. Ollakseen vaikuttavaa päihdekasvatuksen on muututtava nuorten maailman muuttumisen myötä. Kohtaamisen areenoina eivät toimi vain koululuokat ja nuorisotilat, vaan työtä tehdään kasvavassa määrin esimerkiksi sosiaalisen median kanavissa, joissa voi olla haastavaa saada viesti puettua sellaiseen muotoon, että se tavoittaa nuoret. Tämä vaatii ammattilaiselta rohkeutta heittäytyä ja astua mahdollisesti oman mukavuusalueensa ulkopuolelle. Ylipäänsä päihdekasvatuksen viesti on osattava pukea oikeanlaiseen naamioasuun, jotta nuoret saadaan pysähtymään sen äärelle. Aiemmin käytetyt valistukselliset ja tietopohjaiset viestit eivät tätä asiaa välttämättä enää aja. Eräs haastateltavista korosti yllätyksellisyyden ja luovuuden merkitystä päihdekasvatuksessa. Samalla on hyväksyttävä se, että esimerkiksi sosiaaliseen mediaan laitetuista viesteistä noin yksi kymmenestä toimii nuorille, jolloin päihdekasvattajan on uskallettava myös epäonnistua.

”Ei suljeta silmiä tältä aiheelta millään tavalla, se on siinä mukana koko ajan”

Haastateltavat pitivät tärkeänä myös sitä, että päihdekasvatusta pidetään tietoisesti organisaatiossa esillä sen työntekijöiden kesken. Tulee tehdä selväksi, että se on osa työnkuvaa, jolloin siihen tarttuminen on myös luontevaa. Kun päihdekasvatus ei ole vain yhden työntekijän harteilla, vaan jakaantuu kaikkien kesken, pysyy myös tietotaito asian suhteen ajan tasalla. Ajankohtaisia päihdeilmiöitä käsitellään yhteistyöverkostojen tapaamisissa, työkokouksissa ja yksittäisissä teemapäivissä, jolloin asia ei pääse unohtumaan ja valmius käydä päihdeaiheisia keskusteluja nuorten kanssa säilyy.

Lopuksi

Tässä artikkelissa on osin kyseenalaistettu päihde-sanan merkitystä päihdekasvatuksessa. Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön asiantuntijana se herättää ristiriitaisia ajatuksia. Toisaalta on positiivista, että ymmärretään nuorten päihteiden käytön olevan osa kaikkea hyvinvointia, johon tulee vaikuttaa nuoresta käsin eikä pelkän päihdevalistuksen kautta. Se nostaa sosiaalisen vahvistamisen roolin suureksi ja tukee ajatusta siitä, että nuoren päihdeasenteisiin ei voida vaikuttaa rokotuksenomaisesti, vaan se vaatii kokonaisvaltaisempaa otetta. Hienoa on myös se, että päihdekasvatuksen

katsotaan usein kuuluvan kaikkien kohtaavaa työtä tekevien työnkuvaan. Se, että yhä useampi ammattilainen tuntee vastuunsa nuorten päihdeasenteiden muodostumisessa ja kokee voivansa vaikuttaa niihin, lisää päihdekasvatuksen viestin toistuvuutta ja jatkuvuutta, sekä tarjoaa nuorille arvokkaita tilanteita keskustella päihteistä.

Toisaalta herää huoli siitä, että päihdekasvatus häviää kaiken muun kasvatuksen sekaan ja päihdekasvatukselle asetetut tavoitteet, kuten päihdeasenteisiin vaikuttaminen, päihdekulttuurin ymmärtäminen ja päihdehaittojen minimoiminen, jäävät kasvatuksellisen kohtaamisen ulkopuolelle, tai turhan pieneen sivuosaan. Päihdekasvatus ei synny ja kehity itsestään, vaan se vaatii tavoitteellisuutta. On tärkeää tiedostaa, että kaikki kasvatustyö ei automaattisesti ole päihdekasvatusta, vaan päihdekasvatuksessa on oltava taustalla pyrkimys vaikuttaa nimenomaan päihdeasenteisiin, vaikka päihdekasvatustilanne sinänsä keskittyisikin sosiaaliseen vahvistamiseen. Raja kasvatuksen ja päihdekasvatuksen välillä on osin häilyvä, mutta se on kuitenkin olemassa. Ulvisen (2010) mukaan päihdetyön tehtävänä on ”jäsentää nuorelle hänen kokemuksiaan niin, että päihteisiin ja terveyteen sekä terveisiin elämäntapoihin liittyvän tiedon, kulttuurin ja toimintataitojen yhteisölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset rakentuvat päihdetyön tavoitteiden suuntaisesti mutta eivät rajaa nuoren oman sivistysprosessin suuntaa ja laajuutta”. Tuo tehtävämääritelmä pitää hyvin sisällään päihdekasvatuksen keskeisen ytimen unohtamatta kasvatuksellisuutta ja perustelee myös sitä, minkä takia päihde-sanaa ei tulisi täysin jättää huomiotta.

Päihdekasvatus-käsitteen sisällöllisen laajentumisen ohella artikkelissa on käsitelty myös päihdekasvatuksen ympäristöjen muuttumista ja sitä, miten se vaatii tekijältään rohkeutta kokeilla uutta ja tuoda oma persoonansa osaksi työtä. Siinä, missä päihdekasvatus kohtaa nuoren kokonaisvaltaisesti, se yhtä lailla myös haastaa tekijänsä kokonaisvaltaisesti. Hyvä päihdekasvattaja on tiedostava, vuorovaikutustaitoinen, päihteet ja palveluverkostot tunteva, luova ja tilannetajuinen. Miten näiden näkökulmien kautta päihdekasvattajuutta voidaan tukea ja vahvistaa? Miten voidaan varmistaa, että se on osa nuorten parissa työskentelevien ammatti-identiteettiä ja että sitä tehdään tavoitteellisesti? Tähän tarvitaan niitä ammattilaisia, jotka rakentavat oman ammatti-identiteettinsä lähes yksinomaan ehkäisevän päihdetyön ja päihdekasvatuksen varaan ja jotka voivat keskittyä ainakin lähes yksinomaan siihen. Ei siis voida ajatella ehkäisevän päihdetyön kuittaantuvan muun kasvatustyön lomassa, vaan tarvitaan ammattilaisia, jotka nostavat esiin ajankohtaisia päihdeilmiöitä ja pohtivat, miten niihin reagoidaan – niitä jotka tutkivat ja tuottavat tietoa kaikkien päihdekasvatusta enemmän tai vähemmän tekevien käyttöön. Tarvitaan ammatillista täydennyskoulutusta ja yhteistyöverkostoja, joissa päihdekasvatuksen teemoja tietoisesti nostetaan esiin ja tarjotaan ammattilaisille keinoja kohdata vastaantulevia ilmiöitä. Toisaalta tarvitaan myös yhteiskunnallista ymmärrystä siitä, että päihdekasvatus on arvokasta ja tärkeää työtä, joka vaikuttaa koko kansakunnan terveyden ja hyvinvoinnin tilaan. Mutta tärkeimpänä on se, mikä tässä artikkelissa on noussut keskiöön: tarvitaan kohtaamista, kuulemista ja kiinnostusta nuorten elämään.

Lähteet

Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja. (2006) Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Anneli Eteläpelto & Jussi Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 26–49.

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015). Saatavilla sähköisesti osoitteessa https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523

Normann, Maria & Odell, Heidi & Tapio, Mari & Vuohelainen, Elsi (2016) *Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö – Hyppää kyytiin!* Julkaisuja, 20. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Pylkkänen, Sanna & Vuohelainen, Elsi (2012) Ammatillisen päihdekasvatuksen eettiset toimintaperiaatteet. Teoksessa Ari Inkinen & Jarmo Kokkonen & Virpi Ruuska (toim.) *Selvää synergiaa – eettisesti kantavaa päihdekasvatust*a. Sarja 34. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 50–61.

Rauas, Minna (2012) Nuorisotyön ammattieettinen ohjeistus haastaa pohtimaan, tukee ammatillisuutta ja toimii huoneentauluna. Teoksessa Ari Inkinen & Jarmo Kokkonen & Virpi Ruuska (toim.) *Selvää synergiaa – eettisesti kantavaa päihdekasvatusta*. Sarja 34. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 36–49.

Soanjärvi, Katariina (2011) *Mitä on ammatillinen nuorisotyö? Nuorisotyön villiä kenttää kesyttämässä*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 413. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen vähentäminen (2015). Julkaisuja 2015:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut. https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdetyo/ehkaisevan-paihdetyon-toimijat (Viitattu 3.11.2017).

Ulvinen, Veli-Matti (2010) Päihdetyön yhteisöllistä pedagogiikkaa. Teoksessa Merja Kylmäkoski & Sanna Pylkkänen & Reijo Viitanen (toim.) *Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhö*n. Sarja C. Oppimateriaaleja 21. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 13–25.

JOHANNA KUIVAKANGAS

Päihteet työnä – mitä ammattilainen todella ajattelee

”Narkomaanien kanssa on haastavaa, koska ne on suhteellisen arvaamattomia tapauksia. Pitää olla aina valmiina. Juopot saattaa olla haasteellisia riippuen vähän juopon koosta, painosta ja mihin se on sammunut. Pitää kuitenkin saada nosteltua ja taiteiltua maijan perälle, kun viedään putkaan. Niin ja sitten pulsut, kun niitten puheesta ei meinaa saada selvää ja kuitenkin se henkilötunnus ongittava. Joskus on vähän haastetta ymmärtää sitä soperrusta, mikä muistuttaa etäisesti puhetta. Ajan myötä siihenkin oppii.”

Poliisin vastaus kysymykseen, mikä on päihteiden käyttäjien kanssa haastavinta, osoittaa, että kyseessä on sananmukaisesti korjaava työ. Poliisin, sosiaalityöntekijän, psykiatrisen sairaanhoitajan ja nuorisokodin ohjaajan työssä päihteidenkäyttäjät ovat osa arkea. Tässä artikkelissa keskitytään ammattilaisten ajatuksiin päihteistä työroolissa ja sen takana. Päihteiden käyttäjiä kohdataan näissä ammateissa erilaisissa tilanteissa: osa asiakkaista on juuri havahtumassa, että tässä on risteys, missä voin valita lähteäkö päihdebaanalle, toinen on selkeästi kiihdytyskaistalla, osa väittää, ettei tullut katsoneeksi nopeusrajoituskylttiä peräpeilistä puhumattakaan. On myös heitä, joilla matkanteko on katkennut tai katkeamassa.

Mikä on ammattilaisen reaktio, mistä se koostuu ja millaiseen näkökulmaan, arvomaailmaan se pohjautuu? Entä millainen on ammattilaisen saama oma päihdekasvatus tai päihteidenkäyttö ja onko työllä vaikutusta siihen?

Kohtuus – mikä se on?

”Et mä oon viihdekäyttäjä, kun mä en oo ollu vielä kertaakaan elvytettävänä ensiavussa tai mitään tällasta”

Näin avautuu nuori psykiatriselle sairaanhoitajalle. Onko meneillään määrittelykysymys vai aikamme ilmiö? Viihdekäyttö on uinut sanavarastoomme huomaamatta. Ammattilainen, joka toimii nuorten kanssa, näkee ja tunnistaa ilmiön ja kuvaakin asiakastyötä seuraavasti:

”Asiakastyö on musta kielen rakentamista, tunnekielen rakentamista niin yksilötyöskentelyssä kuin perhetapaamisissa, joissa aiheita saadaan esille. Nuori on mun mielestä kielen jo löytänyt, jos se tulee asiakkaaksi 16-vee, niin se tulee itsenäisemmin terkkarin ohjaamana vaikka ja kielellisesti jo valmiimpana. Tällainen kielen kätilöyden tunne on täällä perustason työssä hirveän vahva, ja se että se on arvokasta aikaa, kun voi sanoittaa nuoren kanssa elämää. Nuori on tosi arvokas tyyppi, kun se tulee ovesta sisään ja tulee toisenkin kerran.”

Poliisin näkökulma edustaa realismia:

> *”Kyllä se on fakta, että päihteitä on käytetty aina ja tullaan aina käyttämään. Ei sitä poistettua saa ja osa porukasta on aina ja tulee olemaan, ketkä ei niitä kohtuudella osaa käyttää ja kenellä lähtee lapasesta. Sitten niistä tulee juoppoja tai narkkareita. En usko, että sitä ongelmaa saadaan millään tavalla täysin poistettua. Näin se vaan menee.”*

Nuorisokodin ohjaajan näkökulma nuorten päihteidenkäyttöön arkisessa työssä painottuu keskusteluun:

> *”Asiasta [päihteidenkäyttö] keskustellaan hyvin paljon. Aina, kun tarve vaatii. Jos nuori puhuu päihdemyönteisesti tai on päihteiden käyttäjä, niin yritetään keskustella sitä, että mikä niissä viehättää. Että onko joku möykky, mitä päihteillä yritetään turruttaa. Yritetään ohjata enemmän suuntaan, että on olemassa parempiakin keinoja. Esimerkiksi ratkoa niitä elämän solmukohtia, mistä se päihteisiin pakeneminen johtuu. Koska mun työssä se hyvin usein on sitä. Ei tiedetä, että millä muulla tavalla niitä tunteita turrutettaisi kuin sillä päihteellä.”*

Kysyn nuorisokodin ohjaajalta, millaista palautetta nuoret antavat ohjaajalle näistä keskusteluista.

> *”Moni nuori on todennut, että mulle on helppo puhua päihteistä. Sen takia, että en väheksy häntä sen jälkeen. Hän on edelleen mulle se sama nuori, vaikka hän on puhunut. Mä olen siellä kasvattajan asemassa ja teen ammatillista kasvatustyötä. Siihen ei kuulu se, että sen nuoren arvo laskisi sen takia, että hän käyttää päihteitä. Että jotkut nuoret käyttävät liikaa päihteitä. Mä en ole se aikuinen, joka tuomitsee, vaan mä olen se aikuinen, joka toteaa että okei, ei ollut fiksua, mutta kyl tää tästä.”*

Keskusteluissa kohtuukäyttö ei juuri saa merkityksiä, ammattilaisia tarvitaan usein juuri siellä, missä kohtuus on muuttunut kohtuuttomaksi. Nuorten käsitykset päihteistä ovat muuttuneet. Raittiustrendi näkyy tupakanpolton ja alkoholin käytön kohdalla. Nuuskan käyttökin on pysynyt vuoden 2015 tasolla vuoden 2017 tutkimustuloksissa. Mutta huumeidenkäyttöön liittyvä asennoituminen on muuttunut sallivammaksi. Metamfetamiinin pitoisuudet jätevedessä esimerkiksi Helsingissä, Espoossa ja Jyväskylässä ovat hälyttävän korkeat.

Kulttuuriset kuperkeikat

Psykiatrisen sairaanhoitajan näkökulma tiivistää jotain olennaista päihteiden kulttuurisuudesta:

> *”Tuudittautuminen siihen vanhempana asenteella, että eihän tämä asia koske meitä, että eihän meidän lapsi käytä päihteitä. Mutta jokainen lapsi ja jokainen nuori elää siellä samassa yhteiskunnassa, jossa käytetään päihteitä. Ja joku nuori, hiljaisempikin, tietää taatusti enemmän jonkun luokan tilanteesta kuin se opettaja aikuisena siellä. Että nuori tietää mitä viikonloppuna tapahtuu, ketkä lähtevät bilettämään, mitä siellä käytetään ja mitä suunnitellaan. Hän kuormittaa omaa mielenterveyttään kantamalla salaisuutta, ahdistuu siitä, kärsii unettomuudesta. Vaikka hän ei itse käyttäisi päihteitä, hän altistuu toisella tavalla samalle asialle siinä, mutta oireilee eri lailla.”*

Psykiatriset sairaanhoitajat kuvaavat myös kielellistä ja kasvatuksellista muutosta:

> *”2000-luvun alussa vanhemmat olivat usein sitä mieltä, että joo, kunhan eivät huumeisiin koske. Mitäs se vaikka joku tuo jollekin siideriä. Ammattilaisena joutui sanomaan, että et ole poliisi tai portsari. Sun rajanpitovelvoite on se, mitä laki määrää. Älä ole liberaali, koska nuori aina kokee sen kielletyn kiehtovammaksi. Jos sallit jotain, niin se sallittu menettää mielenkiinnon. Nyt linja on muuttunut sellaiseksi, että vanhempien suusta kuulee, että se käyttää ”vaan” kannabista. Hurja muutos. Samoin on nuorisokulttuurissa: ”emmä päihteitä käytä – tai ai niin, onhan kannabiskin päihde”. Tämä kielellinen muutos on nyt ollut iso, mistä huolestutaan ja mihin puututaan. Kulttuuri muuttuu, kieli muuttuu, aineet muuttuu.”*

Päihteidenkäyttö voi olla myös monikulttuurisesti pulmallinen kuvio. Maahanmuuttajien kanssa toimiva kuvaa sitä näin:

> *”Ne tulee sellaisina piikkeinä yhtäkkiä, että kuulee jostain asiakkaasta tai asiakkaan puolisosta, että on rankka huumeitten käyttö taustalla kotimaassa, josta he ovat tulleet, Afrikan maista tai Afganistanista tai Irakista. Sen seurauksen, mikä vaikutus perheitten elämään on. Tiedän muutaman tapauksen, missä perheen isä käyttää raskaita huumeita ja on käyttänyt jo silloin sota-aikana ja niiden traumojen vuoksi on jatkanut sitä ja on tietysti riippuvainen.”*

Sosiaalityössä maahanmuuttajien kanssa kulttuurierot voivat näkyä myös toisin:

> *”Ja oli yksi perhe, joka oli ollut vasta vähän aikaa Suomessa. Joku humalainen oli jorissut oman kerrostalon pihassa. Se oli satuttanut itsensä jotenkin. Perhe oli*

yrittänyt auttaa sitä. Sitten he kysyivät meiltä sossuilta, että kannattaako heidän auttaa ja että voivatko he auttaa. Voiko siitä aiheutua heille jotain harmia, jos he auttavat. Mä siihen, että kyllä te voitte auttaa, ja se on velvollisuuskin aina auttaa, mutta sitten samalla mietin, että eiväthän he voi kovin paljon auttaa, kun heillä ei ole yhteistä kieltä. Mietin silloin, että kyllähän tämä varmasti aika hassulta näyttäytyy heille, kun täällä [Suomessa] on toikkaroivia humalaisia kadulla. Että miten mä selittäisin tai pitäisikö tätä selittää. Ei me ruvettu kauheasti sitä avaamaan, että mitä tämä suomalainen päihdekulttuuri on. Mutta he ihmettelivät sitä."

Haastateltavien vastauksissa kuuluu suomalaisen päihdekulttuurin kirjo ja muutos. Päihteet, kasvatus ja ammattilaisuus ovat yhdistelmä, joka elää ajassa ja paikassa, kulttuurissa.

Kaikki lähtee jostain – päihdekasvattajatkin

"Siis. Toki. Lähtien sieltä kotoa. Vanhemmilta. Tällaista epäammatillista, voisiko sanoa. Heillä oli hyvinkin toisistaan poikkeava linja. Siinä missä mun isä antoi lasillisen kuohuviiniä uutena vuotena, niin äidillä oli täys nollatoleranssi. Eroperheessä kun oltiin. Toisaalta, jos meni kotiin päissään, niin äiti vaan nauroi ja kettuili. Se oli hämmentävää, että alkoholia ei olisi saanut käyttää, mutta jos sitä käytti, niin sitten ei tullut mitään sanktioita kuitenkaan. Olen kotoisin eteläsuomalaisesta kaupungista, jolla on huumeidenkäytön maine. Meillä kävi säännönmukaisesti poliisi pitämässä päihdekasvatusta. Hän pelotteli aina suonensisäisistä käyttäjistä, miten niitä oli paljon ja kuinka päihdeaineita sai helposti tietyiltä asuinalueilta. Päihdekasvatus oli pelon ja inhon lietsontaa. Mun mielestä, jos tänä päivänä asiaa miettii, niin kyseenalaista."

Näin kertoo nuorisokodin ohjaaja omasta kotitaustastaan ja koulun päihdekasvatuksesta. Sosiaalityöntekijä muistelee omaa nuoruuttaan:

"Kun on ollut 70-luvulla nuori pienellä paikkakunnalla, niin siellähän on ollut raittiussihteeri. Mä esimerkiksi ansioiduin raittiuskirjoituskilpailuissa ja sain palkinnon. Luulen, että se oli sellainen raittiusaate ja sitten siihen liittyvä ihannekasvatus. Koin vähän kaksijakoisena sen, että sitä saattoi itsekin kirjoittaa sellaisia asioita, mitä koki, että pitää kirjoittaa. Eli esitin tietynlaista roolia, koska oli ne ihanteet. Ja sitten se tosimaailma saattoi olla ihan toinen, ja minkä kaikki tiesivät. Mä luulen, et se todellinen käsitys päihteistä on tullut kuitenkin kaveripiiristä ja kokemuksista. Siitä, mitä ihmisille tapahtui ja mitä näki siinä lähipiirissä. Se oli hyvin viinanhuuruista ja humalahakuista nuoruus 80-luvulla savolaisella pikkupaikkakunnalla. Toisaalta se oli vain sitä alkoholia. Että varmaan päihdekäsitys rakentui mulla enemmän näistä kokemuksista kuin siitä raittiussihteerin valistamisesta."

Poliisi puolestaan pohtii, millaista koulun päihdekasvatuksen tulisi olla:

"No joku kuiville päässyt narkomaani tai alkoholisti voisi olla hyvä vierailija tunneilla. Huumevalistuksen tunneille varsinkin mä laittaisin jonkun entisen pitkän linjan narkkarin puhumaan. Siinä tulee ihan erilainen vaikutelma verrattuna, että opettaja, kuka ei ole koskaan ollut tekemisissä minkään näköisten huumeiden kanssa... juo korkeintaan lasillisen punaviiniä lauantai-iltana, lukee kirjasta päihteiden vaaroista ja vaikutuksista. Niin kyllähän siinä sellainen fiilis tulee, että eihän tuo tiedä yhtään mistä se puhuu."

Kysyn, miten päihteitä käsiteltiin kouluaikoina tai poliisikoulutuksessa.

"Mä oon aina tiennyt, että päihteillä on haittavaikutuksia. Että ei se päihdekasvatus nyt varmaan sinänsä kouluaikoina niin hirveen suuressa roolissa ollut. Jos poliisikoulua miettii, niin mun mielestä siellä ei hirveästi näistä asioista puhuttu. Päihteet tulivat esiin työn tekemisen myötä. Mä olen jatkuvasti, joka päivä suurimman osan työajasta, tekemisissä jonkun näköisten päihteittenkäyttäjien kanssa, narkkareitten ja juoppojen tai muuten vaan ihmisten kanssa, jotka ovat päissään."

Ammattilaisten työnteon taustalla on aina oma kokemus, ajan ja paikan luomat kontekstit. Kokemuksellisuus ja koulutus, välittyvätkö ne asiakkaiden suuntaan? Entä kuinka ammattilaiset luonnehtivat omaa päihteidenkäyttöään? Onko työllä vaikutuksia siihen?

Ihminen työtakissa ja ilman

"Mäkin olin alkuun yhdennetyssä sosiaalityössä. Siellä oli hyvin paljon päihdeasiat esillä siinä työssä. Ja oliko mulla valmiuksia siihen? No... Itse asiassa koin, että se oli viestinnällistä. Oli kampanjointia. Siinä näkyi valistusperinne, mutta se on muuttunut enemmän viestintäpainotteiseksi, että ei enää valisteta, mutta samalla tavalla on tärkeätä vaikuttaa ihmisten ajatuksiin ja asenteisiin. Siis vaikuttaa viestimällä ja muuttamalla ajattelutapoja."

Näin sosiaalityöntekijä kuvaa sosiaalityössä kohtaamaansa muutosta. Entä miten nuoret suhtautuvat poliisiin, joka tapaa heitä päihteidenkäyttötilanteissa?

> *”Kyllä ne varmaan monet pitää mua vähän ilonpilaajana, mikä tulee keskeyttämään bileet tai viemään putkaan, vaikken olekaan tiukkapipoisemmasta päästä poliiseja. Päivittäin saan laidasta laitaan palautetta. Monet arvostavat paljon meidän työtä ja tajuavat, että ei tämä yhteiskunta pyörisi ilman meitä. Alaikäsillä on, ei kaikilla, mutta aika monilla sellainen suhtautuminen, että poliisi on ilonpilaaja, mutta mitä vanhemmaksi tulee, asennoituminen muuttuu. Jos nyt jotakin positiivista pitää sanoa pitkän linjan huumeittenkäyttäjistä, niin niiden kanssa asioiminen on helppoa, koska ne saattaa olla usein poliisin kanssa tekemisissä ja tietävät, miten homma toimii. Aika jouhevaa monesti niitten kanssa, että ne ymmärtää sen, että me tehdään työtä.”*

Millaista on päihdekasvattajien oma päihteiden käyttö ja onko työllä vaikutusta siihen? Psykiatrinen sairaanhoitaja kuvaa omaa suhdettaan alkoholiin seuraavasti:

> *”En ole absolutisti, mutta katson, etten osta vaikka viiniä säännöllisesti viikonloppusin. Havainnoin omaa alkoholinkäyttööni. Tavallaan siviilissäkin olen sillä lailla silmät auki, että asioista voi keskustella tai voi joutua myös miettimään, että missä se oma raja kulkee. Ja että ei lähde reagoimaan toisten asioihin. Jos joku sukulainen vaikka vetää övereitä, niin mikä rooli mulla siinä on. Joutuu miettimään, että miten kuulen, kuuntelen tai reagoin asioihin. Miten itse käytän tai minkälainen malli elämäntavoiltani olen omille lapsille, aikuisille lapsille tai lapsenlapsille. Kuinka hoidan itseäni, on ihan ykköskysymys. Kuinka jaksan työssä, on kiinni siitä, kuinka hoidan itseäni.”*

Onko poliisin suhde omaan alkoholinkäyttöön muuttunut ammatin myötä?

> *”No, se on muuttunut joo. Mä luulen, että vuorotyö vaikuttaa ja rajoittaa aika tehokkaasti. Ei samalla tavalla jää aikaa ja monesti, kun on viikonloput töissä, niin ei tule lähettyä kuppiloihin.”*

Haastattelijan mietteitä

Kun lähdin haastattelemaan päihdekasvattajia, ensimmäinen ajatukseni oli, että haluan kuulla ammattilaisten ajatuksia työstä, mutta myös sen takaa. Ammatillisuus, työrooli ja koulutus antavat työntekijöille työkaluja. Ja kuitenkin kovimmankin ammattilaisen työtakin sisältä löytyy ihminen, jolla on lapsuus, nuoruus ja oma historiansa. Haastatteluissa tämä tuli esiin. Erilaiset ajat, paikat ja asenneilmapiirit, joissa oli kasvettu, kokeiltu ja muodostettu käsityksiä itsestä, ammatista, ympäröivästä kulttuurista.

Arjen raadollisuus oli läsnä haastateltavien puheessa. Sammumiset, itsensä telomiset, yliannostukset ja muut päihteiden lieveilmiöt vilisivät haastateltujen puheissa. Havainnot asenteiden muuttumisesta sallivampaan suuntaan erityisesti kannabiksen kohdalla olivat silmiinpistäviä. Monikulttuurisuuden ymmärtäminen oli päihteisiin liittyvä kysymys, jonka moniulotteisuutta jäin miettimään. Miten ymmärrämme päihteet kulttuurien kirjossa, osaammeko, ymmärrämmekö, havaitsemmeko edes?

Toinen ajatus haastatteluja tehdessäni oli antaa ääni erilaisissa ammateissa toimiville työntekijöille. Päihdekasvatuksessa poliisilla ja nuorisokodin ohjaajalla on erilaiset kakkulat nenällään, kun he toimivat, tai vähintäänkin linssit ovat eri vahvuiset. Vai ovatko sittenkään?

Kolmas ajatukseni oli sukua toiselle ajatukselleni ja kumpusi mieleeni haastattelujen jälkeen. Millaista kieltä puhumme, kun puhumme päihteistä? Miten eri ammattilaiset puhuvat päihteistä ja niiden käyttäjistä? Mikä on työroolin tuomaa, ja missä ollaan lähellä omaa siviiliminää? Ammattimanttelin kantaminen, oikeuttaako se vai velvoittaako? Kenen suuhun sopii ”rapanarkki”, kuka puhuu kännäämisestä, kuka huumeseuloista ja kuka valistamisesta?

Haastattelujen jälkeen näen selvemmin päihteet keskuudessamme, mutta näen myös päihteet osana ammatteja, niitäkin, joihin koulutus ei välttämättä anna riittävästi eväitä. Kulttuurisuus ja yhteiskunnassa luodut kirjoittamattomat säännöt ja ääneen lausumattomat normistot elävät vahvoina. Ammattialoilla on omat totuutensa. Ja kun oikein tiivistetään ja karsitaan – jokaisen ammattilaisenkin taskusta löytyy en tiedä -kortti. Se, että päihteisiin liittyvät kysymykset ovat vaikeita, ei kerro ammattitaidottomuudesta, vaan inhimillisyydestä.

MARJO KOLEHMAINEN

Roolipeliä – nuorten kanssa toimivien ammattilaisten pelistrategiat nuorten päihde-asenteiden edessä

”En tee päihdekasvatusta tai sitä ei ole kirjattu varsinaisesti meidän tavoitteisiin. Toki tarvittaessa puutumme päihteiden käyttöön…”

”Ihmettelen, miksi minut pyysit tai olenko oikea henkilö vastaamaan tähän…”

”Meidän nuorilla ei ole päihteiden käyttöä, eivätkä ne toiminnassa näy. Päihdenuoria löydät sosiaalityön toimijoilta…”

Olipa mielenkiintoinen tämän artikkelin aloitus. Tiedustelin usealta nuorten kanssa toimivalta eri alojen ammattilaiselta mahdollisuutta haastatteluun, jossa keskustelisimme heidän tavoistaan tehdä päihdekasvatusta osana työtään. Sain useita yllä olevien kaltaisia epäröiviä ja asian omasta työstä lähes ulkoistavia vastauksia. Osa vielä epäröi ajatuksiensa oikeellisuutta keskustelun aikanakin. *”Vastasinko yhtään sitä, mitä halusit…”*

Kohtasin lopulta kuusi alle 29-vuotiaiden nuorten kanssa toimivaa ammattilaista, jotka työskentelevät kunnassa, järjestöissä ja seurakunnassa. Ammattinimekkeinä oli etsivän työn ohjaaja, nuorisonohjaaja, ohjaaja, nuorisoagentti ja oppilaitospappi. Ammattilaiset toteuttivat päihdekasvatusta sosiaalisen vahvistamisen ja yleisen ehkäisyn tasoilla, paitsi etsivän työn ohjaaja toimii enimmäkseen nuorten kanssa, joilla on kohonnut riski päihteiden käyttöön (Normann, Odell, Tapio & Vuohelainen 2016, 7). Käytin yksilöhaastattelussa väljiä teemoja, joilla houkuttelin haastateltavia kertomaan tarinoita.

Havaitsin toimijoita kuunnellessani, että ammattilaiset kertoivat tutkitun tiedon valossa juuri sitä, mitä määritellään hyvän päihdekasvatuksen ja päihdekasvattajan työn tänä päivänä olevan. He kaikki tietävät jossain määrin teoriassa asiat ja osaavat menetelmät. Rivien välistä kuulin, että ammattiroolissa päihteet ja niiden huomioiminen nuorten kanssa tuntui aiheena vaikealta tai epävarmalta keskusteluaiheelta. Haastattelun aikana minulta varmisteltiin useasti tuotetun puheen sisältöjen oikeellisuutta. Minusta kuulosti kuin vastaukset olisivat kuin ulkoa opeteltuja ja ihan kuin olisin ollut tentin vastaanottaja, jolle piti antaa oikeat vastaukset. Kaikilla oli päihteisiin näkökulmia, ainakin henkilökohtainen näkökulma. Aiheen kiusallisuus varmaan piilikin siinä, että aiheesta oli myös vahva henkilökohtainen näkökulma. Tarinoissa ilmeni henkilökohtaista sallivuutta esimerkiksi kohtuulliseen alkoholin käyttöön. Yleisesti ”siellä jossain muualla” päihdekasvatuksessa tavoiteltiin useimmin liian voimakkaasti raittiutta, mitä monikaan ei nähnyt itse (henkilökohtaisesti eikä ammattilaisenakaan) ainoana oikeana vaihtoehtona. Oletus raittiustavoitteelle tuli jostain ulkopuolelta, mutta tekijää ei määritelty. Jäin kysymään mielessäni, oliko se oma nuorena saatu kasvatuskokemus ja historian taakka päihdekasvatuksesta (tai -valistuksesta).

En voinut välttyä mielessäni tukulta kysymyksiä: Miksi päihteistä ei mielellään puhuta omassa ammattiroolissa? Miten päihteet moniulotteisena ilmiönä huomioidaan

ammatin tehtävässä? Millaisia rooleja päihdekasvatukseen annetaan ulkopuolelta nuorten kanssa toimivalle ammattilaiselle? Onko joku rooleista hankala ja epämiellyttävä? Millaisia rooleja nuorten kanssa toimivalla ammattilaisella voi olla, joilla he peilaavat nuorten asenteita suhteessa päihteisiin? Mikä on ammattilaisen oman päihdehistorian merkitys? Haen artikkelissa vastauksia kysymyksiini.

Artikkelissa hahmotan ammattilaisten itsensä kokemana ja määrittämänä tarinoista esiin nousseita rooleja, joilla he peilaavat nuorten asenteita suhteessa päihdetietoon ja -kulttuuriin, yhteiskuntaan ja yhteisöihin. Osa tarinoista löytämistäni rooleista selittyy ammatin ihmissuhdetyön asiantuntijuuden menetelmillä, osa eri lähteistä omaksutuilla tai toisilta opituilla näkemyksillä ja uskomuksilla. Yksi merkittävä tekijä on suomalainen päihdekulttuuri, sillä jokainen tarinansa jakanut ammattilainen elää suomalaisessa päihdekulttuurissa. Osa rooleista on kulttuurissa omaksuttua eettistä ajattelua ja omaa kokemusperäistä tuntumaa, myös henkilökohtaisia mielipiteitä. Rooli on joukko tapoja ja ajatuksia, joita odotetaan henkilöltä, joka on tietyssä asemassa.

Ammattilainen on koko ajan monessa roolissa, jotka ovat sosiaalisia (kuten suomalainen, täysi-ikäinen, äiti/isä, nuorisotyöntekijä, ohjaaja) sekä liittyvät myös persoonallisiin tapoihin (esimerkiksi innostaja tai kyseenalaistaja). Tilanteen mukaan roolivarastosta aktivoituu tilanteen mukaan sopiva rooli, joka on oman perustehtävän mukainen, tai toisinaan voi tulla myös rooliristiriita. Ristiriita voi tulla roolien välillä – esimerkiksi henkilökohtaisen suhtautumisen ja ammatillisen roolin välillä – tai roolien sisällä. Rooli voi myös puuttua tai olla ali- tai ylikehittynyt. Myös rooliodotukset voivat aiheuttaa ristiriitoja. Rooliodotukset ovat muiden henkilöiden joillekin antamia oletuksia, joista viestitään suorasti tai epäsuorasti.

Muodostan artikkelissani 10 roolia, joista ammattilainen valitsee sopivat kuhunkin nuoren tai nuorten ryhmän kohtaamiseen. Vertaan ammattilaisen roolien valintaa klassikkopeli Tetriksen pelaamiseen.

Pelistrategia

Addiktoivassa klassikkopelissä Tetriksessä on tarkoitus sijoittaa erimuotoisia palikoita sillä tavalla, että ne muodostavat ehjän rivin pelialueen alalaitaan. Kun rivi on saatu muodostettua, katoaa se välittömästi ja siitä saa hieman pisteitä. Lisää palikoita sataa taivaalta loputtomasti, ikuisesti ja aina.

Pelin logiikka kuvastaa mielestäni nuorten kanssa toimivien työsarkaa. Aina eteen tupsahtaa uusia nuoria, joista jokainen on omanlainen särmikäs palikka, jota esimerkiksi kokemukset päihteistä ja päihdekulttuurista ovat muokanneet. Ja juuri kun yhdelle nuorelle on löytynyt rivistä (eli yhteiskunnasta) paikka ja koko nuorten ryhmä on saatu siistiksi riviksi ikään kuin valmiiksi, se katoaa näkyvistä. Porukka on kykeneväistä lentämään vakaammin omilla siivillään (eli he ovat aktiivisia toimijoita elämässään). Nuorten kanssa toimimisen ennakoimattomuus kiehtoo ammattilaisia, ja tekee samalla ”pelistrategiasta” haastavaa. Rivin suoraksi saamisessa yksi haastetta tuova asia on nuorten asenteet ja kosketus päihteisiin. Millaisia rooleja ammattilaisella on mahdollisuus valita oman pelistrategiansa tueksi huomioiden päihteiden tuomat haasteet, jotta saisi säännöllisesti rivin ehjäksi? Muodostan ammattilaisten tarinoista kymmenen (10) roolia, joilla he koittavat vastata päihteiden tuomaan haasteeseen nuoria kohdatessaan. Roolit ovat: *toivon hyvää ilolla, nuoresta tähti, verkostoituja ja yhteistyökumppani, kasvattaja, suomalaisen päihdekulttuurin uudistaja, ryhmän lukija, turvallinen aikuinen, mahdollinen ammattilainen, mahdollinen kukkahattu* ja *mahdollinen epäonnistuja*. Roolit napataan mukaan pelistrategiaan milloin mitenkin eri hetkissä, eri nuorten kanssa, riippuen millainen nuori eteen tulee ”järjestettäväksi”. Hetkestä nuoren kanssa on yritettävä rakentaa ehjä ja tasapainoinen, tehtävä parhaansa, että nuorelle löytyy oma paikka rivissä. Nuorten kanssa toimivan ammattilaisen on järjestettävä roolit pelistrategiaansa aina uudelleen, jokaisessa kohtaamisessa. Nuorten kanssa toimivan työ on siis kuin Tetriksen pelaamista. Suomessa päihdytään kuitenkin jatkossakin, ja aineistosta huokuu, että päihdekasvattajan tehtävä on taata, että se onnistuisi nuorilta turvallisesti.

Roolit olen muodostanut yksittäisistä pienistä merkityksistä, joita aineiston haastatellut toivat tarinoissaan esiin; ne eivät sellaisenaan esiintyneet haastateltujen käsityksissä. Kukin rooli antaa yhden näkökulman ammattilaisen työhön päihdekasvattajana. Näkökulma on siinä mielessä todellinen, että se on muodostettu haastattelujen esittämistä merkityksistä. Nimeämäni roolit ovat osa valintoja, joista kunkin haastatellun ammattilaisen pelistrategia päihdekasvatukseen muodostuu. Roolit eivät sulje toisiaan pois, vaan kullakin henkilöllä on omanlaisiaan yhdistelmiä, joissa eri roolit painottuvat eri tavoin. Erilaiset päihdekasvattajuutta koskevat käsitykset voidaan siis ajatella selittyvän siten, että eri henkilöt tiedostamattaan poimivat erilaisten roolien yhdistelmän ja painottavat niitä eri tavoilla.

Suurin osa rooleista edustaa normatiivista näkökulmaa eli kuvaa sitä, millainen rooli heillä on päihdekasvattajana työssään tai millainen sen ainakin pitäisi heidän mielestään olla. Kaikki esittivät kysymättä myös negatiivisia normeja, eli kuvauksia siitä, millainen ei ainakaan ammattilaisena päihdeasenteita kohdatessaan toivo olevansa. Negatiiviseksi koettu rooli voi olla esimerkiksi kokemus omasta nuoruudesta tai kokemus jonkun toisen kasvattajan toiminnasta. Ei-toivottuun rooliin tuli odotuksia myös ulkopuolelta vertaiskasvattajien ja yhteistyöverkoston asettamina. Tällaisten ei-toivottujen, mutta silti mahdollisten roolien nimiin olen lisännyt sanan ”mahdollinen”.

Toivon hyvää ilolla

Nuoreen tulee uskoa, vaikka hän olisi tehnyt virheitä ja ”sössinyt” asioitaan päihteillä. Aina on toivoa, ja mahdollisuus tehdä uusia valintoja sekä asioita erilailla. Tarinoista nousi voimakkaana suojaavien tekijöiden vahvistaminen, vaikka niistä ei puhuttukaan tuolla käsitteellä: puhuttiin esimerkiksi mielekkäästä tekemisestä, päihteettömän toiminnan järjestämisestä, kannustamisesta, positiivisesta palautteesta, onnistumisen kokemuksista ja aikuisen rinnalla kulkemisesta. ”*– – olen mukana tapahtumissa, jotka ovat päihteettömiä – – tukea niitä tilanteita, joissa yritetään luoda sosiaalista kontaktia ilman alkoholia.*” Toivon hyvää ilolla -roolissa ammattilainen on aktiivinen vahvistamaan suojaavia tekijöitä.

Tarinoissa koettiin mahdollistettavan toimintaa nuorille, niin että ei tarvitse varsinaisesti edes puhua päihteistä. Paremminkin ammattilainen, joka kääntää puheet pois päihteistä. Päihdekasvatuksessa ei tarvitse aina edes olla päihde-sanaa. Usea tuntui ajattelevan, että mainitsemalla päihde sanana tehdään sitä OIKEAA päihdekasvatusta. Ainetietous tuntui edelleen määrittävän OIKEAN päihdekasvattajan sanavarastoa. Oikeat, viralliset ja todelliset kovat päihdekasvattajat puhuvat aineista ja käytöstä nimillä. Normaalit ja epäoikeat päihdekasvattajat (siis nuorten kanssa arjessa toimivat) puhuvat iloa tuottavista asioita elämässä ja hyvästä elämästä; he mahdollistavat toimintaa, joka lisää nuoren itseluottamusta sekä uskoa unelmiin; käyvät keskusteluita, jotka auttavat nuoria hahmottamaan omaa rooliaan sekä paikkaansa yhteisöissä; uskovat nuoriin ja kannustavat kulkemaan unelmia kohti. Pehmeät ja erilaiset, omasta mielestään kuitenkin riittävät, päihdekasvattajat tukevat nuorta hyvään elämään positiivisen tekemisen kautta. Voiko ammattialojen välillä olla olemassa joku piilohierarkia ja kamppailu, ketkä tekevät omalla tahollaan parempaa työtä ja kenellä on tuloksekkaampaa? Mikä on OIKEAA päihdekasvatusta? Ainakin tarinoissa tuotettiin siihen viittaavaa puhetta.

Yksi tärkeä tehtävä roolissa on iloa ja toivoa näkemällä poistaa ahdistusta nuoren elämästä. Ahdistusta voidaan hälventää, kun autetaan nuorta näkemään erilaisia mahdollisuuksia, eikä pelkästään vääriä valintoja ja umpikujia tulevaisuuden uhkakuvina. Ilon ja toivon tuottamiseen käytetään toiminnallisuutta. ”*– – Sit nää meidän isommat pojat on tällä hetkellä kiinnostuneet kokkailusta – – siis ne oppii tekemään asioita. Keskustellaan siinä samalla.*” Nuorten kanssa tehdään jotain kivaa, sellaista mistä nuori tykkää. Nuori saa edes hetkeksi unohtaa elämänsä mutkistuneet polut ja ohitettavat karikot.

Nuoresta tähti

”*Aikuinen tulee nuoren maailmaan, eikä nuoren tarvitse tulla aikuisen maailmaan.*” Tämä on se suunta, jota nuorten päihdekasvattajat painottivat. ”*Ei voi olettaa, et nuori tulee aikuisen luo.*” ”*Miten huomaat, että se vaikuttaa?*”, tiedustelin lisää. ”*Nuoresta tulee rohkeempi. Mä en ole niin pelottava.*”

Tavoitteita nuorten päihdesuhteisiin voidaan tiukasti asettaa ulkopuolelta, ja välillä niin tapahtuukin esimerkiksi lastensuojelussa. Tavoitteet määrittelee silloin joku muu kuin nuori. Eri ammattilaisilla voi olla myös useita eriäviä tavoitteita. Ammattilaisen tavoite voi olla eri kuin nuoren. ”*Saattaa tulla niitä ristiriitoja, mut pidän tärkeenä sitä, että nuorihan siinä on keskiössä. Ainakin pitäs olla. Niin kyllä mä pidän sen tärkeenä, et lähetään sieltä mitä se haluu…*” Ristiriidassa kasvatustilanteesta voi tulla nuorelle monimutkainen. Vahva ajatus kuitenkin on, että tavoitteita ei aseteta ulkopuolelta, vaan nuoren tavoite on lähtökohta. Tavoitteen asettelussa tulee huomioida monia eri näkökulmia, esimerkiksi nuoren ikä ja päihdekokemukset sekä käyttö. Tärkein taito päihdekasvattajalla on kohderyhmän tuntemus ja sen ajatusmaailman, elämän ja motiivien tulkitseminen (Soikkeli 2011).

Nuorelle annetaan tilaa ja luovutaan omasta määräysvallasta, roolina on tehdä nuoresta tähti. ”*– – onko mun tehtävä loppupelissä sitten neuvoa kuinka toimitaan tai jättää toimimatta. Ne on yleensä monimuotoisia ja yleensä mutkaisia tilanteita.*” Jos nuorille annetaan valta keskustelussa, se voi tarkoittaa päihdeaiheen ohittamistakin, ainakin siirtämistä. Se pitää hyväksyä. Aiheen käsittely aktivoituu toimijoissa tarvittaessa, jos se nousee esiin nuorten elämässä. Taitava päihdekasvattaja osaa kytkeä päihteet muihin teemoihin suojaavien ja riskitekijöiden kautta ja tarkastella päihteitä hyvinvoinnin osana. Päihteistä aiheena voi tehdä ”juoksuhiekkaa”. Ymmärtävä päihdekasvattaja on kiinnostunut nuoren elämästä, sen sisällöistä ja valinnoista, minkä myötä hän näkee miten ja missä valossa päihteet siellä näyttäytyvät. Ensimmäisenä ei tuoda esiin omia näkökulmia, vaan koitetaan saada esiin nuorten kokemusmaailmaa. Nuorten kokemusmaailma on lähtökohta keskusteluun ja sen suuntaan. Liika jyrkkyys ja ehdottomuus jättävät nuoren jyrän alle, eivätkä aseta häntä päärooliin. Nuorilähtöinen päihdekasvattaja on kärsivällinen ja etenee hitaasti, tunnustellen, mutta määrätietoisesti.

Nuorilähtöisyys tarkoittaa tarinoissa esimerkiksi sosiaalista sopimusta, joka näkyy viestinnässä ja puhetavassa. Asiantuntijuutta on kääntää vaikeat asiat arkikielelle ja tuoda teoriat tähän päivään ja hetkeen. Nuorten kanssa ammattilaisella olisi eduksi matala ammattistatus ja nöyryys: Nöyryys on kykyä asettaa oma rooli paikoilleen ympäröivässä maailmassa ja kussakin tilanteessa. Nöyrä toimija pyrkii parantamaan muiden elämää, ei nosta toiminnastaan kohua, ja keskittyy enemmän prosessiin kuin lopputulokseen. Arvostuksen saamiseksi ei voi vain odottaa valtaistuimella nuoria, vaan

arvostus ja kunnioitus tulee rakentaa itse. Nuoret arvostavat aitoa kohtaajaa, joka on myös rehellinen omasta ajattelustaan. Ammattilaiset pohtivat, että ei voi olla suurta ristiriitaa työminän ja siviiliminän välillä tai ainakin pitäisi tietoisesti käsitellä mahdolliset ristiriidat. Kovin suurta kaksinaamaisuutta ei voi päihdekasvattaja ylläpitää. Sanoa, ”ei-ei, ja en minäkään”, ja sitten kuitenkin käyttää päihteitä. Ei voi yrittää pitää yllä mielikuvaa, että maailman kunnollisin nuorten kanssa toimiva olisi välttämättä raitis. ”*Siinäkin pitää olla semmoinen, että miten sä kerrot ja mitä sä kerrot. Millaista kuvaa sä ite annat päihteistä ja asenteista yleensä?*” Keskustelu käännetään nuoren päihdeasenteiden peilaamiseen, vaikka esimerkkinä olisikin kasvattajan oma käyttö ja asenteet.

Nuoren näkeminen tähtenä liittyy aktiivisen toimijuuden vahvistamiseen nuoressa. Halutaan tukea nuorta suuntaan, jossa hän ajattelee aktiivisesti ja toimii itse omassa elämässään – ottaa vastuuta, osaa tehdä järkeviä valintoja ja osallistuu omaan elämäänsä. ”*Paljon on niitä, että kaikki apukeinot ois siinä, niitä tarjotaan. Ne on sulla siinä tarjottimella, ja sä [nuori] et ota niitä.*” Nuorten puolesta ei voi tehdä päätöksiä. ”*– – keskustellaan siitä, millaista on sun päihteiden käyttö – – ei puolesta päätetä lopettamisen ja vähentämisen ajatuksia, vaan ehkä herätellään keskustelua siitä…*” Nuorten aktiivisen toimijuuden näkeminen ulottuu sellaisten menetelmien kehittämiseen saakka, joiden tavoitteena on nuorten ymmärryksen lisääminen valintojen seurauksista. ”*Nuoret mukaan, kun kehitetään menetelmää. Ei se voi vaan olla sitä, et aikuiset päättää tilastotiedon valossa, että näin meidän pitäisi tehdä. Sit unohdetaan, et nuoret ei missään vaiheessa sanonut omaa sanaansa, että kiinnostaako niitä koko menetelmä.*”

Nuoria motivoidaan keskustelemalla, kuuntelemalla ja haastamalla. Monesti on kysymys oikea-aikaisuudesta. ”*– – et sä pysty osallistuu keskusteluun niin, että sun aivot ei tee yhtään töitä. – – et tulee jotain ajatuksen muutosta tai asennemuutosta tai tulee lisää vaihtoehtoja tai jotain, koska niihinhän me pyritään kuitenkin.*”

Verkostoituja ja yhteistyökumppani

Tarinoissa kaikui ajatus, että sosiaali- ja terveyspuoli tietää eniten ehkäisevästä päihdetyöstä ja sinne verkostoihin nuori kuuluu, kun päihteet-sana tulee useammin mainittua puheessa myönteisesti ja käyttö alkaa näkyä arjen ongelmina. Riskiehkäisyssä verkostot ja prosessit olivat erittäin selvät, mutta sen nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön (sen tavallisen ja epäoikean?) nimissä kuulin vähemmän tarinaa.

Suojaavien tekijöiden vahvistaminen oli monesti harvojen toimijoiden yksityisyrittäjyyttä ja näytti kuuluvan selkeästi nuorisotyölle ja sen tekijöille, joiden nimikkeissä ja tehtävissä pääkohderyhmänä olivat nuoret. Verkostoissa koettiin liiaksi tuotavan esiin terveyslähtöistä näkökulmaa ehkäisyssä, kun sosiaalinen puolikin nähtiin tärkeänä nuorten kanssa. Tarinoissa haastateltavien ammattilaisten oma rooli ei ollut verkostossa aina luonteva päihdeasioissa, ja käytettävät käsitteet eivät olleet yhteisiä, vaan koettiin vieraiksi. Aineistoni ammattilaiset, jotka toimivat nuorisotyön menetelmillä, kokivat erityisyyttä, erilaisuutta ja yksinäisyyttä – ehkä myös vähemmistöön kuulumista omilla tavoillaan. Verkostojen pitäisi tuoda tukea ja volyymia työhön, mutta jos ne koetaan kuluttavina ja toimimattomina, silloin verkostotyön toimijuus päihdekasvattajuuden edistäjänä jää fraasiksi ja lain täyttämiseksi. Verkostoissa on kuitenkin toimittava! ”*Yksintehtynä päihdekasvatus on täysin irrallinen, täysin irrallinen, eikä kiinnity millään tavalla mihinkään.*” Roolina on olla verkostoituja ja yhteistyökumppani.

Joskus yhteistyön seinät ovat liian korkeat aineiston nuorten kanssa toimiville ammattilaisille eikä kaikilla ole pääsyä konklaaveihin, joissa puhutaan, miten tavoitteellisesti ja yhteistyössä nuorta voitaisiin tukea päihteettömämpään arkeen. Puheissa kuului katkeruutta ja turhautumista. Onko kuitenkin niin, että joku taho haluaa omistaa ehkäisevää päihdetyötä enemmän kuin toinen taho? Eikö tavallisia nuorten arjen kohtaajia tarvita ehkäisevässä työssä? Tarinoissa se omistajuus ei tuntunut aina osuvan omalle kohdalle, vaan määrittyi hivenen ohi – joskus se harmitti.

Päihdekasvattaja on yhdessä tekijä. Verkostoon kuuluvat nuori, nuoren kaverit, perhe ja koko yhteiskunta. Päihdekasvattaja on nuoren asianajaja, ja nuoren rinnalla kuin varjo. Välillä verkostossa roolina on olla nuorten edessä, toisinaan takana ja joskus poissakin. Kaikki toiminta on nuoren hyväksi ja nuorilähtöistä. Päihdekasvattaja menee nuoren verkostoihin ja sinne missä nuori on. Näin kuvattiin tarinoissa ihannekuvaa ja tahtotilaa, mutta todettiin, että aina ei olla ihanteessa.

Vaikuttava verkoston pala on nuoren perhe. Perheen rooli verkostossa tuli esiin enemmän puheen tasolla ja havaintona kuin varsinaisesti aktiivisena toiminnan kohteena. Ns. perhetyö ei näytä aktiivisesti kuuluvan nuorisotyöhön, ja täysi-ikäisten kanssa se jää vain olemassa olevaksi ja tunnistettavaksi tekijäksi, mutta lähes täysin ulottumattomiin. Nuoren kodissa tapahtuvat asiat tunnistetaan puheissa merkittävinä tekijöinä, nuoren suojaksi tai riskiksi, suhteessa päihteiden käyttöön. ”*Mä jotenkin koen, että se kaikki rakentuu jo sieltä lapsuudesta, perheestä.*” Nuorten päihdekasvattajan toimintaympäristöä ei näytä olevan koti.

Kasvattaja

”*Totta kai koen omassa työssäni kun nuorten kanssa toimin, niin koen olevani tietyllä lailla kasvattaja myös niihin päihteisiin liittyen. Muutenkin kasvattaja.*” Nuorten kanssa toimittaessa kasvatusvastuuta ei kieltänyt kukaan. Työ nuorten kanssa on aina kasvatusta. Päihdekasvattajuutta katsotaan tarinoissa yleisen kasvattajuuden kautta, ja päihteet ilmiönä nähdään kasvattajuuden yhtenä pintana – siinä missä jokin muukin tavoite. Tarinoissa päihteitä ei pidetä tärkeimpänä asiana tai haluta nostaa teemana muita ylemmäksi.

Ammattilaiset kertoivat moninaisesti tavastaan kasvattaa: Kasvattaja on esimerkin näyttäjä, niin kulttuurin kuin yhteiskunnan arvojen ja sääntöjen esille tuoja, rinnalla kulkija ja samalla opastaja sekä ohjaaja. Kasvattajan roolissa keskeiset menetelmät ovat dialogi ja kohtaaminen. Kasvattajan tehtävä on ohjata nuorta hyvään elämään ja tukea hyvinvoinnissa. Yksi hyvinvointiin vaikuttava tekijä ovat päihteet. Kasvattaja tukee nuorta tulemaan toimeen riittävän hyvin itsensä kanssa, ja yhteiskunnassamme (vrt. palikan paikka Tetris-pelissä). Kasvattaja hyväksyy virheet, sillä jokainen tekee virheitä ja vääriä valintoja. Kasvattaja ei hylkää, vaikka nuori mokaisi ja rikkoisi lupauksiaan tai kasvattajan asettamia rajoja.

Kammoksuen kuvattiin tapaa, että kasvattajan pitäisi olla oikeassa, paasata joukon edessä, yrittää kiristämällä pakottaa toimimaan halutulla tavalla ja pyrkiä vaikuttamaan jopa manipuloimalla. Sellaiset kokemukset kumpusivat omasta nuoruudesta liittyen omiin kokemuksiin, miten päihteistä oli puhuttu tai miten niitä oli tuotu esiin. Päihteitä on käsitelty varoittamalla, pelottelemalla ja tuomitsemalla, jolloin vastaanottajan osallisuus on jäänyt minimiin. Asian ympärille on jäänyt epämääräinen mystinen ilmapiiri, eikä päihteistä ole saanut puhua.

Päihde-sana ei myöskään ole yksiselitteinen, tai kaikilla ei ole siitä varmastikaan yhteistä käsitystä. Tarinoissa puhuttiin usein aineista ja asioista, jotka kertoja määritteli päihteiksi; alkoholi, tupakka ja huumeet mainittiin useimmin. Päihteiksi määritettyjen asioiden kirjo vaihteli, ja pohdinnassa oli, mikä on päihde? Mistä päihteistä pitää kasvattaa, kun on päihdekasvattaja? Mistä kaikesta pitää oikein varoittaa? Kuulin tuskaista huokailua ja turhautumista, voiko päihdekasvattaja onnistua ollenkaan. Mistä tietää onnistuneensa? Tarinoissa kuului riippuvuus- eli addiktionäkökulman pohdinta, joka liittyy päihteen määrittelyyn. Kasvatetaanko kaikesta, mihin voi jäädä koukkuun niin, että elämänhallinta alkaa rakoilla, kun koukuttava asia alkaa hallita elämää? Esimerkiksi pelaaminen, kahvi, shoppailu, karkit ja niin edelleen. Riippuvuutta ei tarinoissa tosin käsitteenä mainittu kertaakaan.

Suomalaisen päihdekulttuurin uudistaja

Päihdeaihe ei ole mitäänsanomaton. Suomalainen päihdekulttuuri koskettaa myös nuoria, vaikka he eivät itse olisi koskaan päihteitä käyttäneetkään. Se vilkahtelee nuoren elämässä niin kotona, verkossa, kaveripiirissä, harrastuksissa, kaupassa kuin julkisessa tilassakin. Päihteet perheissä yhdistävät nuoria. Varsinkin päihteisiin liittyvät ongelmat: hylätyksi tuleminen, yksinäisyys, turvattomuus ja varattomuus. Ammattilaiset käsittelevät aihetta neutraalisti. ”*Minä en tuomitse sinua, jos käytät. – – Että Suomi on sellainen juomakansa. Semmoinen leimaaminen, että me ollaan tämmösiä. Me vedetään kännit. Koko ajan toitotetaan, että me ollaan kovia juomaan. Se ei ainakaan vähennä sitä. Niin juopereita. Ehkä sitä kautta, sitä leimaa.*”

Päihdeaiheen hankaluudesta huolimatta ammattilaisilla oli halua muuttaa kulttuuria tai saada nuoret kyseenalaistamaan sallivia päihdeasenteitaan. Päihdekulttuurin uudistaja oli yksi tarinoista poimittava rooli. ”*Kyllä meillä pitää olla semmoinen kulttuuri julkisesti, että julkinen päihtymys ei ole kauheen hyväksyttyä. Tai pitää tietää se hetki, milloin se on, et humalasta ei tulee mikään glorifioitu, et jes nyt mentiin tuolla.*” Suomessa ”osataan” juoda, ja sarkastisesti se tarkoittaa, että Suomessa vedetään helposti överit, mistä seuraa sekoilua ihmissuhteissa, onnettomuuksia, huonoa oloa ja terveydellisiä haittoja. Tarinoiden ammattilaiset tuovat esiin, että huumori on monesti mukana keskusteluissa nuorten kanssa. Sitä kautta päästään myös syvemmälle aiheeseen. Päihteet ja sekoilu eivät saisi olla se tavoiteltava ja ihannoitava tila tai hyväksyttyä, siihen näyttäisi kasvattaja pyrkivän. Ammattilaiset haluavat herättää keskustelua nuorten kanssa glooriasta ja ylilyöntien hiljaisesta hyväksymisestä.

Tarinoiden ammattilaiset haluavat herättää keskustelua ja mielikuvia nuorissa, että esimerkiksi alkoholin käyttäminen ei tarkoita aina humalajuomista. Vallitseva kulttuuri ei tarkoita, että jokainen yksilö toimii samalla tapaa ja se määrittäisi yksilön päihteiden käyttöä. Ja aina esimerkiksi keikalle meneminen ei tarkoita alkoholin nauttimista, vaikka sitä on siellä tarjollakin. Monesti ammattilaiset ottivat itsensä esimerkiksi kertoessaan nuorille aiheesta. Päihdekasvattajat ovat uudistamassa suomalaista päihdekulttuuria vastuullisempaan suuntaan. Moni puhui päihdeteeman normalisoimisesta keskusteluissa nuorten kanssa, siitä että vähintään osaisi puhua aiheesta osana arkipäivän ilmiöitä.

Kulttuurin uudistamisessa uskottiin keskustelun merkitykseen. Jos suomalaiset osaisivat puhua, olisi kunnon keskustelukulttuuri myös tunteiden puhumiselle, niin silloin ei tarvitsisi ottaa rohkaisua tai turrutusta. Päihdekulttuurin uskotaan uudistuvan nuorten kanssa parhaiten, kun annetaan lupa puhua kaikesta; ei saisi olla liian kiellettyjä aiheita. Uskottiin avoimeen keskusteluun kaikkien kanssa omasta kokemuksesta riippumatta, jotta ei leimattaisi ketään.

Ryhmän lukija

Nuorten kanssa toimittaessa ammattilaisten tarinoissa korostui ryhmälähtöinen lähestyminen ja asennevaikuttaminen ryhmän kautta. ”*– – ku oon yhdessä siellä opiskelijajaoston kanssa pohtimassa, mitä voitaisiin tälle asialle tehdä – – mitkä olisi käytänteitä, jotka lisäisi viihtyvyyttä.*” Nuoret liikkuvat usein ryhmänä, ja heillä on taipumusta ”laumautua”. Kehitysvaiheessa korostuu vertaissuhteiden merkitys. Nuoret eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä. Nuoruudessa koetaan usein samoja tilanteita, mutta nuoret ovat erilaisia siinä, miten he tilanteissa toimivat.

”*– – sit meiän yleisis tiloissa, siin sohvatiloissa, niin meil on siellä semmonen ihmiskasa siellä sohvalla, sit keskustellaan – – siin kuluu eniten aikaa siinä sohvakeskusteluissa.*” Tarinoissa korostui nuorten ryhmäelo, nuorten kohtaaminen ryhminä ja useilla eri foorumeilla esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa, etsivässä työssä, kunnan nuorisotyössä nuorisotilalla, järjestön työssä, kadulla ja koulussa. Media ja digiaika mahdollistavat nuoren vertaisryhmien ottamisen mukaan aikuisen ja nuoren väliseen kahdenkeskeiseenkin kohtaamiseen.

Ryhmässä pystyy aistimaan normisidonnaista käytöstä, ja havainnoimalla sekä kuuntelemalla nuorten tarinoita selviää piilonormeja, joilla on usein enemmän vaikutusta kuin ääneen lausutuilla julkisilla normeilla. Piilonormeissa näkyvät kulttuurin ja kasvatuksen kautta perityt tavat, uskomukset ja perinteet. Normien noudattamisesta palkitaan tai sanktioidaan ryhmän jäseniä. Sanktio nuorten ryhmissä voi olla esimerkiksi aseman laskeminen ryhmässä, eli nuori ei olekaan enää niin suuri mielipidevaikuttaja, suosittu nuori. Piilonormien noudattamista valvovat ryhmän jäsenet, ja virallisen instituution on hankala päästä käsiksi normistoon. Jos nuorten ryhmässä on salliva asenne päihteisiin, ammattilaiset ovat kasvatushaasteen edessä.

Ammattilaiset tunnistavat nuorten käyttävän päihteitä sosiaalisista syistä, ihan niin kuin useimmat aikuisetkin. Nuori ei valitse päihteitä, vaan valitsee ryhmän ja kaverit. Päihteet ovat ryhmän normi, ja pääsylippu ryhmään. Päihteet ovat voineet kehittyä huomaamatta ryhmän normiksi, vaikka sitä eivät ryhmän jäsenet varsinaisesti ole alun perin niin ajatelleetkaan – tavoite on ollut pitää hauskaa. Hauskanpidon ohella on tullut päihteiden lisäksi tukku muitakin ongelmia.

Turvallinen aikuinen

Tarinoissa kerrottiin nuoren kanssa rakennettavasta luottamuksesta. Ei haluta kääntää nuorelle selkää, jos hän toimii huonosti tai väärin, vasten yleistä hyvää ja omaa hyvinvointiaan vaarantaen. Turvalliselle aikuiselle voi kertoa negatiivisistakin asioista. Päihdekokeilut ovat yleisiä, ja niissä testataan nuoren ja hänen läheisverkostonsa suhteita. Aikuisen selän kääntäminen, keskusteluyhteyden kadottaminen ja nuoren ”ulkoistaminen” aikuisen elämästä ja nuorille tärkeistä yhteisöistä voi aiheuttaa nuoressa turvattomuutta. ”*Nuorille ei käännetä selkää, ei ajeta pihalle eikä muuta, vaan annetaan se mahdollisuus muuttua, kasvaa uudelleen, ottaa vastuu, muuttua, kehittyä sen asian suhteen ja jättää sit se taakseen.*” Usein turvattomuuteen liittyy tunteita riittämättömyydestä ja viallisuudesta. Nuori kompensoi turvattomuuden kokemusta monin eri tavoin: miellyttämisellä, vetäytymisellä, perfektionismilla, ylisuorittamisella ja riippuvuuksilla.

Tarinoiden ammattilaiset tunnistavat nuorissa turvallisen aikuisen kaipuuta, josta muodostan yhden roolin. Turvalliset aikuiset ovat merkityksellisiä eri taustoista tulevien nuorten selviytymistarinoissa. Turvallisuuden kokemuksen vahvistaminen on pohja itsetuntemukselle ja itsekunnioitukselle, jotka ovat päihteiltä suojaavia tekijöitä. Turvallinen aikuinen näkee, kuulee ja huomaa nuoren. Hän asettaa rajoja, ja pitää ne, mutta silti ymmärtää nuoria. ”*Ja ei se tarkoita sitä, että kaikki sallitaan ja hyväksytään, suvaitaan siis sillä tavalla, että nyt kun kaikki mitä nuori tekee katotaan sormien läpi ja hyväksytään…*” Aikuisen kanssa opetellaan tunnistamaan tunteita ja tarpeita, ja hyväksymään ne. Jokaisella on omat tunteensa ja tarpeensa. Tunteiden kieltäminen saa toimimaan impulsiivisesti ja itselle tuhoisalla tavalla.

Ammattilaiset pohtivat, että monimutkaistuneen elämän taustalla vaikuttavat nuorten turvattomuuden kokemukset: päihteet ovat syy turvattomuuden kokemuksiin lapsuudesta ja kodista lähtien. Perheet ovat olleet parhaita ja pahimpia lapsuuden päihdekasvattajia. Nuorten kanssa toimivat kasvattajat tukevat nuoria kyseenalaistamaan turvattomuuden kokemuksiensa aiheellisuutta. He opettavat työssään nuoria tiedostamaan ja ymmärtämään omia kiintymyssuhteitaan. Tärkein työkalu on kiinnostuksen osoittaminen nuoren elämää kohtaan, ja aito kiinnostus kuulla päihdemyönteisenkin nuoren elämän tarinoita. ”*Se on just se avainkysymys, että mitä sulle kuuluu? Et eihän ne välttämättä kerrokaan, ja varsinkin, jos on peiteltävää, mut sit kaverit kyllä monesti sanoo tuolla sivummalla.*” Tämä todentaa aiemmin käsitellyn ryhmätoimijan roolin merkitystä päihdekasvattajuudessa.

Mahdollinen ammattilainen

Tässä roolissa nuorten kanssa toimiva ammattilainen tuottaa puhetta, jossa hän kertoo työstään päihdeteeman suhteen epämotivoituneena ja osaksi passiivisena tekijänä, joka suhtautuu hieman välinpitämättömästi aiheeseen. Päihteiden käyttö ja myönteisyys on

normalisoitunut nuoria kohdattaessa. Päihdekasvattajan mahdollinen oma päihteiden käyttö (vastuullinenkin) tuo hänelle myös mahdollisen oman kasvatustyönsä vaikeuttajan sivumerkityksen, koska hän olettaa olevansa jonkun mielestä huono esimerkki. Huono esimerkki-oletus saattaa liittyä myös huono ammattilainen määrittelyyn. Ammattilainen ei toimi niin kuin ohjaa – käyttää itse päihteitä. Varsinkin alaikäisten kanssa tässä oli suurempi ristiriita ja halu olla ”tavallinen aikuinen, eikä ammattilainen”, koska erityisesti alaikäiset ovat kiinnostuneita työntekijän omista valinnoista. Elääkö aikuinen kuten kasvattaa?

Esimerkkinä oleminen koetaan oman työn kannalta lisärasitteena, joka voi vaikeuttaa omaa työtä ja sen kokonaistavoitteita. Oma päihteiden käyttö on edelleen tabu ammateissa ja ammattipuheessa usein ammattilaisten kesken, samoin kuin omasta vapaa-ajasta puhuminen nuorten kuullen. Tabua koitetaan purkaa ja raottaa hiljalleen kielletyn alueen verhoa nuorten kanssa kahden ollessa. Ammattilaisten verkostoissa oma asenne on usein piilossa eikä tule julkiseen keskusteluun ammattilaisten kesken. Eikä myöskään ole keskustelukulttuuria, jossa avattaisiin omaa työtapaa ja arvoja. Avoimella keskustelulla normeista (piilonormeista?) voi olla ratkaiseva merkitys verkostoyhteistyön sujumisessa ja erilaisten toimintatapojen ymmärtämisessä sekä ehkäisevän työn arvostuksen lisäämisessä. Miten päihdekulttuuri ja tabu muuttuvat, jos ammattilaiset eivät tarvittaessa avaa avoimesti asenteitaan nuorille ja pelkäävät kollegoiden mahdollista arviota ammatillisuudestaan?

Kasvattajan ammatissa esimerkkinä oleminen tekee päihdeteemasta hankalaa, kun halutaan olla aito, rehellinen ja luotettava. Samalla pitää puntaroida, että ei omilla huonoksi kokemillaan valinnoilla kannustaisi tai antaisi nuorelle ohjausta väärään suuntaan. Toisaalta tarinoissa monet luottavat nuoren kykyihin tehdä omia valintoja ja uskovat keskustelun kautta luotavaan yhteisymmärrykseen, niin että ovat valmiita myös raottamaan omaa henkilökohtaista elämäänsä. ”*Mä en oo ikinä tykännyt siitä, että mun pitäs olla joku semmonen neitseellinen henkilö…*”

Tämä mahdollinen ammattilainen -puhetapa voi myös selittyä nuorten kanssa toimivien useilla erilaisilla ammattitaustoilla. Kaikki eivät ole saaneet opinnoissaan koulutusta nuorten kohtaamiseen, ehkäisevään työhön tai ehkäisevään päihdetyöhön. Ja ammattilaiseksi oletetaan henkilö, joka on saanut formaalissa koulutuksessa oppinsa aiheeseen. Työelämässä edelleen ammattitaitoa tarkastellaan koulutuksen kautta, ja osaamista, joka syntyy useasta lähteestä, on hankala sanoittaa ja tunnistaa. Toisaalta myös päihdekasvattajan oletetaan olevan aineiden asiantuntija ja tietävän niiden vaikutuksista ja haitoista, vaikka nuorten kanssa ei mennäkään ensisijaisesti päihteet edellä, vaan kasvatus ja sosiaalinen ulottuvuus kärjessä. Aineiden käyttötavoista ja haitoistakin on tietysti hyvä tietää, ”*olla hökköllä*”, kuten yhdessä tarinassa todettiin. Näkökulma on enemmän vuorovaikutuksen keinoissa vaikuttaa nuorten asenteisiin.

Joillakin myös nuorten kasvattamisen erityisosaaminen on muodostunut työkokemuksen kautta. Nuorisotyössä toimittaessa ei ole spesifistä koulutusvaadetta, mikä edellyttäisi, että tulisi ymmärtää nuoruutta erityisenä omana elämänvaiheena. Ymmärrykseni mukaan toimiin haetaan liian usein hyviä tyyppejä. Hyvällä tyypillä tarkoitetaan nuorten maailman ymmärtäjää sekä hyviä sosiaalisten taitojen valmiuksia. Monilla hyvillä tyypeillä saattaa olla ”kadun kokemus ja rouheampi elämä takana” myös päihdekokeilujen kanssa. Kaikki aikuiset ovat nuoruuden kokemusasiantuntijoita, kun kuitenkin oma nuoruus haasteineen on jo takana. Omat harmaat kokemukset voivat tuoda syvyyttä päihdeasioiden käsittelyyn nuorten kanssa, varsinkin niiden nuorten kanssa, joilla on huolestuttavaa päihdemyönteisyyttä. Tosin hyvä tyyppi voi olla myös ”pumpulielämänkin” elänyt ja ammentaa niistä kokemuksista, miksi ei antanut päihteiden sotkea elämäänsä.

Mahdollinen kukkahattu

Kukkahatun rooli on epäkiitollinen, ja siihen perinteiseen rooliin ei kukaan haluaisi lokeroitua. ”*Siis mä ajattelen niin, että missään asiassa ikinä mä en oo nuorta tuominnut.*” Tarinoissa kuului paljon puhetta, miten ei ainakaan halua toimia tai käyttäytyä puhuessaan päihteistä nuorten kanssa – ei ainakaan niin kuin kaikkien tunnistamat ne perinteiset kukkahatut.

Vakaa usko oli, että kukkahatut ovat kuitenkin olemassa ja elävät ainakin kansan syvässä sielussa, jopa nuorten. Minulle tuli tunne, että nimeä vastaan ei kuitenkaan kannata lähteä taistelemaan, vaan nimi on profiloitava uudelleen. Kukkahatun historia ja alkuperäinen hyvä tarkoitus on tärkeä tunnistaa. Historiaa ei voi hävittää, mutta hatun voi täyttää uudelleen. Kukkahattuun voisi opetalla suhtautumaan huumorilla. Toivoisin ”hyvää haluavien kasvattajien ja ihmisistä kiinnostuneiden” ammattilaisten tiedostavan, että heidät saatetaan kukkahatuksi arvottaa ja nimetä.

Rooliaan enemmän reflektoineet kasvattajat kääntävät negatiivisen latauksen arviot voimavaraksi ja ottavat asian huumorilla: nuorten kanssa yhteinen nauraminen, ja itselle nauraminen, tuntuu toimivan tarinoissa. Kun on kerran kukkahattu, niin toimii ylpeästi tämän päivän kukkahattuna, ei perinteisenä kukkahattuna.

”*Kukkahattutäti on yleisesti ymmärretty yhteistermi hyysääjälle, suvakille, kaikelle hippeilylle, humanisteille – – Niinku ääritermi.*” Ammattilaiset olivat suorapuheisia kukkahatusta. Kukkahattu tarkoittaa tarinoiden puheissa yleisesti tunnettua pahemman laatuista tuomitsijaa: moralisoi, katsoo nuorta ylhäältä, yrittää päättää nuoren puolesta tuntematta nuorta, tuottaa enimmäkseen nega- ja huolipuhetta, kieltää

päihteet ehdottomasti sekä arvioi ja arvottaa nuoren ihmisarvoa nuoren päihdeasenteiden mukaan. Kukkahatut leimaavat myönteisesti päihteisiin suhtautuvat nuoret, rankaisevat ja pitävät hankalina.

Tulin ymmärrykseen, että vanhan kansan tekniikoilla ja asenteella toimivia kukkahattuja on olemassa ammattilaisten verkostoissa – mahdollinen kukkahattu ei kukaan kuitenkaan halunnut olla. Joskus kuitenkin saattoi käydä niin, että oli toiminut nuorten kanssa kuin vanha kukkahattu ja huomannut toimintansa virheen jälkeenpäin. Virheiden tekeminen koettiin inhimilliseksi.

Ammattialat eivät muutu hetkessä ja tavat katoa olemasta, kun kysymys on ihmisten oppimisesta. Kysymys on myös ihmisten halusta muuttaa toimintaansa. Tarinat eivät kertoneet, keitä vanhat kukkahatut tänä päivänä ovat, mutta puheissa he ainakin elävät. Vanhat kukkahatut pelottavat ja säälittävät uuden ajan kukkahattuja, koska ”vanhojen kukkahattujen työ menee kuuroille korville ja tyhjille seinille”. Ammattilaisten puheiden mukaan kukkahatut eivät katoa maailmasta vielä ainakaan. Historiaa ei voi poistaa eikä kansan syvää muistia opitusta nimestä, mutta tekniikan voi päivittää tähän päivään.

Tarinoita kuunnellessa tuli mieleen vertaus: Kukkahattu on kukkahattu, puhelin on puhelin. Ne kumpikaan eivät ole ominaisuuksiltaan ja tekniikoiltaan samoja kuin 15 vuotta sitten, mutta tavoite on sama alkuperäinen: kukkahattu edelleen pyrkii saattamaan valintoja kohti hyvää elämää ja puhelin on edelleen yhteydenpitoon.

Mahdollinen epäonnistuja

Tarinoissa määrittyi rooli, jossa tuotiin esiin epäonnistumisen pelkoa. Varsinkin alaikäisten kanssa, jos ”oma nuori” alkaa käyttämään päihteitä. Tunne yhdistyi lainsäädäntöön. Kaikesta ammattilaisen kokemasta hyvästä yhteistyöstä, luottamuksellisesta ja turvallisesta suhteesta huolimatta nuori toimii vasten ammattilaisen toivetta ja tämän luotaamaa näkyä nuorelle sopivista hyvistä valinnoista.

Kasvattajan työhön kuuluu sietää epäonnistumista: vieressä ei voi olla koko ajan eikä kuitenkaan voi tehdä valintoja nuoren puolesta. Nuori tekee ne itse. Joskus valinnat ovat vääriä, ja huonoja. Aina ei käy huonosti, useimmiten käy onneksi hyvin (suhteessa hyvän elämän tavoitteeseen), vaikka olisikin päihteisiin saanut kosketuksen.

Tunnistan, että ammattilaisen pitää oppia sietämään epäonnistumisia, koska niitä tulee. Tavoitteet nuorella ja ammattilaisella eivät aina ole samoja. Tarinoista kuvastui, että epäonnistumisen tunne koetaan pienempänä, jos itsellä on ymmärrys siitä, kenen tavoitteiden mukaan työtä tehdään, ja omien ja nuoren tavoitteiden erilaisuudesta. Ammattilaisen rooli on kuitenkin aika rajallinen. Oman rajallisuutensa ymmärtämisellä on yhteys omaan hyvinvointiin ja jaksamiseen. ”*– – lohduttomuus välillä, mut sit pitää vaan ymmärtää, et se vaan on elämää ja se nuori itse päättää oman elämänsä.*” Sopiva itsekkyys toimii auttamisenhalun vastapainona.

Nuoren valinnat eivät aina ole sosiaalisessa paineessa yksinkertaisia, ja nuori voi yhtälailla tuntea epäonnistumista omista valinnoistaan. Ammattilaisen tehtävä on edellä todetun ihanteen mukaan olla aina rinnalla, tukemassa ja näkemässä tulevaisuuteen – toivon hyvää ilolla -roolissa. Epäonnistuminen on kurjimpia tunteita, joka kasvattaa ammattilaistakin; se opettaa sietämään muuttuvia tekijöitä, opettaa nöyryyttä ja kiitollisuutta onnistumisesta ja pakottaa miettimään oman ammatillisuutensa lainalaisuuksia.

Ammattilainen käy aina ison tai pienemmän tunnemyrskyn läpi, miksi näin kävi ja mitä olisi voinut tehdä toisin, jos tavoitteet nuoren kanssa epäonnistuvat. Ammattilainen on ihan tavallinen ihminen, joka voi epäonnistua. Syyllisyyden tunne on osa nuoren kanssa toimivan tunnetyötä, kun vastapuolella on se aito rakkaus ja suuri sydän. Epäonnistumiseen näyttäisi liittyvän nuoren menettämisen pelkoa, jos toimiikin siten, että nuori ei enää halua kohdata, tai jos toiminnallaan estää nuoren avunsaamisen. Jos nuorta ei pysty auttamaan, vaikka haluaisi, sekin voi tuntua epäonnistumiselta.

Epäonnistujan rooli on pelätty. Onnistumisia tuottavat roolit tuovat enemmän työmotivaatiota ja työn imua. Pelko estää tekemästä monia asioita, ja tekemättömät asiat vievät voimia. Tekemättömät asiat voivat johtaa epäonnistumiseen nuoren kanssa. Rohkeus tarttua tuo enemmän mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja kuin pelko, joka estää toimimasta.

Loppupelissä: kohtaa itsesi, ammattilainen

Päihteet ovat asiana pieni siivu monen nuorten kanssa toimivien ammatissa – pieni siivu, mutta merkittävä siivu yhteiskunnallisesti. Päihteet liittyvät monen ammattilaisen työhön – teki sitten töitä minkä ikäisten kanssa tahansa tai ei edes suoraan ihmisten kanssa. Päihteet ovat kulttuurissa ja koskettavat kaikkia. Sen vuoksi kaikki tietävät mistä puhutaan, mutta haaste onkin, miten puhutaan. Miten päihteet ja päihteisiin liittyvät puheet nuorten kanssa toimivana ammattilaisena kohdataan? Missä roolissa kohtaamisen teen?

Luonnostelin yhdeksi tarinoista heijastuneeksi rooliksi kohtaajaa, mutta jätin tarinoista kummunneen kohtaamisen dilemman loppupohdintaan. Nuorten kanssa toimivat ovat

kohtaajia – nuorten kohtaajia. Päihdekasvattamista tehdään kohtaamalla. Kohtaaminen rakentuu kuuntelusta, keskustelusta, puhumisesta, läsnäolosta, avoimuudesta ja rehellisyydestä. Kohtaamieni ammattilaisten epäilys omasta osaamisestaan on suurta: Olenko riittävän hyvä päihdekasvattaja? Olenko ko. menetelmilläni oikea päihdekasvattaja? Haluanko olla päihdekasvattaja? Riittääkö tavallinen kasvatus ja sitä kautta päihteisiin liittyvien ilmiöiden huomioiminen?

Kohtaamiseen voisi pontevammin yhdistää myös oman ammattilaisuuden kaikkien pintojen ja niistä syntyvien roolien kohtaamista: Mitä arjessa eteen tulevat nuoret ja kulttuurilliset ilmiöt koputtelevat minun työtehtävässäni? Mitä nuorten maailman ilmiöt tarkoittavat minun roolissani ammattilaisena? Mihin ja miten minun on reagoitava erilaisiin ilmiöihin (kuten päihteisiin liittyviin) ammatistani käsin? Mitä tapahtuu, jos en reagoi? Ajattelen, että olisi kyettävä pohtimaan ilmiöiden vaikutusta oman työn tavoitteeseen. Yhteinen nuorten kanssa toimivien tavoite lienee yksinkertaisuudessaan, että nuorten kanssa rakennetaan hyvää elämää. Hyvä elämä on siellä, missä kukin oivaltaa sen olevan, ja se sijaitsee oikeastaan kunkin mielen sopukoissa. Hyvä elämä on hetkessä elämistä, ei menneisyyttä tai tulevaisuutta. Se on suhdetta toisiin ihmisiin, yhteisöön ja kulttuuriin. (Heikkinen 2009.) Se on jokaiselle nuorelle oman paikan löytymistä elämässä eli kuten alun Tetris-vertauksessa, paikkaa siinä erilaisten palikoiden rivissä. Joskus rivistä ei heti löydy paikkaa. Miten mahdollisesti päihteet vaikuttavat ilmiönä nuorten hyvän elämän rakentamiseen?

Näkisin, että päihdekasvattajuuden kohtaaminen osana ammattilaisuutta taipuu tutun Katri Helenan joululaulun Joulumaan etsiskelyyn. ”*Joulumaahan matkamies jo moni tietä kysyy. Eikä sinne matka silloin kovin kauan kestä, Joulumaa jos jokaiselta löytyy sydämestä!*” Samalla tapaa jokaisen sydämestä voi löytyä tahto olla päihdekasvattaja. Ammattilaisuutta kun ei mikään mylly jauha, itsestään on löydettävä ammattilaisuutensa eri pinnat ja roolit.

Roolit ovat muodostuneet niin ammatin kuin oman henkilökohtaisen näkemyksen sekä kokemuksen kautta suomalaisessa päihdekulttuurissa elettäessä. Jos ammattilaiset harjoittaisivat enemmän aktiivista roolipohdintaa, voisi pohdinta tuoda rohkeutta esimerkiksi puhua nimellä päihteistä nuorten kanssa, ja tehdä päihteistä asiana luontevamman ja tiedostetumman kasvatuksen pinnan ammattiroolin osana. Rooleja pohtimalla toimija voi havainnoida muutostarpeita ammattinsa rooleissa suhteessa päihteisiin. Reflektointi toisi selvyyttä rooliristiriitoihin (esimerkiksi ammattilaisena, äitinä, keskiikäisenä naisena tai entisenä 80-luvun nuorena), joita useat ammattilaiset kokevat. Päälle lipuvat rooliristiriidat saivat esimerkiksi kohtaamani ammattilaiset haparoimaan kasvatustehtävässään päihteiden edessä. Päihteet puskevat ammattilaisia osittain pois ammattiroolin suojasta, johon on totuttu. Vaaditaan aidompaa kohtaamista ja läsnäoloa. Alussa esittämäni kysymykset ammattilaisten hankaluuksista hahmottaa päihdekasvattajuus työroolissaan saavat ainakin osittaisen selityksen käsittelemättömistä roolikonflikteista.

Päihteitä asiana ei voi onnistuneesti ohittaa näkemättä, vaan ne tulevat tavalla tai toisella puheeksi ja näkyviin nuorten kanssa toimittaessa. Tuttu viesti on, että alkoholin liikakäyttö ja alkoholismi ovat yksi suurimmista kansansairauksistamme. Jokaisella on tutuissa ja suvuissa surullisia tarinoita. Aiheena päihteet sopivat nuorten kanssa esimerkiksi hyvän elämän ja hyvinvoinnin pohdiskeluun, ja hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen ovat nuorten kanssa toimijoiden tunnistamia yhteisiä työn tavoitteita.

Lähteet

Heikkinen, Satu (2009) *Hyvä elämä: Näistä asioista se koostuu.* https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kulttuuri/hyva-elama-naista-asioista-se-koostuu (Viitattu 3.10.2017).

Normann, Maria & Odell, Heidi & Tapio, Mari & Vuohelainen, Elsi (2016) *Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö – hyppää kyytiin!* Toinen uudistettu painos. Julkaisuja 20. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Soikkeli, Markku (2011) Päihdekasvatus, ehkäisevä päihdetyö ja koulu. Teoksessa Soikkeli ym. (2011) *Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

2. osa: Sitten tulivat nuoret

MARI TAPIO

Normihommia ja norminrikkojia – päihteiden paikka nuorten arjessa

”– – Tietyllä tavalla aikuinen enemmän valitsee ottaa sen päihdepuolen, mut lapsella ja nuorella enemmän siihen ajaudutaan vaihtoehtojen puutteessa.” (nuoriso-ohjaaja, Etelä-Suomi)

Lähtökuoppia

Nuorten parissa työtä tekevä ammattilainen, millainen ihminen on kyseessä? Hän kohtaa nuoren kokonaisuutena. Hän ymmärtää nuoren sielunmaisemaa ja pystyy asettumaan nuoren saappaisiin. Hän kuulee nuoren tarinaa, tarpeita ja toiveita, ottaa vastaan ja käsittelee nuoren kanssa arjen murheet. On läsnä ja ihmisenä ihmiselle.

Nuorisoalan ammattilainen huomaa, milloin pitää puuttua ja milloin jättää silleen, itse hoksattavaksi. Hän harkitsee ratkaisujaan sen pohjalta, mikä voisi tukea nuoren omaa toimijuutta ja vaihtoehtoisten elämänpolkujen löytämistä tai motivoida suunnan muuttamiseen. Hän pitää nuorta oman elämänsä luotsina mutta ohjaa tarvittaessa läpi pahimpien karikoiden. Ammattilainen pyrkii hienovaraisesti vaikuttamaan, silloin kun se on tarpeen:

”No ainaki toivoo että pystyis niihi asenteisiin vaikuttamaan jollaki tavalla – –”
(lastensuojelutyöntekijä, Keski-Suomi)

Nuori elää perusarkeaan kaverisuhteiden, joukkoon sujahtamisen tai sieltä erottumisen ja aikuise(mma)ksi kasvamisen monimutkaisessa yhtälössä. Hänen oletetaan hoitavan koulunsa tarpeeksi hyvin, harrastavan terveellisiä lajeja ja löytävän oman reittinsä läpi teini-iän, kohti seesteisempää, joskaan ei ehkä stressittömämpää, aikuisuutta.

Nuoren normiarkeen sisältyy väistämättä se, että on jatkuvasti jotenkin sopeuduttava ja suhtauduttava erilaisiin elämän ja ihmisenä olemisen ilmiöihin. Näistä olennaisimpia ovat ainakin johonkin kuulumisen tarve, omaan nykyisyyteen ja tulevaisuuteen vaikuttavat valinnat sekä itsensä, identiteettinsä, kanssa sinuiksi tuleminen. Taustalla kaikkeen tähän suhtautumiseen vaikuttavat osalla perheen tai suvun mustat varjot, osalla tukijoukkojen mukavasti eteenpäin työntävä myötätuuli ja luottamus.

Nuoren suhde päihteisiin kietoutuu kaikkeen edellä mainittuun monin lonkeroin. Kaikkien on jossain vaiheessa otettava tavalla tai toisella kantaa päihteisiin ja päihteidenkäyttöön suomalaisessa arjessa ja kulttuurissa. Niin syvän kolon päihteet ja päihtyminen ovat suomalaisuuden oletettuun olemukseen kaivertaneet. Tässä artikkelissa yritän päästä jyvälle siitä, miten päihteet nuorten arkea sivuavat tai jättävät sivuamatta – miksi niille välillä tuntuu lankeavan nuoren elämässä päärooli, ja millaisiin kysymyksiin

päihteet nuorten kokemusmaailmassa, olemisessa ja todellisuudessa liittyvät vuonna 2017.

Asian äärelle minua johdattelevat kuusi nuorisoalan ammattilaisen haastattelua, jotka kollegani Marjo Kolehmainen (aineistoja on käyty läpi myös tässä julkaisussa artikkelissa Musiikin voimalla – nuorten suomalaisessa päihdekulttuurissa kasvamisen maisemia ammattilaisten suulla) toteutti keväällä 2017. Haastatteluissa johtolankana oli kuulostella ammattilaisten kertomana sitä, miltä nuorten päihteidenkäyttö heidän näkökulmastaan tällä hetkellä näyttää. Millaisia merkityksiä ja millaisen paikan päihteidenkäyttö tai päihteettömyys saa nuorten elämässä ammattilaisten kokemuksen läpi suodattuneena? Millaisia vaihtoehtoja nuoret näkevät itsellään olevan? Haastattelut ohjasivat myös tutkailemaan hieman ammattilaisten päihdekasvattajuutta. Siksi haarukoin hitusen myös sitä, millaiselta ammattilaisten suhde nuorten päihteidenkäyttöön aineiston pohjalta vaikuttaa ja millaisia aineksia tulevaisuuden päihdekasvatukseen voisi kuulua.

”Ei he nää et heil ois mitää muita vaihtoehtoja” – päihteidenkäyttö normina

Ammattilaiset piirtävät kuvaa päihteidenkäytön suhteen vähintäänkin kahteen tai kolmeen ryhmään jakautuneesta nuorisosta. On yhä suurempi joukko nuoria, joiden elämään päihteet eivät juurikaan sisälly tai mahdu (tästä seuraavassa osiossa). Sitten ovat ne nuoret (suurin joukko?), joilla on kyllä päihdekokeiluja, mutta joiden arkea päihteet eivät vielä hankaloita. Nämä nuoret vilahtelevat myös ammattilaisten puheissa, mutta eivät nouse päärooliin, vaikka mitä luultavimmin enemmistönä ovatkin.

Haastatteluissa taas melko vahvasti esiin nostettu kolmas ryhmä ovat nuoret, joiden elämää päihteet ovat alkaneet vahvasti määrittää. Päihteistä on tullut heille ”normihommaa”, jolle on vaikea nähdä olevan edes vaihtoehtoja. Tällaisten nuorten tarinoissa on haastateltujen ammattilaisten mukaan tuhdisti ongelmallista historiaa: nuoren perheessä päihteitä on usein käytetty runsain mitoin, mielenterveysongelmat liittyvät kiinteästi kuvioon, ja elämänhallinta on ollut kokonaisvaltaisesti hakusessa jo pitempään. Tulevaisuus näyttää valmiiksi pedatulta, eikä se peti ei ole hääppöinen. Päihteiden koetaan kuuluvan elämään ja arkeen, koska nuoret eivät liiemmin näe vaihtoehtoisiakaan reittejä.

> ”– – *Se humalanhakuisuus on niin verenperintönä tullut”; ”– – Noitten nuorten kanssa perjantaina ku juttelin ni ne sano että no mitä muutakaan vois perjantaina tehdä. Et se on jopa keskiössä sitte tietyn ikäsille ja tietyssä marginaalis olevilla nuorilla”* (ehkäisevä päihdetyöntekijä, Etelä-Suomi)

> ”*– – Päälle parikymppisten vaikka työpajalle tulevien nuorten kanssa, niin se on aikamoinen paletti lähteä kaikkea selvittämään, mitä sitten elämän varrella on ehtinyt jo tulemaan. Monenlaista pulmaa.”* (palveluohjaaja, Etelä-Suomi)

> ”*– – Se on ehkä ennemminkin nuorille – – Et heillä on niin paljon ongelmia, et heillä on oikeus tehdä näin. Että ei ole tavallaan – – tietoa tai taitoa tai kykyä tai tukea siihen että asiat vois hoitaa toisellaki tavalla. Et tavallaan sillä tavalla itestäänselvyys niille. Että no, näin on tehny muutki ni miks minä en vois tehdä.*” (lastensuojelutyöntekijä, Keski-Suomi)

Näyttää omaan silmääni siltä, että näiden nuorten elämä on ajelehtimista ulapalla, jolta horisontti on kadoksissa. Elämästä puuttuu näköaloja, ja omaa laivaa kipparoi joku muu kuin nuori itse: perheen historia, pelko siitä ettei kuuluisikaan joukkoon, valmiina annettu kohtalo, jota ei uskota voitavan uhmata. Ehkä päihteidenkäyttö paikkaa aukkoa, joka tunnetasolle on jäänyt vaikkapa vanhempien kohtaamattomuudesta. Se voi olla myös ainoa itselle tuttu tai mahdolliseksi koettu keino kuulua ja liittyä vertaisryhmään. Päihteet ja kaverit linkittyvät monen nuoren mielessä yhteen: ”jos aion kulkea päihteitä käyttävien kavereiden kanssa, minunkin on käytettävä päihteitä, tai muuten jään yksin.” Yksin jäämistä ei kukaan tietenkään halua, jolloin luonnollinen valinta ovat kaverit ja heidän mukanaan päihteet.

> ”*– – Usein ihminen tarvii sitä ongelmaa johonkin, koska jos siitä päästää irti, niin mitä jää jäljelle. – – Niinhän niitä tavallaan ylläpidetään niitä semmoisia tuttuja. Koska jos ei me tiedetä, mitä me saadaan siitä sen tilalle, niin sehän on kauheata.*” (palveluohjaaja, Etelä-Suomi)

Päihteidenkäyttö hankaloittaa nuorten ja nuorten aikuisten elämää monin tavoin. Osalla päihteet ovat itselääkintää yleiseen pahaan oloon tai tarkoituksettomuuden tunteeseen, joskus vakavampaankin mielenterveyden ongelmaan. Päihteet vievät myös helposti leijonanosan aikuistuvan nuoren pienistä tuloista, jolloin osa nuorista velkaantuu pikavipeistä ja joutuu tekemään valintaa itselääkinnän ja päivän ruokailujen välillä. Huumausainemerkinnät voivat estää työpaikan, nykyään myös työkokeilupaikan, saannin. Maksuhäiriömerkinnät taas vaikeuttavat asunnon tai opintolainan valtiontakauksen saamista. Työttömyys ja köyhyys ovat haastateltavien ammattilaisten silmissä edelleen ylisukupolvisia ongelmia: nuorilla ei välttämättä ole kokemusta muusta kuin toimeentulotuella elämisestä. Vaikka raha ei onnea suoraan tuokaan, sosioekonomisella taustalla on silti hyvin usein merkitystä elämänhallinnan kokemuksen saamisen kannalta. Päihteet ikään kuin kuuluvat samaan pakettiin, jossa tietynlainen kurjuus

muuttuu kohtalon lailla kierteeksi ja maksimoituu. Sellaisesta nuoren on hyvin hankalaa irrottautua omin avuin.

Yhdellä haastatelluista ammattilaisista oli kokemuksia siitä, kuinka huumemaailman rikollista kulttuuria ihannoidaan käytännön toiminnan tasolla asti. Nuoruuteen sinällään kuuluva harmiton isottelu ja esittäminen menevät toisilla yli, ja niiden yhdistyminen päihteiden laittomaan välittämiseen ja myymiseen vievät nuoren helposti vaarallisille vesille.

> *”– – Nuoret mielellään puhuukin siitä kannabiksesta ihan just sillä, että kun nuori osottaa tuntevansa tätä termistöä tai muuta, niin hän kokee sitten että hän on tässäkin asiassa vähän niinkun enemmän ja yläpuolella. Eli meillä näkyy tällä hetkellä nuorilla aika vahvasti mun mielest se, että halutaan pois – – pikkukaupungin kuvioista. Ja myös tää päihdemaailman kulttuuri on otettu sieltä isoimmista ympyröistä. Sitä pidetään jotenki ihailtavana ja tavoiteltavana.”*

> *”Seiska-kasiluokkalaisilla on ollut sellanen nuuskavälitysporukka – – ja niitä velkoja on peritty todella kovin ottein ja siellä näkyy tällänen ihan alamaailman – – järjestäytyny toiminta. Uhkailu, kiristys ja kostotoimenpiteillä uhkailu – –”* (ehkäisevän päihdetyön koordinaattori, Itä-Suomi)

Kun päihteet ja päihdealakulttuurit alkavat viedä nuorta eikä nuori enää näe mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteen kulkuun, tai päihteidenkäytöstä tulee nuorelle tavanomainen tapa olla, myös nuorten parissa toimivat ammattilaiset ovat hämmentyneitä ja huolissaan. Kaikki haastatellut painottavat, että päihdekasvatus kannattaa aloittaa varhain ja huolehtia nuorista ensisijaisesti ehkäisevän työn keinoin. Nuoret kaipaavat edelleen asiallista tietoa päihteistä lähdekriittisyyttä unohtamatta, kun sitä sekalaista informaatiota ja epätietoakin on verkko pullollaan.

> *”– – Tää päihdekasvatus on menny siihen että meillä tehdään liian vähän ennaltaehkäsevää työtä, et liian paljon resursseja menee korjaavaan työhön. Ja se näkyy nuorilla, elikkä nuoret sanoo niin moneen asiaan et ’ei myö tiietty’, ’ei kukaa ollu kertonu’.”* (ehkäisevän päihdetyön koordinaattori, Itä-Suomi)

”Nuorisossakaan ei kyseenalaisteta sitä et jos joku on selvinpäin” – päihteettömien nuorten nousu

Vallitsevaa päihdekulttuuria kyseenalaistava trendi, nuorten päihteettömyys, on viime vuosina ollut todettavissa niin tilastoista (ks. mm. Nuorten terveystapatutkimus [Kinnunen ym. 2017]) kuin käytännöllisten kohtaamistenkin tasolla. Yläkoulun 8.- ja 9.-luokkalaisista yli 60 % kertoo Kouluterveyskyselyssä pidättäytyvänsä alkoholista, ja yli 90 % ei ole koskaan kokeillut kannabista (Kouluterveyskyselyn tulokset 2017). Ammattilaisten puheessa päihteitä käyttämättömien nuorten kuva on suorastaan kiiltokuvamainen.

> *”– – Työssäni huomaan sen tietynlaisen eriarvoistumisen, että osan nuorten kohalla arki näyttää tosi hyvältä ja valkoselta ja aktiiviselta. Osa nuorista harrastaa paljon ja voivat hirveen hyvin.”*

> *”– – Siel on enemmän sitä sellasta että ei meillä ole kukaan koskaan käyttänyt päihteitä tai ei meillä kotona niitä usein ole esillä – – ”*

> *”– – Se perhe on jotenki vahva ja se päihdekulttuuri perheessä on jotenki terveempi – –”*

> *”– – Enemmän on niitä, puhutaan terveellisistä elämäntavoista tai liikunnasta tai fitnessistä. Mun mielest se näkyy nuorten keskuudessa silleen, että – – he arvostaa enemmän sitä että on jotenki hyvät elämäntavat.”* (ehkäisevä päihdetyöntekijä, Etelä-Suomi)

> *”– – On järjestetty päihteetön tapahtuma ja on ollu tila täynnä ja sinne tulee sellasia nuoria jotka nimenomaan haluaa olla päihteettömässä paikassa missä ei oo päihteitä.”* (nuoriso-ohjaaja, Etelä-Suomi)

Ammattilaiset pohtivat, että niin sanotut ”tavalliset” nuoret eivät enää ihannoi päihteidenkäyttöä tai pidä sitä erityisen järkevänä arkisen vapaa-ajanvieton tai pään nollauksen keinona. Toisaalta päihteidenkäyttö voi tuntua jossain kohtaa nuoruutta sopivan siihen minään, jollainen nuori itse haluaa olla. Osalle nuorista taas nimenomaan päihteettömyys on erityisen vahva ja tietoinen valinta ja sitä kautta myös olennainen osa identiteettiä.

> *”– – Ne kaveritkin löytyy just niistä pitkäaikaisista harrastuksista, ja missä esimerkiksi päihteiden käyttö ei oo mitenkään cool, vaan se on, että ei se kuulu tähän juttuun, että harrastetaan kilpaurheilua – –”* (palveluohjaaja, Etelä-Suomi)

Haastatteluissa tuli esiin, että päihteettömillä nuorille suunnatuilla tapahtumilla on selkeästi kysyntää. Niistä ovat kiinnostuneita myös nuoret aikuiset. Nuoret kaipaavat yhä (sisä-)tiloja, joihin voi turvallisesti kokoontua hengailemaan ilman pelkoa päihteisiin liittyvistä ikävistä tilanteista.

> *”– – Nyt on mietitty mitä siihen voitas tehä, voitasko kouluttaa jotain vertaisohjaajia että saatas laajennettuu sitä vähän vanhemmillekin nuorille, päihteettömiäkin tiloja tai vapaa-ajanviettopaikkoja.”*

> *”– – Ei oo oikeen paikkaa, missä tavata isolla porukalla paitsi ulkojutut ja usein siihen liittyy sit isommat kaverit ja sitä kautta sit monenlaiset päihteet tai muut.”* (nuoriso-ohjaaja, Etelä-Suomi)

Nuorisoalan ammattilaisten puheista piirtyy siis nyt esiin edellisessä osiossa esitellystä ”päihteet normihommana” -tilanteesta huomattavasti eroava kuva nuorista, jotka kaipaavat turvaa, suojelua ja rauhallisia kasvamisen ja olemisen ympäristöjä. Päihteet ovat tässä kuvassa arkisten ongelmien aiheuttajia, turvattomuuden levittäjiä ja ylipäätään jotain nuoren elämään luontaisesti kuulumatonta. Tällainen maisema on itse asiassa se, minkä toivoisi olevan se ”normihomma” kaikilla nuorilla taustasta riippumatta. Päihteitä ei toki tarvitse nähdä pelkästään negatiivisena asiana, mutta mikäli nuoret suhtautuvat päihteisiin realistisesti eikä pelkästään iloa tai lohdutusta tuovina elämän helpottajina, silloin päihteettömyyden valitsemisesta tulee luonnollisesti helpompaa.

> *”– – Tilausta on selkeesti sille ketkä haluaa streitata ja sitten sellasille jotka vois käyttää päihteitä mutta tällänen toiminta (päihteettömät tapahtumat) ehkäsee heidän käyttöä.”* (nuoriso-ohjaaja, Etelä-Suomi)

”Siin on semmonen terve nuoruuden kokeilu” – ammattilaisten suhde nuorten päihteidenkäyttöön

Haastatteluiden sisällöissä eniten omaan silmääni pistää paikoitellen näkyviin tuleva näkemys, että olisi olemassa alaikäisten ”nuorten kohtuullista päihteiden (yleensä alkoholin) käyttöä” tai että päihdekokeilut ”kuuluisivat nuoruuteen”. Nuoren terve suhtautuminen päihteisiin voi ammattilaisen mielestä olla sitä, että ”*ei ainakaan arkipäivisin, ei ainakaan niin että niistä olisi jotain haittaa*” (ehkäisevä päihdetyöntekijä, Etelä-Suomi).

> *”– – Osa pystyy kuitenki hillitsee ittesä ja tekee sitä vaan sillon tällön ja se on semmosta kohtuullista se toiminta. Et se jollaki tavalla järki pysyy mukana.”*

> *”– – [Osa nuorista on] ihan semmoista keskivertoa. Peruspirkko.” Haastattelija: ”Peruspirkko, että kohtuudella joka perjantai, lauantai.” ”Niin. Mikä se nyt on, kohtuudella kellekin.”* (lastensuojelutyöntekijä, Keski-Suomi)

Nuorisoalan ammattilainen voi luokitella alaikäisen nuoren alkoholinkäytön kohtuulliseksi esimerkiksi silloin, kun hän kokee, että nuorella on tilanteessa vielä mahdollisuus kontrolloida omaa toimintaansa, tai jos nuoren elämään ei käytöstä aiheudu näkyviä haittoja. Tällainen näkemys tuottaa tulkinnan, jonka mukaan alkoholia saa käyttää, vaikka ikää ei olisikaan, kunhan siitä ei ole haittaa itselle tai muille. Käytännössä tämä herättää huolen siitä, onko joidenkin ammattilaisten mielestä nuorten alkoholin (tai muidenkin päihteiden?) käyttö aivan hyväksyttävää, jos määrät tai käyttökerrat pysyvät melko vähäisinä. Kyllä nyt vähän voi aina ottaa?

Voi olla, että ammattilaisten haastatteluissa sanoittama, hitusen salliva suhtautuminen joidenkin nuorten melko vähäiseen päihteidenkäyttöön on suoraa heijastumaa siitä, miten nuoret itse siihen suhtautuvat. Ehkä ammattilainen perustelee tätä sillä, että olemattomat tai vain aavistuksen näkyvissä olevat haitat antavat nuorelle ikään kuin oikeuden osallistua suomalaisen päihdekulttuurin kosteisiin bileisiin omalla pienellä panoksellaan. Jospa tällaisen suhtautumisen taustalla ovat ammattilaisen omat nuoruuden kokemukset: ”minäkin kokeilin tai käytin vähän enemmänkin, ja silti minusta tuli kunnon aikuinen”.

Nämä pohdintani jäävät tosin arvailuiksi, koska haastattelutilanteissa ammattilaisten suhtautumista ei kyseenalaistettu tai otettu erikseen tarkastelun kohteeksi. Silti ammattilaisten on hyvä punnita, ovatko päihdekokeilut tosiaan ”vain nuoruuden hölmöilyjä” ja siten jotain ”nuoruuteen kuuluvaa”, ja erityisesti pitää mielessä tapa, jolla päihdekokeiluista nuorten kanssa puhuu tai kokeiluja kohtaa.

Päihteiden arkiset järjestykset ja merkitykset – peruskauraa, kyseenalaistamista ja uusia suuntia

Nuoriso ei ole yksi yhtenäinen yksikkö, sen osoittaa erinomaisen hyvin tämä käsittelyssä oleva haastatteluaineistokin. Silti nuorisoa tarkastellaan edelleen joissain yhteyksissä tasaisena massana melkoisten yleistysten kautta. Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn julkistaminen toi tämän paljon parjatun massan otsikkoihin ristiriitaisessa

valossa: *Nuoriso raitistuu ja lihoaa*, huusi Iltalehden verkkouutinen. MTV:n verkkosivut taas tiesivät heinäkuun 2017 lopulla kertoa, että *Nuoriso sytyttänyt useita tulipaloja Sipoossa – yhdessä palossa tuhoutui 150 neliömetrin urheilurakennus*. Molemmista otsikoista voisi nopeasti katsottuna päätellä, että tämä mystinen nuoriso toimii ja temmeltää jonain yhtenäisenä ryhmänä ympäriinsä aiheuttaen välillä (useammin?) yhteiskunnallista pahennusta ja toisinaan helpotuksen huokauksiakin. Yleisesti ottaen näin onkin, mutta kokonaiskuva nuorista on paljon monisärmäisempi.

Nuoret lähestyvät myös päihteitä ja päihteidenkäyttöä vaihtelevista suunnista. Päihteet arkeen kuuluvana normina kokevat nuoret ovat ottaneet tai jopa saaneet päihteet osaksi elämäänsä ehkä osin välttämättömänä pakkona ja osin siksi, että päihteidenkäytön nähdään tuovan elämään hyötyjä – hauskuutta ja kavereitakin. Haastatteluaineiston kautta ääneen päässeet nuorisoalan työntekijät luonnehtivat **nuorten päihdemyönteisyyttä ja muita päihteisiin liittyviä huolia** esimerkiksi seuraavasta lausepilvestä löytyvillä lausahduksilla.

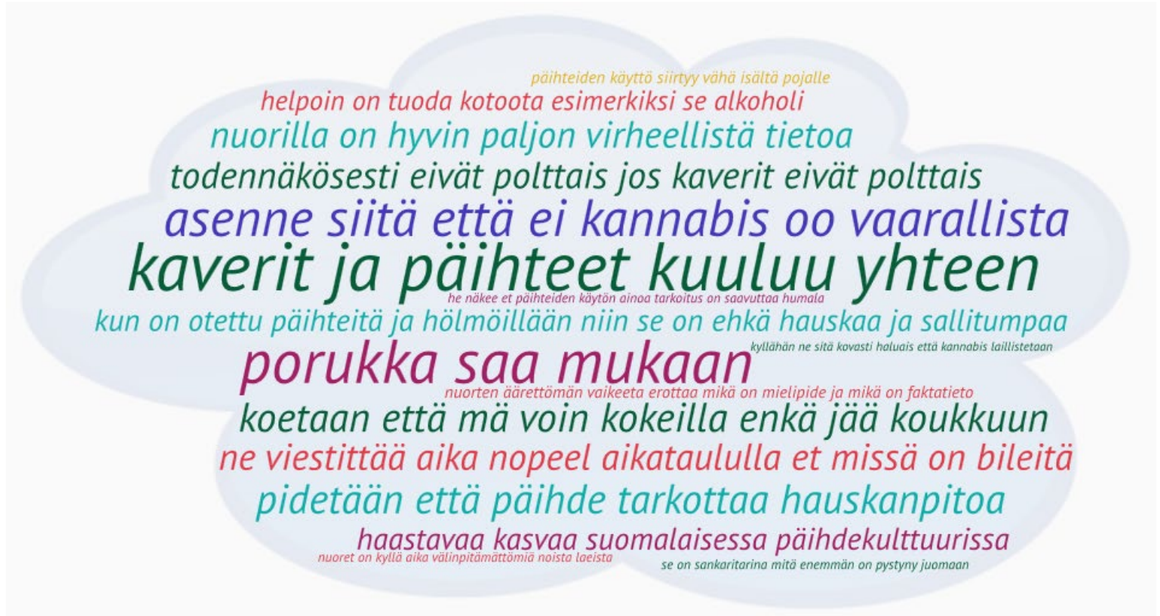

Kuva 1. Ammattilaisten huolilauseet nuorten päihteidenkäytöstä

Tämä pilvi on yhteisesti jaetusta huolesta harmaa, mutta onneksi vähemmän synkkiä pilviäkin leijuu nuorten arjen yllä. Toisenlainen pilvi syntyy, kun yhdistetään ammattilaisten havainnot nuorten **päihdekielteisyydestä ja muusta myönteisestä kehityksestä**. Tämä pilvi ei vie päihtymykseen, vaan kertoo osan nuorista olevan ikään kuin päihteidenkäytön yläpuolella tai saavuttamattomissa. Näistä ammattilaisten puheista saa sen kuvan, että ainakin osalla nuorista tiedot, taidot ja asenteet päihteitä kohtaan ovat hyvällä tolalla.

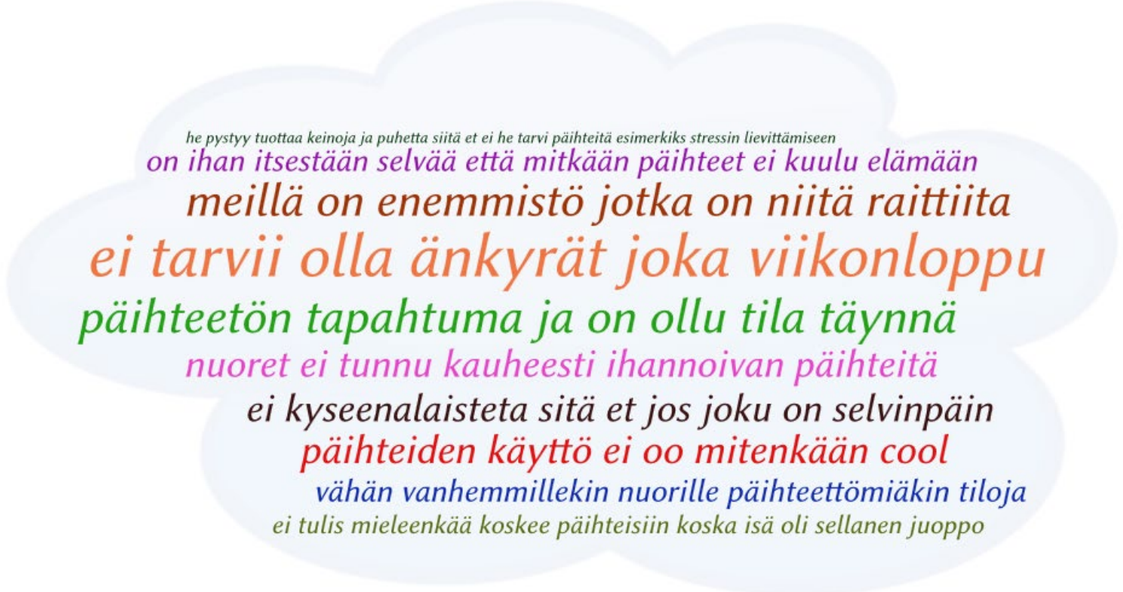

Kuva 2. Ammattilaisten nuorten päihdekielteisyyttä esiin tuovat lauseet

Haastatteluaineistosta löytyy aineksia myös tulevaisuuden päihdekasvatuksen pohdintaan. Perusasiat ovat pinnassa: nuorten kuuleminen, nuorten identiteettityön tukeminen, todenmukaisen tiedon välittäminen. Mutta rivien välistä ja ihan riveiltäkin kuultaa myös halu suunnata päihdekasvatusta tuoreemmille urille, kuten täysi-ikäisten nuorten kohtaamiseen, vanhempien kasvattamiseen ja vertaistukeen, eriarvoisuuden huomioimiseen sekä siihen kaikkein haastavimpaan prosessiin, koko päihdekulttuurin muuttamiseen.

Moninaisen nuorison kohtaamisessa ja tukemisessa konstit ovat monet, ja niin sen on oltavakin. Arkiset – spontaanit tai valmistellut – päihdekeskustelut siellä, missä nuo-

ret kulloinkin ovat ja liikkuvat, eivät varmasti jää historiaan, mutta niiden rinnalle on tuotava uusiakin päihdekasvatuksen ulottuvuuksia. Olisiko nuorisoalan työntekijöistä siis esimerkiksi vanhempien vertaistuellisten ryhmien koordinoijiksi ja käynnistäjiksi tai päihdekulttuurin muuttamisen tehostajiksi? Miten suunnata päihdekasvatuksen resurssit sopivassa suhteessa sinne, missä niitä tarvitaan, sekä päihteitä käyttämättömien nuorten hyvinvoinnin ylläpitämiseen että päihdemyönteisten nuorten ajatusten herättelyyn?

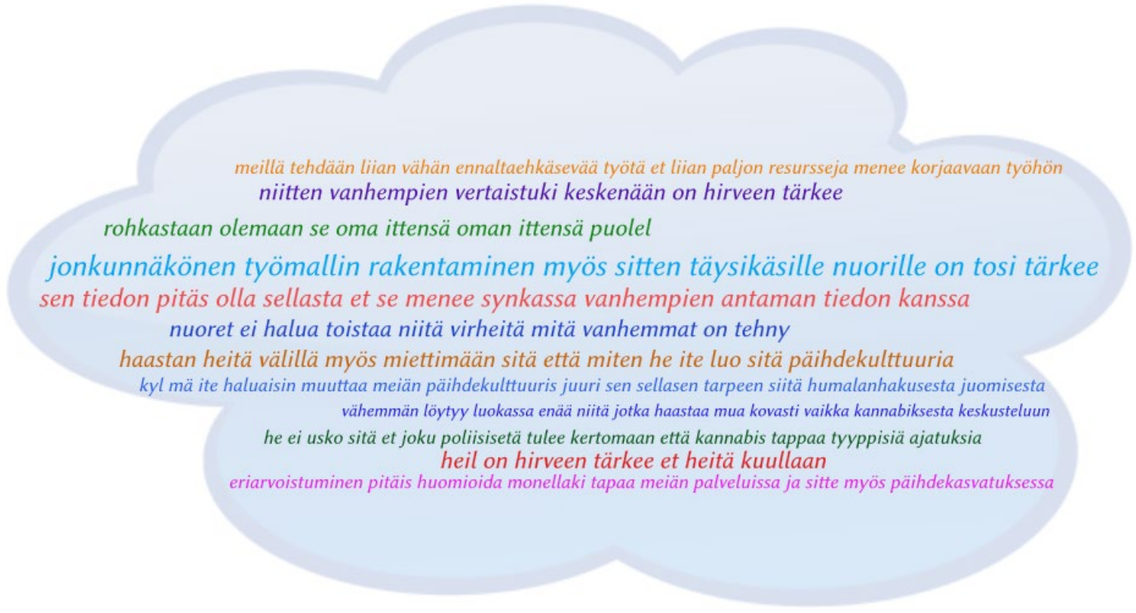

Kuva 3. Mitä päihdekasvatus voisi olla, mihin pitäisi pyrkiä? Ammattilaisten kommentteja.

Lähteet

Kinnunen, Jaana & Pere, Lasse & Raisamo, Susanna & Katainen, Anu & Ollila, Hanna & Rimpelä, Arja (2017) *Nuorten terveystapatutkimus 2017. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017: 28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana sähköisesti: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80160 (Viitattu 20.9.2017).

Kouluterveyskyselyn tulokset: Elintavat (2017) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivut, https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/elintavat (Viitattu 20.9.2017).

Nuoriso raitistuu ja lihoaa. Iltalehden verkkosivujen uutinen 14.9.2017. http://www.iltalehti.fi/terveysuutiset/201709142200393401_we.shtml (Viitattu 20.9.2017).

Nuoriso sytyttänyt useita tulipaloja Sipoossa – yhdessä palossa tuhoutui 150 neliömetrin urheilurakennus. MTV3:n verkkosivujen uutinen 31.7.2017. https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/nuoriso-sytyttanyt-useita-tulipaloja-sipoossa-yhdessa-palossa-tuhoutui-150-neliometrin-urheilurakennus/6520398#gs.LvOjE8Y (Viitattu 20.9.2017).

ANTTI MAUNU

Pitää tietää ite – pohdinnan herättelystä toimijuuden tukemiseen ammatillisissa oppilaitoksissa

MIINA: Pitää tietää ite kuinka paljon voi juoda
JUSSI: Ja millasten ihmisten kaa – –
MIRO: No siis [toisten juomiseen] puuttuminen ja sanominen on tavallaan… Mä ainakin näkisin, et ystävällismielinen sanominen, et ootsä nyt ihan varma et kannattaako juoda enempää, niin mun mielest se kyllä pitää sanoo. Mut kuinka paljon voi sit oikeesti puuttuu, se on sitten toinen juttu

ADA: Pitää tietää omat rajansa
#AM (haastattelija): Mistä sen tietää?
IINA: Kokeilemalla
JANIKA JA ANNA: Kokeilemalla
PIA: Iän myötä, ei se…
ADA: Kun kerran sammuu kunnolla niin seuraavan kerran muistaa, et ehkä ei kannata
JANIKA: Paitsi jotkut ei opi sitä siltikään

Sitaatit ovat ammattiin opiskelevien nuorten ryhmäkeskusteluista, joissa he pohtivat, kuinka alkoholin käyttöä heidän mielestään voi tai pitää säädellä. Keskusteluissa korostuu vahvasti yksilön vastuu omasta juomisestaan. Samoin korostuu juomisen säätelyn yksilöllinen oppiminen. Se pitää vain oppia ja tietää itse, siihen eivät voi toiset vaikuttaa, eikä sitä oikein voi oppia kuin yrityksen ja erehdyksen kautta. Ei ole ihme, että juomisen säätelyn oppiminen on monille hankalaa, jos sitä ei voi, ei saa eikä aina halutakaan aktiivisesti opettaa tai opetella yhdessä (Maunu 2014a, 108–109).

Juomisen säätelyn yksilöllinen logiikka on jännittävässä ristiriidassa nuorten juomisen motiivien ja juomistilanteiden logiikan kanssa. Edelliset keskustelut ovat peräisin aineistosta, jota keräsin kirjaani *Ryyppäämällä ryhmäksi* varten (Maunu 2012). Valtaosa ryhmäkeskusteluista käsitteli nuorten mielestä hauskoja ja inhottavia juomistilanteita, ja niiden pohjalta nuorten juominen hahmottuu yksinomaan intensiivisten ja värikkäiden sosiaalisten kokemusten tavoitteluksi. Jännite juomisen sosiaalisten ja yksilöllisten ulottuvuuksien välillä on suomalaisen juomisen erityispiirre, joka on havaittu myös muissa tutkimuksissa. Juomisen tavoitellut seuraukset ovat jaettuja ja sosiaalisia, mutta juomisen säätely ja muukin juomistilanteissa tarvittava itsesäätely asettuu yksilöiden omalle vastuulle. Sen lisäksi, että jokaisen kuuluu pitää omat rajansa juomisen suhteen, jokaisen kuuluu myös pysyä porukassa, olla riittävän hyväntuulinen, vastata toisten juttuihin jne. Toisten toimintaan, muuhunkaan kuin juomiseen, ei juomistilanteissa ole sopivaa tai tyylikästä puuttua. (Mäkelä & Virtanen 1999; Maunu 2014a, 108.)

Yleisemmälläkin tasolla suomalaisessa elämäntavassa ja kulttuurissa on vahvoja jännitteitä yhtäältä itsenäisyyden ja omillaan pärjäämisen sekä toisaalta yhdessäolon, sosiaalisen tuen ja tasaveroisen vuorovaikutuksen välillä. Koko yhteiskunta voidaan

nähdä pyrkimyksenä saada nämä perusvoimat tasapainoon: koulutusjärjestelmät, sosiaali- ja terveyspalvelut, poliittiset puolueet ja etujärjestöt, erilaiset nuoriso- ja muut alakulttuurit luovat kaikki omia ratkaisujaan itsenään olemisen ja toisiin suhtautumisen ongelmaan. Joissain yhteyksissä painotetaan enemmän omillaan pärjäämistä, toisissa yhteisöllisyyttä, ja joissain koetetaan erilaisin painotuksin saada molempia samaan koriin. Useita viimeaikaisia koulutuspoliittisia uudistuksia ja vaikkapa paljon puhuttua sote-uudistusta leimaa vahva usko itsenäisyyden, yksilöllisyyden ja omien valintojen parantavaan voimaan. Toisaalta 2010-luvulla yleistynyt puhe yhteisöllisyydestä kertoo, että yhteiskunnassa tunnistetaan ja tunnustetaan tarve myös sosiaalisille suhteille ja vuorovaikutukselle. Molempia arvostetaan ja tavoitellaan myös ehkäisevässä päihdetyössä. Yhtäältä nuoria tuetaan pohtimaan ja päättämään itse, tekemään päihdeasioissa omat ratkaisunsa. Toisaalta nuoria rohkaistaan vuorovaikutukseen, asioiden jakamiseen, toisten auttamiseen ja avun hakemiseen tarvittaessa. Näitä toimintalinjoja ei kuitenkaan ole käytännön päihdekasvatuksessa helppoa yhdistää, koska niiden väliset suhteet ovat usein kulmikkaat ja latautuneet.

Tässä artikkelissa analysoin, millaista toimijuutta toisen asteen ammattiin opiskelevat nuoret elävät ja toteuttavat. Kysyn, millainen on heidän maailmassaan se ”ite”, joka tekee päätöksiä päihteisiin ja koko elämän liittyen ja kuinka tämän ”iten” tulisi suhtautua toisiin ihmisiin ja ylipäänsä maailmaan. Artikkelin taustana on, että koulutus periytyy Suomessa yhä vahvasti (esim. Myrskylä 2009), joten laajemmin analyysi kohdistuu suomalaisten, työntekijä- ja alemman keskiluokan kulttuureissa ja elämäntavoissa kasvavien nuorten elämäntapaan. Tällaisena artikkeli pyrkii tarjoamaan kohtaamisen eväitä ja valmiuksia ammattilaisille, jotka työskentelevät toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa ehkäisevän työn merkeissä (päihteet, mielenterveys, väkivalta ym. sosiaaliset ongelmat jne.) ja joiden oma tausta tai toimijuus on kenties virittynyt toisella tapaa.

Ammattiin opiskelevat ovat tärkeä ehkäisevän päihdetyön kohderyhmä, sillä lukuisten tutkimusten valossa monet hyvinvointihaasteet kasautuvat toisen asteen ammattiopiskelijoille verrattuna esimerkiksi lukiolaisiin (esim. Kouluterveyskysely 2017). Suomessa on kansainvälisestikin katsoen suuret sosioekonomiset terveyserot, ja hyvinvoinnin eriytyminen jo toisen asteen koulutuksessa kertoo tilanteen jatkumisesta (Maunu 2014b). Tästä huolimatta systemaattista ja kattavaa ehkäisevää työtä ei ole liiemmin tehty ammattiin opiskelevien parissa. Väitän, että yksi syy tälle on ammattiin opiskelevien kohderyhmän, heidän toimijuutensa sekä siihen liittyvien elintapojen heikko tuntemus ja ymmärrys. He toimivat joiltain osin toisin kuin hyväosaiset ja hyvinvoivat keski-ikäiset, jotka päättävät hyvinvointi- ja koulutuspolitiikasta, ja siksi heitä ei osata eikä ehkä aina halutakaan kohdata heidän omilla ehdoillaan (ks. myös Kauravaara 2013).

Artikkelin aineistona käytän kaikkiaan 56:ta opiskelijoiden fokusryhmähaastattelua, joista 30 ryhmää koostuu toisen asteen ammattiopiskelijoista. Ryhmissä keskusteltiin hauskoista ja inhottavista juomistilanteista, mutta myös juomisen säätelystä ja juomisen sosiaalisista puolista (aineistosta ja sen keräämisestä tarkemmin ks. Maunu 2012, 50–61; Maunu 2013, 274–275). Ristivalotan näitä keskusteluita omien aiempien tutkimusteni kanssa sekä muun, ammattiin opiskelijoiden toimijuutta ja sen erityispiirteitä koskevan keskustelun kanssa. Kommentoin matkan varrella myös sitä, millaista tarkoituksenmukainen ehkäisevä päihdetyö ammattiopiskelijoiden kanssa voisi tässä valossa olla. Koska keskustelu toimijuudesta on luonteeltaan varsin abstraktia – toimijuuden perusteiden hahmottaminen edellyttää vahvaa käsitteellistä linssiä – artikkeli on luonteeltaan melko abstrakti. Kokoan kuitenkin yhteenvetolukuun keskeiset havainnot ja toimintasuositukset yleiskieliseen muotoon.

Ehkäisevä työ, toimijuus ja sosiokulttuuriset erot

Ehkäisevä työote on toimintatapa, jossa vahvistetaan ja tuetaan asiakkaiden omaa toimijuutta niin, että heillä on valmiuksia välttää erilaisten riskien haitallisia vaikutuksia omassa elämässään tai selvitä niistä. Usein tämä tarkoittaa sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen vahvistamista. Tie päihteiden käyttöön samoin kuin moniin muihin riskikäyttäytymisen muotoihin kulkee toisten ihmisten, sosiaalisten tilanteiden ja erilaisten porukoiden kautta. Siksi ihmiset tarvitsevat valmiuksia toimia näissä tilanteissa ja ympäristöissä niin, että he kykenevät saamaan niistä mahdollisimman paljon hyvää ja samalla välttämään erilaisia riskejä ja haittoja, joita toimintaan liittyy. (Maunu 2012 ja 2013.)

Sanna Vehviläinen (2014) määrittelee ohjaustyön samantapaisesti ohjattavan oman toimijuuden vahvistamisena. Myös hän korostaa sosiaalisten ja yhteisöllisten tekijöiden roolia: ihmiset ohjaavat omaa elämäänsä ja harjoittavat toimijuuttaan paljolti pyrkimällä ja liittymällä mielekkäiksi kokemiinsa yhteisöihin tai toimijaryhmiin. Näin nähtynä ”ohjaus on prosessi, joka muuntaa ohjattavan osallisuutta jossain hänelle merkityksellisessä yhteisössä tai käytännössä”. (Vehviläinen 2014, 23 ja 48.) Tämä määrittelee myös ehkäisevää työtä eri toimintakentillään luonteeltaan ohjaavaksi työksi.

Kaikessa selkeydessään teoreettiset määrittelyt ovat kuitenkin usein etäällä käytännön työstä ja sen kiemuroista. Ehkäisevän työn tai ohjaamisen ensimmäinen käytännön kysymys onkin, mitä on toimijuus. Tässä artikkelissa lähestyn asiaa kulttuurisesta näkökulmasta ja määrittelen toimijuutta identiteetin käytännölliseksi ja toimeenpanevaksi olomuodoksi (esim. Markus & Kitayama 2010). Toimijuus on se arvojen ja merkitysten horisontti, joka ohjaa toimintaamme ja valintojamme perustelemalla niitä sillä, että ne

ovat meille tärkeitä ja tavoittelemisen arvoisia. Myös tämä näkökulma kytkee toimijuuden vahvasti ryhmiin, yhteisöihin ja niiden yhdessä harjoittamiin käytäntöihin. Meille tärkeät arvot ja merkitykset eivät ole meidän itsemme keksimiä – aidosti itse keksityn moraalin harjoittajat päätyvät yleensä vankiloihin tai hoitolaitoksiin – vaan pikemminkin niitä osia yhteisestä todellisuudesta, joita itse yksilöinä ja omien ryhmiemme jäseninä pidämme tärkeimpinä (Taylor 1995). Tällöin toimijuudesta tulee paitsi yksilöiden toimintaa, myös ryhmiä ja yhteisöjä ohjaava periaate: saman ryhmän ja yhteisön jäseniä yhdistävät vahvimmin jaetut toimijuuden tavat sekä niiden motivoimat käytännön toimintalinjat.

Artikkelissa tutkimustehtäväni on selvittää, millainen on ammattiin opiskelevien käsitys ”itsestä” ja kuinka se suhtautuu toisiin ihmisiin sekä ympäröivään todellisuuteen. Tämä kysymys on myös toimijuuden ytimessä, jolloin voidaan esittää kysymys: millaisina hyvät ja tavoiteltavat suhteet itsen ja toisten ihmisten välillä ilmenevät ammattiopiskelijoiden toimijuuden tavoissa tai logiikoissa? Tämä näkökulma avaa toimijuuden konkreettisena, empiirisenä ilmiönä, jossa on selkeitä ja perusteltuja eroja yksilöiden, mutta etenkin erilaisten ryhmien, yhteisöjen ja kulttuurien välillä. Toisinaan toimijuuden käsitettä käytetään ikään kuin vahvan yksilöllisyyden tai toimintakyvyn merkityksessä: mitä enemmän ihmisellä on toimijuutta, sitä paremmin hän voi (esim. Alexander 1992). Itse otan kuitenkin etäisyyttä tähän näkökulmaan, sillä siinä on nähdäkseni vaarana päätyä tietynlaisen, yksilökeskeisen ihmiskuvan tai toimijuuden tavan kannattamiseen. Vahvan yksilötoimijuuden ihannointi ei anna niinkään valmiuksia kohdata erilaisia ihmisiä ja työskennellä heidän kanssaan, vaan pikemminkin normittaa sitä, millaiset toiminnan tavat tai ihanteet nähdään hyvinä ja arvokkaina. Ehkäisevässä työssä välttämätön lähtökohta on kuitenkin kunnioittaa kaikkien ihmisten omintakeista toimijuutta ja tehdä yhteistyötä sen kanssa riippumatta siitä, tekisikö itse niitä valintoja, joita ihminen toimijuutensa puitteissa tekee. Tämä onnistuu vain, jos ehkäisevän työn tekijällä on valmiudet ymmärtää asiakkaansa toimijuuden rakentumista sekä sitä ohjaavia periaatteita.

Integriteetti ja oman paikkansa täyttäminen: ammattiin opiskelevien toimijuus

Artikkelin aloittavia ammattiopiskelijoiden keskusteluita voidaan tulkita siitä näkökulmasta, että yksilöt ovat juomistilanteissa viime kädessä omillaan, vaikka tilanteet yleensä ovatkin sosiaalisia. Itsellisyys, omillaan pärjääminen sekä tähän liittyvä hellittämätön työnteko ja sivuilleen vilkuilemattomuus ovat perinteisesti olleet suomalaisen agraari- ja myöhemmin työntekijäkulttuurin ydinainesta (Kortteinen 1992). Sen perintö vaikuttaa yhä, muun muassa siinä, kuinka ihmiset kokevat juomistilanteissa tarkoituksenmukaisen toiminnan. Tämä kertoo myös, kuinka laaja-alaisia ja syvällekäyviä voimia toimijuuteen liittyvät arvot, merkitykset ja ihanteet ovat ja kuinka monissa yhteyksissä ne voivat vaikuttaa.

Historian saatossa omillaan pärjäämisen ihanne on kuitenkin pehmentynyt. Myös miesten on hyväksytympää olla seurallisia, puheliaita ja välillä heikkojakin, ja tehdä muutakin kuin kovaa työtä (esim. Heinonen 2006; Tuohinen 2010). Kulttuurin muutoksesta näiltä osin kertoo esimerkiksi WHO:n vuonna 2016 julkaisema tutkimus, jonka mukaan suomalaiset varhaisteini-ikäiset pojat kokevat useimmin koko Euroopassa, että heidän on helppo puhua isiensä kanssa vaikeista asioista. Kiinnostavaa on, että toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, perheen tulotaso tai muu sosioekonominen asema ei Suomessa vaikuta tähän kokemukseen. (Inchley ym. 2016.) Kyseessä on koko yhteiskuntaa läpäisevä sosiaalisen tukemisen kulttuuri, joka poikkeaa kovasta omillaan pärjäämisen ihanteesta.

Toisaalta itsellisyyden ihanteen mukaisia piirteitä on myös säilynyt etenkin suomalaisten työntekijäkulttuurien parissa. Ensinnäkin niissä arvostetaan minän vahvaa integriteettiä ja pyrkimystä sen pysyvyyteen ja jatkuvuuteen. Tällaisen ”oon mitä oon enkä muuksi muutu” -ajattelun puitteissa on hyvin mahdollista auttaa ja tukea toista hankaluuksissa, kenties auttaa toista myös löytämään oma ominaislaatunsa, sen vahvuudet ja rajat. Tämä logiikka poikkeaa (ylempiin) keskiluokkiin useissa tutkimuksissa liitetyistä toimijuuden muodoista, joissa minuus tai ”itse” koetaan pikemminkin jatkuvasti muuntuvaksi ja vaihtelevaksi mosaiikiksi (esim. Snibbe & Markus 2005; Pajunen 2016) eikä niinkään yhdelle alueelle rajautuvaksi valokeilaksi.

Toiseksi työntekijäkulttuureissa maailma jakautuu yksilöille valmiina, heistä riippumattomina paikkoina ja tehtävinä, ja yksilön tehtäväksi tulee täyttää mahdollisimman hyvin omalta osaltaan ne paikat, jotka maailma hänelle antaa. Myös tämä logiikka eroaa selkeästi keskiluokkaisesta, itsen toteuttamiseen ja kehittämiseen tähtäävästä toimijuuden tavasta, jossa maailma ilmenee pikemminkin ainutkertaisen itsen valintojen näyttämönä. Yksilöllisen persoonan ja sen orientaatioiden koetaan kasvavan työntekijäkulttuurin toimijuudessa ulkoa sisäänpäin, keskiluokkaisessa itsetoteutuksen toimijuudessa pikemminkin sisältä ulospäin. (Maunu 2017; Snibbe & Markus 2005; Pajunen 2016.)

Integriteetin ja oman paikkansa täyttämisen ihanteet ovat myös sopusoinnussa keskenään. Jos toimijan tehtävä on johdonmukaisesti täyttää paikkansa ja asemansa maailmassa, se onnistuu parhaimmin, jos toimija on myös itse johdonmukainen kokonaisuus. Johdonmukainen toimija tunnistaa oman laatunsa ja rajansa eikä haikaile muuta. Vastaavasti jos toimijan tehtäväksi asettuu heijastaa oman elämänsä ainutlaatuista

käsikirjoitusta maailman näyttämölle, toimijan minuus hahmottuu väistämättä muuttuvana, etsivänä ja eri väreissä väreilevänä mosaiikkina, jonka tehtävä on kasvaa omaksi itsekseen.

Tästä näkökulmasta artikkelin aloittavat keskustelut siitä, että jokaisen pitää tietää itse omat rajansa ja oppia tuntemaan ne itse, ovat puhdaspiirteinen esimerkki vahvaa integriteettiä ja oman paikkansa täyttämistä arvostavasta toimijuudesta.

> *MIINA: Pitää tietää ite kuinka paljon voi juoda*
> *JUSSI: Ja millasten ihmisten kaa – –*
> *MIRO: No siis [toisten juomiseen] puuttuminen ja sanominen on tavallaan… Mä ainakin näkisin, et ystävällismielinen sanominen, et ootsä nyt ihan varma et kannattaako juoda enempää, niin mun mielest se kyllä pitää sanoo. Mut kuinka paljon voi sit oikeesti puuttuu, se on sitten niinkun toinen juttu*

Se ”ite”, jonka pitää tietää, on muista erilliseksi rajautuva, oman paikkansa ja luonteensa tunteva toimija, joka osaa toimia tarkoituksenmukaisesti maailman tarjoamissa tilanteissa mukaan lukien juomistilanteet. Itsen integriteettiin liittyy Miron kommentissa myös ajatus, että toisten juomiseen ei voi eikä ehkä tulekaan puuttua: jokaisen on tehtävä se itse, täytettävä oma paikkansa yhteisessä tilanteessa. Näkemys on pohjaltaan moraalinen, ja se, että keskustelun aiheena on nimenomaan juominen, on lopulta toissijaista. Kyseessä on yleisluontoinen toimijuuden logiikan sekä sitä motivoivien eettisten periaatteiden kuvaus.

Ammattiin opiskelevien toimijuuden tapaa voidaan verrata yliopisto-opiskelijoiden keskusteluun, jossa he pohtivat, kuinka juomisen voisi korvata niin, että yhteinen toiminta tuottaisi samoja kokemuksia.

> *EMILIA: Mul on ainakin yks ehdotus. Liikunta, yhteinen ryhmä, semmonen mis sun pitää olla niinku ilmas, sekä ilmaista ittees että liikkua. Se yleensä luo sitä, et jännitteet poistuu pikkasen*
> *ROSA: Se on saman tyylinen ku jotkut fuksileikit*
> *JUSSI: Mä olin kans ehdottamas, et esimerkiks joku näytteleminen. Että porukka pistetään vaikka improvisoimaan jotain tilannetta tai sitte sillee, että keksitään nopeesti käsikirjotus. Siit ehkä syntyy sellanen, et kaikki ehkä vähän heittäytyy pois niistä omista rooleistaan samaan tapaan ku juomistilanteessaki*

Keskustelu tuo hyvin esiin keskiluokkaisen, ainutlaatuista itseään maailman näyttämöllä toteuttavan toimijuuden piirteitä. Keskustelussa yhteinen liikunta ja näytteleminen esitetään juomisen sosiaalisina korvikkeina, koska niissä voi ilmaista itseään (Emilia) ja/tai vapauttaa itsensä ahtaista rooleista (Jussi). Yliopisto-opiskelijoille juomisen vapaus hahmottuu siis yhtäältä vapautena päästää sisäinen itse irti, toisaalta vapautena maailman ja tilanteiden tarjoamista lokeroista.

Tämä on selkeä peilikuva ammattiin opiskelevien toimijuudesta, jossa ”itse” halutaan pitää selvärajaisena ja johdonmukaisena myös juomistilanteissa ja toimijat haluavat sitoutua noudattamaan asiallisesti tilanteiden tarjoamia toimintaodotuksia (ks. myös Pajunen 2016). Ammattiin opiskelevien näkökulmasta puolestaan yliopisto-opiskelijoiden toimijuus ilmenee helposti huvittavana, ehkä vähän säälittävänäkin oman navan kaivelemisena, joka ei johda mihinkään oikeaan ja konkreettiseen (ks. Maunu 2017). Kyse ei ole siitä, etteivätkö ammattiin opiskelevat tunnistaisi ja hyväksyisi vauhdikkaan yhdessä tekemisen mahdollisena juomisen korvikkeena hauskanpidossa. Päinvastoin myös heidän keskusteluissaan esitetään juomisen korvikkeena erilaisia ryhmäliikunnan muotoja kuten jalkapalloa ja sählyä.

> *OLLI: Meillä on tämmönen kaveriporukan urheiluseura, me olemme toteuttanneet tähän asti päihteettömyyttä kaikissa toiminnassamme. Mehän ollaan pietty ihan illanviettoja ja siellä ei kyllä oo juopoteltu. Ja siitä on tullu porukalta tosi hyvvää kommenttia ja palautetta, että olipa mukavaa että välillä ollaan iliman viinaksiakin. Eli kyllä sitä ku on hyvä porukka ja on sitä mukavaa yhessä tekemistä, niin ei siihen tarvihe sitä viinaa.*

Näissä keskusteluissa ei kuitenkaan pyritä vapauttamaan sisäistä itseä lentoon tai irti maailman kahleista. Pikemminkin yhteisen tekemisen ilo syntyy siitä, että yhteinen toiminta tuo porukkaa entistä tiiviimmin yhteen ja yksilöitä erottavat tekijät kapenevat entisestään. Toimijuuden tapojen erot näkyvät siinä, mikä ja millainen on näissä eri mielenmaisemissa hyvä ja tavoiteltava ”itse”, miten se kokee itsensä ja ilmaisee itseään toisille, ja miten se suhtautuu toisiin ihmisiin ja ylipäänsä maailmaan. Kyse ei ole siitä, että toinen maisema olisi yksilöllisempi ja toinen kollektiivisempi. Ammattiin opiskelevien kollektiivinen yhteispeli ei onnistu, ellei jokainen yksilö vastaa itse omasta osuudestaan pelissä, eikä yliopisto-opiskelijoiden yksilöllinen itseilmaisu onnistu, ellei heillä ole toisiaan siinä auttamassa. Kyse on siitä, että yksilön ja yhteisöjen, minän ja muiden luonne ja suhteet hahmottuvat eri mielenmaisemissa laadullisesti erilaisina, vaikka molemmat ulottuvuudet ovat mukana molemmissa maisemissa.

Mieti ite: itsereflektio toimijuuden eri muodoissa

Ehkäisevässä päihde- ja muussakin työssä toimijoita rohkaistaan usein pohtimaan ja reflektoimaan omaa toimintaa ja sen motiiveja. Myös artikkelin alussa esitettyä keskustelua voidaan lukea itsereflektion näkökulmasta: jos pitää tietää itse, on varmaankin

syytä myös selvittää ja pohtia itse. Erilaisissa toimijuuden muodoissa kuitenkin myös itsereflektiolla on erilainen rooli ja merkitys.

Ammattiin opiskelevilla itsereflektio ja siihen liittyvä toiminnan kontrolli tähtää ensi sijassa oman paikkansa täyttämiseen, mukautumiseen käsillä olevaan tilanteeseen yleisemmän toimijuuden logiikan mukaisesti (Pajunen 2016; Snibbe & Markus 2005). Usein tämä tarkoittaa myös toiminnallisuutta ja konkreettisuutta: ammattiin opiskelevien toimijuus tapahtuu käsillä, tässä ja nyt, ei päällä tai pohdinnoissa tuolla jossain ja joskus (Hakala, Brunila, Teittinen & Lahelma 2013; Herranen 2014). Siksi myös heidän käsityksensä oppimisesta ja muusta toimijuuden rakentumisesta on toiminnallinen. Kun mietitään tai pohditaan jotain itse, pohditaan jotain konkreettista tilannetta tai siinä toimimista, ei niinkään itseä tai asioita yleisellä tasolla. Tämä valaisee myös artikkelin aloittavia keskusteluita siitä, että jokainen voi oppia omat juomisrajansa vain kokeilemalla: todellinen oppiminen ei edellytä pohtimista tai muuta ajattelua, vaan tekemistä itse ja käytännössä. Puolestaan ylemmissä sosioekonomisissa ryhmissä reflektointi suuntautuu enemmän itsen ilmaisuun maailmalle ja/tai maailman muokkaamiseen itselle tarkoituksenmukaiseksi. Samalla toiminnan ja reflektion luonne on abstraktimpaa ja jättää enemmän tilaa asioiden olemusten ja suhteiden pohtimiselle, mikä voi ammattiin opiskelevien silmissä näyttää kummalliselta ja mihinkään liittymättömältä teoretisoinnilta. (Bernstein 1964.)

Tämän artikkelin aineistoissa tämä ilmiö konkretisoituu myös erilaisissa tavoissa, joilla ryhmät suuntautuvat heille annettuun tehtävään. Ryhmien tehtäväksi määrittyi keksiä kuvitteellinen elokuvakäsikirjoitus aiheista hauskin mahdollinen juomistilanne ja inhottavin mahdollinen juomistilanne. Ammattiin opiskelevien poikien ryhmä laati inhottavaa käsikirjoitusta seuraavaan tapaan:

MIRO: Joo, sammuttivat tulipalon, ja sitten lähtivät kännissä ajamaan
VILI: Niin, ne saa sammutettua tulipalon sitten kun sauna on ekaks palanu
RAJI: Pojat yrittivät sammuttaa palon, ja onnistuivat siinä
VILI: Mutta sauna oli kerenny
TATU: Palaa
VILI: Se oli jo palanu siinä
RAJI: Valitettavasti… sauna tuhoutui – –
VILI: Sitten ne lähti ja…
RAJI: Kännissä, pitää olla kännissä, nyt, koska ne on juonu aika kauan
AARON: Humalassa
MIRO: Lähtivät humalassa ajamaan autoa, viemään Veikon sairaalaan
AARON: Sit matkal tapahtu jotain
RAJI: Joo jos kytät tuli
MIRO: Se on siinä

Keskustelu on tiivistä, lakonista ja toiminnallista ja keskittyy tehtävän suorittamiseen. Keskustelijoiden omia näkemyksiä tai tuntemuksia ei tuoda esiin, ei myöskään viittauksia yleisiin periaatteisiin tai näkemyksiin asioiden tilasta tai suhteista (Pajunen 2016). Tällöin keskustelijoiden ”itse” määrittyy tiukasti suhteessa yhteiseen tehtävään, ja itsereflektion tehtävä on suunnata omaa toimintaa yhteiseen tehtävään ja pitää mahdolliset muut mielleyhtymät aisoissa. Neuvottelua tehtävän tekemisestä tai etenemisestä ei käydä, sillä ryhmä olettaa kaikkien osapuolten ilman muuta tietävän sekä tehtävänannon luonteen (tarinamuotoisen käsikirjoituksen laatiminen) sekä sen, mitä inhottavissa juomistilanteissa voi tapahtua. Taustalla on yleisempi oletus, että näin maailma toimii: toimijat tarttuvat valmiisiin, maailman antamiin tehtäviin ja hoitavat hommansa niissä puitteissa. On kuitenkin hyvä huomata, että keskustelu ei ole tylyä eikä töykeää, vaan keskustelijat selvästi viihtyvät tilanteessa ja tekevät tehtävää hyväntahtoisesti ja rakentavasti.

Yliopisto-opiskelijoiden keskustelussa pätevät toisenlaiset toimijuuden periaatteet, mikä saa keskustelun etenemään toisella tavalla:

ROSALIINA: Mun mielestä ehdottomasti hauskinta on aina semmonen spontaani yllärikänni. Et toki se on kiva suunnitella jotain bileitä huolella, mut mikään ei oo parempaa kun se, että jotenkin sillee, että keitetäänks teet ja sit silleen hyvän kaverin kaa vähä semmonen sivuttaiskatse ja molemmat virnistää sillai, että vai otettaisko bisset. Ja sit kolme tuntii myöhemmin on ihan helvetin hauskaa baarissa ja ehkä soitetaan sinne joku frendi mukaan…
VILJA: Tää yllätyksellisyys toimii sekä huonossa et hyvässä
MARIA: Toisaalta mä just mietin semmosta, että jos olis taustalla että on onnistunut jossain, saanut tyyliin jonkun työpaikan mitä on halunnu tai semmosen, ja sit lähtee juhlistaan sitä. Että olis joku tosi suuri onnistuminen takana…
NETTA: Sä oot aivan loistava kun sä otat aina tuon tausta-aspektin, kaikki muut lähtee suoraan siihen viinaan
ROSALIINA: Mä nään ton jotenkin tosi eri tavalla, jos mä oon onnistunut jossain hyvin niin ei mulla känni tai jokin juomistilaisuus, mul se ei mitenkään niinku paranna sitä. Vaan se onnistuminen on itsessään kivaa ja sit voi olla erikseen bileet
MARIA: Yllärikänneissä…
NETTA: Niin sano vaan
MARIA: …on se hyvä puoli, että kun ei sitä suunnittele niin siinä ei stressata niinku mitään. Että kaikki mikä tapahtuu on vain plussaa
ROSALIINA: Niinpä, niinpä
NETTA: Mut silti, kyl mä sanoisin ehkä, jotkut festarit tai polttarit, tai jotkut joissa on luotu ne hauskat puitteet, niin on usein ihmisten niinku parhaita… Mä en tiedä, mä en oo ikinä ollut polttareissa, festareilla joo, mutta se saattaa mennä myös inhottavimpaan juomiskokemukseen

MARIA: Niin niissä saattaa olla joku, joka on vastahankaan, joilla ei ookkaan hauskaa
VILJA: Niin, niis on se, että niihin ladataan niin paljon odotuksia…
NETTA: Niin, mut mä en tiedä ketään joka ei olis pitäny polttareistaan, se on aina, että se oli mun elämän magein päivä…

Ryhmä keskustelee hauskimmasta mahdollisesta juomistilanteesta tuomalla esiin omia näkemyksiään ja kokemuksiaan. Samalla ryhmän jäsenet huomioivat taitavasti ja kohteliaasti myös toistensa erilaiset näkemykset, antavat kannustavaa palautetta toisilleen, mutta pitävät kiinni omista näkemyksistään silloinkin, kun ovat eri linjoilla. Toiminnan taustakankaana on ajatus erilaisista yksilöistä, jotka ilmaisevat itseään, ajatuksiaan ja kokemuksiaan toisilleen ja samalla auttavat toisiaan tekemään näin. Toisin kuin ammattiin opiskelevien ryhmässä, oletuksia annetun tehtävän tekemisen tavasta tai hauskojen juomistilanteiden sisällöistä ei tehdä. Kaikki neuvotellaan yhdessä jokaisen puhuessa omasta näkökulmastaan. Keskustelussa mainitaan 11 kertaa sana ”minä” eri muodoissaan, kun aiemmassa ammattiin opiskelevien ryhmässä ”minää” ei mainita kertaakaan. Tässä maisemassa toimiva ”itse” hahmottuu ainutkertaisensa ja toisille tuntemattomana planeettana, ja yhteys toisten kanssa voi syntyä vain tarkan ja herkän vuorovaikutuksen myötä. Tällöin itsereflektion suunta on pikemminkin itseä avaava ja ilmaiseva, emansipatorinen eli vapauttava, eikä mukautumaan tai sopeutumaan pyrkivä kuten ammattiin opiskelevien ryhmässä. Keskustelun orientaatio pyrkii turvaamaan yksilöiden sisäisten maisemien esiintuomista eikä niinkään yhteisen tehtävän suorittamista kuten ammattiin opiskelevien ryhmässä.

Ehkäisevän työn kannalta on selvää, että erilaisissa ryhmissä myös ehkäisevän työn erilaiset toimintatavat ja virikkeet koetaan ja otetaan vastaan eri tavoin. Jälkimmäisen ryhmän kaltaisille tarkoille ja herkille vuorovaikuttajille ei kannata tarjoilla vahvoja ja valmiiksi pureskeltuja viestejä, vaan houkutella ryhmiä pohtimaan ja keskustelemaan itse, mitä eri ulottuvuuksia päihteillä ja niiden käytöllä voi olla. Yhtä tärkeää on kuitenkin ymmärtää, että samanlaiset strategiat eivät välttämättä toimi yhtä hyvin esimerkiksi ammatillisissa oppilaitoksissa, koska ne edellyttävät keskustelijoilta sellaisia vuorovaikutusvalmiuksia ja taustaoletuksia, joita heillä ei välttämättä ole. Ammattiopiskelijoiden kanssa työskentelevän työntekijän on syytä ottaa kantaa ja kertoa, mitkä asiat maailmassa ovat hyviä ja tavoiteltavia, mitkä taas huonoja ja vältettäviä (Maunu 2012, 120–146). Tämä ei ole käännyttämistä tai omien näkemysten tuputtamista, sillä opiskelijoiden ei ole pakko olla samaa mieltä. Se on kohderyhmän huomioimista, heidän kielellään puhumista, virikkeiden ja välineiden tarjoamista heidän toimijuuteensa sopivassa muodossa. Sen sijaan pyrkimykset tukea pelkästään mun mielestä -tyyppistä omien tunteiden ja tunnelmien artikulointia voivat olla ammattiopiskelijoille vieraita ja tuntua heistä tarpeettomilta, vaikka ne voivat toimia hienosti esimerkiksi keskiluokkaisista taustoista tulevien lukiolaisten kanssa (ks. myös Kiilakoski & Tervahartiala 2015).

Rutiinien ja ryhmien voima

Ammattiin opiskelevien toiminnallisessa, oman paikkansa täyttämiseen ja yksilölliseen integriteettiin pyrkivässä toimijuudessa rutiineilla ja tavoilla on suuri voima. Osallistuminen yhteisiin rutiineihin latautuu sellaisenaan arvokkaaksi, ikään kuin merkiksi siitä, että tietty toiminta tai valinta on mielekästä ja kannatettavaa, kun muutkin tekevät sitä. Toisaalta koska yksilöiden omia, erityisyyteen tai erottautumiseen pyrkiviä toimintatapoja ei juuri arvosteta, yksittäisiksi ja ainutkertaisiksi jääviä toimintoja tai tilanteita ei yleensä nähdä oleellisina. Tämä asettaa reunaehtoja myös ehkäisevän päihdetyön tekijöiden toiminnalle ammattiopiskelijoiden parissa. Yhtäältä sellaisten viestien antaminen, joissa kehotetaan kulkemaan eri suuntaan kuin muut, voi jäädä vaikutukseltaan vähäiseksi. Toisaalta yksittäisten pohdinta- tai toimintatilanteiden kuten koulutusten mahdollisuudet rajautuvat varsin vähäisiksi, jos ne eivät pääse muuttamaan arjen rutiineja.

Tämä logiikka merkityksellistää myös ryhmiä ja yhteisöjä ammattiopiskelijoiden arjessa erityisellä tavalla ja erityisen tärkeiksi, ja tuo ne ehkäisevän työn keskiöön. Ammattiopiskelijoiden arvokkaina pitämät rutiinit ja toimintatavat muodostuvat lähtökohtaisesti toisten ihmisten kanssa ja pyrkimyksenä kiinnittyä yhteiseen maaperään eikä esimerkiksi muodostaa omaa, yksilöllistä universumia. Tästä seuraa, että pysyviin vaikutuksiin päästään parhaimmin vaikuttamalla niihin ryhmiin ja yhteisöihin, joihin rutiinit kiinnittyvät: opiskelijaryhmiin, kaveriporukoihin ja koko oppilaitosyhteisöihin. Yksilötason vaikuttamista ei tule pitää varsinkaan ehkäisevässä työssä ensisijaisena toimintalinjana, vaikka korjaavassa työssä sillä on suurempi merkitys myös ammattiin opiskelevien parissa. Ryhmiin ja yhteisöihin vaikuttaminen tekee myös mahdolliseksi terveyden ja hyvinvoinnin kannalta tarkoituksenmukaisten rutiinien ohjaamisen ja tukemisen ammattiopiskelijoiden parissa, sillä rutiinit ja ryhmät edellyttävät toisiaan.

Elämää ylläpitävien rutiinien ja ryhmien tärkeys tuo ammattiin opiskelevien ja heidän edustamiensa sosiokulttuuristen ryhmien toimijuudesta esiin myös toisen ulottuvuuden, jota edellä käsitellyt integriteetin, oman paikkansa täyttämisen sekä näihin liittyvän itsereflektion näkökulmat eivät tavoita. Kyse on siitä, että ammattiin opiskelevien toimijuus ylipäänsä edellyttää tiivistä kytkeytymistä olemassa oleviin ryhmiin ja näiden toimintaan voidakseen toteutua. Vastaavasti yksinäisyys, ulkopuolisuus ja osattomuus arjen ryhmistä ja yhteisöistä sysää tässä toimijuuden rakenteessa yksilöitä helposti syvään syrjäytymisen ja tyhjyyden kierteeseen, jos ja kun he eivät tavoittele sille vastalääkettä erilaisista minä-projekteista tai muista yksilöllisistä toimintalinjoista. Kuitenkaan ammattiopiskelijat eivät aktiivisesti havittele jäsenyyksiä erilaisissa sosiaalisissa kuvioissa, mikä voisi toimia eräänlaisena suojaverkkona elämäntilanteiden muuttuessa. Pikemminkin heidän arkensa yhteisöt perustuvat paljolti annetuille asemille ja

olosuhteille kuten sukulaisuudelle, lapsuuden kaveriporukoille, harrastuksille ja opiskelijaryhmille. Tämän artikkelin aineistossa tämä tulee ilmi keskusteluissa siitä, millaisissa porukoissa haastatellut opiskelijat yleensä juovat. Ammattiopiskelijoiden ryhmä kuvaa tilannettaan näin:

> *JOUNI: No yleensä se [juomisporukka] on se sama, mut on sit muitakin, vähä vaihtelee*
> *ANTTI: Mä aina lähden saman seuran kaa, mut sit siellä joku lähtee ja tulee lisää*
> *#AM (haastattelija): Entäs muut?*
> *JUSSI: Kyl se on aika sama kun Jounilla, et yleensä sama porukka ja sitte välillä vaa heittelee*
> *#AM (haastattelija): Mistä te tunnette nää peruskaverit?*
> *JUSSI: Vanhoja tuttuja*
> *ANTTI: Mullakin on samalt luokalt [peruskoulun] ykkösluokasta asti*

Kaveriporukat ovat tiiviitä, perustuvat pitkälle tuntemiselle eikä niitä ole usein kuin yksi. Ero lukiolaispoikien keskusteluun on suuri:

> *VILLE: Mul on yks porukka joka mul on ollu riparista asti ollu tosi kiintee, et siin on ihan selkeesti mun parhaat kaverit. Siin on niinku kaks poikaa, kolme tyttöä plus minä, sellanen et me mennään [sillä porukalla] joka paikkaan – –. Mut sit toisaalt mul on – – Stadis ihan toinen posse, joitten kaa mä oon ollu alaasteella samalla luokalla joskus. Mä tutustuin niihin uudestaan vasta joskus kaks vuotta sitten, et niitten kaa ain välillä tulee [oltua]. Sit mul on ihan tämmönen randomisti kerääntyny ryhmä henkilöitä, joss on Kirkkonummelt muutama ja tällane, joitten kaa mä meen aina festareille ja rock-konsertteihin. Et [niiden] kaa mä [en oo] ikinä arkena, mut ne sattuu oleen siellä [juhlissa] aina…*

Lukiolaispoikien sosiaalinen elämä ilmenee sukkulointina erilaisissa porukoissa. He solmivat uusia ystävyyssuhteita uusissa tilanteissa, mutta hoitavat aktiivisesti myös vanhoja suhteitaan etteivät ne kuihtuisi tilanteiden vaihtuessa. Myös tapa, jolla lukiolaispojat kuvaavat verkostojaan, on linjassa heidän sosiaalisen joustavuutensa kanssa: oma-aloitteinen ja perusteellinen itsen esittäminen antaa toisenlaiset valmiudet hoitaa ihmissuhteita muuttuvissa tilanteissa kuin ammattiopiskelijoiden lakoninen pidättyvyys. Samansuuntaisia havaintoja on tehty myös kansainvälisissä tutkimuksissa. Niiden mukaan sosiaalisten verkostojen monipuolisuus ja aktiivinen samanhenkisen seuran etsiminen on tunnusomaista keskiluokille, kun taas työväenluokkien sosiaaliset suhteet perustuvat sukulaisuudelle, työkaveruudelle, naapuruudelle ja muille annetuille asemille (esim. Bowman 2008).

Edellä esitettyä on helppo tulkita aiemmin esitettyjen integriteetin ja oman paikkansa täyttämisen ihanteiden valossa. Ammattiin opiskeleville ei ole tarpeen eikä ehkä sopivaakaan lähteä havittelemaan vihreämpää ruohoa aidan toiselta puolelta, vaan täyttää oma, annettu paikkansa myös sosiaalisten suhteiden osalta. Kuitenkin yksilöllisen toimijuuden elinehto on, että se kiinnittyy ja ohjaa olemassa olevien ryhmien ja näiden toiminnan pariin. Valitettavasti nopean muutoksen yhteiskunnassa yhä useammat nuoret jäävät elinympäristössään vaille tällaisia kasvuyhteisöjä ja niissä kehkeytyviä valmiuksia, mikä voi vaurioittaa heidän toimijuuttaan pysyvästikin. Tätä voidaan pitää yhtenä tärkeänä syynä huono-osaisuuden kasautumiselle ja periytymiselle Suomessa: mitä vähemmän valmiuksia arjen ryhmiin ja yhteisöihin kiinnittymiselle kasvuympäristö tarjoaa, sitä todennäköisemmin yksilö syrjäytyy (Maunu 2014b). Myös esimerkiksi se, jos päihteiden käyttö muodostuu yksilön tai porukan arkirutiiniksi, voi tässä toimijuuden logiikassa johtaa nopeampaan tai syvempään addiktoitumiseen kuin tilanteessa, jossa elämässä on päihteiden käytön lisäksi muita rutiineja.

Tästä seuraa, että hyvinvointia edistävän ja haittoja ehkäisevän työn keskeinen toimintalinja, eräänlainen peruskallio ammatillisissa oppilaitoksissa on sosiaalisten valmiuksien vahvistaminen – ja se voi tapahtua ainoastaan ryhmissä. Tästä näkökulmasta ei ole ratkaisevaa, puhutaanko kohtaamistilanteissa päihteistä, ihmissuhteista, ruuasta vai joistain muista sisällöllisistä ilmiöistä. Tärkeämpää on, että keskustelut ja muu toiminta antavat arjen ryhmille ja yhteisöille valmiuksia toimia keskenään mahdollisimman hyvin. Silloin ne antavat myös näiden ryhmien jäsenille yksilöinä valmiuksia toimia tarkoituksenmukaisesti omissa nykyisissä ja tulevissa ryhmissään. Ammattiin opiskelevien kanssa ei ole mielekästä niinkään keskustella sosiaalisuudesta, vaan ohjata heitä toimimaan sosiaalisuutta rakentavalla tavalla. Keskustelu voi toki olla yksi käypä toimintatapa, mutta sen järjestämisen ja ohjaamisen periaatteet ovat usein tärkeämpiä kuin keskusteluiden sisällöt. (Ks. Selin, Maunu, Kannussaari & Heinonen 2015.) Tämä on keskeinen keino vahvistaa ammattiin opiskelevien toimijuutta heidän omilla ehdoillaan: se antaa heille valmiuksia löytää ja täyttää oman paikkansa, ja ellei sitä ole, muu jää heille helposti merkityksettömiksi.

Pitää tietää ite: pohdinnan herättelystä toimijuuden tukemiseen

Tässä artikkelissa analysoin, millaista toimijuutta toisen asteen ammattiin opiskelevat nuoret elävät ja toteuttavat. Kysyin, millainen on heidän maailmassaan se ”ite”, joka tekee päätöksiä päihteisiin ja koko elämän liittyen ja kuinka tämän ”iten” tulisi suhtautua toisiin ihmisiin ja ylipäänsä maailmaan.

Analyysin valossa ammattiopiskelijoiden hyvä ”ite” eli toimija yhtäältä tuntee oman ominaislaatunsa ja arvostaa sitä. Toisaalta hän suuntautuu maailmaan paljolti annettuina, itsestään riippumattomina paikkoina ja tehtävinä, joita hän pyrkii oman ominaislaatunsa puitteissa toteuttamaan. Ammattiopiskelijat pyrkivät olemaan rehellisesti sitä mitä ovat ja täyttämään oman paikkansa maailmassa havittelematta aidan toiselta puolelta jotain muuta. Tämä tekee ammattiin opiskelevien toimijuudesta myös toiminnallista ja konkreettista. Heidän tapansa pohtia samoin kuin oppia uusia asioita kohdistuu pikemminkin käytännöllisiin tilanteisiin ja tekemiseen kuin abstrakteihin, yleisiin periaatteisiin. (Ks. myös Maunu 2017.)

Samalla ammattiopiskelijoiden toimijuus kiinnittyy vahvasti jaettuihin rutiineihin ja tapoihin. Ne ilmenevät ikään kuin merkkeinä siitä, että tietty toiminta tai valinta on järkevä, koska muutkin tekevät sitä. Tämä tuo myös arjen ryhmät ja yhteisöt tärkeinä kuvaan mukaan. Koska jaetut rutiinit voivat toteutua ainoastaan rutiineja jakavissa ryhmissä, ammattiin opiskelevien toimijuus edellyttää vahvaa kiinnittymistä olemassa oleviin yhteisöihin ja niiden toimintaan. Heidän toimijuutensa tavat eivät toisaalta rohkaise aktiiviseen, yksilölliseen sosiaalisten suhteiden vaalimiseen, vaan he kokevat itselleen sopivimmat ryhmät niin ikään annettuina: lapsuuden kaveriporukoina, perheyhteisöinä tai koulun määritteleminä opiskelijaryhminä. Tämä voi tehdä toimijuuden muodosta helposti haavoittuvan, kun elämäntilanteet ja sen myötä arjen ryhmät sekä yhteisöt muuttuvat. (Ks. myös Maunu 2017.)

Tästä näkökulmasta ”pitää tietää ite” tarkoittaa alkoholiasioissa sitä, että jokaisen kuuluu selvittää yhtäältä, miten juomistilanteissa on tapana toimia, ja toisaalta, kuinka juominen vaikuttaa omaan toimintaan. Sen jälkeen on jokaisen omalla vastuulla toimia asianmukaisesti omaa juomistaan ja muuta toimintaansa halliten niin, että yhteiset tilanteet ovat kaikille mukavia ja miellyttäviä. Tähän ei päästä puheella eikä pohdinnalla, vaan käytännön tilanteisiin osallistumalla.

Nämä lähtöoletukset ovat syvällä ammattiopiskelijoiden toimijuudessa, ja siksi myös ehkäisevän työn heidän parissaan on toimittava niiden mukaisesti. Paras lähtökohta ei välttämättä ole pohdinnan herättely yksittäisissä kohtaamistilanteissa – ainakaan pelkästään. Tarvitaan toimintaa ja toiminnan ohjaamista, mieluiten ryhmissä ja arjen rutiineihin sulautettuna. Toki myös keskustelu ja pohdinta voivat olla hyödyllisiä menetelmiä, jos ne vahvistavat arjen ryhmiä, niiden rutiineja ja yksilöiden valmiuksia toimia niissä. Yksilöihin paikantuva vaikuttaminen on kuitenkin syytä kytkeä sosiaalisiin rakenteisiin, sillä ammattiopiskelijoiden yksilöllisyys itsessään rakentuu vahvasti niiden varassa. Puheen sisältöjä tärkeämpää on se, millaisia valmiuksia kohtaamistilanteet antavat opiskelijoille toimia toisten ihmisten kanssa nykyisissä ja tulevissa tilanteissa niin, että se kiinnittää heitä maailmaan ja sen tärkeisiin paikkoihin mahdollisimman vähin riskein. Ehkäisevän työn sisältöjen kannalta tavoite voidaan muotoilla niin, että päihteet, haitallinen pelaaminen, sairastuttava ruokavalio tai muut epäterveelliset elintavat eivät muodostu nuorten elämää täyttäviksi rutiineiksi, vaan heillä on valmiuksia ja mahdollisuuksia muodostaa arkeensa muita, kestävämpiä ja palkitsevampia rutiineja. Tämä onnistuu vain, jos heitä ohjataan ja harjaannutetaan siihen. ”Pitää tietää ite” voidaan tästä näkökulmasta nähdä myös ohjenuorana sille, että opiskelijoilla on käytännön osaamista toimia rakentavasti ja omaa ja toisten hyvinvointia tukien myös muualla kuin juomis- tai muissa riskialttiissa sosiaalisissa tilanteissa.

Tämä näkökulma hahmottaa ehkäisevää työtä ammatillisissa oppilaitoksissa eräänlaiseksi arkiohjaukseksi. Kukaan ammattilainen tuskin pystyy toteuttamaan tätä yksin riittävän laajassa mitassa. Siksi ehkäisevän työn tärkeimpänä tekijänä voidaan nähdä monialaiset ammattilais- tai aikuisverkostot, jotka ohjaavat ja johtavat niitä rutiineja, ryhmiä ja yhteisöjä, joissa ammattiin opiskelevat nuoret arkeaan elävät ja harjoittelevat. Mutta aivan kuten ammattiin opiskelevien toimijuudessa, myös jokaisen arkiohjauksen verkostoissa toimivan työntekijän on syytä tietää ite oma paikkansa ja täyttää se omalta osaltaan.

Lähteet

Alexander, Jeffrey (1992) Recent sociological theory between agency and social structure. *Schweizerische Zeitschrift für Soziologie* 1 (1992), 7–11.

Bernstein, Basil (1964) Social Class, Speech Systems and Psycho-Therapy. *British Journal of Sociology*, 15 (1), 54–64.

Bowman, Nicholas A. (2008) *Toward a Cultural Psychological Perspective on Social Class in the United States*. Michigan: The University of Michigan.

Hakala, Katariina & Brunila, Kristiina & Teittinen, Antti & Lahelma, Elina (2013) Työntekijäkansalaisuus tekeillä ja käsillä. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 257–265.

Heinonen, Jari (2006). *Työläismies ahdingossa? kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Herranen, Jatta (2014) ”Kaikki on iha jeees” – Ammatillinen koulutus nuorten silmin. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 3–18.

Inchley, Jo & Currie, Dorothy & Young, Taryn & Samdal, Oddrun & Torsheim, Torbjørn & Augustson, Lise & Mathison, Frida & Aleman-Diaz, Aixa & Molcho, Michal & Weber, Martin & Barnekow, Vivian (2016) *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health behaviour in school-aged children (hbsc) study: international report from the 2013/2014 survey*. Health Policy for Children and Adolescents No. 7. Copenhagen: WHO Europe.

Kauravaara, Kati (2013) *Mitä sitten jos ei liikuta? Etnografinen tutkimus nuorista miehistä*. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.

Kiilakoski, Tomi & Tervahartiala, Marika (2015) Taiteen osallisuus, osallisuuden taide – Tulkintoja taidelähtöisten menetelmien käytöstä koulussa. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, vuosikirja 2015, vol. 16, 31–67.

Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä. Palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.

Kouluterveyskysely (2017). https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-kouluterveyskyselyn-tulokset (Viitattu 16.11.2017).

Markus, Hazel Rose & Kitayama, Shinobu (2010) Cultures and Selves: A Cycle of Mutual Constitution. *Perspectives on Psychological Science* 5 (4), 420–430.

Maunu, Antti (2012) *Ryyppäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT.

Maunu, Antti (2013) Hauskuus ja tylsyys, turva ja vaara. Nuorten juomisen ja arjen ambivalenssit. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 272–285.

Maunu, Antti (2014a) *Yöllä yhdessä: yökerhot, biletys ja suomalainen sosiaalisuus*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Maunu, Antti (2014b) *Kuinka terveyttä tehdään? Sosioekonomiset terveyserot ja ammatilliset oppilaitokset niiden kaventajina*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT.

Maunu, Antti (2017) Oman paikkansa täyttäminen – Ammattiin opiskelevien toimijuus, tulevaisuuskuvat ja koulutusvalinnat. Artikkelikäsikirjoitus, tarjottu julkaistavaksi *Sosiologia*-lehdessä.

Myrskylä, Pekka (2009) Koulutus periytyy edelleen. *Hyvinvointikatsaus* 1/2009. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=0 (Viitattu 13.11.2017).

Mäkelä, Klaus & Virtanen, Matti (1999) Kauppaoppilaiden suomalainen humala. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Valtio, väkijuomat ja kulttuuri. Kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.

Pajunen, Tero (2016) *Toimijuuden sosiokulttuuriset ulottuvuudet*. Turku: Turun yliopisto. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/124129/gradu2015Pajunen_Tero.pdf?sequence=2 (Viitattu 14.11.2017).

Selin, Anni & Maunu, Antti & Kannussaari, Kim & Heinonen, Laura (toim.) (2015) *Ryhmäilmiö. Ryhmän ohjaajan käsikirja*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT.

Snibbe, Alana Conner & Markus, Hazel Rose (2005) You Can't Always Get What You Want: Educational Attainment, Agency, and Choice. *Journal of Personality and Social Psychology* 88 (4), 703–720.

Taylor, Charles (1995) *Autenttisuuden etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Tuohinen, Titta (2010) Nuorten 'työeetos' – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2010, 33–42.

Vehviläinen, Sanna (2014) *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.

MARJO KOLEHMAINEN

Korkeakoulujen haalaribilettäjät ja heidän opiskelija-kollegansa äitihahmot – kaikki tahtovat pitää hauskaa

Keittiönpöydän ääressä istui kuusi Jyväskylän yliopiston opiskelijaa (yo-opiskelija), nuorin heistä oli tasan kaksikymppinen ja vanhin 29-vuotias. Huomioitavaa on, että kaikki opiskelijat olivat humanisteja. Esimerkiksi tekniikan alan opiskelijoilta olisi voinut tulla erilaisia näkökulmia päihteiden suhteen liittyen mm. alan miehiyteen. Eri alojen opiskelijoilla on eriytyviä kulttuureja. Samaa ikäluokkaa edustaneet yhteisöpedagogiopiskelijat ottivat ohjat käsiinsä ja aloittivat keskustelutuokion, jonka toteuttaminen liittyi heidän oppimistehtäväänsä. Heidän tavoitteenaan oli tehdä haastattelu, jonka avulla saisi selville, millaisia kokemuksia korkeakouluopiskelija-kollegoilla oli suomalaisessa päihdekulttuurissa kasvamisesta.

Käyn artikkelissani läpi opiskelijoiden keskustelua kysymys kerrallaan ja teen tulkintaani siitä, millaisia kasvukokemuksia on juuri tällä otoksella yliopisto-opiskelijoita. Millaista on kasvaa yliopisto-opiskelijana päihdekulttuurissa?

Miksi käytämme päihteitä?

Toinen yhteisöpedagogiopiskelija täydensi otsikon kysymystä: ”Kuka uskaltaa aloittaa?” Taisi opiskelija olettaa, että aihe ei tule olemaan helpoin, ja hänelle tuli tarve pehmentää kysymystä sekä rohkaista vastaamaan. Opiskelija todensi pehmennyksellä, että päihteet ovat edelleen tabu, kielletty aihe.

Ensimmäisenä keskustelun aloitti yo-opiskelija, joka ilmoitti heti aluksi, ettei käytä alkoholia, ”*vaikea sanoa, kun en ite juo*” (22-v suomen op 1). Hän tunnisti omista historian opinnoistaan alkoholikulttuurin ja sen rituaaliset tavat, joihin suomalaiset samaistuvat. Jäin pohtimaan, onko päihteistä puhuminen edelleen niin mustavalkoista, että ensimmäisenä luonnollisesti keskustelun aloittaa sellainen nuori aikuinen, joka on ”puhdas” – edustaa sitä valkoista puolta? Onko valkoinen puoli se tavoitelluin puoli? Mielessäni kävi ajatus, tuleeko keskustelusta tyypillisen sävytön, mitä suomalaisten alkoholikeskustelut usein ovat.

Seuraava kommentti vei sosiaalisen käyttämisen äärelle: miten alkoholin kautta liitytään vanhoihin ja uusiin kavereihin sekä koetaan ryhmään kuulumista. Alkoholi sai vauhdittajan, mahdollistajan ja helpottajan roolit. Erityisesti muisteltiin omaa nuoruutta (alaikäisyyden aikaa), miten juomisen kautta löytyi uusia kavereita. Opiskelijat eivät lähteneet pohtimaan, miksi he nyt käyttävät päihteitä. Ajattelu siirtyi alaikäisyyteen. Onko niin, että täysi-ikäisen ei tarvitse pohtia käyttöään ja sen merkitystä enempää, koska alkoholi on laillisesti sallittua? Juomisen syyksi arveltiin rentoutumista, joka yhdistettiin kohtuukäyttöön, ja ongelmien nollaamista, joka tarkoitti humalajuomista. Molemmissa oli kuitenkin kyse hauskanpidosta. Suruun juomisen kohdalla puhuttiin

”sen jonkun kaverin” asioista, ei omista. ”*Mulla ainakin on ollut yks kaveri mielenterveysongelmissa, ja sillä oli raskaita kokemuksia, ja hänen vanhemmat olivat opettaneet, että juodaan se paha olo pois. Niistä asioita ei puhuta, vaan juodaan ne pois.*” (22-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Alkoholille annettiin myös negatiiviseksi luokiteltu helpottajan rooli.

En yllättynyt, että jo ensimmäisen kysymyksen kohdalla yliopisto-opiskelijat ottivat mukaan sosioekonomisen näkökulman, jossa pohtivat eri koulutustaustaisten ihmisten tapoja ja arvoja päihteiden käytössä. Ihmisten luokitteleminen koulutustaustan mukaan näyttäisi olevan tavanomaista. Opiskelija haastaa keskustelussa itsensä reflektoimaan, miksi alkoholin kohdalla ei ole käynyt samaa muutosta kuin tupakoinnissa, joka on vähentynyt jokaisessa sosiaaliluokassa. Hänen puheenvuorossaan on ihmettelevä sävy ja kuuluu vähän häpeäkin omaa koulutusasteryhmää kohtaan: ”– – *Vaikka olisi sillä tavalla korkeakoulutettu sivistynyt ihminen, se on ihan yhtä hyväksyttävää mennä ryyppäämään joka viikonloppu. Sitä ei katota pahalla.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija).

Mikä rooli on perheillä päihteiden käytössä? Tai onko mitään roolia?

Perheen vastuulle sälytettiin asennekasvatus, jonka toivottiin antavan mahdollisimman neutraalin kuvan alkoholista. ”*Mun mielestä perheen rooli on suurin rooli – – Paras suhtautuminen ois silleen, et meillä kotona molemmat vanhemmat juo vähän ja ihan normaalisti. Mä en ole ikinä nähnyt vanhempia humalassa, ei ole tullut mitään sellaista, et olisi perheen vaikutuksen alaisena. Voi ite päättää, haluaako juoda ollenkaan ja millä tavalla*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Asennekasvatukseen liittyi opiskelijoiden mielestä vahvasti vanhempien käyttöesimerkki. Käyttöesimerkin ei toivottu johdattavan liian voimakkaasti märkään (humalajuomisen) tai kuivaan (raittius) asenteeseen, vaan mahdollisuuteen tehdä omat valinnat. Vanhempien käyttötavat olivat välittäneet heille kodin asenneilmapiiriä. Samoin kodin antamaan asennekasvatukseen liitettiin vanhemmilta saadut kommentit ympäristön käyttötavoista (kuten sukulaiset, naapurit, julkkikset) ja omista päihdekokeiluista vanhemmilta saatu palaute.

Opiskelijat toivat esiin toiminnasta vanhemmiltaan saamansa spontaanin palautteen. Päihteistä ei ole kaikissa perheissä puhuttu avoimesti. ”*Mun perhe suhtautui hiljaisesti käyttöön. Mun isäpuolella oli alkoholismi. Mä rupesin suhtautumaan tosi negatiivisesti alkoholiin eikä meidän perheessä puhuttu siitä ollenkaan. Mainittu sitä pirusanaa siellä moneen vuoteen*” (20-vuotias ruotsin ja englannin kielen opiskelija). Hiljaisesti suhtautuminen on varsin kuvaavasti sanottu. Ongelma koitetaan poistaa, kun siitä ei puhuta.

Opiskelijat keskustelivat perheen kasvatuksen rinnalle murrosiässä ilmaantuvista kilpailijoista: kavereista. ”*Kyllä se yleensä taipuu kaveriporukan puoleen kun se, että mitä kotona on opetettu*” (29-vuotias historian opiskelija). Kommenttia seuraa toisen opiskelijan muistelu kavereiden ylilyönneistä, ja muut keskusteluun osallistuvat myötäilevät tunnistavansa vertaispaineen vaikutuksen päihdekäytön valinnoissa. Opiskelijat eivät ota omia kokemuksia taaskaan puheeksi, vaan on helpompi puhua kaverista. Puheessa on tunnistettavissa myös huolta ystävien valinnoista ja ihmetystä, miksi joku alkaa käyttämään niin, että tulee ongelmia arjen suorittamisessa, ja mikä saa kaverin muuttamaan käytöstä. Esimerkin kertoneella opiskelijalla oli ollut kaverista huolta, kunnes kaveri oli ymmärtänyt, että juominen on sosiaalinen juttu. ”*Tullaan samanlaisista perheoloista. Meillä on ollut paljon samoja kavereita. On mielenkiintoista, mikä johtaa siihen, kun mie en ite juo ollenkaan, niin toisella se lähtee.*” (21-v kirjallisuuden op). Puheista ei välittynyt tuomitsemista, mutta korostui, että päihteiden käyttäminen nähtiin yksilön tietoisena valintana ja myös yksilön ongelmana.

Mikä on median vaikutus päihteiden käyttöön?

Keskustelu mediasta alkaa avautumisella liittyen sääntö-Suomeen ja esimerkiksi mainonnan rajoittamiseen alkoholituotteiden kohdalla. Avautuva opiskelija kaipaisi enemmän esimerkiksi nuorisoidoleille järkeä sen suhteen, että he ovat nuorille suuria asennevaikuttajia. Puhuja peräänkuuluttaa idoleiden kasvatuksellista vastuuta. ”*Ei joku tollanen mainonta, ei mun mielestä, se vaikuttaa pienemmässä mittakaavassa, ku tällanen suora, mitä tulee muilta ihmisiltä. Just tällaisilta julkisuuden henkilöiltä*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija).

Keskustelevilla nuorilla aikuisilla on selvästi medialukutaitoa ja taitoa katsoa kriittisesti idoleiden sekä julkkisten tekoja, joita media nostaa esiin. He eivät ehdota ratkaisuja kuten ”lisää nuorille osaamista medialukutaitoon tai -kriittisyyteen”. Raittiudestaan kertonut opiskelija kritisoi median tapaa viestiä päihteistä yksisilmäisesti, miten asioista annetaan näkyviin vain sitä mustaa ja valkoista kuvaa. ”*Jos miettii vaikka tv-sarjoja ja elokuvia, mitä se representoi nuorille alkoholin käytöstä, siinä ei ole mitään ns. keskitietä. Jos otetaan, niin otetaan isosti, mut näkyykö absolutismihahmoja missään? Ei. Jos näkyy, ne on jotain luusereita, ja sit tapahtuu jotain, ja sit siitä tulee ns. normaali, kun se rupee ottamaan niinku muutkin.*” Puheenvuoro kirvoitti toisen opiskelijan kommentoimaan, että nuorten alkoholin käyttäminen ohjelmissa esitetään usein liika- ja humalajuomisena, eikä kohtuullisena

käyttönä. ”*Jos halutaan esittää sitä, et nuoret käyttää alkoholia, niin voisko sitä ottaa silleen normaalisti, koska sellaisiakin käyttäjiä varmasti on ihan sikana, niin miks annetaan sellainen kuva, et kaikki teinit vaan kännää, jos ne käyttää.*” (22-vuotias suomen kielen opiskelija 2). Ylilyönneistä seuraa onnettomuuksia ja väkivaltaa, joilla ohjelmat mässäilevät. Päihteiden vaikutuksessa toimineiden ihmisten teot ja heidän aiheuttamansa onnettomuudet media tuomitsee. Örveltäminen nähdään opiskelijan mielestä negatiivissävytteisenä, kun se aiheuttaa muille ongelmia ja rikoksia. Samoin esiin tuodaan julkkisten huumeongelmia, joissa henkilö viestii, että ei kannata toimia samoin kuin hän teki. Opiskelijat eivät näe ulostulemisia kovin toimivina keinoina, jos niiden tarkoitus on kasvattaa ja valistaa. ”*Se on ristiriitaista, että älkää tehkö näin, miten minä teen, vaan miten minä sanon. Se ei mun kokemuksen mukaan toimi.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). He eivät lähde pohtimaan ratkaisuehdotuksia, miten tilannetta voisi korjata haluttuun suuntaan. Itse ajattelen, että tarvitaan nuorten kanssa median viesteistä keskustelevia aikuisia. Nuoren rinnalla kulkisi aikuinen tulkki ja välittäjä pohtimassa yhdessä nuoren kanssa median viestejä. Tulkki pilkkoisi viestejä pienempiin palasiin, jotta mahdollistuisi ymmärrys, mistä kaikesta median kertomassa tarinassa on oikeasti kysymys. On vaarallista ja hyödytöntä, ehkä jopa halutun vaikutuksen vastaista, jättää annettua sanomaa ja sen ymmärtämistä vain nuorten oman oivalluksen varaan.

Miten suomalainen päihdekulttuuri vaikuttaa nuoriin? Millaisena koette suomalaisen päihdekulttuurin?

Suomalainen melankolinen ja synkkä päihdekulttuuri antaa käyttäjälle mahdollisuuden uhriutua. ”*Me ollaan kasvettu tässä kulttuurissa. Se on vähän sellainen, et sit on helpompi perustella itselleen, et oon tän kulttuurin uhri.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Uhriutumisessa on kysymys omasta asenteesta. Uhriutuminen on myös luovuttamista, jos ei ole motivaatiota ottaa elämää omaan haltuun ja tehdä siitä itselleen hyvää. Opiskelija kuvaa luovuttamista: ”*Runsasta käyttöä ei nähdä ongelmana. Annetaan mennä vaan!*” Opiskelija tunnistaa kysymyksessä olevan asenteiden muuttamisen dilemman. Kaikkea ei voi muuttaa, mutta se pitää hyväksyä uhriutumatta. Roolista ulos pääseminen ei ole aina helppoa ja vaatii usein ympärillä olevien ihmisten vaihtamista, mistä yliopisto-opiskelijat keskustelivat perheen ja vertaisryhmän merkitysten yhteydessä. Uhriutumisen juuret löytyvät yleensä henkilön omasta taustahistoriasta. Oman historian käsittely ja tunteminen voi auttaa tietoisuutta omasta altistumisesta eri tasoilla. Opiskelijat pohtivat keskustelussa laajemmin suomalaista päihdekulttuurin historiaa sekä vertailivat oman kotimaan tapakulttuurin eroja muihin maihin. ”*Mä oon ollut vaihdossa, ja mun host-siskot kyseli, et onks se oikeesti niin, et ihmiset menee oman pullonsa kanssa bileisiin ja sit ne juo yksin sen oman pullonsa.*” (22-vuotias kirjallisuuden opiskelija.) Toinen opiskelija ei ollut ihan samaa mieltä vertailun merkittävyydestä ilman kunkin maan kulttuurihistorian huomioimista. ”*Jos mennään tälle linjalle, että kun eurooppalaiset juovat niin sivistyneesti, mut me ollaan juntteja ja vaan ryypätään täällä, niin ei se pidä paikkaansa, niin semmoselle linjalle ei kannata mennä…*” (29-vuotias historian opiskelija). Opiskelija totesi, ettei hän kiistä sitä, etteikö Suomessa käytettäisi liian humalahakuisesti alkoholia. Keskustelu jatkui sen pohtimisella, että ei viini kaikille ole esimerkiksi Ranskassakaan pelkkä seurustelujuoma.

Yliopisto-opiskelijat vaihtoivat keskustelun tasoa yhteiskunnalliseen näkökulmaan. Pohdinta keskittyi päihteiden asemaan kulttuurissamme ja tapoihin, kun he vertailivat Suomen kulttuuria toisiin maihin. Opiskelijoiden asenteissa näkyi globalisoitunut maailma. Opiskelijoiden maailma on pienentynyt koko ajan. He ovat tavanneet ihmisiä eri kulttuureista sekä päässeet kohtaamaan ja hajottamaan ennakkoasenteitaan.

Mistä olette kulttuurissa huolissanne?

Mitä voisi parantaa?

Keskustelun aloitti raitis opiskelija. Raittiin opiskelijan mielestä suomalaisten ongelmallinen juominen on kauheaa katsottavaa, juuri sen takia, kun ei itse näe mitään syytä käyttää. Hän pohti stigman saamista alkoholille, että se ei olisi enää hyväksyttävää kaikissa yhteiskuntaluokissa, ja vertasi sitä tupakointiin. ”*Nyt siitä tulee sellainen, just okei, siis alemman sosiaaliluokan ihmiset käy tuolla nurkan takana röökillä.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Opiskelija haeskeli mielipideilmaston muokkaamista siten, että humalajuominen olisi sosiaalisesti paheksuttua. Hän ei nähnyt ongelmallisena polarisoitumista, ja hän oli jo oman puolensa löytänyt ei-käyttävän ryhmän puolelta.

Vähän käyttäväksi tyypiksi itsensä luokitteleva opiskelija jatkoi kokemuksellaan, josta hän oli huolissaan. Hän kertoi, miten vaikeaksi oli fuksivuonna kokenut pääsyn yliopistossa sosiaalisiin piireihin, liittymisen yhteisöön, kun ei ollut kiinnostunut lähtemään baariin illaksi. ”*Kyl se on vaikeuttanut sosialisoitumista yliopistossa, kuinka yliopistoelämä on niin alkoholikeskeistä loppupeleissä, et käydään bileissä ja aproilla ja kaikkialla. Siellä niitä kavereita saa, ellei lähde mukaan hallitusjuttuihin, ja niissäkin on kaikkea mahollista siellä ja muita.*” (20-vuotias ruotsin ja englannin kielen opiskelija). Hän kertoi olevansa mukana opiskelijahallituksen toiminnassa ja havainneensa, että perinteiset alkoholihuuruiset tapahtumat täyttävät tapahtumakalenterin, jolloin

päihteettömille vaihtoehdoille jää huonosti tilaa. Toiminta ei pääse tukemaan toisenlaisen kulttuurin kehittymistä.

Keskustelussa pohdittiin, että onko pakko asettaa tapahtumille rajoituksia ja luoda mustavalkoisuutta, jakaa osallistujat raittiit ja käyttävät -lokeroihin. ”*Tuntuu, että haetaan tarpeetonta vastakkainasettelua just sen kanssa, alkoholilliset ja alkoholittomat tapahtumat.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Opiskelijat pohtivat, että jos suuremmalla osalla olisi vastuullisempaa ajattelu sekä toiminta humalahakuisuuden suhteen, silloin ei tarvitsisi luokitella, saako tapahtumissa käyttää vai ei. Päihde tarkoitti opiskelijoiden puheessa lähinnä alkoholia, koska puhuttiin ”juomisesta”. Raittiit ja vähän käyttävät kertoivat, että ovat joutuneet hyväksymään, että bileissä osa käyttää aina liikaa ja ollakseen osa yhteisöä heidän tulee sietää ylilyöntejä. He ovat oppineet olemaan välittämättä liikaa ja määrittävät aina itse sen, mihin asti kestävät. ”*Kaikkien olisi hyvä tulla toisiaan vastaan, et ei oo hyvä olla liian ehoton siinä. Mut ei tietysti tarvitse kattoo sitä örveltämistä. Joskus hyvin harvoin lähden kavereitten kaa baariin, niin kyl mä sieltä hyvin aikasin sitten lähen, että en jaksa enää kattoa sitä touhua.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Raitis opiskelija kuvasi, että olemalla ehdoton ”juomissäännöissä” tulee tarpeettomasti rajanneeksi jonkun tai itsensä ulos yhteisöstä.

Humaltumisesta tykkäävät ja baareissa viihtyvät kaverit hyväksyvät kuivemmat kaverinsa mukaan, mutta kuivat kaverit eivät nauti heille annettavasta roolista. ”*Mä sanoin niille [kavereille], ihan tyyliin heti ekana päivänä, että mua ei varmaan hirveesti näy baari-illoissa. Ne oli silleen, että hei sä tuut mukaan ja sit sä voit vahtia meitä siellä -tyylisesti. Aattelin, että mä en nyt teidän äidiksi tuu sinne.*” (20-vuotias ruotsin ja englannin kielen opiskelija). Samaa kokemusta oli muillakin, ja eräs opiskelija jopa koki, että humalaan juovat kaverit hakivat hänestä enemmän hyötyä ja odottivat esimerkiksi kuskin palveluksia viikoittain tai kuukausittain. ”*Humalaisten kavereiden katsominen kun ei ole enää itselle mitään hauskanpitoa*”, totesi joukon vanhin keskustelija, 29-vuotias historian opiskelija. Kommentti sai säestystä: ”*Jos et itse juo, niin sä oot lapsenvahti.*” (22-vuotias suomen kielen opiskelija 1).

Lopuksi opiskelijat ynnäävät, että suruun ja ongelmiin päihteiden käyttäminen ei ole hyvästä, ja siitä toimintatavasta he ovat huolissaan. ”*Juodaan suruun ja ne asiat kohdataan silleen, että juodaan, eikä oikeastaan kohdata ikinä ollenkaan.*” Opiskelijat kiteyttävät melko eri asian kuin mistä he aiemmin puhuivat. Keskustelun huolen pilvi oli eri. Kiteytys liittyi riskitekijöihin, jotka voivat altistaa ”turmiolle”. Käyty keskustelu oli sisältänyt enemmän nuorten aikuisten asenteiden ja opiskelijakulttuurin muuttamisen pohdintaa.

Kaikki saa anteeksi kännissä. Kyllä vai ei?

”Kännimoka”-pohdinnassa keskustelussa olivat alkoholin vaikutukset: tunteiden kokeminen vahvoina, kontrollin häviäminen puheista ja teoista ja muistikatkokset. Opiskelijoiden mielestä ”kännin piikkiin” -kulttuuri on olemassa. Humalassa tehdyt asiat annetaan helpommin anteeksi, tai ainakin sitä koitetaan käyttää perusteluna, että kännin vika. He kuitenkin jäivät miettimään, että ei ole hyvä asia, että niin toimitaan. Keskustelussa pohdittiin, mitkä asiat voi antaa anteeksi. Esimerkiksi luottamuksen pettäminen parisuhteessa oli ei-niin-helposti anteeksi annettavien listalla. Kaatumiset ja möläytykset yleensä saa anteeksi ja selitettyä kännillä. Opiskelijat pohtivat, että pelkällä kännin toteamisella ja sen syyksi laittamisella ei mitään saa koskaan anteeksi, vaan tarvitaan läpikäyvää keskustelua, jos osapuolet muistavat tapahtuneen. ”*Asiat puhutaan halki.*” (20-vuotias ruotsin ja englannin kielen opiskelija).

Onko alle 18-vuotiaan pakko kokeilla päihteitä tai pitääkö päihteiden kuulua nuoren elämään?

Yhteisöpedagogiopiskelijoiden kysymys on suljettu, ja siihen voi vastata muutamalla sanalla. Korkeakouluopiskelijakollegat eivät kuitenkaan hämäänny tai jää yksisanaisiksi. ”*Kyl se valitettavasti monelle tuppaa olemaan silleen. Kaveriporukassa hirveen helposti.*” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Toinen opiskelija ottaa kriittisemmän kannan ja tyrmää, että päihteiden ei pidä kuulua nuoren elämään. Hän käyttää ryhmäpaine-käsitettä ja näkee ikävänä, että ketään painostettaisiin tekemään mitään. Hän ei ole koskaan kokenut ryhmäpainetta juoda, vaan päinvastoin oma kaveriporukka alaikäisenä ei juuri juonut. Kysymys siinäkin on ryhmäpaineesta, mutta positiivisessa mielessä, jos tavoitteena on vastuullinen suhtautuminen päihteisiin tai päihteettömyys. Opiskelija ei tosin huomioinut tätä positiivista näkökulmaa ja kaveriensa aikoinaan antamaa suojaa. Keskustelu laajenee omista kokemuksista eri sukupolvien nuorten päihteiden käyttöön ja opiskelijat tietävät, että nyky-alaikäiset nuoret ovat raittiimpia kuin heidän aikanaan oltiin. Heidän keskusteluistaan on poimittavissa, että päihdekasvatuksessa on edelleen suhtauduttava tavoitteisiin realistisesti. Osalla alaikäisistä päihteet kuuluvat edelleen elämään itse käytettynä, vanhempien käytön kautta tai molempia teitä. Päihteet eivät poistu maailmasta, vaan keksitään uusia aineita, jotka haastavat vanhojen suosiota. Tästä yhteisöpedagogiopiskelijat saavatkin napattua keskustelulle uuden kysymysaiheen.

Mitä mieltä olette kannabiksen käytöstä?

Keskustelua vetäneet yhteisöpedagogiopiskelijat huomasivat, että keskustelut olivat liittyneet päihteistä lähinnä alkoholiin. Se on ihan luonnollista, koska alkoholi on Suomen yleisin laillinen päihde ja se, minkä ympärille suomalaisen päihdekulttuurin ilot ja surut ovat näillä reiluilla parikymppisillä nuorilla rakentuneet. Yhteisöpedagogiopiskelijat pyysivät näkökulmia myös huumeisiin ja erityisesti siihen, että kannabiksen käyttö on heidän tietojensa mukaan lisääntynyt.

Aihe ei ollut vieras yliopisto-opiskelijoille, mutta keskustelu lähti nihkeän vähäsanaisesti liikenteeseen. Vaivautuneina todettiin aihe hankalaksi ja useampi opiskelija käytti epävarmuutta kuvastavia ilmaisuja kuten ”*Mä olen käsittäny*”, ”*Mie en oo perehtynyt aiheeseen enempää*”, ”*Mie luulen*”, ”*Ei se nyt ehkä*”, ”*En tiiä*”. Keskustelussa pinnalla olivat kannabiksen terveydelliset seikat. Yhtäkkiä ryhmä keskusteli kuin yläkouluikäiset luetellen, mitä kaikkia terveydellisiä haittoja voi seurata kannabiksen käytöstä. Keskustelun taso muuttui pohdiskelevasta tyylistä faktojen esittämiseen. ”*Veikkaan, että kannabiksen vaikutus aivoihin on paljon aktiivisempaa ja sit pystyy laukaisemaan psykoosia ynnä muuta.*” (22-vuotias suomen kielen opiskelija 2).

Vaikutti siltä, että kannabiksesta oli keskustelijoilla vähemmän kokemusta, eikä omasta mielestä tarpeeksi tietoakaan, jotta olisivat voineet heittäytyä keskusteluun samalla intensiivisyydellä kuin aikaisempien aiheiden kohdalla. Onko niin, että kielletystä ei mielellään puhuta tai puhutaan vasta, kun on oikeaa tietoa? Onko tämä tyypillistä korkeakouluopiskelijoille? Puheista välittyi, että asenteet olivat jollain lailla sallivia ja ymmärtäväisiä niitä kohtaan, jotka kokivat tarvetta käyttää kannabista johonkin. ”*Varmaan samasta sosiaalisesta lähtökohdasta kuin muidenkin päihteiden se käyttö lähtee*”, puitiin kannabiksen käytön tarkoitusta.

Nuoriin aikuisiin ei voi vaikuttaa enää päihdekasvatuksella tai -valistuksella

Opiskelijat pohtivat, että asennemuutokselle on löydettävä itsestä motivaatio ja merkitys. Nuorella aikuisella on heidän mielestään jo melko vakiintuneet ajatukset ja useimmilla myös kokemuksia päihteiden käytöstä. Jos kokemukset ovat hyviä, kännissä on ollut kivaa, niin silloin muutosta ei nähdä tarpeellisena. Asennemuutos tapahtuu hitaasti. Heidän mielestään ”oikein ja väärin” sanominen ei auta, eikä riskeistä puhuminen, koska ne tiedetään. Jollain tavalla pitäisi herättää ajatuksia ja ajattelemaan itse elämänsä onnellisuutta. Ongelma ei ole päihde, vaan jokin muu. ”*Sit se pitää sanoa, että sulla on ongelma, eikä piilotella sitä.* ” (21-vuotias kirjallisuuden opiskelija). Opiskelija tarkoitti sitä, jos juo muuten kuin ilon ja hauskuuden tähden. Opiskelijaelämä on välillä stressaavaa jatkuvien tenttien ja tehtävien kanssa. Niin sanotussa normaalissa opiskelijaelämän raskaudessa on hyvä välillä pitää hauskaa ja nollata ajatukset – päihteillä tai ilman. Tämä puhetyyli välittyi vahvana opiskelijoiden puheesta. Tuossa käytöksessä muutokselle ei juuri nähty tarvetta, eikä siten päihdekasvatuksellekaan.

Opiskelijat toivat esiin kokemuksia päihdevalituksesta, joita olivat saaneet alaikäisenä. Ääni oli melko kriittinen. He eivät usko aikuisiin vaikutettavan šokkivalistuksella ja kuvien näyttämisellä. Heidän keskusteluistaan oli ymmärrettävissä, että heidän ikäisiinsä täysi-ikäisiin nuoriin aikuisiinkin voi kuitenkin vaikuttaa, jos käsittely tehdään keskustelun kautta, johon jokainen voi omista kokemuksistaan liittyä. Opiskelijat eivät lähteneet peilaamaan, miten esimerkiksi heidän suhtautumisena päihteisiin voisi muuttua myöhemmällä iällä ja tulevaisuuden elämänvaiheissa – voiko jollakin jäädä kaasu päälle ja juomistottumukset siirtyä työelämään. Miksi näin kävisi? Aiemmin osa opiskelijoista oli spontaanisti tuonut esiin, kuinka nuorempana heidän suhtautumisensa päihteitä käyttäviin kavereihin oli ollut negatiivista. Nykyään suhtautuminen juoviin kavereihin on sallivampaa, koska muuten vaihtoehtona olisi yksinäisyys, mitä he eivät haluta kokea. Päihteet sosiaalistavat opiskelijaporukat tehokkaasti.

Pohdintaa ja toiveita tulevaisuuteen

Kysyin, millaista on kasvaa yliopisto-opiskelijana päihdekulttuurissa. Vastaan, että leimallista, vaikka totuuksia on monenlaisia. Korkeakouluilla on kostea imago, eikä se tämän aineiston perusteella ole täysin ”puppupuhetta”. Näyttäisi siltä, että juhliminen ja juominen kuuluvat tiettyyn elämänvaiheeseen. Usein se osuu juuri opiskeluvaiheeseen. Opiskelu tuo mukanaan uusia ihmisiä ja vastuukuvioita. Yksittäinen opiskelija toimii uusissa tilanteissa helposti kuten kaverinsa, eikä poikkeava käytös ole odotettavaa tai siitä kärsii poikkeava opiskelija itse – jäämällä ilman kavereita, jolloin arjessa selviytyminen hankaloituu. Ystäväpiirillä on merkitystä, mikä selittää yksilön päihteiden käytön tottumuksia.

Opiskelijayhteisö vaikuttaa paljon siihen, millä tavalla ystäväporukassa juhlitaan. Haastatellut opiskelijat eivät puhetavasta päätellen olleet oivaltaneet, että heillä itsellään on avaimet käsissään, millaista päihteiden he käyttöä tukevat. Käsitys, että paremmat bileet saadaan aikaiseksi vain kostealla tapahtumalla, näyttäisi juurtuneen opiskelijoiden kulttuuriin. Uusille opiskelijoille selviävät nopeasti ne sanattomat sopimukset, millaista menoa bileissä on syytä vaalia. Kulttuuri säilyy entisellään, jollei sitä kyseenalaisteta. Kulttuurin muutos ei ole mahdollista, jollei jokainen ensin itse mieti omia asenteitaan ja rooliaan kaveriporukassa.

Opiskelijoiden kertoman perusteella korkeakouluissa näkyy edelleen vahvasti suomalainen ilmiö: humalassa saa olla, kun haetaan yhteishenkeä. Ja ne jotka eivät käytä – heitäkin kuitenkin on – voivat kokea jäävänsä ulkopuoliseksi, kuten aineistonkin kertomuksissa kuului. *”Ilmapiiri kannustaa juomaan ja tuntuu jopa pakottavalta”*, kuvailivat raittiit opiskelijat. Milloin aika on kypsä, että korkeakoulukulttuureissa voisi ottaa jo opintojen alussa lähtökohdaksi, että jokainen fuksi voisi ja haluaisi osallistua toimintaan, riippumatta siitä miten hän käyttää alkoholia? Eikä kenellekään tarvitsisi osoittaa äidin tai lastenvahdin roolia, vaan yhtälailla oikeus olla omanlaisensa ”kuivempi” tai raitis haalaribilettäjä. Erityisesti aineiston raittiiden ja kohtuukäyttäjäopiskelijoiden puheessa kuului toive, että jokainen opiskelija mahtuisi elämään bileissä tasavertaisena ja yhdenvertaisena erilaisista arvoista ja valinnoistaan riippumatta – toinen toisiaan kunnioittaen ja ymmärtäen.

Kasvukokemus korkeakoulun päihdekulttuurissa on joillekin hyvä ja joillekin ei niin mieluinen, enemmän sopeutumista. Varsinaisesti haastatellut opiskelijat eivät pitäneet vallitsevaa päihteisiin liittyvää toimintakulttuuria ongelmana, vaikka tunnistivat, että joukko ei ole yhtenäinen, vaan kahtiajakautunut. Ryhmien välillä oli kuultavissa sanatonta hierarkkista valta-asetelmaa. Eri joukoilla ei ollut riitaa, mutta ei virallista rakenteellista puheyhteyttä toistensa ymmärtämiseenkään. Juomisen katsottiin olevan jokaisen itsensä henkilökohtainen valinta, eikä voimakkaasti nähty tarpeellisena luoda kaikkia korkeakouluopiskelijoita koskevia toimia uudenlaisen yhteisen kulttuurin synnyttämiseksi.

Tutorit ovat tärkeä linkki opiskeluyhteisön ja uuden opiskelijan välillä. Tutororeilla on päätöksiin langat käsissään, kannustetaanko seurusteluun vai onko pääpaino humalaan juomisella. Aineiston perusteella tavoitteena on lähinnä päästä irti arjesta ja hulvattomaan, estottomaan sosiaaliseen olotilaan. Samalla tavalla vastuuta ja muutoksen mahdollisuuksia on ainejärjestöillä – ettei ainejärjestöjä miellettäisi vain juhlimisen mahdollistajiksi. Fuksiaiset ovat esimerkiksi merkittävä tapahtuma, jolla voidaan vaikuttaa siihen, miten uudet opiskelijat sosiaalistetaan uuteen opiskelijayhteisöön. Oivallisia yhteisesti keskusteltavia kysymyksiä ainejärjestön hallituksen, tutor-opiskelijoiden tai heitä ohjaavan henkilöstön kesken voisivat olla esimerkiksi: millaisia arvoja, asenteita, normeja ja tapoja biletapahtumien ajattelu- ja toimintatavoilla oikeutetaan? Millainen on sosiaalistamisen prosessi, sosiaalistumiseen osallistuvat henkilöt ja yhteisö, ja millaiset ovat keinot?

Korkeakouluopiskelijat mielletään puheissa usein yhtenäiseksi ryhmäksi. Kuitenkin jo tämän aineiston perusteella opiskelijoiden yksilöllisyyttä ei voi väheksyä. Samaan ikäluokkaan kuuluvilla ihmisillä on aina toisistaan poikkeavia tapoja käyttää päihteitä ja suhtautua niihin. Yksilöllisillä asenteilla ja elämäntilanteilla näyttää olevan suuri vaikutus siihen, miten nuori aikuinen suhtautuu päihteisiin ja opiskeluelämään. Haastateltuja kuulemalla voi todeta, että opiskelijoiden perusasennoituminen päihteisiin pysyy melko samana, mutta käyttötottumukset voivat muuttua eri elämäntilanteissa.

Opiskelijoiden tekemä haastattelu artikkelini syntymiseksi on ollut ansiokasta. Opiskelijoiden haastatteluilla tuottama tieto auttaa ymmärtämään, miten korkeakouluopiskelijat itse kokevat opiskelukulttuurin ja päihteidenkäytön välisen suhteen. Opiskelijayhteisöjen kulttuurit ovat eriytymässä, ja niiden välillä saattaa paikoin olla tai niiden välille voi tulla valtataistelua. Kaikille kostea kulttuuri ei ole vain lieveilmiö, vaan se voi olla syy jopa yksinäisyyteen.

Tämän artikkelin tuottaminen on synnyttänyt päihdekasvatushetken. Artikkelia varten järjestetyt keskustelut ja kokemusten jakaminen ryhmässä ovat itsessään jo edistäneet keskusteluun osallistuneiden korkeakoulussa opiskelevien nuorten aikuisten päihdekulttuurissa kasvamisen kokemusta emotionaalisen ymmärryksen ja jakamisen tasolla – ehkä myös antanut heille rakennusaineksia muokata erityisesti suomalaista juomakulttuuria, mukaan lukien korkeakoulujen kulttuuri, kehittymään vastuullisemmaksi. Samoin oppimistehtävän tekeminen ja keskustelun johtaminen ovat edistäneet yhteisöpedagogiopiskelijoiden ymmärrystä asenteistaan sekä käsitystä niin suomalaisesta kuin korkeakouluopiskelijoiden päihdekulttuurista, jonka osallisia he itsekin ovat.

3. osa:
Tapahtuma-paikalla

HEIDI ODELL & NOORA PAAKKI

Haloo – nuorten aikuisten mietteitä heidän saamansa päihdekasvatuksen merkityksestä

Nuorten ehkäisevä päihdetyö mielletään helposti alaikäisiä koskettavaksi, ja täysi-ikäistyvät nuoret sekä nuoret aikuiset saattavat unohtua tästä kontekstista. Täysi-ikäisyyden rajan ylittyminen tekee nuorista entistä vastuullisempia itseään koskevissa valinnoissa – myös päihteisiin liittyvissä. Tai näin heiltä ainakin odotetaan. Täysi-ikäistyvät nuoret elävät kahden elämänpiirin taitekohdassa. Taakse jäävät alaikäiseen lapseen kohdistuneet säännöt, ja tilalle astuvat heihin kohdistuvat odotukset täysi-ikäisen kypsyydestä, itsenäisyydestä, kasvavasta vastuusta sekä toimintatapojen järkevästä käsittelystä. Tuoreimmat tutkimustulokset osoittavat, että alaikäisten nuorten raittiustrendi on kasvanut (Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017), mutta täysi-ikäisten nuorten ja nuorten aikuisten päihteiden käyttö on nousujohteista (Preventiimi 2017). Tässä artikkelissa haluamme nostaa esiin nuorten aikuisten äänen siitä, miten he ovat kokeneet aiemmin saamansa päihdekasvatuksen ja sen vaikutukset myöhemmin omassa elämässään. Tällä tarkastelulla saadaan näkemystä siihen, kuinka jatkossa voitaisiin toteuttaa entistä vaikuttavampaa ehkäisevää päihdetyötä.

Artikkelissa piirrämme yhtä ajankuvaa siitä, millaisena nuorilta aikuisilta kerätyssä tutkimusaineistossa näyttäytyvät kokemukset kotoa saadusta päihdekasvatuksesta sekä sen suhteutumisesta sosiaalisten verkostojen ja instituutioiden rooliin päihdekasvattajina. Olemme kiinnostuneita myös siitä, miten saatu päihdekasvatus peilautuu meitä ympäröivän suomalaisen päihdekulttuurin käsityksiin ja merkityksiin nuorten aikuisten puheissa. Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijoiden tapaustutkimuksenomaisesti keräämät ryhmähaastattelut, käsitekartat ja kuvitukset nostavat mielenkiintoisesti nuorten aikuisten äänen esiin. Tämän aineiston lisäksi kurkistamme myös hieman muuhun tutkimukseen. Näiden tulosten vuoropuheluna haemme tuntumaa siihen, miten ammattilaiset voisivat tulevaisuudessa muokata päihdekasvatuksen sisältöjä ja toteutustapoja nuorten arkea enemmän kohtaaviksi.

Päihdekasvatuksella tarkoitamme tässä artikkelissa sekä formaalia että informaalia (koulu ja sen kanssa yhteistyössä usein terveydenhoito, nuorisotyö tai järjestöt) ja non-formaalia (kotona tai vapaa-ajan lähisuhteissa ja harrasteryhmissä saatua) opetuksellista tai ohjauksellista keskustelua tai käytösmallia päihteistä. Formaalin ja informaalin päihdekasvatuksen yhdistelmästä käytämme lyhyesti ilmaisua virallinen päihdekasvatus. Päihteisiin viitatessamme emme rajaa mitään päihdettä pois, mutta aineistosta itsessään nousee esiin lähinnä alkoholi ja osin tupakkatuotteet. Päihdekulttuurilla tarkoitamme sitä kulttuurista aineellista ja aineetonta toimintaympäristöä, jossa me suomalaiset kasvamme, toimimme ja ajattelemme, jakaen päihteiden osalta varsin monenlaisia asenteita, arvoja, tavoitteita ja käytäntöjä ilman että tulemme sitä välttämättä edes tietoisesti ajatelleeksi. Nuorilla aikuisilla tarkoitamme tässä artikkelissa nuorisolain määritelmän mukaisesti 18–29-vuotiaita nuoria, joista myös tutkimusotoksemme pääosa koostuu.

Nuoret aikuiset ja ympäröivä päihdekulttuuri

Nuoret ja heitä työssään kohtaavat ammattilaiset – yhtälailla kaikki aikuiset – elävät samassa suomalaisessa kulttuurissa, jossa päihteet ovat jollakin tavalla läsnä. Ne ovat olemassa, näkyvinä tai näkymättöminä niin teoissa, puheissa kuin ajatuksissammekin, eikä niiden läsnäolon huomioimiselta voi välttyä pohdittaessa nuorten arjessa kasvamista itsenäisiksi ja aktiivisiksi kansalaisiksi. Kuten Nätkin (2016, 166) toteaa, nuoret eivät ole irrallinen joukko muusta väestöstä ja suomalaisesta päihdekulttuurista.

Ammattilaisten päihteisiin liittyvissä puheissa välittyy yleisesti alaikäisyyden ja täysi-ikäisyyden tuoma ero (ns. lailliset päihteet), mutta päihdekulttuurin aineeton läsnäolo sinällään ei katso ikää, eivätkä nuoret tai nuoret aikuiset välttämättä itse pidä ikää merkittävänä tekijänä päihdekäyttäytymisensä suhteen. Kokemukset ja havainnot ovat olemassa joka tapauksessa, joko välillisinä tai välittöminä, vaikka ne voivatkin osin perustua mielikuviin tai yleistyksiin. Päihdekulttuurista ympäristönä puhuttaessa tulee kuitenkin huomioida sen sisällä oleva päihteidenkäyttökulttuurien moninaisuus.

Päihteiden käyttö kuuluu nuorten aikuisten vapaa-aikaan

Viime vuosien ajan on iloittu siitä, että tutkimusten mukaan alaikäisten humalajuominen ja alkoholikokeilut ovat olleet vähenemään päin. Nyt tämä kymmenen vuoden vähenemiskehitys on kuitenkin hidastunut Nuorten terveystapatutkimuksen (Kinnunen ym. 2017, 49) mukaan. Sen sijaan raittiina pysyttelevien alaikäisten nuorten osuus on ilahduttavasti lisääntynyt neljän vuoden kuluessa (emt.). Samaa kertoo valtakunnallinen Kouluterveystutkimus (Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017), jonka mukaan nyt raittiina pysyttelee jo yli 60 % peruskoulun 8.- ja 9.-luokkalaisista, yli 30 % lukiolaisista ja noin 25 % ammattioppilaitosten opiskelijoista. Koemme, että on tärkeää nostaa näitä nuorten raittiuskehityksen tilastoja näkyviin, sillä se osoittaa, että asenteet alkoholia kohtaan voivat muuttua. Tämä tieto voi itsessään tukea yhä useamman nuoren päihdekriittisiä valintoja.

Toisaalta suhtaudumme raittiustilanteeseen myös varauksella, sillä täysi-ikäisten nuorten aikuisten päihteidenkäytössä vähenemistä ei näy vastaavassa suhteessa. Preventiimin (2017) teettämässä tuoreessa tutkimuksessa (704 vastaajaa) näyttäytyi, että nuorten aikuisten elämässä päihteet ovat tavalla tai toisella läsnä. Yli puolet vastanneista (11 % täysin samaa mieltä, 54 % jokseenkin samaa mieltä) koki, että päihteidenkäyttö kuuluu nuorten aikuisten vapaa-aikaan. Päihteitä käytti itse pari kertaa kuukaudessa 25 % vastanneista, kerran viikossa 18 % ja useammin 9 % vastanneista. Myös aiemmissa tutkimuksissa näyttäytyy, että nuorten suotuisa raittiuskehitys koskee nimenomaan alaikäisiä, ei niinkään nuoria aikuisia. 18-vuotiaiden poikien ja tyttöjen juominen näyttää lisääntyneen sekä humalajuomisen että säännöllisen käytön osalta kahden viime vuoden kuluessa. (Kinnunen ym. 2017, 70–71.)

Nuorten aikuisten päihteiden käytössä tapahtuvaa nousupiikkiä täysi-ikäisyyden alkaessa käsittelee myös Raitasalon ja Simosen tutkimusanalyysiartikkeli (2011, 26), joka viittaa täysi-ikäisten nuorten alkoholinkäytön yleistymistä koskeviin löydöksiin aiemmissa tutkimuksissa. Analyysin yhtenä päätelmänä todetaan, että alaikäisten vähenevä juominen ei välttämättä ennusta vähenevää alkoholin käyttöä tulevilla nuorilla aikuisilla. Siinä missä säännöllisesti alkoholia käyttävien osuudet olivat nuoremmilla olleet laskusuunnassa, 18-vuotiaiden kohdalla säännöllisesti juovien osuudet olivat pysyneet samalla tasolla tai jopa lisääntyneet. (Emt.) Tämän vuoksi mielestämme erityistä huomiota vaativat ne seikat, jotka vaikuttavat kohderyhmän arjessaan tekemiin päihdevalintoihin.

Nuoret aikuiset informantteina

Artikkelissa on käytetty Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogi-opiskelijoiden nuorilta aikuisilta keräämää aineistoa. Materiaalimme koostuu opiskelijoiden tekemistä ryhmähaastatteluista, joita he tekivät ammattikorkeakoulussa ja ammattioppilaitoksessa opiskeleville nuorille, haastaen heidät erilaisten väittämien ja tehtävien avulla pohtimaan saamaansa päihdekasvatusta ja suomalaista päihdekulttuuria.

Aineistossa haastateltujen ryhmien keskustelut ovat toisiaan täydentävää vapaamuotoista vuoropuhelua ryhmien jäsenten välillä, ja sitä rytmittävät haastattelijoiden esittämät teemalliset väittämät, toiminnalliset tehtävät sekä lisäkysymykset. Lisäksi aineistossa on teemoiteltuja kuvia ja Preventiimin erikseen keräämä gallup-aineisto. Aineisto tarjoaa herkullista antia ja tilaisuuden hypätä nuoren aikuisen kokemusmaailmaan. Se sisältää nauhoitteita, valokuvia, kollaaseja ja videoita. Tätä artikkelia varten äänitteet litteroitiin. Keskusteluista syntyneet tekstit teemoiteltiin aineistosta nousseiden havaintojen mukaan kategorioihin, joita olivat kotoa saatu *päihdekasvatus, lähisuhteet ja sosiaaliset verkostot, virallinen päihdekasvatus sekä kulttuuriset tavat ja oletukset päihteistä*.

Riippuu kuka puhuu – nuorten aikuisten kokema päihdekasvatus ja päihdemallit

Olemme tämän nuorilta kerätyn keskusteluaineiston pohjalta kiinnostuneita seuraavista asioista:

- Millaisena nuoret aikuiset ovat kokeneet kotoa saamansa päihdekasvatuksen?
- Miten muut sosiaaliset verkostot ja instituutiot päihdekasvattajina suhteutuvat tähän kodin antamaan malliin?
- Miten saatu päihdekasvatus peilautuu meitä ympäröivän suomalaisen päihdekulttuurin käsityksiin ja merkityksiin nuorten aikuisten puheissa?
- Avaamme ja analysoimme tätä nuorilta kerättyä materiaalia viitaten tekstissämme myös aiempaan tutkimukseen.

Kotoa saatu päihdekasvatus

Nuoret aikuiset nostivat puheissaan vahvasti esiin kodin merkityksen saamassaan päihdekasvatuksessa. Kodilla on suuri merkitys siinä, miten he päihteet kokevat ja mitä he niistä vieläkin ajattelevat. Havaitsimme, että vanhempien rooli nuorten ajattelumaailmassa on keskeisempi kuin vanhemmat ehkä itse osaisivat ajatellakaan. Luottamus ja avoimuus vanhempien kanssa näyttäytyivät saamassamme aineistossa tärkeinä. Vanhemmat osoittivat huolenpitoa ja nuoret halusivat vastata siihen. Ryhmät kuvaavat esimerkein erilaisia tilanteita, joissa luottamusta on rakennettu.

> *”– – [äiti] halusi meille kertoa, että minun lapset ei sitten kännissä kylillä kulje. Että minä jos kuulen kerranki sellasta juttua ni ei sitä ei hyvä heilu. Että jos te haluatte juua ni te sanotte minulle ja minä käyn hakemassa teille kaljaa”*

> *”Semmosia ylilyöntejä mulla et kotiintuloajat ei pitäny enää ja näin ni sitte äiti oli sillee, että minulle on äitinä parempi tietää missä sinä oot.”*

> *”Saatoin esimerkiksi illalla soittaa, että hei me ollaan täällä henkilö x:n luona ja me otetaan pari siideriä.”*

> *”Se, että tavallaan vähä puolin ja toisin sitä rehellisyyttä”*

Myös Simonen, Kataja, Pirskanen, Holmila ja Tigerstedt (2016, 38–39, 44) esittävät tutkimusanalyysissään samansuuntaisia tuloksia. Vanhempien luottamus näyttäytyy tutkimuksissa nuoriin sisään rakentuneena oletuksena ja ohjaa myös nuorten omaa toimintaa. Nuorille näyttää olevan tärkeää ylläpitää luottamusta ja toimia sovitun mukaisesti. Toisaalta peitellään omaa juomista, jotta siitä ei aiheutuisi mielipahaa vanhemmille, ja toisaalta pyritään kertomaan omista menoista ainakin jonkin verran avoimesti. Maunun (2012, 148) mukaan nuoret pitävät epämukavina päihteiden käyttötilanteita, joista koituu uhkaa arjen turvallisille rakenteille. Vanhemmilla on merkitystä kontrollin pitämisen ohella myös perhesiteiden kiinteyden ylläpitäjinä, mikä näkyy luottamuksen kautta toteutuvan vuorovaikutuksen muodossa.

Pirskasen, Katajan, Simosen, Holmilan ja Tigerstedtin (2016, 15) mukaan vanhempien alkoholikasvatukseen sisältyy sekä tavoitteita ja ihanteita että arjessa toteutuvia käytäntöjä. Raitasalo ja Holmila (2014, 196) toteavat, että vaikka tutkimuksissa ei ole osoitettu yksiselitteistä syy-seuraussuhdetta, vanhemmilla ja kodin olosuhteilla on olennainen rooli siinä, millaiseksi päihteiden käyttö nuoren elämässä muodostuu. Myös Ryan, Jorm ja Lubman (2010, 780) toteavat, että vanhemman antama malli on merkittävä: hyvä malli tukee nuoren alkoholikokeilujen myöhentymistä sekä tukee myös vähäisempää alkoholinkäyttöä myöhemmin elämässä. Myös omassa aineistossamme kodin kohtuukäytön mallin merkitys näkyy ja osin vaihtelee. Kohtuullisuuden ajatus ja turvallinen arki on sekä nuorten aikuisten puheissa läsnä että toisaalta puuttuessaan jättänyt peilauspintaa omaan päihteiden käyttöön.

> *”– – vanhemmat on kyllä hyvin kohtuullisia siinä omassa alkoholin käytössä. Et he ehkä kerran vuodessa käy jossain ulkona. Mutta sitte just jotku saunaoluet kuuluu”*

> *”Että vanhemmat jos ei käytä, niin – – on saanu vaikutteita sitten, että päihteitä ei ehkä tarvii.”*

> *Kohtuuden malli ei myöskään ole välttämättä estänyt nuoruuden kapinaa, jossa on haluttu tehdä vastoin sääntöjä. Toisaalta kapina nähdään normaalina vaiheena.*

> *”Monesti sitä on niin kapinallinen ja kovapäinen sillon nuorempana, että niin kun… Että jos vanhemmat tulee sanomaan, niin ei sitä ehkä uskota.”*
> *”– – eihän se oo se juttu et mä siideriä väkisin haluan juoda vaan minä haluan tehdä jotaki sellasta tuhmaa.”*

> *”– – et ainaki ihan liian nuorena. Et jos mäki ensimmäiset kännit vetäny 12-, 13-vuotiaana”*

”jos nuorelta jotain kieltää ni eihän se tottele. Että kannattasko se olla just että näyttäis esimerkil kotona, että tässä nyt otetaan ruoan kanssa oluet.”

Myöhempään päihteiden käyttöön lapsuudessa saadulla kodin päihdekäytön mallilla nähdään kahdenlainen hyvä vaikutus; kohtuukäytön uskotaan periytyvän mallina, ja toisaalta päihdehakuisen mallin uskotaan mahdollisesti vaikuttavan siihen, että henkilö ei kasvaessaan itse halua toistaa vanhempiensa mallia:

”Ehkä kohtuukäyttäjien lapsista tulee helpommin kohtuukäyttäjiä.”

”Jos on vanhemmilta hyvä malli, niin sitten huomaa, että tuo on semmonen terve tapa käyttää päihteitä – – jos on vanhemmilta huono malli niin – – ehkä huomaa, että noin ei kannata käyttää päihteitä”

Omia kokemuksia ryhmät pystyvät myös vertaamaan ”niiden” (muiden) kokemuksiin, jotka eivät ole olleet yhtä kantavia ja turvallisia. Tämä heijastaa mielenkiintoisesti me ja ne muut -jakoa, sitä ajatusta, että alkoholiongelmat usein ovat jossain muualla. Kuitenkaan nuorena saatuja huonoja kodin malleja ei tuntunut ryhmissä pidettävän kohtalonomaisina, ja malleja voi tulla moniltakin tahoilta.

”– – jos on alkoholismia perheessä ni se oma käyttö vähä lähtee käsistä sitte.”

”– – Vanhemmilla on ehkä lähteny käsistä se homma. Ni on oppinu ehkä vähä varovaiseks siinä, että huomaa itestääkin niitä merkkejä.”

”Kokonainen kylä kasvattaa lapsen. Et mikä se on se malli siellä missä sä oot kasvanu.”

Myös Preventiimin (2017) aiemmin mainitussa tutkimuksessa kävi ilmi, että omien vanhempien antaman mallin koki vaikuttavan omaan päihteiden käyttöönsä peräti 78 % vastanneista – tosin näistä vastauksista ei voi päätellä onko saatu malli sama vai päinvastainen kuin oma käyttö.

Lähisuhteet ja sosiaaliset verkostot

Aineistomme piirtää yllättävänkin vahvaa kuvaa siitä, että nuorten aikuisten sosiaalisten verkostojen, eri kaveripiirien ja eri elämänvaiheiden mukanaan tuomat ihmiset vaikuttaisivat päihteiden käyttöön sitä lisäävästi. Menneiden teinivuosien aikaa kuvataan siten, että juominen oli tullut kuvioihin alaikäisenä, ja se nähdään sidoksissa sosiaalisuuteen, eikä sitä juuri kyseenalaisteta. Myös tupakointi näkyy vastauksissa jonkin verran, ja sekin sosiaalisuuteen kytkeytyneenä:

”– – kaikki minun tutut on alottanut sen (juomisen) alaikäisenä.”

”Olen kuullut, että joittenkin kavereitte, kun ne on silleen, että mä alotin jo vitosella polttaan ja sillee.”

”Tupakalla puhutaan enemmän… kaikki syvälliset asiat puidaan tupakalla – – [kysytään] tuutko röökille, on myös hyviä puolia vaikka kokonaisuudessa ei olisi niin hyvä”

”– – ku meni yläasteelle ni sit oltii et nyt ollaa isoja ja kovia tyyppejä, ni seiskaluokalla sitte 13 veenä kiskastiin ensimmäiset humalat.”

”Se oli se oma kokeilunhalu ja tavallaan just bad ass, sit pahis. Ni sehän se ajo siihen sitten, tavallaan kavereilta tuli enemmän sitä yllykettä.”

Toisaalta sekin tunnistetaan, että lähisuhteisiin ja omiin verkostoihin voi varhain kuulua tärkeitä roolimalleja, joilta myös päihdekäyttäytyminen saa vaikutteita.

”Päihdekäyttöön malleja tulee muitakin, kun omat vanhemmat, siis esimerkiksi omat sukulaiset”

”Nämä oman elämän, nämä ketä ite kattoo ylöspäin, semmoset esimerkkihahmot ja tavallaan ihmiset siinä elämässä”

Nuoren aikuisen elämäntilannetta ja kokemusta tulkittaessa näyttäisi alkoholilla olevan ”normaali” paikka heidän elämässään. Osittain näyttäisi myös siltä, että kaverien vaikutus juomiseen on suurikin, eikä juomattomuus näytä olevan edes helppo vaihtoehto – toisaalta juomattomuutta ei kovin aktiivisesti harkitakaan. Samaa osoittaa Preventiimin (2017) tutkimus, jonka otosryhmän 18–29-vuotiaista 79 % koki, että ympäristö (vallitsevat asenteet, media, kaverit) ohjaa heitä päihteiden käyttöön. On oikeastaan yllättävää, miten vähän kyseenalaistaminen tulee edes keskusteluun aihetta käsiteltäessä. Toisaalta päihteet eivät vaikuta määrittävän kaverien kanssa vietettyä aikaa hallitsevasti, tai niiden käyttö ei ole aina tarkoituksella päihtymishakuista.

”Harvassa kaveripiirissä kukaan ei käytä tai siis silleen”

”– – minkälainen kaveripiiri sulla on. Ja se ihan se nuoren oma temperamentti ja luonne, että jos on massan mukana menijä vai onko kapinoiva, siihen niin vaikuttaa.”

”No kyllähän se nyt helpottaa, kun on alkoholin alasena, niin kyllähän sitä sitten, on kaikki kavereita, eikö niin?”

”On sitten niitäkin hetkiä, että, no saunotaan ja otetaan pari siideriä. Niin, että se on enemmänkin semmonen kevyempi ajanviete sitten.”

Haastatteluissa nuoret aikuiset kuitenkin ilmentävät, että ei ole täysin tavatonta uhmata muiden päihdenormeja, vaan toisinaan juomattomuuskin on mahdollinen vaihtoehto.

”Niinku minä hyvin vähä käytän mitään ni ihmiset tietää sen ni sit se ei oo mikää ongelma.”

”– – jos vaikka on kaveriporukassa ja muut on lähössä baariin ja ottamassa muutaman tai enemmänki ni jos minä en oikeesti halua ottaa ni en minä sitte ota”

Virallinen päihdekasvatus

Aineistostamme nousee selkeästi kodin antaman päihdekasvatuksen lisäksi niin kutsuttu virallinen päihdekasvatus, jonka nuoret aikuiset mielsivät usein kouluympäristössä toteutetuksi.

Kouluympäristössä saadun päihdekasvatuksen merkitys esiintyy aineistossa hieman ristiriitaisina kokemuksina. Kodin, lähisuhteiden ja muiden sosiaalisten verkostojen tuottamat päihdekasvatukselliset kokemukset ja mallit näyttäisivät olevan nuorille aikuisille merkityksellisempiä kuin koulun tms. virallisen tahon antama päihdekasvatus, ja vastaajien puheissa tärkeämpiä vaikuttajia heidän omien päihdeasenteidensa syntyyn tai päihteiden käyttöönsä. Aineistomme ikäryhmät ovat käyneet oman koulupolkunsa 2000-luvun puolella.

Sillä, kuka päihteistä nuorille puhuu, näyttäisi olevan merkitystä. He arvostelevat sekä tiedon oikeellisuutta että toteuttajan vuorovaikutussuhdetta oppilaisiin.

”– – jos se tulee tällasta ns virallista reittiä ni sehän on vähä sellasta heh heh -tietoa.”

”– – tärkeimpiä vaikuttajia varmaan kouluopetuksen lisäksi ois varmaan just nämä oman elämän, nämä ketä ite kattoo ylöspäin, semmoset esimerkkihahmot”

”– – kuka puhuu ja miten puhuu. Että koulussa on ihan turha ruveta puhumaan ellei satu olemaan joku spesiaalihyvä suhde johonki oppilaaseen jostain syystä.”

Toisaalta tunnistetaan päihdekasvatuksen ja osallisuuden kehittyminen, ja tiedon saamista kuitenkin pidetään hyvänä, eli päihdekasvatuksen paikkaa puolletaan sinällään. Toteutustapaa – varoittelua tai kirjasta lukemista – ei vain välttämättä ole koettu laadukkaaksi, mikä näkyy turhautuneissa kuvauksissa saadusta päihdekasvatuksesta.

”– – alkoholivalistuksesta yleensä ni tottakai sitä pitää olla ja se on hyvä asia”

”– – tota se on hyvä olla ja se tieto on ihan sitä oikeeta tietoo. Mutta et se yritetään oppia vaan oppikirjojen kautta kuuntelemalla ni se on vanhanaikanen tapa oppia.”

”– – onko se puhuminen välttämättä kuitenkaan aina se oikee ratkasu. Ja nimenomaan siitä vaaroista ja tämmösestä puhuminen.”

”– – et enemmän keskustellaan – – semmonen, että siellä sopi sanoo – – vai että sinne tulee joku tällee näin kertomaan, että älkää käyttäkö ja näyttää keuhkoista vaan kuvia…”

”– – mitä tapoja, miten sitä tehdään ni vois miettiä – – et miten se tehdään.”

”Eikä se et sinä meet terveystiedon tunnille ja siellä nyt sanotaan et tämä on pahasta sinulle tämä alkoholi, et nämä ja nämä sairaudet sinä voit alkoholista saada. Vaan että se pitäis jollaki muulla lailla se lisätieto saada.”

Mielenkiintoista on, että ryhmät kuitenkin puoltavat päihdekasvatuksen ideaa yleisesti, mutta silti vaikuttavat epäilevän sen vaikutusta. Haastatellut näyttäisivät erottelevan oman tarpeensa tai menneen kokemuksensa siitä, mitä nykyinen koulussa oleva nuorten sukupolvi tarvitsee. Jälleen tulee esiin aiemmin mainitsemamme me ja ne muut -ajatus, tässä ehkä eräänlaisena sukupolvien erilaisuuden kysymyksenä.

Kaikesta huolimatta nuoret aikuiset selvästi kuitenkin kaipaavat ja arvostavat päihteisiin keskittyvää puhetta, vaikka eivät välttämättä olekaan vakuuttuneita päihdekasvatuksen tehosta. Aineistosta välittyy tunne siitä, että nuorille on myös siirtynyt tiettyjä opittuja fraaseja, joita toistetaan jostakin omaksuttuina. Ikään kuin ei olisi hyväksyttävää sanoa, että päihdekasvatuksen voisi yhtä hyvin lopettaa, vaikka aiemmat lausumat kuvaavat sitä kovin negatiivisena.

”Mun mielestä sais alottaa jo aikasemmin, niin kun ihan ala-asteelta asti, että kyllä se sellasta alkaa yläasteella melkein.”

”Ehkä nykyään tarttee vielä nuoremmatkin sitä, että…”

”– – tietoa kyllä tulee joka tuutista ja että koulussa aletaan pienestä pitäen puhumaan siitä alkoholin vaarasta”

”– – vaikka lisättäis päihdekasvatusta nykyisestä ni se ei tavallaan muuttais sitä tilannetta”

Aineistoa tulkittaessa ei voi välttyä pohtimasta sitä, miten nuoret aikuiset mieltävät termin päihdekasvatus. Luokittelevatko he siihen kuuluvaksi vain sen puheen ja toiminnan, joka suoraan koskee päihteitä? Heiltä jäävät ehkä huomiotta tai ainakin vähemmälle huomiolle muunlaiset päihteettömän hyvinvoinnin tukemisen toimet ja keskustelut, joissa päihteet ovat osana. Esimerkiksi kouluterveydenhoitajan vastaanotot, kuraattorin työ tai muu sosiaalisen vahvistamisen työ, joka sekin on osa koulujen tuottamaa päihdekasvatusta. Näitä asioita ei ole aineistonkeruutilanteessa avattu tai käsitelty enempää.

Ryhmähaastatteluaineistosta ei myöskään pysty tulkitsemaan, ovatko nuoret aikuiset tunnistaneet esimerkiksi koulun oman henkilöstön tai koululla saadun muiden toimijoiden (nuorisotyö, järjestöt tms.) toteuttaman päihdekasvatuksen tai muun ehkäisevän päihdetyön (esimerkiksi varhainen puuttuminen tai vaikkapa terveysneuvonta) eroja. Toisaalta näkyy, että jonkinlainen luottamuspula saatuihin viesteihin on vallinnut, keitä koululla sitten onkin kohdattu. Ainakaan viestit eivät liene kohdanneet kuulijoitaan tarkoituksenmukaisesti tai tuottaneet sitä vaikutusta, mitä toivottiin. Kenties ne eivät ole huomioineet nuorten kokemusmaailmaa riittävästi.

Aineistosta heijastuva virallisen päihdekasvatuksen saama vähäinen painoarvo nuorten aikuisten mielikuvissa ja mielipiteissä herätti meissä kovasti uteliaisuutta. Siksi teetimme aiemmin kerätyn aineiston lisäksi itse gallup-kyselyn ammattikorkeakoulun opiskelijoille hyvinvointiteemaisessa tapahtumassa (vastaajia 40). Halusimme saada lisäviitteitä siitä, millaisena virallisen päihdekasvatuksen rooli tai tärkeys näyttäytyvät suhteessa muualta saatuun, erityisesti myöhempien päihdevalintojen kannalta.

Gallupissa opiskelijat valitsivat kolmesta vaihtoehdosta (kodin päihdekasvatus ja malli, lähipiirin toiminnan vaikutus, virallinen (koulun) päihdekasvatus) yksi tai kaksi, jotka kokevat tärkeimmäksi vaikuttimeksi kasvavien nuorten myöhemmille päihdeasenteille ja päihdekäytölle. On hyvin mielenkiintoista, että gallupin vastauksissa koulussa saatu virallinen päihdekasvatus ei saanut yhtään äänestyspisteitä. Se kertoo vahvaa viestiä siitä, miten negatiivinen käsitys virallisesta päihdekasvatuksesta ja sen vaikutuksesta nuorilla aikuisilla on. Tulos ei toki kerro siitä, etteikö jotakin vaikutusta kuitenkin olisi ollut. Kodin ja lähisuhteiden merkitys taas jakaantui äänestyksessä lähes puoliksi.

Voidaan myös pohtia, liittyykö gallupin tulos jotenkin yleisesti negatiiviseen mielikuvaan vanhanaikaisesta päihdekasvatuksesta, valistavasta työstä joka pyrkii voimallisesti muuttamaan ihmiset raittiiksi. Tämän aineiston osalta voidaan tosin vain arvella sitä, minkä tyyppiset toiminnot ja sisällöt vastaajat ovat tulkinneet päihdekasvatukseksi. Tätä emme avanneet gallupin vastaajille tarkoituksella, vaan halusimme antaa heille mahdollisuuden äänestää yhtä lailla omista tulkinnoistaan käsin kuin ryhmähaastattelujen kohderyhmäläisetkin tuottivat puhettaan päihdekasvatuksesta.

Kulttuuriset tavat ja oletukset päihteistä

Päihteiden käytön vahva kytkös erityisesti erilaisiin juhlatilanteisiin on havaittavissa nuorten aikuisten keskusteluissa:

”Ni täs just se ku puhuttiin et alkoholi tavallaan kuuluu Suomessaki kaikkii juhlatilanteisiin. Mut sit kuitenki tiedetään ne kaikki vaarat.”

”Kyllähän jossain juhlissa ja tämmösissäkin, tarjotaan aika monesti jotain, juomaa, alkoholipitoista. Että siihen kuuluu, että… tämmösiä aikuisten niin kuin virallisia”

”Olisko se jotenkin yllättävää jos Suomessa menis juhliin, eikä siellä olis yhtään alkoholia, tuotaskin vaan limpparia ja sanottais, että ei meillä ole yhtään alkoholia? – – vastaus: ois”

Alkoholin käytön kuuluminen vapaa-aikaan todetaan keskusteluissa, vaikka pohditaan, että on olemassa paljon muutakin tekemistä. Nuoret aikuiset nostavat keskusteluissaan esiin mahdollisuuden vallitsevan päihdekulttuurin muutokselle.

”– – niin normi jo Suomessa, että se on se päihteet – – normaali, mutta paljon on myös niitä, jotka sitten tekkee muutakki”

”Semmonen kulttuurillinen muutos et puhutaanki siitä mitä hyvää voisi olla jos et käytä, tavallaan.”

Vallitsevasta päihdekulttuurista tekee arkipäiväisen se, että se tuntuu koskettavan kaikkia.

”Et tavallaan se kuuluu niin vahvasti siihen kulttuuriin ja näihi tiettyihin osa-alueisiin.”

”– – ja se on ihan yleisesti hyväksyttyä, että joku kävelee kännissä kadulla vastaan, niin. Jos ei nyt ihan aamukahdeksalta, mutta puolelta päivin jo pystyy, että ei siihen kukkaan…”

”– – varmaa suomalainen päihdekultuuri on semmonen et harvassa on semmoset jotka ei tiedä ketään kuka käyttää liikaa.”

”– – suomalaiset on niin epäeurooppalaisia että alkoholi on yhtä kuin päihtyminen”

Haastattelujen yhteydessä nuorilta aikuisilta kysyttiin myös, mitä heille tulee mieleen sanasta päihdekulttuuri. Näitä ajatuksia kerättiin ryhmissä yhteisiksi käsitekartoiksi, joista keskusteltiin. Ryhmät kuvailevat tässä ajassa vallitsevaa päihdekulttuuria tavanomaisena ja yleisesti hyväksyttynä asiana. Heille se esiintyy sekä hauskanpitona että haittoina. Toisaalta siihen liittyy hilpeys, sosiaalisuus ja kaverit, mutta toisaalta se näyttäytyy nuorille aikuisille humalahakuisena ja holtittomanakin. Alkuperäisistä fläppitaulukartoista otetut kuvatallenteet eivät valitettavasti riittäneet tarkkuudeltaan painettaviksi, ja siksi ne tehtiin uudelleen digitaaliseen muotoon (kuvat 1 ja 2). Kuvien käsitteet eivät ole tarkoituksella järjestettyjä tai arvotettuja.

Kuva 1. Suomalainen päihdekulttuuri – käsitekartta sanapilvenä. Mukailtu alkuperäisestä nuorten aikuisten piirroksesta.

Kaikkiaan suomalainen päihdekulttuuri näyttäytyy päihdekulttuuria käsittelevässä aineistoissa varsin kosteana, toisaalta arkea rikastuttavana ja toisaalta arjen turvallisuutta uhkaavana. Aihetta kuvailevien teemojen vastauksissa ja aineiston kuvituksen tuottamissa tiivistyksissä on havaittavissa myös hieman samankaltainen *me ja ne muut* -ajattelu kuin mikä piirtyy rivien välistä muitakin teemoja koskevassa aineistossa. Oletuksena vaikuttaisi olevan yleisesti *joidenkin muiden*, tai määrittämättömän joukon (”suomalaiset”?) runsas päihdekäyttö, ja sen aiheuttamat ongelmat sijoitetaan mielikuvissa tai puheissa muualle kuin oman elämän vaikutuspiiriin. Ainakaan omat koetut haitat eivät tulleet kuva-aineistossa juurikaan esille.

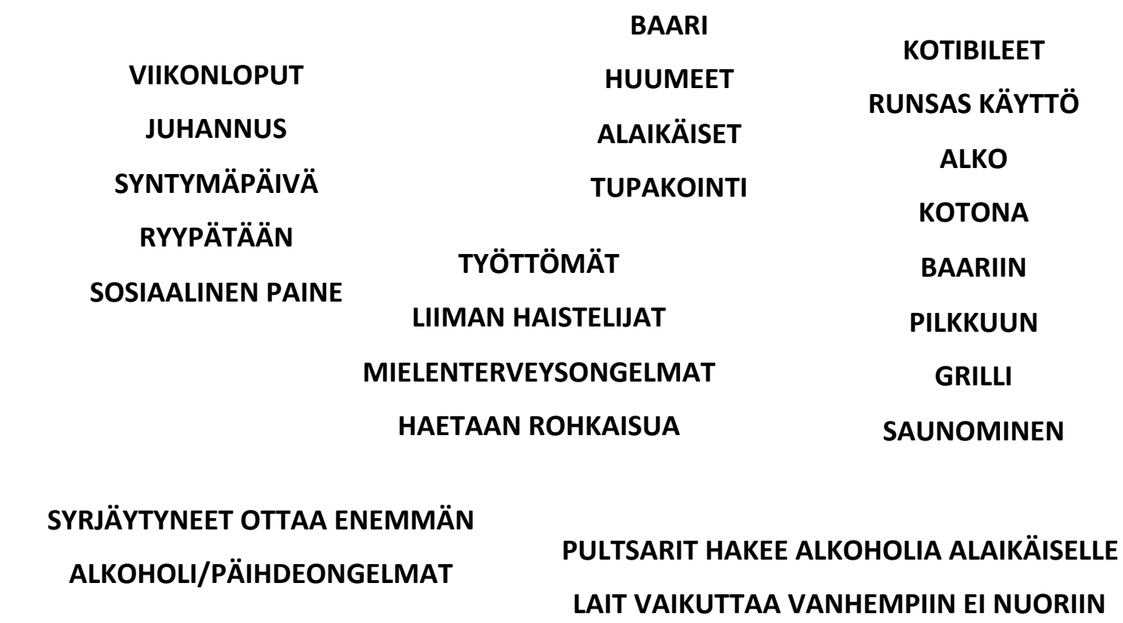

Kuva 2. Suomalainen päihdekulttuuri – käsitekartta sanapilvenä. Mukailtu alkuperäisestä nuorten aikuisten piirroksesta.

Tulevaisuuden ehkäisevä päihdetyö

Nuorten aikuisten meille jakamista arvokkaista ajatuksista ja kokemuksista on ollut vaivatonta nostaa heidän saamansa päihdekasvatuksen toteuttajia ja vaikuttimia teemoiksi. Kodin antama malli, lähisuhteet ja sosiaaliset verkostot, viralliset tahot sekä ympäröivä päihdekulttuuri ovat olleet muokkaamassa heidän asenteitaan ja käyttäytymisen mallejaan myöhemmässä elämässä. Tämän artikkelin lopuksi pohdimme, kuinka kasvatusalan ammattilaiset voivat kanavoida nämä areenat käyttöönsä tietoisemmin tulevaisuuden ehkäisevää päihdetyötä suunnitellessaan ja toteuttaessaan.

Perheen merkitys voimavarana

Nuoret aikuiset nostivat haastatteluissa esille jopa ilahduttavalla tavalla kodin antaman mallin ja siellä tapahtuvan päihdekasvatuksen tärkeyden. Tätä ei tule jatkossa unohtaa taka-alalle, vaan on mietittävä keinoja, joilla voisi toteuttaa päihdekasvatusta yhdessä kotien ja vanhempien kanssa. Tätä tukee Nätkinin (2016, 166) huomio siitä, että lähiyhteisön ja perheen harjoittama kontrolli on tehokasta. Lisäksi Warpeniuksen ym. (2015, 127) ennusteessa nuorten lähiyhteisöissä ja perheen kanssa tehtävien toimien tärkeys korostuu jatkossa. Samoin relevantti on Holmilan, Raitasalon ja Tigerstedtin (2016, 9) toteamus olennaisista ehkäisyn muodoista, jotka koskettavat perhekulttuureja sekä kasvatuksen ja kasvamisen ehtoja suomalaisessa kulttuurissa.

Kodin ja vanhempien merkitys nuorten asenteiden muokkaajina ja hyvinvoinnin rakentajina on keskeistä. Kotoa saadun mallin ohella avainasemassa ovat vanhempien nuorille välittämät päihteisiin ja päihteiden käyttöön liittyvät asenteet – huolimatta siitä, kuinka vanhemmat itse käyttävät tai ovat käyttämättä päihteitä. Myös päihteitä runsaammin käyttävät huoltajat saattavat välittää kriittisiä asenteita ja kannustaa nuoria pohtimaan omia päihdeasenteitaan. Vanhemmat eivät välttämättä edes osaa arvata, miten suurena heidän vaikutuksensa voi nuorille näyttäytyä, niin turvallisten päihdemallien kuin luottamusta rakentavan kasvatuksenkin osalta. Kodin mukaan ottaminen entistä varhaisemmin ja vahvemmin yhteistyöhön tarjoaisi oivan väylän myös vanhemmuuden merkityksen ja roolin tukemiseen esimerkiksi kouluissa ja nuorisotyössä. Tällaista yhteisöllistä toimintaa voisi hyödyntää myös ehkäisevän päihdetyön osalta jo ennen päihderiskejä tai -huolta. On myös tärkeää tukea vanhempien tietoiseksi tulemista siitä, kuinka olennaisessa roolissa he ovat vaikuttaessaan lastensa päihteiden käyttöä koskeviin asenteisiin.

Vaikuttamalla vanhempien käsitykseen heidän antamansa päihteiden käytön mallin merkityksestä voitaisiin saada aikaan positiivisia vaikutuksia nuoriin. Näemme, että nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten intensiivisemmällä huomion kiinnittymisellä perheisiin ja niiden mukaan ottamisella olisi hyviä vaikutuksia päihdeasenteisiin. Vanhempien ottamisella mukaan päihdekasvatukseen emme siis tarkoita päihdeopetuksen järjestämistä yhdessä tulevaisuudessa. Haemme ennemminkin laajenevaa näkyä siihen, minkälaisella muulla sosiaalisesti vahvistavalla ja ikäpolvia yhdistävällä toiminnalla voitaisiin luoda päihteetöntä hyvinvointia ja turvallista yhdessäoloa monissa nuorten oman arjen toimintaympäristöissä.

Lähisuhteiden ja verkostojen positiiviset mallit

Nuorten ja nuorten aikuisten toimijuuden vahvistaminen on myös avainasemassa tulevaisuuden päihdekasvatuksessa. Mielestämme voidaan olettaa, että kaikki ne keinot, tiedot ja taidot, joilla voidaan lisätä nuorten omaa toimijuutta, vahvistavat heidän ryhtymistään mielekkääseen toimintaan ilman päihteitä. Nuoret eivät ryhdy yksin opettelemaan juomista, he tekevät sen sosiaalisesti yhdessä. Tämä tarjoaa tulevaisuuden ehkäisevälle päihdetyölle selkeän toimintakentän päihteiden käytön sosiaalisessa kontekstissa. (Maunu 2012, 9–10, 99.) Päihdekasvatus pyrkii herkästi valistamaan yksilöä päihteiden haitoista, ja sitäkin tietoa tarvitaan, mutta kenties tarvitaan myös entistä vahvempaa näkökulmaa siihen, mikä ryhmiä innostaa toimimaan ja miten ryhmät vaikuttavat yksilön valintoihin.

Nuorten elämänhallinnan vahvistaminen ja päihteettömän hyvinvoinnin edistäminen tulee olla osa konkretioiksi sanoitettua ja tavoitteellista toimintaa. Sitä rakennetaan aktiivisesti sosiaalisten taitojen tukemisen, itsetunnon vahvistamisen ja turvallisten kasvuympäristöjen tarjoamisen kautta jo varhaisessa vaiheessa. Tässä tarvitaan vahvasti innostavaa asennetta, nuorten osallisuuden ja mukaan ottamisen monikanavaisuutta sekä erityisesti nuorille itselleen merkityksellisten lähiyhteisöjen huomioimista. Nuorten arjen ja juhlan toimintamahdollisuuksia pitää luoda, tukea ja rakentaa päihteettömän hyvinvoinnin näkökulmista sekä tietoisesti ajaa heidän näkyvyyttään ja toimijuuttaan niin asiakkaina, aktiivisina kansalaisina kuin tulevaisuuden aikuisinakin.

Ammattilainen keskustelun mahdollistajana

Nuorten aikuisten mielikuvissa koulu nousi edustamaan virallista päihdekasvatuksen toteuttajatahoa. Suhde siihen vaikutti olevan ristiriitainen: toisaalta he arvioivat kriittisesti saamaansa päihdekasvatusta ja toisaalta olivat sitä mieltä, että koulun tulee jatkossakin tuottaa sitä. Keinoja ja menetelmiä on kuitenkin mielestämme tarkasteltava

kriittisesti. Toimintaa voidaan viedä yhä osallistavampaan, keskustelevampaan ja nuorten ajatusmaailmaa huomioivampaan suuntaan. Vaikka päihdekasvatus on paljonkin tähän suuntaan kehittynyt 2000-luvun puolella, on hyvä pysähtyä miettimään, korostuuko siinä yhä ”ei-niin-kiinnostava” varoittelu ja aikuisen yksisuuntainen viestintä.

Voidaan myös miettiä, mistä johtuu, että nuorten aikuisten kokemukset koulun antamasta päihdekasvatuksesta ovat melko negatiivisia. Kertooko tämä lähinnä päihdekasvatuksen toteutuksen suppeudesta, vaiko siitä, että koetuissa tilanteissa nuorten osallisuus keskusteluissa ja aito vuorovaikutuksen mahdollisuus eivät ole toteutuneet. Peltola ja Moisio (2017, 22–23) mainitsevat useissa tutkimuksessa todetun, että nuorten osallisuuden toteutuminen vaatii erityistä osaamista ja asennetta eri palveluiden ammattilaisilta: muun muassa lasten ja nuorten tietojen arvostaminen, kommunikaation muotojen tunnistaminen, hyväksyminen ja mahdollistaminen. Mielestämme ilman aitoa osallisuutta minkä tahansa aiheen käsittelyssä sille ei juurikaan synny henkilökohtaista merkitystä tai painoarvoa.

Tulevaisuudessa ei tule myöskään unohtaa päihdekasvatuksen merkitystä eri kouluasteilla. Päihdekasvatuksen ei tule loppua peruskoulun päättymiseen, vaan tulee huomioida entistä vahvemmin myös toisen asteen oppilaitokset ja korkeakouluaste. Päihdekasvatuksellinen toiminta tulee sitoa osaksi oppilaitosten arkea ja toimintakulttuuria. Nuoret aikuiset toivovat Preventiimin (2017) tekemän tutkimuksenkin mukaan päihdeaiheisen keskustelun jatkuvan heidän kanssaan täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeenkin. Toive koskee varsinaista osalliseksi pääsemistä päihdekeskusteluihin, mutta myös toisaalta sitä, miten päihdekulttuuria muokataan ja rakennetaan heidän ikäpolvensa kanssa. Molemmat edellyttävät tulevaisuudessa yhä enemmän ammattilaisten ”jalkautumista” fyysisten toimintaympäristöjen, vaikkapa oppilaitosten, lisäksi yhä vahvemmin myös esimerkiksi sosiaalisen median tuottamiin toimintaympäristöihin ja kanaviin. Tätä kautta ovat tavoitettavissa myös ne nuoret aikuiset, joita ei opiskelussa tai eri palveluissa tavoiteta.

Arjen ilmiöiden ja totunnaisuuksien haastaminen

Nuorten aikuisten puheissa vallitseva päihdekulttuuri esiintyy heitä ympäröivänä ”oliona”, johon ei juurikaan voitaisi vaikuttaa, koska se on jotakin niin arkipäiväistä ja yleisesti hyväksyttyä. Kysymmekin, onko tosiaan niin, että suomalaiseen tapaamme kasvaa ja elää suhteessa päihteisiin kuuluu jotenkin näkymättömänä ajatuksena se, että päihteitä käytetään esimerkiksi juhlissa aina runsaasti? Toistammeko mahdollisesti aikuisina itsekin tällaista käsitystä huomaamattamme? Eri väestöryhmiin kohdistetulla asennevaikuttamisella, yhteiskunnallisella keskustelulla ja politiikkatoimilla on oma paikkansa tässä päihdekulttuurin muutoksessa. Nätkin (2016, 166) näkee, että tulevaisuudessa voidaan vaikuttaa vallitsevaan alkoholikulttuuriin sekä kulutustottumuksiin alkoholipolitiikan ja tehokkaan ehkäisevän päihdetyön keinoin.

Tähän on mielestämme hyvä kiinnittää huomiota päihdekasvatusta suunniteltaessa ja kehitettäessä. Ihminen ei ole irrallinen siitä kulttuurista jossa elää, vaan siinä olevat ilmiöt ja ajatukset vaikuttavat meistä jokaiseen, myös nuoriin. Omaa toimintaa on kuitenkin vaikea muuttaa, jos ei ole siitä ja siihen vaikuttavista tekijöistä ensin tietoinen, tai jos asialla ei ole itselle merkitystä. Mikäli ympäröivää maailmaamme, uskomuksiamme ja toimintatapojamme ei herätellä esiin ja oteta ainekseksi, jota nuoren ikäpolven, ja aikuistenkin kanssa yhdessä tietoisesti tarkastellaan, pureksitaan ja muokataan, jää mielestämme jotain arvokasta yhdistämättä.

Päihteidenkäytön tapoja ja alakulttuureja on varmasti suomalaisessa yhteiskunnassa lukemattomia, mutta näiden nuorten aikuisten mielikuva päihdekulttuurista siis näyttäytyy artikkelimme aineistossa yhdenlaisena, vallitsevana, muuttamattomana. Lisäksi heille päihteiden aiheuttamat riskit ja haitat näyttävät olevan mielikuvissa lähes aina jossain muualla, jonkun muun tahon käytöksen seurauksena tai kohtalona. On kiinnostavaa miettiä, mistä nämä käsitykset syntyvät, opitaanko tällainen malliolettama esimerkiksi kotoa tai kavereilta. Entä tarkasteleeko koulu tätä ajattelua ilmiönä päihteistä puhuttaessa, vai perustuuko päihdekasvatuskin vahvasti tähän oletukseen? Heijastuuko kulttuuria koskevista oletuksista ja merkityksistä jotakin sellaista omaan arkeemme ja valintoihimme, joko hyvässä tai pahassa, mitä nuoret aikuiset eivät itse tule ajatelleeksi tietoisesti, mutta mitä he vastauksissaan ja arjessaan toisintavat? Tulee siis itse jatkuvasti olla hereillä huomaamassa ja haastamassa nämä totunnaisuudet.

Nuorten ja nuorten aikuisten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on käsissään avaimet ehkäisevän päihdetyön kehittämiseen. Paljon erinomaista työtä jo tehdäänkin. Uudet avaukset ja kokeilut nuorten itsensä, heidän perheidensä ja eri ammattilaisten kanssa voivat tuottaa uudella tavalla innostavia ja mielekkäitä toimintoja ehkäisevään päihdetyöhön. Ne voivat myös parhaimmillaan avata tuoreita ajattelutapoja ja käsityksiä siitä, millaisia me suomalaiset olemmekaan suhteessa päihteisiin. Koemme, että erityisesti olisi tilausta keskustelulle, joka aktiivisesti haastaisi ja purkaisi aineistostammekin noussutta *me ja ne muut* -ajattelua. Tämä voi toteutua tuomalla sinnikkäästi esiin sitä, että päihteet koskettavat meitä kaikkia. Niiden tuomat ongelmat eivät koskaan ole vain jossakin irrallaan tai muiden huolena. Yhteyden hahmottamisen myötä aukeaa näky siihen, että jokainen voi toimia toisin, muuttaa vallitsevaa päihdeilmastoa ja päihteisiin liittyviä asenteita sekä edistää yhteistä hyvinvointia. Päihteisiin liittyvät ongelmat ovat läsnä, tartuttavissa, ja sen ajatuksen myötä myös ennakoitavissa ja vähennettävissä. Ne eivät olekaan vain ”*niiden muiden*” vaan ”*kaikkien meidän*”.

Lähteet

Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Tigerstedt, Christoffer (toim.) (2016) *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino.

Kinnunen, Jaana & Pere, Lasse & Raisamo, Susanna & Katainen, Anu & Ollila, Hanna & Rimpelä, Arja (2017) *Nuorten terveystapatutkimus 2017 – Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen indikaattoripalvelu verkossa, raittius-indikaattori, koko maa. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset?alue_0=87869&mittarit_0=200537&mittarit_1=199990&mittarit_2=199596&vuosi_2017_0=v2017# (Viitattu 15.9.2017).

Maunu, Antti (2012) *Ryyppäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Nätkin, Ritva (2016) Muuttuva suomalainen perhe-elämä ja alkoholin käyttötavat – kirjan yhteenvetoa. Teoksessa Marja Holmila, & Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt (toim.). *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017). *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Nuorisotutkimusverkosto./Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 190

Pirskanen, Henna & Kataja, Kati & Simonen, Jenni & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2016) Vanhempien ihanteet ja käytännöt alkoholikasvattajina. Teoksessa Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Tigerstedt, Christoffer (toim.). *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Preventiimi (2017) *Nuorten aikuisten ajatuksia päihteistä ja ehkäisevästä päihdetyöstä*. Preventiimin tilaustutkimus 2017. Taloustutkimuksen internetpaneeli. http://www.preventiimi.fi/wp-content/uploads/sites/28/2017/03/Nuoret-aikuiset-p%C3%A4ihteet-ja-ehk%C3%A4isev%C3%A4-p%C3%A4ihdety%C3%B6-tutkimus.pdf (Viitattu 18.8.2017).

Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja (2014) Alkoholin käyttötapojen periytyminen ja vanhempien kasvatuskäytännöt. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Raitasalo, Kirsimarja & Simonen, Jenni (2011) Alaikäiset juovat entistä vähemmän, mutta nuorten aikuisten juominen lisääntyy. *Yhteiskuntapolitiikka* 76. 1, 26. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100491/raitasalo.pdf?sequence=1 (Viitattu 18.8.2017).

Ryan, Siobhan & Jorm, Anthony & Lubman, Dan (2010) Parenting factors associated with reduced adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *The Australian and New Zeeland journal of psychiatry* Vol 44, 774–783.

Simonen, Jenni & Kataja, Kati & Pirskanen, Henna & Holmila, Marja. & Tigerstedt, Christoffer (2016) Nuorten näkemykset vanhempien ja lasten alkoholinkäyttöä koskevasta vuorovaikutuksesta. Teoksessa Marja Holmila & Kirsimarja Raitasalo & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Karlsson, Thomas & Ranta, Jussi (2015) *Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025 – ennakointitutkimus*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

PIA LUNDBOM &
ZITA KÓBOR-LAITINEN

Nuorten kokemukset ja päihdekulttuurinen kehys

Johdanto

Nuoret ja suomalainen päihdekulttuuri -hankkeessa tutkitaan, millaista on kasvaa aikuiseksi suomalaisessa päihdekulttuurissa. Tämä hanke syntyi, kun Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijat keräsivät aineistoa tätä artikkelia varten. Hankkeen tilaajana toimii nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi. Tutkimuksellinen kehittämishanke on osa Humanistisen ammattikorkeakoulun opetukseen integroitua hanketyötä eli TKI-perusteista opetusta. Hankkeessa kootaan tietoa 15–29-vuotiailta nuorilta siitä, miten he näkevät ja kokevat suomalaisen päihdekulttuuriin.

Päihdekulttuuri on enemmän kuin päihteiden käyttö käytännössä tai päihdeongelmat taustatekijöineen. Käsitteen määrittely on hankalaa, sillä meillä jokaisella on ainutlaatuinen identiteettimme ja kulttuuriset koodimme, jotka eivät ole suoraan johdettavista mistään kollektiivisesta tai sosiaalisesta identiteetistä. Jokainen meistä työstää ympäristön antamia virikkeitä tietyn tulkintakehyksen läpi ja antaa asioille persoonallisia merkityksiä. Yksityisiin haluihin, arvoihin ja tapoihin kuitenkin sekoittuu aina jotain yleistä kulttuurin kautta – toisin sanoen täysin yksilöllistä tulkintakehystä ei ole kenellekään. (Karvonen 2000.) Elämänhistoriamme aikana sisäistämme ympärillämme vallitsevat suhtautumistavat, joista usein tulee sellaisia itsestäänselvyyksiä, joita emme edes osaa kyseenalaistaa. Päihteisiin liittyy paljon rituaaleja, tabuja, rooleja, joiden tutkiminen nuorten kertomusten kautta saattaa paljastaa jaettuja arvoasetelmia ja toimintamalleja, joista päihdekulttuuri koostuu.

Kehittämistyön menetelmät -opintojakson aluksi Preventiimin asiantuntija Elsi Vuohelainen keskusteli opiskelijoiden kanssa siitä, mitä päihdekulttuuri tarkoittaa ja mistä oikeastaan puhutaan, kun puhutaan päihdekulttuurista. Tiiviin parituntisen yhteisen pohdinnan johtopäätöksenä rakentui kehys, jossa päihdekulttuuri sisältää kaikki ne ajatukset ja toimintatavat, jotka tavallisesti liitetään päihteisiin ja niiden käyttämiseen sekä mielikuviin päihteiden käytön tilannesopivuudesta. Päihteistä puhuttaessa teemat kohtuukäyttö, päihdeongelmat ja päihdevalistuksen tarpeellisuus nousivat keskusteluissa esille. Opiskelijoiden äänellä päihdevalistus ei näyttäytynyt kovin toimivalta. Kari Hippi (2001, 6) kirjoitti jo tämän vuosituhannen alussa, kuinka päihde- ja huumevalistuksen tarpeellisuudesta ja oikeutuksesta oli alettu käydä vilkasta keskustelua. Se, millainen tieto ja toiminta vaikuttaa, sisältää edelleen paljon kysymysmerkkejä.

Preventiimi-hankkeen puitteissa päätettiin koota aineistoa 9.-luokkalaisilta, lukiolaisilta, toisen asteen ammatillista tutkintoa opiskelevilta sekä korkeakouluopiskelijoilta ja maahanmuuttajataustaisilta nuorilta. Koska meillä pääkaupunkiseudulla oli mahdollisuus jakaa opiskelijat kuudeksi ryhmäksi, jokainen toteutuksessa mukana ollut lehtori sai ohjattavakseen kaksi ryhmää. Jokaisella 5–7 opiskelijasta koostuvalla ryhmällä oli

tarkasteltavanaan oma nuorten ryhmä. Tässä artikkelissa pureudumme päihdekulttuuriin 9.-luokkalaisten, toisella asteella opiskelevien sekä korkeakouluopiskelijoiden näkökulmista.

Olemme tekstissämme kiinnostuneita siitä, millaisia tulkintoja syntyy, kun nuoret haastattelevat ja tutkivat nuoria: sekä haastattelijat että haastateltavat ovat päihdekulttuurin tulkkeina, kumpikin ryhmä omalla tavallaan. Humakin opiskelijat suunnittelivat kysymyksenasettelun ja aineistonkeruun sekä ottivat yhteyttä valittuihin kohderyhmiin kuuluviin nuoriin. Lisäksi opiskelijat tekivät omaa analyysiaan ja tulkintojaan niin aineistonkeruun aikana kuin aineiston kokoamisen jälkeenkin.

Päihdekulttuuri ja päihteiden imu peruskoulun 9.-luokkalaisilla

Jaana Lähteenmaa (2007, 89) kuvaa, kuinka pitkäkestoisen kasvun jälkeen alle 18-vuotiaiden nuorten alkoholinkäyttö on viime vuosikymmenellä tasaantunut ja osalla jopa vähentynyt. Samalla täysraittiiden osuus on kasvanut ja ensikokeilun ikä on noussut (mt.). Tähän kehitykseen Lähteenmaa (mt., 90–91) paikantaa erilaisia selittäviä tekijöitä, joista yksi on se, että nuorilla on enemmän muutakin tekemistä kuin juominen.

Raittius näyttää olevan sukupuolittunutta ainakin peruskoulun yläluokilla opiskelevilla nuorilla: 14- ja 16-vuotiaissa raittiita poikia oli tyttöjä huomattavasti enemmän (Rimpelä, Rainio, Pere, Lintonen & Rimpelä 2005, 42). Tupakointikokeiluissa testaaminen vaikuttaisi useimmilla ajoittuvan 15–16-ikävuoteen (Rimpelä ym. 2005, 32). Vielä 14-vuotiaana kokeilemattomat olivat enemmistönä, mutta 16-vuotiaista jo kokeilleita on enemmistö (mt.). Vaikka sekä alkoholin että tupakan ostoikäraja on 18 vuotta, on selvästi nuoremmillakin pääsy päihteiden pariin.

Opiskelijaryhmä tarttui 9.-luokkalaisten näkemysten kartoittamiseen sekä kysely- että haastatteluaineistoa keräämällä. Tutkimuspaikaksi valikoitui eräs pääkaupunkiseudulla sijaitseva peruskoulu ja sen yksi 9. luokka. Sekä tutkimuspaikkakunnalta että tutkimuskoulusta haettiin tutkimuslupa. Samalla päästiin Humakin opiskelijoiden kanssa keskustelemaan tutkimusetiikasta. Myönteisen tutkimusluvan saamisen jälkeen 9.-luokkalaisten huoltajilta pyydettiin vielä kirjallinen lupa. Tutkittavien ja haastateltavien joukoksi valikoituivat ne nuoret, joiden huoltajilta saatiin lupa.

9.-luokkalaisia tutkiva ryhmä kuvasi nuorten keskustelleen päihdekulttuurista ja päihteisiin nivoutuvista teemoista hyvin. Kaikilla oli ollut puhetilaa ryhmähaastattelutilanteissa. Vaikka päihdekulttuuri onkin varsin abstrakti teema, ovat päihteet itsessään sellainen aihe, johon useimmilla on sanottavaa. Kokemustietoa päihteistä ei tarvita siihen, että pystyy keskustelemaan aiheesta. Haastatelluista 9.-luokkalaisista osa oli kokeillut alkoholia, mutta valtaosa ei. Alkoholin kuvattiin olevan osa juhlia, kuten juhannuksen viettoa. Nuorten haastateltavien mukaan alkoholia käytetään, koska halutaan rentoutua.

Tehdyn kyselyn ja haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että peruskoulun yläasteen viimeisellä luokalla olevat opiskelijat toivoivat myös lisää tietoa päihteistä. Erilaisista ongelmista ja väärinkäytöstä pitäisi myös keskustella haastateltujen mukaan enemmän. Aineistosta piirtyy kuva, että nuoret ovat tottuneet näkemään päihteiden käyttöä ja päihtyneitä henkilöitä erilaisissa julkisissa tiloissa. Kootun aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että kavereiden vaikutus ja joissain tapauksissa jopa yllytys oli päihdekokeilujen tai aloittamisen syynä.

Lukiolaiset ja kohtuullisuuden kuvaus

Lukiolaisista osa on vielä alaikäisiä nuoria, osa täysi-ikäisiä. Kolttolan (2013) selvityksen aineistossa piirtyy kuva siitä, miten lukiolaiset tekevät eroa teinikännäyksen ja oman ikäistensä juomisen välille. Kolttolan (emt., 13) aineistossa haastateltujen lukiolaisten kertomana *”yläasteikäisenä haluttiin vain saada pää sekaisin”*. Puolestaan lukiolaisina *”kyse on rentoutumisesta ja sivistyneestä illanviettämisestä kavereiden kanssa”*.

Lukiolaisia opiskelijat ryhtyivät etsimään tutkittaviksi eri väyliä pitkin. Lukiolaisia tutkiva ryhmä päätti jakautua kolmeksi pariksi, jotka valitsivat erilaiset lähestymistavat aineistonkeruuseen. Pohdimme yhdessä opiskelijoiden kanssa, mitkä olisivat sopivia paikkoja ja ympäristöjä keskusteluttaa lukiolaisia. Eräältä lukiolta lehtori haki ja sai opiskelijoille tutkimusluvan rehtorilta ja tälle lukiolle yksi opiskelijapari meni tekemään lukiolaisille suunnatun kyselyn. Lukiolaisnuoria tavoitettiin myös nuorisotiloilta. Tässä saimme apua nuorisotyöntekijöiltä, jotka osasivat kertoa, millä kaikilla nuorisotiloilla lukiolaisnuoria käy. Lukiolaisilta aineistoiksi opiskelijat saivat siten kokonaisuudessaan koottua sekä haastatteluita (8) että tehtyä kyselyn (22 vastaajaa).

Tutkimusryhmän tavoittamille lukiolaisille tupakointi ei ollut muodikasta. Sen sijaan kuitenkin yleisesti hyväksyttyä oli käyttää alkoholia ja tupakkaa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Suomalaisessa päihdekulttuurissa on siten lukiolaisia käsittelevän aineiston perusteella varsin tavallista käyttää alkoholia. Alkoholin kuvattiin vapauttavan ja rentouttavan. Eräs haastateltavista arvioi ihmisten alkoholinkäytön vähentyneen ja

suhtautumisen myös muuten alkoholia ja päihteitä kohtaan muuttuneen. Toinen haastateltava puolestaan kuvasi tupakoinnin vähentyneen huomattavasti.

Nuorilla on odotuksia vanhempia kohtaan siitä, miten alkoholia ja päihteitä käsitellään. Käytännössä esimerkiksi nuoret odottavat vanhempien toimivan keskustelun virittäjinä ja aktiivisina osapuolina ja antavan totuudenmukaista tietoa alkoholin vaikutuksista (Simonen, Kataja, Pirskanen, Holmila & Tigerstedt 2015, 371). Lukiolaisia käsittelevästä aineistosta välittyy vaikutelma, että vanhempien kanssa ei ole kovin helppo käsitellä päihteisiin liittyviä kysymyksiä. Aikuisilta koettiin tulevan enemmän vastaan moralisointia. Tämä siitäkin huolimatta, että tutkitut lukiolaiset käyttivät päihteitä vähän ja painetta esimerkiksi perustella päihteettömyyttä toisille ei koettu.

Alkoholin esimerkiksi kuvattiin olevan ”*ihan ookoo*” sellaisille täysi-ikäisille henkilöille, joilla ei ole päihdeongelmaa. Sama haastateltava toivoi myös ihmisten ylipäätänsä käyttävän vähemmän alkoholia. Lukiolaiset kaiken kaikkiaan kuvasivat päihteiden näkyvän esimerkiksi mediassa myönteisessä valossa. Tästä yhtenä esimerkkinä mainittiin James Bond. Osin päihteisiin suhtauduttiin jokseenkin välinpitämättömästi. Ystävien rooli näyttäytyi lukiolaisille merkityksellisenä tekijänä, ja ajatuksiin sekä kokemuksiin päihteistä vaikutti heijastuvan se, millainen kaveripiiri ja porukka oli ympärillä.

Otto Ruokolainen ja Netta Mäki (2015) analysoivat Kouluterveyskyselyn aineiston pohjalta taustamuuttujien vakioinnin avulla lukiolaisten ja toisen asteen ammatillista tutkintoa opiskelevien eroja päihdekäytössä. Tupakoinnissa, alkoholinkäytössä ja huumeiden kokeilussa esiintyi johdonmukaisia eroja lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien välillä. Terveydelle epäsuotuisa käyttäytyminen oli selvästi yleisempää ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla kuin lukiolaisilla. (Ruokolainen & Mäki 2015, 51.)

Ruokolainen ja Mäki (2015, 56) kirjoittavat analyysinsä pohjalta, kuinka ammattiin opiskelevien tupakointi, humalajuominen ja huumeiden kokeilu oli selvästi lukiolaisia yleisempää. Tutkimusaineistossamme tämä saattoi korostua vielä keskivertoa enemmän, koska tehty kysely toteutettiin eräässä pääkaupunkiseudulla olevassa erikoislukiossa.

Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat nuoret ja päihdekulttuurin moninaisuus

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien nuorten näkemyksiä kartoitettiin yksilöhaastatteluilla, joita kertyi yhteensä kaksitoista. Osa haastatteluista toteutettiin kasvokkain, osa chatissa kirjallisesti keskustellen. Haastateltavista (12 henkilöä) noin puolet oli miehiä ja puolet naisia. Haastateltavista kaksi oli täysi-ikäisiä, loput 16–17-vuotiaita. Ammattikoululaisten näkemys siitä, miten päihdekulttuuri näkyy suomalaisten arjessa, erosi selvästi niin lukiolaisten kuin korkeakouluopiskelijoidenkin näkemyksestä.

Ammatillisessa koulutuksessa olevien keskuudessa alkoholin rinnalla myös tupakka ja huumeet nousivat puheenaiheiksi. Ammattioppilaitosten opiskelijoiden yksilöhaastatteluissa kerrottiin esimerkkejä myös omista tai kaveripiirin huumekokeiluista. Tämä tulos on yhteneväinen Ruokolaisen ja Mäen (2015, 51–56) tutkimustulosten kanssa siitä, että ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret ovat alttiimpia päihteiden käytölle verrattuna lukiolaisiin. Toisaalta voi olla niinkin, että ammatillisessa koulutuksessa olevien tapana on puhua päihteiden käytöstään suoremmin ja avoimemmin kuin erikoislukion opiskelijoiden, joihin kohdistuvat erilaiset odotukset ja ryhmäpaineet.

Yksi haastateltavista ammatillisen koulutuksen opiskelijoista totesi tupakan, alkoholin ja kannabiksen tai bilehuumeiden kuuluvan yhteen, sillä ”*ne saa mielen avoimemmaksi, vähentää mielen rajoituksia ja mielen konservatiivisuutta*”. Toinen haastateltava luonnehti päihteet seuraavasti: ”*Päihteet voi liittyä tosi erilaisiin elämäntilanteisiin, joissa haluaa tuoda jotain pientä ekstraa, kicksiä elämään. Ne voi olla tapa nousta arjen yläpuolelle, pois siitä samasta harmaasta massasta, missä joka päivä velloo. Toisaalta ne voi toimia lääkkeenä, turruttaa aisteja ja ahdistusta, mikä ei välttis ole se toivottava lääke, mutta siihen päihteitä myös käytetään.*” Haastateltavat korostivat myös, että päihteet voidaan nähdä olennaisena osana ihmisyyttä, tarpeena nähdä ja kokea asioita eri tavalla ja saada arkeen totutusta poikkeavaa perspektiiviä.

Päihdevalistus sai kriittisiä huomioita, mutta samalla todettiin, että sitä tarvittaisiin lisää. Haastateltavat luonnehtivat päihdevalistusta muun muassa näin: ”*surkeaa, ei yhtään realistista*”. Toinen ammattikoululainen totesi päihdekasvatuksen vanhanaikaiseksi: ”*Pelottelu ja kauhistelu ei toimi. Nuoret ovat kuitenkin kokeilunhaluisia ja osaavat myös ottaa itse asioista selvää.*” Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, että päihdekasvatus on tehtävä ennen kaikkea kotona. Oppilaitoksessa taas nuorempi kokemusasiantuntija pystyisi vaikuttamaan paremmin nuoriin kuin asiasta vain teoriassa tietävä vanhempi henkilö. ”*No ei ainakaan kauheesti vakuuta joku vanha täti kertomassa, että ne [huumeet] on saatanasta. Sellanen fiilis mulle jäi siitä meidän koulun valistuksesta. No ehkä ainakin joku vähän nuorempi tyyppi. Omakohtaiset kokemukset ja tarinat toimii mulle paremmin. Kyllä kai päihdevalistusta tarvitaan, mutta mun mielestä sen vois kyllä tehdä kotona.*”

Moni tämän ryhmän haastateltavista myönsi käyttävänsä alkoholia ja humaltuvansa melko säännöllisesti. Kyse saattaa kuitenkin olla nuoruuteen liittyvästä, ohimenevästä vaiheesta. Rämö (2007) toteaa, että suomalaisessa juomakulttuurissa humalan

asemaa nuorten initiaatioriittinä on vaikea murtaa, sillä aikuisten juomistapojen malli tarjoaa nuorille mielikuvan siitä, että alkoholi siirtää käyttäjäänsä arjen ulottumattomiin. Nuorten humalahakuinen juominen selittyy osittain kaipuulla tulla aikuiseksi, tehdä päätöksiä itsenäisesti ja olla vapaa. Toisaalta se on riippuvainen nuorten iästä, koulutustasosta ja myös koulumenestyksestä. (Ahlström & Karvonen 2010, 129.)

Korkeakouluopiskelijat ja valinnanvapauden vastuu

Korkeakouluopiskelijoiden haastatteluryhmään kuului niin yliopisto- kuin ammattikorkeakouluopiskelijoita. Korkeakouluopiskelijoiden parissa toteutettiin ryhmäkeskustelu. Fokusryhmä (7 henkilöä) koostui Metropolian, Hämeen ammattikorkeakoulun, Jyväskylän ammattikorkeakoulun, Diakin, Laurean ja Helsingin yliopiston opiskelijoista. Noin puolet osallistujista oli miehiä ja puolet naisia.

Fokusryhmäkeskustelun osallistujat olivat saaneet ennakkotehtäväkseen valita jonkin kuvan, joka kuvasi heidän mielestään hyvin suomalaista päihdekulttuuria. Keskustelu aloitettiin kuvien esittelyllä. Jokainen osallistuja kertoi, miksi valitsi kyseisen kuvan. Korkeakouluopiskelijoiden ryhmäkeskustelu koski pitkälti alkoholinkäyttöä ja juomisen kulttuuria. Tämän huomasi muun muassa siitä, että kaikki osallistujien valitsemat kuvat käsittelivät tavalla tai toisella juomista. Osa kuvista oli henkilökohtaisia (valokuva enoista ryyppäämässä, pitsauunin eteen sammunut ystävätär), osa yleisesti tunnettuja (kuva ”Kännissä olet ääliö” -mainoskampanjan julisteesta, oluttölkki).

Todellisista tilanteista otettuja valokuvia yhdisti se piirre, että niiden kautta nostettiin esiin niin alkoholinkäytön hauskuus, sallittavuus kuin nolous. Juominen yhdistää siihen osallistujat, mutta humaltumisen seuraukset saattavat myöhemmin hävettää. Päihdekulttuurin tutkimuksessa juomista on kuvattu paradoksaalisena ilmiönä (ks. esim. Apo 2001; Soikkeli 2004; Maunu 2014, 2012). Esimerkiksi sukulaisiaan kuvannut nuori kommentoi ryhmäkeskustelussa näin: ”*Joo, mä otin kuvan mun enoista tämmöisen illanvieton jälkeen. Mun mielestä tässä yhdistyy tämmöinen läheisenrakkaus ja sit kuitenkin tämmöinen asia, josta kukaan ei sit selvinpäin halua kuitenkaan puhua. Se hetki ikuistuu vaan tähän kuvaan.*” Kuvassa miehet olivat sammuneet toistensa päälle sähkökitarat kädessään. Kuvan tuonut nuori suhtautui tapahtuneeseen huvittuneesti ja ymmärtäväisesti, mutta kertoi myös tilanteen ristiriitaisuudesta.

Toinen osallistuja luonnehtii valintaansa seuraavasti: ”*Mä toin, tota nolla-kolmekolmosen tölkin Karjalaa ja tää vois periaatteessa olla siis ihan mikä tahansa noista perus bulkki-oluista, mut tää nyt sattu olemaan se, joka on kaikista halvin kaupassa. Tähän liittyy semmonen tarina, että mä työskentelin vuosikausii tossa Helsingin päärautatieaseman ympäristössä ja siin oppi aina huomaamaan sen, mikä on näistä bulkkioluista kaikista halvin, sillä se näky katukuvassa aina kaikist eniten. Se oli välil Olvi, Koffi, nyt se on Karjala. Tasan euron tölkki.*” Tässä tapauksessa päihdekulttuurin näkyminen katukuvassa tuotiin esiin tarinan kautta.

Keskustelussa päihde kuvailtiin aineeksi, joka aiheuttaa käyttäjälleen hyvän olon: ”*Mä jotenkin miellän sen silleen, että ne on sellasia asioita, mistä ihminen päihtyy silleen, et se ei ehkä ole mitenkään sellaista omaa, itse aiheutettua euforiaa vaan se on joku vieras aine, joka aiheuttaa sen.*” Päihteitä kuvailtiin aineiksi, jotka auttavat rentoutumaan, piristävät ja etäännyttävät arjen harmaudesta ja joilla on merkitystä sosiaalisten suhteiden solmimisessa ja ylläpitämisessä. Päihteen käsitettä pohdittiin myös yleisen hyväksyttävyyden näkökulmasta: ovatko kaikki aineet, joista voi tulla riippuvaiseksi (esimerkiksi sokeri, kahvi, tupakka, energiajuomat) päihteitä vai ei. Korkeakoululaiset keskustelivat myös siitä, että vaikka alkoholi kuuluu juhlimiseen ja hauskanpitoon, sen käyttöä säätelevät monisyiset sosiaaliset säännöt.

Ryhmäkeskustelun aineistoa täydennettiin myöhemmin yksilöhaastatteluilla. Yksilöhaastatteluihin osallistui kuusi korkeakouluopiskelijaa Helsingin ja Tampereen yliopistoista sekä eri ammattikorkeakouluista. Henkilökohtaiset haastattelut aloitettiin tehtävällä, jossa osallistujat saivat täydennettäväkseen päihteisiin ja päihdekulttuuriin liittyviä vajavaisia lauseita. Tämä teki aloituksesta sujuvan ja tuloksista vertailukelpoiset. Huomattava ero verrattuna ryhmäkeskusteluun oli, että henkilökohtaisissa haastatteluissa korkeakouluopiskelijat kertoivat myös omasta huumeiden kokeilustaan tai käytöstään. Kuudesta haastateltavasta viisi kertoi käyttäneensä tai ainakin kokeilleensa kannabista, bilehuumeita tai sieniä.

Yksilöhaastatteluista selvisi, että korkeakoululaisten mielestä alkoholinkäyttöään joutuu useammin perustelemaan, myös silloin, kun ei ota alkoholia (6/6 vastaajaa). Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, ettei tupakan tai huumeiden käyttöä joudu perustelemaan muille. Päihdevalistuksen tarpeellisuudesta oltiin tässäkin ryhmässä samaa mieltä, vaikka se sai myös kriittisiä huomioita. Päihdevalistus Suomessa on yhden haastateltavan mukaan ”*lievästi paniikkia lietsovaa ja perustuu vanhaan käsitykseen*”. Toista vastaajaa se ”*lähinnä nauratti dramaattisuutensa vuoksi nuorempana*”. Kolmas korosti, että ennalta ehkäisevällä työllä oli ainakin hänen kohdallaan suurta merkitystä: ”*Kyl se vaikutti joo, niinku täsmäisku sen ikäsiin, niin kyllä se muhun tehos. Olin jollain tavalla sääntöjä noudattava ja herkkä lapsi, joka kauhistui.*” Päihdevalistusta pidettiin positiivisena asiana: ”*On tärkeetä et Suomen kouluissa puhutaan asioista oikeilla nimillä eikä lakasta näitä maton alle.*” Vastaajat pitivät myös tärkeänä, että valistusta tehdään oikeaan aikaan ja oikealla tavalla. Jotkut heistä kokivat, että ”*vuosien takaiset valistukset olivat niin mustavalkoisia, että lähinnä nostivat vain epäilyksiä ja kiinnostusta ottaa selvää, onko ne niinkään oikeassa*”.

Yhteenvetoa ja pohdintaa

Suomalaisen päihdekulttuurin keskellä kasvaminen sisältää neuvottelua niin kavereiden kuin vanhempienkin kanssa. Ympäröivä yhteiskunta ja lähipiiri tuottavat erilaisia signaaleja siitä, millainen päihdekäyttö on sopivaa. Haastatellut nuoret ja nuoret aikuiset kuvasivat eri tavoin päihdekulttuurin keskellä kasvamista. Siinä missä 9.-luokkalaiset pohtivat alkoholin kuuluvan juhlaan, lukiolaisten näkemykset olivat monitulkintaisempia. Ammatillisessa oppilaitoksessa olevat keskustelivat eniten muistakin päihteistä kuin alkoholista. Heillä oli myös hyviä perusteluita omien näkökantojensa tueksi. Korkeakouluopiskelijat tiedostivat päihteiden käyttöön kuuluvia riskejä ja korostivat, että on tärkeää kantaa vastuu omista valinnoistaan. Alkoholinkäytön todettiin kuuluvan ensisijaisesti juhlimiseen. Päihteiden käytön perimmäinen tarkoitus nuorten mielestä on rentoutuminen.

Alkoholi mainittiin kaikissa ryhmissä ensimmäiseksi päihteistä puhuttaessa. Myös tupakka ja huumeet luokiteltiin päihteiksi. Nuoret keskustelivat päihteiden positiivisista ja negatiivisista vaikutuksista sekä siitä, mitkä muut aineet tai asiat voivat saada aikaan vastaavanlaisia positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia kuin päihteet. Kannabiksen ja bilehuumeiden käyttöön suhtauduttiin ammattioppilaitosten ja korkeakoululaisten ryhmässä enimmäkseen myönteisesti tai neutraalisti, vaikka porttiteoriaakin pohdittiin. Osallistujien suhtautuminen suomalaisen päihdekulttuurin tutkimiseen oli avoin ja asiallinen. He tarkastelivat asioita henkilökohtaisesta mutta myös yhteiskunnallisestakin näkökulmasta monipuolisesti. Huumori oli myös läsnä keskusteluissa.

Eri-ikäisiä nuoria ja nuoria aikuisia tutkineet Humakin opiskelijat osallistuivat tutkimuslupien hakemiseen, kohderyhmien kontaktointiin, aineistonkeruuseen ja analyysiin. Peruskoulussa aineistoa keränneiden kokemus yhteistyöstä koulun toimijoiden kanssa oli myönteinen. Opiskelijat otettiin hyvin vastaan, koululta nimettiin yhteyshenkilö, ja yhteysopettaja kutsui opiskelijaryhmän esittelemään tutkimusta oppilaille. Täten myös oppilaat päästiin informoimaan sujuvasti. Lukiolaisia tutkinut ryhmä teki itsenäisiä ratkaisuja menetelmävalintoja ja aineistonkeruuta koskien. Ammattioppilaitosten opiskelijoita haastatelleet Humakin opiskelijat pystyivät luomaan luottamuksellisen ilmapiirin, jossa vaikeistakin aiheista, kuten läheisen alkoholiongelmasta tai omasta kannabiksen käytöstä, pystyttiin puhumaan avoimesti. Korkeakoululaisten ryhmässä kuvien ja avoimien lauseiden käyttö toimi hyvin keskustelun virittelyn välineenä.

Hanketyön lopuksi Humakin opiskelijoiden kanssa evaluoitiin työn eri vaiheita. Osa koki päihteisiin kiinnittyvän hanketyön olevan kaukana omista tulevista työtehtävistään. Osan mielestä hanketyö itsessään oli haastavaa ja työlästä, samalla kun opettelee erilaisia menetelmiä. Menetelmien valitsemisen prosessia ei pidetty helppona. Osa opiskelijoista puolestaan kuvasi hanketyön olleen opettavaista ja kiinnostavaa sekä nuorten kohtaamisen mielenkiintoista ja ajatuksia herättävää.

Nuoret toisten nuorten haastattelemina kertoivat avoimesti ja rehellisesti näkemyksiään suomalaisesta päihdekulttuurista. Heidän keskusteluistaan, kysymyksenasetteluistaan ja vastauksistaan tulee näkyviin joitakin lausumattomia ja tiedostamattomia tulkinnan ja esittämisen malleja. Valikoimisen, painottamisen ja poissulkemisen konventiot näkyivät mm. päihdekulttuuria kuvaavien valkokuvien valinnoissa tai avoimiin kysymyksiin annettujen vastausten vertailtavuudessa (vrt. Gitlin 2003, 7). Nuoret rakensivat tulkintakehyksensä suomalaisesta päihdekulttuurista kertomusten ja kyseenalaistamisen avulla. Kertomukset koskivat joko heidän omia kokemuksiaan tai heidän tekemiään havaintoja ympäristöstään ja muiden ihmisten – vanhempien, kavereiden, lähipiirin – tai ”yhteiskunnan” toiminnasta.

Lähteet

Ahlström, Salme & Karvonen, Sakari (2010) Miten nuoret juovat? Teoksessa Pia Mäkelä ym. (toim.) *Suomi juo*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 129–141.

Apo, Satu (2001) *Viinan voima*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Gitlin, Todd (2003 [1980]). *The Whole World Is Watching*. Berkeley: University of California Press.

Hippi, Kari (2001) Päihteet ja valistus. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (6), 558–566.

Karvonen, Erkki (2000) Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 2000:2, 78–84.

Kolttola, Eeva (2013) *Lukiolaiset ja päihteet. Laadullinen selvitys opiskelijoiden ja opettajien näkemyksistä*. EHYT katsauksia 1/2013. http://www.ehyt.fi/sites/default/files/lukiolaiset_ja_paihteet_raportti.pdf (Viitattu 28.8.2017).

Lähteenmaa, Jaana (2007) Jos alkoholinkäyttö olisikin ”out”. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) *Nuoret ja alkoholi*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 75. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 89–102.

Maunu, Antti (2014) *Yöllä yhdessä: Yökerhot, biletys ja suomalainen sosiaalisuus*. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja, 1798-9051; 2014:6. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Maunu, Antti (2012) *Ryyppäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin*. Helsinki: Ehkäisevä päihdetyö EHYT.

Rimpelä, Arja & Rainio, Susanna & Pere, Lasse & Lintonen, Tomi & Rimpelä, Matti (2005) *Tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2005. Nuorten terveystapatutkimus 2005*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä, 2005: 23. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Ruokolainen, Otto & Mäki, Netta (2015) Koulutuksellinen asema ja päihteiden käyttö nuorilla: erot ammatillisessa oppilaitoksessa ja lukiossa opiskelevilla. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 52(1), 47–59.

Rämö, Matti (2007) Rakas humala. *Ylioppilaslehti* 27.4.2007. http://ylioppilaslehti.fi/2007/04/rakas-humala (Viitattu 31.8.2018).

Simonen, Jenni & Kataja, Kati & Pirskanen, Henna & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (2015) Luottamista ja harhauttamista. Vanhempien ja lasten alkoholinkäyttöä koskeva vuorovaikutus nuorten kuvaamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(4), 365–376.

Simonen, Jenni & Tigerstedt, Christoffer (2007) “Mieluummin kavereille kuin läheisille.” Solidaarisuus nuorten aikuisten alkoholin välittämisessä alaikäisille. Teoksessa Christoffer Tigerstedt (toim.) *Nuoret ja alkoholi*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 75. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 161–184.

Soikkeli, Reetta (2004) *Kännikertomukset*. Alkoholihuumori henkilökohtaisessa kerronnassa. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

ARTO LINDHOLM

Musliminuoret alkoholikulttuurien ristiaallokossa – muslimitaustaisten maahanmuuttajanuorten integroituminen

Johdanto

Islaminusko kieltää alkoholin jyrkästi: se on yksi saatanan monista töistä, joka synnyttää kaunaa ja estää ihmisiä muistamasta jumalaa (Islamopas 2017). Silti monet muslimit nauttivat alkoholia sekä muslimienemmistöisissä maissa että Suomen kaltaisissa länsimaissa, joissa muslimit ovat vähemmistönä. Alkoholia nautitaan jopa Saudi-Arabiassa, jossa huumeeksi luokiteltavan alkoholin nauttimisesta on annettu raippa-rangaistuksia ja periaatteessa kuolemanrangaistuskin on mahdollinen (Michalak & Trocki 2006, 547). Enemmistö länteen muuttaneista tai siellä kasvaneista muslimeista ei kuitenkaan juo alkoholia lainkaan (emt., 553).

Muslimeja asuu Suomessa noin 40 000, ja luvun arvioidaan viisinkertaistuvan vuoteen 2050 mennessä (YLE 2015). Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, minkälaista Suomeen muuttaneiden ja Suomessa syntyneiden musliminuorten on kasvaa suomalaisessa alkoholikulttuurissa. Riippumatta siitä, juovatko nuoret itse alkoholia vai eivät, he joutuvat ottamaan kantaa suomalaiseen alkoholikulttuuriin ja elämään osana tuota kulttuuria.

Alkoholikulttuurilla tässä artikkelissa tarkoitetaan sitä, että jokainen meistä työstää ympäristön tuottamaa informaatiota tietyn ainutkertaisen tulkintakehyksen läpi, ja annamme asioille yksilöllisiä merkityksiä. Yksityisiin haluihin, arvoihin ja tapoihin kuitenkin sekoittuu aina jotain yleistä kulttuurin kautta – toisin sanoen täysin yksilöllistä tulkintakehystä ei ole kenelläkään. (Karvonen 2000.) Elämänhistoriamme aikana sisäistämme ympärillämme vallitsevat suhtautumistavat, joista usein tulee niin itsestään selviä, ettei niitä edes osata kyseenalaistaa (Virtanen 1982). Alkoholiin liittyy paljon rituaaleja, tabuja ja rooleja, joiden tutkiminen ihmisten omien kertomusten kautta saattaa paljastaa alkoholiin liittyviä jaettuja toimintamalleja, joista alkoholikulttuuri koostuu.

Minkälainen on sitten ”suomalainen alkoholikulttuuri”, jonka musliminuoret kohtaavat? Yhtenäisestä kansallisesta kulttuurista on yhä vaikeampi puhua arvoiltaan pirstaloituneessa ja monikulttuurisessa maailmassa. Tästä huolimatta alkoholiin liittyvät kulttuuriset koodit vaihtelevat kansakunnittain yllättävänkin paljon. Suomalaisen alkoholikulttuurin leimallisimmaksi piirteeksi usein nostetaan se, että humalatilaa ei pidetä häpeällisenä, vaan pikemminkin sosiaalisuuden osoituksena (Rämö 2007). Suomessa on sosiaalisesti sallitumpaa juoda enemmän ja nopeammin kuin monissa muissa maissa. Tästä kertoo esimerkiksi alkoholimyrkytysten määrä, jossa Suomi on maailman kärkipäässä ja tapauksia on moninkertaisesti muihin Pohjoismaihin verrattuna (Päihdelinkki 2006). Suomalainen alkoholikulttuuri kuitenkin muuttuu koko ajan: maatalousyhteiskunnassa oli sallittua juoda vain juhlissa ja alkoholin nauttiminen kuului koko yhteisölle. Kaupungistumisen myötä sosiaalinen paine olla juomatta muulloin kuin juhlissa väheni tuntuvasti. Myös yksin juominen oli mahdollista leimautumatta

juopoksi. (Virtanen 1982.) 1980-luvun nk. juppiaika puolestaan irrotti urbaanin juomisen menneiden vuosikymmenten tiukasta säännöstelystä ja ahdasmielisyydestä (Isokangas, Karvala & von Reiche 2000). Viime vuosina ihmiset vaikuttaisivat kiinnittävän yhä enemmän huomiota terveyteensä, mikä on saattanut vähentää alkoholiin liittyviä positiivisia mielikuvia.

Nuorten alkoholin käyttö on vuosikymmeniä puhuttanut suomalaista yhteiskuntaa. Aiheesta on myös paljon tutkimuskirjallisuutta. Nuorten alkoholinkäyttö on kuitenkin vähentynyt selvästi: täysin raittiiden osuus on lisääntynyt, ja humalahakuinen juominen on vähentynyt. Syyksi käytön vähenemiseen on tarjottu muun muassa vanhempien lisääntynyttä kontrollia, johon sosiaalinen media ja muu uusi tekniikka tarjoavat mahdollisuuksia (Katainen 2017). Humala ei enää merkitse nuorille aivan samanlaista vapauden valtakuntaa kuin aikaisemmin, eikä kännääminen vaikuta olevan nykynuorista niin coolia kuin heidän vanhemmistaan (Rämö 2007). Toisaalta vähäinen alkoholinkäyttö on yhteydessä koulutustasoon ja koulumenestykseen: lukiolaiset ja hyvin koulussa menestyneet ovat selvästi raittiimpia kuin heikosti koulussa menestyneet ja ammattiopistossa opiskelevat (Ahlström & Karvonen 2010, 129). Lisäksi raittiiden osuuden lisääntyminen ja humalahakuisen juomisen vähentyminen on pysähtynyt viime vuosina. Merkityksellistä on, että raittiiden nuorten osuus on lisääntynyt lähinnä alle 18-vuotiaiden joukossa. Täysi-ikäisenä juomiseen tulee niin selvä hyppäys, että juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneet juovat jopa enemmän kuin vanhemmat ikäluokat (Nuorten terveystapatutkimus 2017).

Suomeen muuttaneille muslimeille täkäläinen alkoholikulttuuri voi olla iso hämmästyksen aihe. Suomeen vastikään muuttaneet muslimit saattavat esimerkiksi todella ihmetellä, kuinka muutoin yksityisasioistaan vaikenevat suomalaiset kertovat avoimesti, miten tuli vedettyä lärvit tai perseet ja kuinka oltiin pelti kiinni ja turpa jumissa, ja miten kamala krapula siitä tuli (YLE 2013). Alkoholikulttuurien erilaisuus on yksi kulttuurishokin ilmentymä.

Lähtömaan kulttuuri sääntelee musliminuorten elämää monin tavoin. Alkoholiin, samoin kuin tupakointiin, seurusteluun ja myöhäisiin kotiintuloaikoihin, voidaan suhtautua hyvin jyrkästi. Sääntelyyn osallistuvat vanhempien lisäksi suku, moskeijan auktoriteetit ja ylipäänsä koko yhteisö. (Mubarak, Nilsson & Saxén 2015, 96.) Kantasuomalaisten nuorten vapaa-aikaan taas alkoholinkäyttö kiinnittyy hauskanpitona, jolloin nuoret pyrkivät alkoholin avulla vahvistamaan sosiaalisuutta ja luomaan yhteishenkeä (Nuorten hyvinvointikertomus 2017). Nuorten maailmassa seurustelu, bileet, tupakointi, alkoholi ja joskus myös huumeet liittyvät kiinnittymiseen johonkin ryhmään ja kilpailuun suosiosta. Ensikänni taas on aikuistumisriitti, jolla on vuosikymmeniä, ellei vuosisatoja, pitkät perinteet (Virtanen 1982). Lisäksi alkoholin käyttäminen liitetään vapauteen: esimerkiksi nuorten rock-idoleille päihtyminen on merkinnyt aitoutta ja vapautta kulttuurin kahleista.

Tässä artikkelissa kysytään, mitä alkoholikulttuurien erilaisuus merkitsee musliminuorille itselleen. Kotimaista tietoa muslimien alkoholinkäytöstä Suomessa on melko niukasti – ja erityisen vähän on tutkittu, miten musliminuoret integroituvat suomalaiseen alkoholikulttuuriin. Tarkemmat tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisena suomalainen alkoholikulttuuri näyttäytyy maahan muuttaneille musliminuorille?

2. Millä tavalla musliminuoret sosiaalistuvat suomalaiseen alkoholikulttuuriin?

3. Millä tavalla maahanmuuttajien päihdetyön erityisasiantuntijat näkevät musliminuorten kasvamisen suomalaisessa alkoholikulttuurissa?

Mitä tiedämme musliminuorten alkoholikulttuurista Suomessa ja muissa länsimaissa?

Heli Mustosen ja Jussi Simpuran (2005) tutkimuksessa verrattiin virolaisten, venäläisten, vietnamilaisten ja somalialaisten alkoholinkäyttöä, mutta suhteellisen isoonkin aineistoon mahtui vain 13 sellaista somalia, jotka ylipäänsä olivat juoneet alkoholia. Nämä kaikki olivat miehiä, jotka näyttivät maallistuneen ja vieraantuneen islamilaisesta perinteestä. Alkoholia käyttäneet Suomen somalit olivat tulleet maahan varhaisella iällä, heillä oli suomalainen puoliso ja vähentyneet kontaktit maanmiehiin, mutta toisaalta he olivat säilyttäneet somalin kielen ja samaistuivat somalikulttuuriin. Suomen somaleista oli täysin raittiita 96 prosenttia ainakin vielä 2000-luvun alkupuolella (Mustonen & Simpura 2005, 96–113).

Simpuran ja Mustosen (2005) yleinen johtopäätös on, että integroituminen suomalaiseen kulttuuriin lisännee maahanmuuttajien alkoholinkäyttöä, mutta kulttuuriset muutokset ovat hitaita. Tulosten luotettavuutta heikentää se, että ihmisillä on yleensäkin taipumus kaunistella alkoholinkäyttöään tutkimuksissa. Kun alkoholinkäyttö on ristiriidassa kulttuuristen koodien kanssa, kaunistelua on saattanut tapahtua tavallistakin enemmän (Abu-Ras, Ahmed & Arfken 2010, 207).

Yusuf M. Mubarakin ym. (2015) haastattelututkimuksesta ilmeni, että jotkut somalinuoret piilottelevat alkoholikäyttöään, ettei perheelle ja vanhemmille koidu huonoa mainetta. Paine juomiseen on kuitenkin kova, ja monet kertoivat ainakin kokeilleensa alkoholia. Jos koulukaverit käyvät paljon ”ulkona” eli juovat alkoholia, on vaikea kuulua

porukkaan, ellei itse toimi samalla tavalla. Tämä tosin vaikuttaisi olevan suomalaisen alkoholikulttuurin ominainen piirre myös aikuisten osalta: juomista ei tarvitse koskaan selittää, mutta juomattomuutta kylläkin. Aikuistenkin juhlissa kuivasuu saattaa herättää epäilyksiä: vakoileeko tuo meitä (Seppänen 2006)?

Musliminuoria painostetaan tosinaan kaveriporukoissa juomaan alkoholia, mikä saattaa ahdistaa nuoria. Eräs Sirkku Varjosen (2013, 50) haastattelemista maahanmuuttajista kysyy, onko hänen tosiaan osallistuttava yhteiskuntaan integroitumisen nimissä alkoholinhuuruiseen bailaamiseen. Toisaalta painostamisen voi tulkita myös ystävällisyydeksi, koska se on merkki halusta ottaa toinen ryhmän jäseneksi. Tällaisissa tilanteissa alkoholista on erityisen vaikea kieltäytyä, koska se merkitsisi myös ryhmän jäsenyyden torjumista. (Pajunpää 2007.) Toisaalta lähtömaan kulttuurin ystäväpiiri luo painetta olla juomatta, sillä somalitaustaiset ikätoverit saattavat huomautella toisilleen kulttuuristen sääntöjen vastaisesta käytöksestä. Mubarakin ym. (2015, 97) tulkinta onkin, että ”biletyksen ja alkoholin takia monet somalitaustaiset erkanevat valtaväestön ystävistään yläasteella”. Kun tarpeeksi monta kertaa kieltäytyy bilettämisestä ja alkoholin juomisesta, niin koulun jälkeen ei enää juuri tavata. Usein nuorten somali-identiteetti alkaakin vahvistua teini-iässä erkaantumisen myötä, koska oman minäkuvan kriisi lievittyy korostamalla kuulumista somalikulttuuriin ja islaminuskoon (emt., 98).

Erkaantumisen sijasta muslimien juominen saattaa alkaa lähentyä suomalaista juomista. Tähän viittaa norjalainen tutkimus, jonka mukaan nuoremmat, koulutetummat ja työssäkäyvät muslimit juovat selvästi enemmän kuin vanhemmat, vähemmän koulutetut ja työelämän ulkopuolella olevat muslimit. Mitä enemmän muslimilla on uuden läntisen kotimaan kulttuurista kompetenssia, kuten kielitaitoa, verkostoja ja maan median seuraamista, sitä enemmän hän myös käyttää alkoholia (Amundsen 2012, 10). Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on havaittu, että yliopistossa opiskelevista muslimeista noin puolet juo ainakin joskus. Osuus on pienempi kuin muilla opiskelijoilla, mutta silti yllättävänkin suuri ja kertonee opiskelijaelämään liittyvästä vähäisemmästä perheen ja yhteisön kontrollista. Alkoholi linkittyy myös muuhun muslimikulttuurissa paheksuttuun käyttäytymiseen, kuten esiaviolliseen seksiin, uhkapeleihin ja huumeisiin. (Ahmed ym. 2014.)

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että lähes kaikista muslimikulttuureista länteen muuttaneet käyttävät alkoholia paljon vähemmän kuin kantaväestö, ja tämä pätee myös toisen polven maahanmuuttajiin, joskin iranilaiset vaikuttaisivat juovan muista muslimimaista tulleita enemmän (Amundsen 2012, 2–10). Alkoholista täysin kieltäytyville muslimeille uskonto on usein voimakas henkilökohtainen kokemus, ja juuri he elävät naapurustossa, jossa on paljon muita muslimeja (Arfken, Ahmed & Abu-Ras 2012).

Muslimien ja kantasuomalaisten alkoholikulttuurit vaikuttavat tosiinsa. Toisin sanoen muslimit eivät ainoastaan ota kantaa suomalaiseen alkoholikulttuuriin, vaan myös vaikuttavat siihen. Ihmisten juomiseen vaikuttaa voimakkaasti oman henkilökohtaisen verkoston juominen. Mitä enemmän henkilöllä on kontakteja kuivaan alkoholikulttuuriin, sen vähemmän hän todennäköisesti käyttää alkoholia. Vastaavasti mitä enemmän verkostossa on kontakteja märkään alkoholikulttuuriin, sitä todennäköisemmin itsekin juo enemmän. Yleistäen: mitä enemmän kuiva muslimikulttuuri ja märkä suomalainen kulttuuri kommunikoivat, sitä enemmän ne vaikuttavat toisiinsa. Norjalaisissa ja hollantilaisissa tutkimuksissa on havaittu, että mitä suurempi muslimitaustaisten nuorten osuus on koulussa, sitä vähemmän myös kantaväestöön kuuluvat nuoret juovat (Amundsen 2012, 2; ks. myös Domínguez & Maya-Jariego 2008).

Alkoholin kieltävä kulttuuri saattaa vaikuttaa myös siihen, että musliminuorten on erityisen vaikea hakea apua, jos alkoholista tulee ongelma. Kun aikuisten ehkäisevän päihdetyön tiimi kartoitti somalitaustaisten ihmisten päihteiden ongelmakäyttöä, ilmeni että somalitaustaisia päihdetyön asiakkaita on ehkä yllättävän paljonkin, ja he kaikki ovat miehiä (Rantala 2012). Tiimi peräänkuulutti enemmän kohderyhmäherkkyyttä ja kulttuuristen taustojen parempaa tuntemusta päihdetyöhön. Aivan viime aikoina näin on tehtykin: esimerkiksi päihdealan ammattilaistapahtumassa kesällä 2017 nostettiin yhdeksi teemaksi ”Kulttuurisensitiivinen päihdetyö”.

Haastatteluaineisto

Tämän artikkelin tutkimusaineisto koostuu seitsemästä ensimmäisen tai toisen polven maahanmuuttajamuslimin haastattelusta. Lisäksi haastateltiin Maahanmuuttajien päihde- mielenterveysongelma ry:n (MPMTO) työntekijöitä Shurie Mohammedia ja Ahmed Abdullea. MPMTO:n toiminta perustuu siihen tosiseikkaan, että monet maahanmuuttajat eivät osaa eivätkä uskalla hakea apua päihdeongelmiin viranomaistahoilta. MPMTO:lla on paljon kulttuurien tuntemusta, heitä on helppo lähestyä, ja he ohjaavat oikean ja luotettavan ammattituen piiriin.

Alun perin tavoitteenamme oli haastatella noin kahtakymmentä musliminuorta. Aihepiiri kuitenkin vaikutti olevan liian arkaluontoinen: hyvin monet kieltäytyivät haastatteluista. Myös omista verkostoistamme ja tuttavien kautta oli vaikea saada ketään suostumaan haastateltavaksi. Tämä oli minulle uusi tilanne, sillä tutkijana olen tehnyt satoja haastatteluita ja vain harvoin kukaan on kieltäytynyt. Musliminuorten haastattelijoina toimivat Humanistisen ammattikorkeakoulun menetelmäopiskelijat Samuel Susilinna, Aaro Ulmanen, Jasmin Levander, Henniina Tyynelä, Jesse Vahtervuo, Katja-Annukka Ranta, Tuuli Arponen, Elina Hakala ja Oona Hänninen. Mohammedin ja Abdullen haastattelin itse. Opiskelijat osallistuivat myös tutkimusaineiston alustavaan luokitteluun.

Vaikka musliminuoria saatiin haastateltavaksi, niin haastattelut osoittautuivat nihkeiksi. Vain yhdessä haastattelussa saavutettiin niin luottamuksellinen ilmapiiri, että aroistakin asioista voitiin puhua avoimesti. Kolme haastattelua onnistui tyydyttävästi, ja kolmessa saimme vain lyhykäisiä vastauksia. Haastattelujen vaikea saaminen ja haastattelutilanteiden jäykkä ilmapiiri olivat itsessään kiinnostava tutkimuksellinen havainto, joka herättää epäilyksen, että pinnan alla on enemmän asioita kuin yhdellä haastattelukerralla oli mahdollista saada selville. Mikäli olisimme osanneet varautua aiheen arkuuteen, olisi voinut olla hyödyllistä haastatella samat henkilöt useampaan kuin yhteen kertaan luottamuksellisen suhteen rakentamisen toivossa. Täydensimme tutkimusaineistoamme ei-muslimikulttuureista tulleiden maahanmuuttajien haastatteluilla, jotta saisimme tulkinnoillemme vertailupohjaa. Haastatellut musliminuoret olivat:

1. Toisen polven 20-vuotias Suomen somali, mies.
2. 40-vuotias Suomen somali, nainen.
3. 23-vuotias Suomen somali, nainen, muuttanut Suomeen 1990-luvulla pakolaisena.
4. Iranilaissyntyinen nainen, muslimikulttuurista mutta kertoo olevansa ateisti.
5. Kosovolaissyntyinen 26-vuotias nainen.
6. Turkkilaissyntyinen 26-vuotias nainen.
7. 26-vuotias iranilaissyntyinen nainen, muuttanut Suomeen 1990-luvulla.

Haastatteluiden satoa

Musliminuorten haastattelut piirtävät suomalaisesta alkoholikulttuurista varsin odotetun kuvan: kantasuomalaiset juovat paljon, usein ja humalahakuisesti – ja vaikka ei varsinaisesti kännättäisi, niin hauskanpito kuitenkin yhdistetään alkoholinkäyttöön. Monia alkoholikulttuurin piirteitä hämmästellään, kuten että jo valmiiksi tukevasti juopuneelle tarjotaan lisää alkoholia. Suomalaisia pidetään kyvyttöminä heittäytymään tilanteisiin selvin päin: rentoutuminen voi alkaa vasta korkin auettua. Alkoholi näyttäytyy monille kantasuomalaisille suorastaan kommunikoinnin mahdollistavana välineenä. Toisaalta haastattelemamme nuoret olivat sitä mieltä, että osa kantasuomalaisistakin nuorista ajattelee enemmän terveyttään kuin juomista. Yleinen käsitys oli, että alkoholin käyttö nuorella polvella olisi vähäisempää kuin vanhemmalla väellä. Yksi haastateltavamme arveli, että sosiaalinen media on helpottanut nuorten tutustumista toisiinsa eikä alkoholia enää tarvita seurusteluun yhtä paljon kuin aikaisemmin. Eräs haastateltavamme tosin arveli kannabiksen osittain korvanneen alkoholin viihdepäihteenä.

Haastattelemamme musliminuoret saattoivat kokea sosiaalista painostusta juoda alkoholia. Yksi haastateltava sanoi juoneensa tuon paineen vuoksi, toinen taas lähinnä ärsyyntyi kysymyksistä ”miks sä et juo”. Yleensä painostus on kuitenkin ääneen lausumatonta ryhmäpainetta, koska ”kukaan ei halua olla kymmenen ihmisen porukassa se ainoa, joka sanoo ei”. Lisäksi haastateltavamme olivat sitä mieltä, että suomalaisten nuorten kulttuurissa päihteettömyys hyväksytään, jos siihen on uskonnon kaltainen ”hyvä syy”.

Muslimikulttuurissa kunnioitetaan vanhempia ihmisiä, eivätkä haastateltavamme olleet näyttäytyneet heille päihtyneinä. Kyse ei ole pienestä asiasta, sillä päihteiden käyttö voi johtaa perhesuhteiden täydelliseen rikkoutumiseen: nuori voi tavallaan joutua valitsemaan joko päihteet tai perheen ja oman yhteisön. Erään haastateltavan sanoin ”Perhe ei missään nimessä kattois mua päivääkään jos mä ryhtyisin tällaiseen (päihteiden käyttämiseen)” ja erään toisen ”se viha mikä (alkoholin käytöstä) omanmaalaisten yhteisöstä tulee, niin kukaan ei sitä halua ottaa vastaan”.

Maahanmuuttajanuorten päihdetyöasiantuntijat Shurie Mohammed ja Ahmed Abdulle ovat samaa mieltä: musliminuori stigmatisoituu välittömästi, jos juo kerrankin, ja saa alkoholistin maineen koko yhteisössä. Tämä olisi vanhemmille syvä häpeä, minkä vuoksi vanhemmat pyrkivät salaamaan lastensa alkoholin käytön kaikin keinoin. Mohammed ja Abdulle näkevät muslimivanhempien aseman vaikeana: kantasuomalaiset vanhemmat pystyvät keskustelemaan nuorten kanssa alkoholin käytöstä, mutta muslimivanhemmat ovat usein tähän kyvyttömiä, koska koko asia pyritään kieltämään ja peittämään.

Häpeän ja stigmatisoitumisen pelko vaikuttaisi ohjaavan muslimiyhteisön suhdetta alkoholiin. Kosovolaissyntyisen haastateltavamme mukaan juuri häpeä tuo uskonnon vaikutuksen alkoholikulttuuriin selvästi esiin: hän kertoo kuinka kammottava ajatus olisi, että yhteisölle paljastuisi ”oman lapsen oksenteleminen pitkin katuja”. Tämä ei koske pelkästään ensimmäisen polven maahanmuuttajia, vaan myös seuraavia sukupolvia. Mohammedin ja Abdullen näkemyksen mukaan Suomessakin syntyneet muslimivanhemmat häpeävät lastensa juomista, vaikka joisivat itsekin. Vanhemmat yleensä salaavat juomisensa lapsiltaan – eivät siis ainoastaan lapset vanhemmiltaan. Jos nuoren juomisesta alkaa tulla ongelma, on apua vaikea saada mistään salailun vuoksi. Missään

tapauksessa apua ei haeta lastensuojelusta, koska vanhemmat kavahtavat suomalaista viranomaista ja erityisesti huostaanoton mahdollisuutta. Mohammedin ja Abdullen mukaan nämä ovat keskeisiä syitä, miksi alkoholiongelmaiset musliminuoret tulevat hoitoon aivan liian myöhään eli silloin kun alkoholisoituminen on jo varsin pitkällä. Koska alkoholiongelmaiset nuoret tavoitetaan vasta myöhäisessä vaiheessa, Mohammed ja Abdulle eivät usko suomalaisten päihdetyöntekijöiden paremmasta kulttuurintuntemuksesta olevan juurikaan hyötyä.

Musliminuorten alkoholin käyttö vaikuttaisi ajan kuluessa integroituvan suomalaiseen alkoholikulttuuriin askel kerrallaan. Yhden haastateltavan mielestä uskonnollisen kasvatuksen saanut nuori saattaa itsekin hämmästyä, että alkoholin nauttiminen ei ollutkaan ”maailmanlopun asia”. Alkoholin nauttiminen porukassa tuottaa musliminuorelle samaa yhteenkuuluvuuden tunnetta kuin kantasuomalaiselle nuorelle. Kosovolaissyntyinen haasteltavamme näki juuri sosiaalistumisen ja ryhmään kuulumisen tarpeen tärkeimpänä syynä juoda alkoholia.

Mohammed ja Abdulle näkevät suomalaiseen alkoholikulttuuriin integroitumisessa jyrkän eron ensimmäisen ja toisen polven musliminuorten välillä: heidän kokemuksensa mukaan toisen polven nuoret eivät eroa juomistavoiltaan kantasuomalaisista. Eräs haastattelemamme toisen polven nuori kuitenkin puhui mieluummin alasukupolvesta, joka on luonut omat sääntönsä, jotka eivät noudata tarkasti lähtömaan eivätkä Suomen kulttuuria myöskään päihteiden käytön suhteen. Vaikka perhe olisi ehdottomasti päihteiden käyttöä vastaan, vallitsevat kaveripiirissä erilaiset normit.

Mohammed ja Abdulle näkevät suomalaisen alkoholikulttuurin myös rajoittavan juomista, ja tämä jää joskus musliminuorilta tiedostamatta. Mohammed ja Abdulle tähdentävät, että jokainen kantasuomalainen nuori tietää, milloin alkoholia on sopivaa juoda ja milloin ei. Vaikka suomalainen alkoholikulttuuri on humalahakuista, juominen rajataan tiettyihin tilanteisiin. Monet musliminuoret sen sijaan juovat holtittomasti ilman rajoja, koska eivät tunne suomalaiseen alkoholikulttuuriin liittyvää koodistoa. Jos päihteiden käyttöä rajoittavaa opiskelu- tai työpaikkaa ei ole, on syrjäytymiskierre valmis. Kun näköalattomat nuoret jäävät omiin porukoihinsa, seuraa Mohammedin ja Abdullen mukaan usein häiriökäyttäytymistä, kuten huutelua ihmisten perään ja ryöstelyn kaltaista rikollisuutta.

Mitä suomalaisesta alkoholikulttuurista ajattelevat ne musliminuoret, jotka eivät käytä alkoholia lainkaan? Haastatteluidemme perusteella ajatuskin alkoholin käytöstä torjutaan jyrkästi. Eräs haastateltava kertoi siitä, kuinka kantasuomalaista ”porukkaa ei yhdistä mikään muu kuin ryyppääminen” ja kuinka lapsuuden moninaiset yhdistävät siteet vaihtuvat yhdeksi siteeksi, alkoholiksi. Nämä nuoret ovat myös päättäväisesti sitä mieltä, että alkoholista pidättäytyminen on heidän oma valintansa eikä sitä tarvitse perustella kenellekään mitenkään. He vaikuttivat jäsentävän alkoholin yksinomaan pahaksi ja ehdottomasti omalle elämäntavalleen vastakkaiseksi asiaksi.

Pohdintaa

Sosiaalipolitiikan emeritusprofessori J.P. Roos (1987) on käyttänyt onnellisuusmuurin käsitettä suomalaisen elämäntavan tutkimuksessa kuvaamaan perhesalaisuuksien julkisuuden ongelmaa. Onnellisuusmuuri viittaa tietynlaisten kulissien pystyttämiseen: kaikki näyttää päällisin puolin hyvältä, ja muurin sisäpuolelle jäävät vaietut salaisuudet. Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että muslimikulttuurissa alkoholi ja muutkin päihteet ovat tekijöitä, joiden vuoksi myös rakennetaan onnellisuusmuureja. Muurin ulkopinta halutaan pitää ehjänä, ja siksi myös muurin sisäpuolella olevista asioista vaietaan: alkoholia käyttävää nuorta ei tavallaan ole muslimikulttuurissa lainkaan.

Alkoholikulttuurien yhteentörmäys on erityisen voimakas teini-iässä Suomeen muuttaneilla muslimeilla. Toisen sukupolven Suomessa kasvaneet musliminuoret ovat jo monin tavoin integroituneet suomalaiseen alkoholikulttuuriin. Toisen polvenkin nuoret joutuvat kuitenkin taiteilemaan kahden kulttuurin välissä ja erityisesti pyrkivät olemaan häpäisemättä itseään tai vanhempiaan yhteisön silmissä. Tämän tutkimuksen perusteella täydellinen integroituminen suomalaiseen alkoholikulttuuriin on lukuisia sukupolvia kestävä prosessi.

Vaikka päihteiden käyttäminen kantasuomalaisten tavoin tuskin on tärkein tapa integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan, niin haastatteluidemme perusteella se on merkityksellinen nuorten kokemusmaailmassa. Kaikilla ihmisillä on tarve kuulua johonkin ryhmään, ja jatkuva kieltäytyminen alkoholista näyttäisi vaikeuttavan nuorten kiinnittymistä kantasuomalaisiin ystäväpiireihin. Asiat eivät kuitenkaan ole mustavalkoisia: alkoholista kieltäytymistä ymmärretään, ja juomaan painostaminen on yleensä vain epäsuoraa ja usein ääneen lausumatonta ryhmäpainetta.

Vaikuttaa lähes varmalta, että muslimikulttuureissa on selvästi enemmän täysin raittiita kuin kantaväestössä. Kyselytutkimuksen keinoin tuskin kuitenkaan saadaan täyttä varmuutta musliminuorten asenteista alkoholiin, sillä voimakasta häpeää tuottavissa kyselyissä tulokset kertovat pikemminkin asennoitumisesta asenteeseen eivätkä itse asenteesta. Aiheesta tarvittaisiin lisää nimenomaan laadullista ja syvällistä tutkimusta. Tämän tutkimuksen perusteella oikea aineistonkeruumenetelmä olisi sellainen haastattelu, jossa sama nuori haastatellaan useampaan kertaan täyden luottamuksen saavuttamiseksi.

Haastattelumme antavat viitteitä siitä, että kurdialueilta ja Turkista Suomeen muuttaneiden on helpompi sopeutua suomalaiseen alkoholikulttuuriin kuin somalikulttuurista tulleiden. Tätä emme tietenkään voi osoittaa määrällisin keinoin, mutta stigmatisoitumisen ja häpeän pelko vaikutti olevan erityisen voimakasta Suomen somaleilla. Tämäkin havainto vaatisi kuitenkin tarkempaa tutkimusta laajemmalla ja syvällisemmällä haastatteluaineistolla.

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että muslimitaustaisten maahanmuuttajien määrän lisääntyminen läntisissä yhteiskunnissa vähentää alkoholinkäyttöä ja alkoholihaittoja myös kantaväestön keskuudessa. Alkoholinkäyttö on vähentynyt Suomessa jo useamman vuoden ajan, ja trendi näyttää jatkuvan. Olisi rohkeaa väittää, että Suomen monikulttuuristuminen olisi vaikuttanut alkoholinkäytön vähenemiseen, mutta pitkällä aikavälillä näin saattaa käydä. Muslimiyhteisöissä vallalla oleva alkoholikulttuuri kyseenalaistaa monia suomalaiseen alkoholikulttuuriin liittyviä rituaaleja ja toimintamalleja.

Lähteet

Abu-Ras, Wahiba & Ahmed, Sameera & Arfken, Cynthia (2010) Alcohol Use Among U.S. Muslim College Students: Risk and Protective Factors. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse* 9, 206–220.

Ahlström, Salme & Karvonen, Sakari 2010. Miten nuoret juovat? Teoksessa Pia Mäkelä ym. (toim.) *Suomi juo*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 129–141.

Ahmed, Sameera & Abu-Ras, Wahiba & Arfken, Cynthia (2014) Prevalence of Risk Behaviors among U.S. Muslim College Students. *Journal of Muslim Mental Health* (8) 1/2014, 5–19.

Amundsen, Ellen 2012. Low level of alcohol drinking among two generations of non-Western immigrants in Oslo: a multi-ethnic comparison. *BMC Public Health* 2012, 12:535, 2–13.

Arfken, Cynthia & Ahmed, Sameera & Abu-Ras, Wahiba (2012) Respondent-driven sampling of Muslim undergraduate U.S. college students and alcohol use: Pilot study. *Social Psychiatry* April 2012.

Domínguez S., Maya-Jariego I. (2008) Acculturation of host individuals: immigrants and personal networks. *American Journal of Community Psychology* 2008 Dec; 42 (3–4), 309–327.

Islamopas 2017. http://www.islamopas.com (Viitattu 30.8.2017).

Isokangas, Antti & Karvala, Kaappo & von Reiche, Markus (2000) *City on sinun: Kuinka uusi kaupunkikulttuuri tuli Helsinkiin*. Helsinki: Tammi.

Karvonen, Erkki (2000) Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Media ja viestintä* (23) 2/2000, 78–84.

Katainen, Anu (2017) Some ja kännykät ovat saattaneet vähentää nuorten alkoholinkäyttöä – vanhemmat kontrolloivat enemmän lapsiaan. *Helsingin Sanomat* 2.2.2017.

Michalak, Laurence & Trocki, Karen (2006) Alcohol and Islam: An Overview. *Contemporary Drug Problems*, (33), Winter 2006, 523–562.

Mubarak, Yusuf & Nilsson, Eva & Saxén, Niklas (2015) *Suomen somalit*. Helsinki: Into.

Mustonen, Heli & Simpura, Jussi (2005) Maahanmuuttajien hillityt juomatavat. Teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Edita & Tilastokeskus, 111–118.

Nuorten hyvinvointikertomus (2017) http://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi (Viitattu 31.5.2017).

Nuorten terveystapatutkimus 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:28. Tampere: Tampereen yliopisto.

Pajunpää, Tuulia (2007) Kulttuurien välissä – Muslimien kokemuksia alkoholinkäytöstä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisematon opinnäytetyö.

Päihdelinkki (2006) Alkoholimyrkytys. https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholimyrkytyshttps://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholimyrkytys (Viitattu 30.8.2017).

Rantala, Karin (2012) *Kartoitus somalitaustaisten asiakkaiden päihteiden ongelmakäytön näkyvyydestä Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveyspalvelupisteissä*. https://www.hel.fi/static/sote/paihde/ety/aineistopankki/raportti-somalinkieliset.pdf (Viitattu 8.8.2017).

Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä*. Helsinki: SKS.

Rämö, Matti (2007) Rakas humala. *Ylioppilaslehti* 27.4.2007. http://ylioppilaslehti.fi/2007/04/rakas-humala (Viitattu 30.8.2017).

Seppänen, Juhani (2006) *Selvästi juovuksissa*. Helsinki: Otava.

Varjonen, Sirkku 2013. *Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa*. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:13. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Virtanen, Matti (1982) *Muuttuva suomalainen humala*. Helsinki: WSOY.

YLE (2013) Näkökulma: Voimmeko me mamutkin nostaa kissan pöydälle? *Yle uutiset* 20.7.2013. https://yle.fi/uutiset/3-6739528 (Viitattu 15.8.2017).

YLE (2015) Tutkimus: Suomessa muslimien määrä lähes viisinkertaistuu. *Yle uutiset* 7.4.2015. https://yle.fi/uutiset/3-7909301 (Viitattu 14.8.2017).

MARJO KOLEHMAINEN

Musiikin voimalla – nuorten suomalaisessa päihdekulttuurissa kasvamisen maisemia ammattilaisten suulla

Luureistani kuului radion soittamana Leevi and the Leavingsin Itkisitkö onnesta. *”– – Kovin helposti ei kiinni saa/ Sitä kadonnutta nuoruutta/ Ja mieletöntä fiilistä/ Kun on ensi kertaa kännissä – –”*

Tunsin päässäni välähdyksen: Gösta Sundqvist lauloi aineistostani, nuorten kasvamisesta suomalaisessa päihdekulttuurissa. Gösta käsitteli lauluissaan syrjäytymistä, alkoholismia, ihmissuhteita, mielenterveyttä ja yhteiskunnallisia asioita. Hän antoi äänen vaietuille asioille tehden sen ironisesti ja huumorilla. Hänen tekstinsä koskettavat edelleen monia kuulijoita.

Musiikki kulttuuritulkkina

Gösta ei ole ainut päihdekulttuurista tarinoinut: eri genreissä on paljon suomalaisia lauluja, jotka kertovat suoraan päihteiden käyttämisestä tai käyttöön liittyvistä haittailmiöistä. Poppia edustavat juomalaulut ovat usein soittolistojen kärjessä. Juomalaulut voivat tarjota pakoa todellisuudesta. Ihmiset laulavat yhdessä ja lähtevät mukaan kappaleeseen. (Suomalainen 2012.) On myös lauluja selviytymisestä, onnistumisesta, ystävistä, yhdessä tekemisestä, ilosta, onnesta ja vaikutusmahdollisuuksista oman elämän kulkuun. Ne tuovat esiin päihteiden käytöltä ehkäisevien tekijöiden merkitystä kasvutarinoissa, jos sanoman osaa oikein poimia. Populaarikulttuuri tarjoilee runsaasti materiaalia päihdeteemasta ja asettaa nuoret alttiiksi päihdeasenteiden muokkaamiselle.

Musiikki puhuttelee ja koskettaa ihmisiä, ja sama kappale voi auttaa ihmisiä eri tilanteissa. Musiikki tavoittaa tunnetiloja ja elämyksiä. Bile-, toivottomuus-, suru-, häpeä-, harmitus-, flow- ja tsemppifiiliksille on omat soittolistat. Musiikin kautta voi pohtia kuka itse on ja muita omia maailmankuvallisia asioita. Nuoruudessa tunnetaitojen vasta kehittyessä musiikki on nuorille tärkeä tunne-elämän väline usealla eri tavalla: Sitä käytetään viihdykkeenä, tunnelman luojana ja elvyttäjänä ”väsyttävissä” tilanteissa. Sillä haetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja elämyksiä ja käsitellään kollektiivisia kokemuksia. Positiivinen musiikki auttaa pääsemään yli masentavissa tilanteissa, samojen tunteiden biisi lohduttaa ja auttaa samaistumaan. Musiikki tarjoaa mielikuvatyöskentelyä nuoren elämän arkisiin asioihin, ja musiikin avulla voidaan purkaa myös vihaa auktoriteetteihin. Pojille musiikki on enemmän yhteistä toimintaa kuin tunteiden purkamista. Tunteita hallitaan toiminnallisesti, tekemällä jotain fyysistä tai tiedollisesti ajattelemalla tunteita läpi mielessä. Musiikki on toiminnallinen tapa, mutta myös tiedollinen prosessi, kun musiikki herättää mielikuvia ja auttaa tuntemusten työstämisessä. (Forssell 2007; Paaso & Kaski 2012.) Musiikki antaa paljon sisältöä nuorten elämään. Aikuinen osaa vaikuttaa mielialaansa jo monella muullakin tavalla.

Olen saanut kuulla tarinoita viideltä nuorten kanssa toimivalta ammattilaiselta, jotka ovat toimineet kohtaamiensa nuorten tulkkeina suomalaisessa päihdekulttuurissa kasvamisen kokemuksista. Ammattilaisten tarinoista välittyy nuorten päihteiden käytön tekijöitä, jotka ilmenevät myös tavoitteina, tapoina, käytänteinä, arvoina ja asenteina kulttuurissamme. Päihteet ovat jokaisen nuoren elämässä, vaikka nuori ei itse niitä käyttäisikään. Samaa aineistoa on käsitelty myös Mari Tapion artikkelissa tässä julkaisussa (ks. Normihommia ja norminrikkojia – päihteiden paikka nuorten arjessa).

Otan haltuun aineistoni tarinoista löytämiäni nuorten päihdekulttuurissa kasvamisen kokemuksia. Haluan myös leikitellä ja johdattelen kirjoituksessani lauluilla erilaisiin suomalaisen päihdekulttuurin kuvitteellisiin kulttuurimaisemiin. Muodostan tässä artikkelissa kokemuksista erilaisten kuvitteellisten kulttuurimaisemien tarinan suomalaisessa päihdekulttuurissa kasvamisesta suomipopin sekä räpin biisien lyriikoiden, aineiston ja kirjallisuuden yhteispuheluna. Biisit ovat aina pieniä tarinoita, joita kukin tulkitsee omista lähtökohdistaan ja tuntemuksistaan – lopulta oikean tarinan tietää vain lyriikoiden tekijä itse. Teen tulkintaani ehkäisevän päihdetyön asiantuntijan näkökulmasta katsottuna.

Peruskivi: kansan historia ja perheen merkitys

> *”Tämä tuhansien murheellisten laulujen maa/ Jonka tuhansiin järviin juosta saa/ Katajainen kansa, jonka itsesäälin määrää/ Ei mittaa järki eikä Kärki määrää/ Jonka lauluissa hukkuvat elämän valttikortit/ Ja kiinni pysyvät taivaan portit/ Einari Epätoivosta ne kertovat – –”* (Eppu normaali: Murheellisten laulujen maa)

Kulttuurimaisema on hienorakenteista harmaata kalliota, kivistä maata, jonka rotkoihin ja painanteisiin vesi kerääntyy järviksi.

Nuoret tuntuvat tietävän suomalaisen päihdekulttuurin historian: rähinäviinan, ylilyönnit ja myönteisen suhtautumisen humalajuomiseen. Jurrissa tai hiprakassa ollaan juhlapyhinä erityisesti ja muulloinkin, jos harmittaa tai on syytä juhlaan tai tarvetta irrottautua raskaasta arjesta ja raatamisesta. Nuoret tietävät päihteiden vaarat, ja niiden tuomat riskit. Nuoret tunnistavat Suomessa kasvettavan vahvaan humalahakuiseen kulttuuriin, josta seuraa mukanaan paljon ongelmia elämän eri osa-alueille. Moni sulkee sen kuitenkin pois omalta tontiltaan: ”*Tää ei niinku kosketa mua millään tavalla. Se on meillä aikuisillakin, vieroksutaan, et ei toi mua koske.*” (nuoriso-ohjaaja). Suomalaisille tavoille naureskellaan ja hyväksytään kulttuuri, kunhan se ei kosketa liian läheltä omaa elämää eikä sen ylläpitämiseen tarvitse itse osallistua. Suurin osa ei ole sitä valmis ylläpitämään tai ei ainakaan tietoisesti laske itseään siihen mukaan ja jättää tai aikoo jättää ylilyönnit tekemättä. Jotkut muut kasvavat Einari Epätoivoiksi.

Kodin päihdemalli

Osa nuorista elää lapsuutensa jo Murheellisten laulujen maassa, minkä he tunnistavat yleensä nuorina täysi-ikäisinä aikuisina. He ovat marginaalia, jolta puutuu elämästä pitkälti selkeä rakenne tai tulevaisuuden suunnitelma. Heille päihteiden käyttö on elämäntapa. Ongelma on ns. kohtuullinen käyttö. Päihteet ovat arkipäiväisiä. ”*Ne nuoret, jotka suhtautuvat päihteiden käyttöön tosi vapaamielisesti, niin kyllä he kertovat tarinoita, että ovat olleet humalassa vanhempiensa kanssa. Eikä puhuta ongelmaperheistä, voi olla niitäkin, vaan perheiden päihdeasenteet ovat olleet sallivia ja se siirtyy seuraavalle sukupolvelle.*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Ammattilaiset arvioivat tavallisen nuorisojoukon keskellä päihteiden näkyvän ehkä jopa harvemmin kuin aiemmin. Nuoret eivät enää ihannoi voimakkaasti päihteitä, eikä niitä pidetä hyvänä vaihtoehtona. Joissain sosiaalisissa tilanteissa niitä voidaan vastuullisesti käyttää, kuten juhlissa. Se ei tee heistä vielä mielestään laulujen katajaista kansaa, sellaiseksi ei haluta enää leimautua.

> *”No ehkä elämässä tarvitsee/ Joskus selitellä itselleen/ Ja eritellä mielessään/ Miksi kuviot on pielessään/ Kun sitä tuskin edes/ Voi aavistaa unissaan/ Kuka saa ja kenelle annetaan/ Ja miten raukkamaisesti onnen anti täällä jaetaan – –”* (Leevi and the Leavings: Itkisitkö onnesta)

Nuoret osaavat eritellä elämäänsä. Turvaton koti on vain joillekin nuorille se ainut ja normaali koti, eivätkä he tiedä muunlaisesta. Nuoret aikuiset tunnistavat teini-ikäisiä paremmin humalahakuisen ja vastuullisen käytön tai raittiuden verenperinnön: ”*Kyllä suurin osa nuorista pohtii, ja sanoo, että se on vanhemmilta, kodista ja suvusta mallioppimista.* ” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Nuoret itse ajattelevat perheen ja suvun suhtautumisella olevan suuri merkitys omiin päihdeasenteisiinsa (Vauhkonen, Kallio & Erola 2017). Miten aikuiset ja vanhemmat ovat käyttäytyneet päihtyneinä, onko itse sitä ihaillut ja ajatellut tavoiteltavana vai enemmän sitä paheksunut.

Kodin ulkopuolinen väkivalta ja aggressiivisuus

Kaikilla nuorilla ei ole kokemusta päihtyneistä aikuisista kotoa, mutta julkisissa tiloissa useat nuoret näkevät näitä ja törmäävät päihteiden haittoihin. Alkoholi irrottaa tunteita piilottelevien kielen kannat ja saa nyrkit pystyyn. ”*Päihtyneet suomalaiset voivat olla aggressiivisia – – Aika paljon nuoret joutuu kuuntelemaan suun soittamista ja uhkailuja. Semmoisia uhkaavia tilanteita on ollut, josta on juteltu usein.*” (pienkodin ohjaaja). Turvattomuutta kokevat kaikenlaiset nuoret, mutta erityisesti marginaaliryhmistä tulevat, kuten Suomeen muuttaneet turvapaikanhakijanuoret. Eri kulttuurissa eläneet

eivät ole tietoisia pohjoisen ja kylmän maamme tavoista, eikä esimerkiksi päihtyneen ihmisen käytös ole välttämättä tuttua. Päihteet ovat osa yhteiskuntaamme, halusimme tai emme.

> *”Ja vaikka alle varttitunnissa/ Oli virkavalta paikalla/ Ja koko kylä saatiin saarroksiin/ Kun tekijätkin tiedettiin/ Se vituttaa ei saa/ Sut vaikka kantapaikasta kannetaan/ Ulos asti rauhoittumaan/ Kun hakemalla syitä haetaan – –”* (Leevi and the Leavings: Itkisitkö onnesta)

Erityisesti alkoholilla on merkittävä rooli suomalaisessa väkivaltarikollisuudessa. Alkoholin kulutuksen kasvu pitkällä aikavälillä lisää pahoinpitelyrikoksia, ja päihtyneenä oleminen voi lisätä väkivaltaisuutta sekä väkivallan uhriksi joutumista. (Rikoksentorjuntaneuvosto 2014.)

Stigmatisoituja nuoria

> *”Syyttömänä syntymään sattui hän/ Tähän maahan pohjoiseen ja kylmään/ Jossa jo esi-isät/ Juovuksissa totta kai/ Hakkasivat vaimot, lapset, jos ne kiinni sai – –”* (Eppu normaali: Murheellisten laulujen maa)

Kaikille koti ei ole turvasatama. Suurimmalle osalle koti on turvallinen pesä, jossa voi olla oma itsensä, ja suojassa maailman pahalta. Yleisissä keskusteluissa kukaan ei halua elää pahassa päihdeperheessä. Ns. tavalliset nuoret helposti puhuvat paheksuen ja raukkoina pitäen niistä dokailevien perheiden aikuisista, jotka eivät välitä lapsistaan. Ryhmätilanteissa kuten koulussa saattaa kuulolla olla myös näitä syyttömänä syntyneitä ja perheen tabua varjelevia, kun isä dokailee kotona kaiket illat ja pelottelee perheen pois kotoa ja rahat menevät lasten harrastusten maksamisen sijasta kurkusta alas. Nuoret saattavat huomaamattaan tuottaa eriarvoisuutta lisäävää puhetta, ja usein aikuiset yhtä huomaamattaan sallivat eriarvoistavat puheet, pohtivat ammattilaiset. Tilanne on kinkkinen, kun vastustus ja viha ovat vakiintuneita tapoja suhtautua päihdesairaisiin. Päihteiden käyttäjät kohdataan usein syrjien ja leimaten huonoiksi, häpeällisiksi tai torjuttaviksi. Leima voi sulkea päihteiden käyttäjiltä ja heidän lapsiltaan oikeuden olla yhteiskunnassa tasapuolinen jäsen.

Eriarvoistuminen

> *”On paljon tasoja vielä meidän edessä/ Vanhat kivet ja puut, energia kenttien välissä tää kaikki ei oo meidän käsissä – –”* (Haloo Helsinki: Vapaus käteen jää)

Ihmiset ovat eri tasoilla elämän rakentamisessa. Eriarvoisuus on huolestuttavaa, ja sen kehitykseen olisi erityisesti päihdeperheissä eläneiden nuorten aikuisten mielestä pysytttävä puuttumaan. Kaatamaan yhdenvertaisuuden edestä kiviä ja puita sekä tarkastelemaan normikriittisesti, mikä on normaalia. Kaikki käyttäjät ovat jonkun läheisiä ja tavallisia ihmisiä. *”Kerran kun on leimautunut päihteiden käyttäjäksi tai päihdeperheen lapseksi, siitä maineesta on nuorten mukaan vaikea päästä ponnistamalla eroon. Voimakas tekijä ja rakentaa identiteettiä, et on iso viitta, vaikka haluaisi toimia toisin.”* (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Päihdeperheessä kasvaneella yksi tyypillisin identiteettiin iskostunut selviytymisstrategia on luonnostaan sietäminen ja vetäytyminen.

Ylisukupolvisuus

Ammattilaiset kertovat ylisukupolvittuneesta lähiöiden päihdekulttuurista, jossa päihteiden käyttö helposti siirtyy isältä pojalle ja isovanhemmilta lapsenlapsille. Siellä päihteet ovat voimakkaasti mukana nuorten arjessa ja päihteiden saatavuus on helppoa, mikä tuo riskejä nuorten kasvuun. Nuoret ymmärtävät asuinalueensa kautta saamansa leiman, sillä hierarkisointi nuorten puheissa on arkipäivää. Tehdään ”meidän ryhmiä ja niiden ryhmiä”, halutaan tehdä se erottelu, mihin ryhmään kuuluu. Kuppikunnat pitävät nuoret omalla tutulla polullaan, ja selviytymiskeinoja on vain yksi, joka toimii uuden edessä, menneisyyden selittämisessä ja avun hakemisen pelossa: juodaan viinaa.

> *”Joillakin on liian paljon edessään/ Toiset menneisyyttään irti karistaa/ Yksi uinut on kuin kalat vedessä/ Ja toinen naapureitansakin aristaa/ Mut juodaan viinaa/ Tullaan viisaammiksi näin/ Juodaan viinaa/ On todellisuus piinaa hetkittäin/ Juodaan viinaa/ Tullaan viisaammiksi näin/ Juodaan viinaa/ On todellisuus piinaa selvinpäin/ Hetkittäin. – –”* (Hector: Juodaan viinaa)

Sosioekonomista huono-osaisuutta

Päihteiden liiallinen ja väärinkäyttö vaikuttaa monilla tavoin perheen elämään, ihmissuhteisiin ja vanhemmuuteen sekä perheen sosiaaliseen verkostoon. Liiallinen päihteiden käyttö kasvattaa muuta huono-osaisuutta. Psykologisten vaikutusten lisäksi sekä

mielenterveyden ongelmat että päihteiden käyttö kutoutuvat – sekä syynä että seurauksena – sosiaalisiin ja taloudellisiin ongelmiin, erityisesti toimeentulovaikeuksiin ja työttömyyteen. Näiden kaikkien yhteisvaikutuksesta vanhempien sosiaaliset, taloudelliset ja ihmissuhderesurssit ovat vähissä, mikä heijastuu monilla tavoilla koko perheen ja myös lasten ja nuorten elämänehtoihin. (Vauhkonen, Kallio & Erola 2017.)

> *”Jos posket ei näy takaapäin, niin missä vika on?/ No sosiaalihuoltohan on ollut vastuuton/ Kas viina menee ensin poskiin, sieltä aivoihin, ja sieltä käsin vaikuttaa se kaikkiin vaivoihin – – Siis ryyppäämään, ryyppäämään joka aamu sännätään ja kun päivä on ohi niin lisää kännätään/ Tahdon olla juovuksissa aina sekä maanantaina, tiistaina, keskiviikkona ja torstaina – –”* (Eppu Normaali: Baarikärpänen)

Surullisia tarinoita, kun päivät lipuvat tyhjinä ohitse. Musiikissa suomalaisia on koitettu varoittaa jo vuositolkulla, että viina ei anna viisaita vastauksia, kuten Hector ja Eputkin. Muusikot sanallistavat suomalaista kulttuuria sekä omalla tavallaan haluavat ehkäistä kansalaisia haitoilta – puhutella, haastaa miettimään, mitä olisi hyvä elämä, jota kannattaisi tavoitella. Helpompi on hajottaa kuin rakentaa. ”*… Jos ei koskaan opi siihen sellaiseen, että raha saadaan riittämään tai mitä kaikkea muuta elämässä voi olla tai jos se ajatus alkaa vaan pyöriä sen ympärillä, että ei oo yhtään rahaa. Sit sitä vaan haalitaan… maksuhäirintämerkinnät ja kaikki muut – – Kaiken rakentaminen takaisin siihen, että on omasta itsestään huolehtiva ihminen on vaikeaa – –*” (palveluohjaaja).

Leimoja lyödään turhan raskaasti päihdeperheiden nuoriin, ja jonossa jaetaan epäonnistujan viittaa. Onneksi totuus on kuitenkin, että päihdeperheistä ei kasva automaattisesti uutta päihteitä käyttävää sukupolvea, mikä on lohdullista ja helpottavaa. Jokaisella lapsella ja nuorella on vahvuuksia, joihin kevytkin tuki saattaa olla riittävää. Päihdeperheessä kasvaneella riskitekijät päihteiden väärinkäyttöön ovat suuremmat, jos ei ole saanut kotoa kannustusta ja turvallisen aikuisen tasapainoista tukea. Aikuisuuteen voi seurata sosiaalisia ongelmia, joita saatetaan yrittää ratkaista päihteillä opitun mallin mukaan. Tutkimusten mukaan päihdeperheissä kasvaneet lapset suhtautuvat päihteisiin ennemminkin kielteisesti. Päihdeperheessä kasvaminen voi joltain osin myös antaa vahvuuksia elämään. (Peltoniemi 2006.)

> *”Perinteisen miehen kohtalon/ Halus välttää poika tuo/ ”En koskaan osta kirvestä/ Enkä koskaan viinaa juo/ Muuten juon talon – –” (Eppu normaali: Murheellisten laulujen maa)*

Perheiden ongelmat ja hajonneet perheet

Harmaita asioita piiloutuu perheisiin ja koteihin – kaikenlaisiin perheisiin. ”*Meillä on suljettujen alueiden ja yhteisöjen kalliimmat asuinalueet, joissa asioita tapahtuu, mutta ne ovat piilossa. – – Siellä on ollutkin perheessä kaikenlaista pahoinvointia aiheuttava, mihin nuori on reagoinut tosi kauan. Mutta kun on puhuttu sellaisista yhteiskuntaluokista, joissa ei ehkä ole odotettukaan tapahtuvan mitään – –*” (ehkäisevän päihdetyön koordinaattori). Juomistavat ovat merkittävä parisuhteen yhdistävä tai erottava tekijä (Birditt, Cranford, Manalel & Antonucci 2016). Eronneiden yleisimpiä ristiriitojen aiheita olivat olleet puolisoiden erilaiset arvot ja elämäntyylit, puolisoiden väliset keskustelut, vapaa-ajan käyttö sekä läheisyyden ja tunteiden ilmaisu (Kontula 2013). Tarkoittaako vapaa-aika kosteaa aikaa, toisin sanoen ”mitä muuta sitä työttömänä tekisi kuin dokaisi ilokseen” voi olla jonkun ajatus, kun sen kautta löytää iloa päiviin ja ravintolasta seuraa.

> *”On nainen ratissa kyyneleitä keräillen/ Työpäivän lopussa mies soittaa humalasta heräillen/ Nainen ajaa kotiin itseään etsien/ Mies eli ennen yksi päivä kerrallaan/ Nyt yksi minuutti voi kaiken ihan täysin kadottaa/ Kohta on taas kaikki irrallaan/ – – On nainen ratissa kyyneleitä keräillen/ Ei kukaan kotona oota/ hän tekee u-käännöksen/ ja nousee autosta huutaen/ on sade lakannut /Tie loistaa hohtoa/ aurinko laskee ja nainen laittaa vikan röökin palamaan/ on vapaa tekemään mitä vaan”* (Haloo Helsinki: Vapaus käteen jää)

Nuori voi reagoida ”huonosti hoidettuun” hyvin riitaisaan eroon päihteillä. Vanhempien heikot kommunikointiyhteydet eronkin jälkeen tuovat stressiä lapselle. ”*Kun on kahta kotia, toisesta kuullaan tiettyjä asioita, toisesta toisia ja tietyl taval sä oot välimaastossa, se antaa aihetta lääkitä tietyl tavoil sitä omaa oloa, kun pitäs valita jompikumpi vanhempi ja ei haluta vallita niit vanhempia.*” (nuorisonohjaaja).

Kultalusikalla tai ilman kohti aikuisuutta

Ammattilaiset korostavat useasti nuorissa olevan luontaisesti kehityspsykologiselle vaiheelle ominaista suurta viisautta ja rohkeutta. Heistä suurin osa ajattelee tekevänsä paremman maailman ja uuden maailman, valitsevansa viisaammin kuin vanhempansa tai ne lauluissa kuvatut perinteiset suomalaiset. Vanhempien ongelmat eivät määrää automaattisesti lasten myöhempää hyvinvointia. Lapsuuden elinolot ovat voimakkaasti yhteydessä myöhempien elämänvaiheiden hyvinvointiin, mutta tutkimustulokset eivät tue käsitystä siitä, että ihmisen hyvinvointi määräytyisi ennalta lapsuuden olosuhteiden perusteella. (THL 2016.) Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden ehkäisemisessä

tarinoiden ammattilaiset tekevät tärkeää työtä tukemalla nuoria ja heidän pärjäämistään.

Hedelmällinen ja kostea maaperä: bailaamista, ystävien kokoontumista ja hauskanpitoa värivaloissa

> *”Kansa laulaa ja taputtaa ku Liiga räppää, naulaa ja nakuttaa/ Luvataan tinttaa, kurlataan kirkkaal/ Täs jengis ei yksikään humalaa pilkkaa/ Jos tekee tänään mieli vetää pari, ni siin on sit turha sievistellä, Jani/ Jos veri vetää, veri vetää/ Ei muutaku läträämään eli vetään/ Älä anna hyvän nousun hyytyy/ Ei ryyppy miestä kaada jos ei mies kaada ryyppyy – –”* (Cheek: Sokka irti)

Kulttuurimaisema on rehevää, hedelmällistä ja kosteaa, ja maaperän kivilaji kestää rapautumisen aiheuttamaa kulutusta muita kivilajeja paremmin.

Kun on hyvä porukka koossa, yhteenkuuluvuuden vahvistaa ryypyt. Osalla nuoria päihteet ovat kaveripiirin yhteinen ajanviettotapa. Joissain kaveripiireissä on tapana ottaa reilummin, ja se on kaikille ryhmään kuuluville kirjoittamaton normi, että vedetään usein kännit. Toivottavaa olisi, että humaltuminen tapahtuisi suhteellisen samaan tahtiin. Ei annettaisi hyvän nousun hyytyä, jotta kokemus olisi kollektiivinen. ”*Voidaan yleistää, että päihteet liittyy kavereihin, kaverisuhteisiin ja kavereiden kohtaamiseen. Harvassa on nuoret, jotka kertovat, että päihteet yksin käytettynä kiinnostaisi*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Jos päihteet liittyvät tilanteisiin, joissa kaveripiirissä käytetään, on todennäköisempää, että itsekin silloin käyttää ja saattaa tulla sekoilujakin. ”*Sosiaaliset tilanteet kuten koulun päättärit tai vappu, silloin on tyypillistä, että nuorisojoukko on kasassa. Silloin kaikenlaiset nuoret saattaa käyttää päihteitä tai kokeilla niitä.*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja).

Nuoret hyväksyvät ylilyönnit ja vastuuttomuuden nuoruudessa – se on elämänvaihe tai vaikka yksi kesä elämästä, jonka jälkeen ajatellaan siirryttävän vastuullisemmaksi aikuiseksi.

> ”Vaikka selitykset alkaa ontumaan, mä en ota morkulaa/ Tän kesän läträän, mä vedän *häppää/ Tallaan omaa polkua/ Sokka irti, mä vedin päivin öin/Läträsin vaan kesän, duunit laiminlöin. – –”* (Cheek: Sokka irti)

Juhlimiselle ja sen rajaamiselle on suunnitelma, joka liittyy elämän eri vaiheisiin. Vastuuntunnon ajan uskotaan koittavan aikuisena, kun saadaan lapsi ja kumppani rinnalle. Entä jos se ei koitakaan, ja silloin nuoruus vain jatkuu ja jatkuu? ”*Sit tulee syitä, miksi vastuunotto ei kasva. Et nuoruus vaan pitkittyy, johtuu vaikka työn tai koulutuksen puutteesta. Niillä tietty päihteiden käyttöki sitte lisääntyy*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja).

Kaikki nuoret eivät tarvitse juhannusta, että voisi ottaa kunnolla. Siinä mielessä he kumoavat perinteisiä tapoja olla päihtyneenä juhlan takia. Käyttö on valitettavasti arkipäiväistynyt ainakin osalla nuorista, kertoivat ammattilaiset. Kenelläkään nuorista ei ole tavoitteena tehdä mitään liian typerää, mikä seuraisi hankaloittavana riippana aikuisuuteen asti. Ammattilaisten mielestä nuorten käytös on melko riskialtista tuon tavoitteen ylläpitämiseksi. Humalajuominen on niin ”sikamakeeta”, että mahdollinen paha olo ei edes sitä estä. Darra menee ohi kärsimällä, jos tärkeitä velvoitteita ei ole tai ne vain pystyy suorittamaan jotenkin.

> *”Humalan hakusta juomista Jumalan halusta huomista/ Mä join salmarii tuopista/ Ne tuo mulle rekalla kultaa Ruotsista/ Turhaan rupeet Koutsille värjää/ Ettet pimenny eilen märkään/ Joka mestassa pimeitä bileitä/ Juodaan rahat perintötileiltä/ Tääl on joka päivä juhannus/ Ja mä oon selvä ku aamunen puhallus/ Meil päi juodaan suoraa hanoista/ Bileet pidetään vaik kerrostaloissa/ Viis sataa kurkusta illassa/ Miks viina ei voi olla ilmasta/ Aamul sormet kitalakeen/ Tää vaa on sikamakeet – –”* (JVG: Häissä)

Päihteiden käytössä eivät nuorilla ensisijaisesti vaikuta terveydelliset seikat ja niihin kohdistuvat riskit, vaikka juomisen epäterveellisyys tiedetäänkin. Alaikäiset nuoret ovat myös melko välinpitämättömiä laeista, eivätkä ne estä nuorta käyttämästä päihteitä. ”*Jos ite oon joskus vedonnut lakiin, niin se on kyllä yks huonoimpia argumentteja mitä voi nuorten kanssa käyttää.*” (pienkodin ohjaaja). Nuorten itsensä mielestä juomisessa on selkeät omat sääntönsä, eikä monikaan pidä sitä hallitsemattomana, kun ”tatsi” on hallussa. Useimmat nuoret pitävät käyttöään vastuullisena, jos hommat hoidetaan.

> *”Mä oon öissä töissä, en missää myymälöissä, ha!/ Vähän jäissä, pienissä häissä/ Aamuun asti, vaikka aamulla on matsi/ Onneks meillä on tatsii/ Vähän jäissä, pienissä häissä – –”* (JVG: Häissä)

Kaikki sileeksi

Juhliminen antaa nuorille mahdollisuuden vahvistaa ystävyyssuhteita ja itseilmaisua. Nuoruus ikävaiheena antaa mahdollisuuden kokeilla ja olla vastuuton esimerkiksi rahankäytön suhteen, ”vaikka viis sataa illassa”. Holtittomuus sallitaan hiljaisuudessa. Alkoholin tiedetään olevan kallista, mutta halua pitää hauskaa ja olla hyvässä jengissä mukana menee rahan edelle. Sosiaalinen paine vie mennessään. ”*Porukka saa mukaan, ja sinäkin päivänä, kun oli ajatellut, että ei käytä, mitään niin lähtee mukaan, koska muutkin.*” (palveluohjaaja).

> *”Hikoile hikoile/ oloja tilojen pidelly vedelly joukoissa vikojen/ pimeenä vintti kotona ininää kun tilit on menny gilletten siliäks/ Ei minimillä kun karkaa keula/ kohti taivast lainvastast/ aamuyöstä jo valoisa peura (jägermeister)/ ei matka tapa vaan se seura – –”* (Teflon Brothers: Pämppää)

”*Jotka hyvin varhain lähtee opiskelupaikan perässä, ja ei tiedä kaupunkia, tunne yhtään, eikä tunne täältä välttämättä ketään. Ehkä yksinäisyyttä, juurettomuutta, mikä sit voi näyttäytyä arjessa.*” (palveluohjaaja). Nuoren lähtiessä opiskelemaan yleensä vastuu kasvaa ja ympäristö muuttuu. Ammattilaiset kertovat, että omaan asuntoon muuttaessa nuorille tulee suuri vastuu omasta taloudesta ja elämästä usealla osa-alueella. Kaikilla ei ole perheestä opittua vastuullista mallia elämän pyörittämiseen. Uusissa tilanteissa ja ympäristöissä oman porukan löytäminen on kaikkein tärkeintä, ja kun kyse on ihmisen luontaisen tarpeen ”olla jossakin mukana ja kuulua johonkin” tyydyttämisestä, ei välttämättä tunnisteta porukkaa yhdistävää liimaa (päihteitä) tai yhdessä toimimisen tapaa (juhliminen). Eli ei välimatka ole se ratkaiseva ”tie rappiolle”, vaan seura. Porukan ”liima” voi tuoda nuorelle mukanaan tukun ongelmia, mikä vaikuttaa esimerkiksi asumiseen ja talouteen. Kaikilla nuorilla ei ole käsitystä, mihin kaikkeen tulojen pitää riittää. ”*Ja sitten vipataan toisille, lainataan ihmisiltä. Ollaan velkaa kaikille. Joku summa sinne, toinen tänne, puhumattakaan pikavipeistä*” (palveluohjaaja). Kun on rahaa, ollaan taas valmiita juhlimaan.

> *”Ja, ja, ja nyt oon valmis taas juhlimaan/ Kallistan kuppia, kallista kuplivaa/ Meil on koossa hyvä jengi tänään siis otetaan ensimmäiset ensihätään – jep!/ Ei oo väliä, mitä lysti kustantaa/ Se kyydis pysyy, joka kyytiin uskaltaa/ Jos tuntuu, niin mukaan vaan/ Ai että kuin on taas mukavaa – –”* (Cheek: Liekeissä)

Sattuu ja tapahtuu

Mukavakin voi päättyä ikävään, ja ainakin kaikki hauska päättyy aikanaan. Aina juhliminen ei mene suunnitelmista huolimatta hauskanpidon merkeissä, vaan sattuu ja tapahtuu, tulee tehtyä jotain hölmöä, saattaa tulla pettymyksiä, ja sitten ei olekaan enää niin hauskaa. Yhdessä ajateltu hauskanpito ja ”meidän jengikin” voi joutua riitoihin ja ihmissuhdesotkuihin. Päihteiden käytöstä voi myös hajota hyväkin porukka. ”*Tietyl taval on noloa, kun selvänä, mut sit kun on otettu viinaa ja hölmöillään, niin se on ehkä hauskaa, sallitumpaa.*” (nuorisonohjaaja). Moka aiheuttaa ainakin hetkellistä syyllisyyttä ja häpeää, kun hauskanpito on epäonnistunut.

> *”En tiedä mitä tapahtuu en tiedä mistä herään/ tajuun etten tunne koko kaupungista ketään/ ei jääny yhet yhteen/ mitä mä nyt teen/ on faija taas ylpee (hienosti poika)/ omalla lomalla/ somassa pienessä/ miten meni noin omasta mielestä – –”* (Roope Salminen: Madafakin darra)

Mokista tulee myös yhteistä hauskaa. Nuorten päihdekulttuurin ilmiöihin kuuluu kavereiden kesken muistelu ja yhdessä nauraminen sattuneille jutuille. ”*Se on sankaritarina, mitä enemmän on pystynyt juomaan*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Kännitarinat vahvistavat me-henkeä ja porukkaan kuulumista.

Kännissä tehdyt mokat saadaan kaveripiirissä ammattilaisten kokemusten mukaan herkemmin anteeksi. Nuoret pystyvät myös pohtimaan tekemiään mokia ja syy-seuraussuhteita jälkeenpäin ainakin aikuisen tuella. ”*He usein rupee itekin oivaltaa, et mikä johti siihen, että usein seuraus jostakin, ja näkevät mikä juttu siellä taustalla on, ja moni kokee sen, että se ei ollut välttämättä hyvä juttu, mutta auttanut siinä tilanteessa. Oppivat näkemään miten se tilanne ois voinut mennä, miten lähteä kulkemaan sitä kohti, kuin unohtaa päihteen kanssa.*” (nuorisonohjaaja). Vakaa aikomus on, että ei ikinä, mikä on suomalaisessa juomakulttuurissa enemmän vitsi.

> *”Täs on ollu vähän kaikenlaista jyystöö/ viis päivää ihan luokatont’ ryystöö/ mä lupaan et ei ikinä/ ei ikinä enää/ ei ikinä/ ei ikinä/ Mä vihaan tätä madafakin’ darraa/ tasottavil koitan huijata karmaa/ mä lupasin/ ei ikinä/ ei ikinä enää/ ei ikinä/ ei ikinä – –”* (Roope Salminen: Madafakin darra)

Paineiden ja estojen purkaminen

Nuoren aikuisen yksi kehitystehtävä on löytää rinnalleen kumppani. Nuoren tarpeena on saada seksuaalisia kokemuksia. Alkoholi rentouttaa ja antaa rohkeutta lähestyä

kiinnostavaa henkilöä. Harkinta häipyy teoista ja sanoista. Päihtyneenä tunteet koetaan voimakkaina, niin kuin itku ja ihastuminen. Juhliminen nostaa mielialaa hetkeksi, millä saadaan alakuloa ja paineita helpottamaan. ”*Kaikki tää kiire ja hektisyys ja vaatimustasot luo paineita nuorille ja sitä kautta pahoinvointi ehkä lisääntyy. Ja semmoinen ahdistuneisuus…*” (pienkodin ohjaaja). ”*Juominen on niin vahvasti osa sitä biletyskulttuuria*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Bailaamainen koetaan harmittomana hauskanpitona.

> ”*Mie oon pikkasen poikki/ Ja mä tulin tänne bailaa/ Mä tulin tänne bailaa/ Mä tulin tänne bailaa/ Mä tulin tänne bailaa – –/ Aa, ja pöydät täyteen/ Maailma aukee, estot lähtee/ Aa, ja sylkee vaihtuu/ Itketään kun siltä tuntuu/ Uudet hoidot pilkun aikaan/ Täältä pois mut kantakaa /Aa, ja pöydät täyteen/ Aina kun flippaan, peto on irti – –*” (Antti Tuisku: Peto on irti)

Sosiaalinen media ja digitaalisuus

Nuoret elävät livenä ja digitaalisessa maailmassa. He seuraavat maailman menoa lähinnä verkosta, pohtivat ammattilaiset. Sosiaalisessa mediassa (some) elää myös suomalainen päihdekulttuuri. Nuoret käyttävät somea kaveripiirin ja tuttujen kanssa keskusteluun, sitä kautta viestitään esimerkiksi halusta lähteä juhlimaan tai pelkän kuvan lähettämällä voi viestiä sijaintinsa, tekemisen tai tekemättömyyden. Nuorille yhteenkuuluvuuden tunne ja ryhmään kuuluminen on tärkeää, ja somea käytetään välineenä näiden edistämiseen. Ollaan siellä palveluissa, joissa muutkin ovat. (ebrand 2016.) ”*He ovat yhteydessä toisiinsa snapchat:lla ja kaikella kaiken aikaa. – – WhatsApp-ryhmässä joku kertoo, et mis ne on ja sit mä meen sinne.*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). ”*Joo, kyllä ne viestittää aika nopeel aikatulululla, et missä on bileitä*” (nuorisonohjaaja).

> ”*Duunista palaan mä illalla, ois tarkotus himassa chillailla/ Mut sitä tiettyä hammasta kolottaa/ vituttaa ja päätäkin jomottaa/ On aika soittaa naapurin Allulle/ Lähdetäänpä parille kaljalle – –*” (Stig: Ryyppy)

Nuoret aikuiset jakavat somessa paljon kuvia hetkistä ystävien kanssa, ja usein kuvissa on alkoholijuoma mukana kertomassa, että kyseessä on hauskanpito, juhlat.

> ”*Oon niin taikuri/ et bileistä sun naine hävii/ otan kuvii itestäni enemmä ku spaidermäni/ mä tägään niihin Antti Tuiskun kaa/ ketä ne on, ei tartte muistuttaa/ aika on rahaa, mä tarviin lainaa/ piti olla puolelt, on varttii vailla/ duunit o ohi, nyt me saadaan bileet/ otan naaraan inee joka on vaaralline/ fuck it lähe mukaan ni meitsi tarjoo/ kaupunki nukkuu mut meitsit valvoo/ laadi daadi we like to party – –*” (Antti Tuisku feat. Nikke Ankara: Party)

Alaikäisetkin ottavat bilekuvia, mutta he osaavat salata kuvat paremmin kuin ennen. Kuvia ja sisältöä ei jaeta tuntemattomille ja julkisesti. Nuoret keskustelevat mieluiten sosiaalisessa mediassa yksityisissä keskusteluissa ja tutuissa pienryhmissä. (ebrand 2016.)

Päihteiden käyttö välittyy pääsääntöisesti kuvista sallivana ja ihannoivana. Valtaosa nuorista aikuista uskoo arkiympäristön kuten somessa olevan median ohjaavan päihteiden pariin. (Preventiimi 2017.) Somessa pääsääntöisesti luetaan ja katsotaan erilaisia sisältöjä. ”*Ne hakee tietoa kokemuksista, että mitä joku on kokeillut tai miltä on tuntunut tyyppisesti. Et some näkyy tiedon saamisena*” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Verkossa nuoret saavat olla vertaistensa kanssa ja itsenäisesti. Verkko on tiedonhaun väline. Nuorten lukema tieto ja saamat viestit jäävät nuoren oman oivalluksen ja ymmärryksen varaan, tai niitä pohditaan vertaisryhmissä. Aikuiset pääsevät mukaan verkkotapahtumiin usein vielä enemmän reaalimaailmassa. Nuorten ajanviettotapoihin kuuluu musiikin ja muiden sisältöjen kuuntelu sekä katselu esimerkiksi YouTuben ja Spotifyn kautta. Ammattilaisten mielestä musiikin ja idoleiden myönteinen ja ihannoiva suhtautuminen päihteisiin vaikuttaa nuorten asenteisiin ja tekee käyttämisestä sallivampaa, antaa malleja sekä tekemisen tapoja.

> ”*Party papiidipaadi/ hyvää yöt ja laadi daadi snäppi kii/ letti minttiin/ lappiboi ei hiffaa stadii/ mitä hän höpötteli ku duunista kotia körötteli/ oli ylitöitä/ pitkii öitä ku sumussa pyristeli – –*” (Antti Tuisku feat Nikke Ankara: Party)

Ainako överit vaiko sopivasti?

Kohtuullisuus päihteiden käytössä tarkoittaa sitä, että pystyy hoitamaan elämän osa-alueet ilman häiriöitä. Jokaiselle nuorellekin kohtuus tarkoittaa eri asiaa. Tavoitteet ovat jokaisen henkilökohtaisia. ”*Niin, mikä se nyt on kohtuus kellekin*” (palveluohjaaja). Nuorilla aikuisilla on haasteita käyttää päihteitä kohtuudella (Preventiimi 2017). Nuoret tietävät päihteissä olevan hyviä puolia, mutta samaan aikaan myös huonoja. Päihteet yhdistävät ja rikkovat, jos kultainen keskitie ei ole hallussa. Suomalaisessa päihdekulttuurissa elää vahvana humalajuominen, ja lähes jokaista, joka sanoo lähtevänsä juhlimaan, epäillään helposti ylilyönnistä ja kännin vetämisestä. Alkoholin käyttämistä liitetään työmatkoihin tai koulutuksiin, kun ollaan poissa kotoa.”*Nyt kun me ollaan täällä [koulutuksessa] työntekijät, niin nuoret oli heti, että siellä te ootte tenuttamassa. Se puhe menee aika nopeesti siihen, että tottaki te ootte, koska te ootte*

täysi-ikäisiä. Se ajatusmalli menee nuorilla siihen” (nuorisonohjaaja).

Jos kertoo olleensa juhlissa tai kavereiden kanssa jossain hengailemassa, vaikka yön yli reissulla, helposti kuulija veistelee puheissaan huumoria käyttäen, että ”tietysti on ’törpötelty’ viinaksilla ja on mennyt yli”. Varsinkin, jos kertoja ilmoittaa vielä olleen erityisen hauskaa. Niin nuoret kuin aikuiset syyllistyvät piikittelyyn ja samalla tuovat esiin omia ennakkoluulojaan ja ajatusmallejaan.

> *”Kotipihalla mä törmään herraan naapurin hyvät huomenet mä sillekin kai kajautin/ Se sanoi ’juoppolalli nousee ojasta’/ Ja pitihän mun sille sitten tokaista: Ei se vielä retkuksi tee jos vähän renttuillaan/ Joka muuta väittää sille sanon terve vaan ja lähden juhlimaan – –”* (Martti Servo feat. Napander: Viikonloppu)

Nuoret viestivät, että aina pikkurenttuilu, esimerkiksi baarissa käyminen ja juhliminen, eivät tee juoppolalliksi. Ammattilaiset miettivät, että ulkoiset oletukset voivat yllyttää toimimaan juurikin oletusten mukaan (antaa luvan jatkaa renttuilua), jotta saisi hyväksynnän ja olisi oletetun asenteen ja normin mukainen.

Mäkien ja vaarojen maisema-alue: kuka olen, mitä olen ja mihin kuulun?

> *”Rautatieasema maanantaina ruuhkaisa/ Kaikilla tuntuu olevan kiire ja suunta/ Mä oon ulkopuolella vaik seison sisällä/ Jos oon jo kotona miten voi olla koti-ikävä/ Mitä tarkoittaa jos ei tarinaan kuulu/ Jos puhaltaa ikkunaan mut se ei ees huurru/ Onko tää kaupunki täynnä elävii kuolleita vai katselenko kuvaa rajan toiselta puolelta/ Jos mä oon oikee miks kadulla mun läpi kävellään/ Jos oon oikee miksen muista omaa nimeänikään/ Kai mä hengitän – –”* (Sanni: Jos mä oon oikee)

Kulttuurimaisema on aaltoileva, mäkinen ja kaunis.

Ammattilaisten tarinoissa kuulsivat lävitse nuoruuden kasvutehtävien haasteet. *”Nuorille on hirveen tärkeetä, että heitä kuullaan, miten heillä on tilanne lähtenyt liikkeelle, ja joku, joka kuuntelee aidosti.*” (nuorisonohjaaja). Nuoruusiän kehitystehtävä on identiteetin rakennus. Nuori pohtii paikkaa elämässään, ja välillä olo voi tuntua ulkopuoliselta, ihmiset kävelevät ohitse. Kaukaiselta tuntuu ajatus olosta oman elämän seppänä. Nuori miettii tulevaisuutta ja sellaisen tarinan rakentumista, joka olisi omannäköinen ja antaisi paikan yhteiskunnassa. Konkreettisesti se tarkoittaa esimerkiksi koulutus- ja ammattivalintaa, ystäväpiirin vakiinnuttamista ja oman kehonkuvan selkiyttämistä, millaisena oma fyysinen olemus koetaan. Nuoret aikuiset haluavat olla jo itsenäisiä, tulla toimeen omillaan ja irtaantua nuoruuden kodista. Samalla he tuntevat koti-ikävää, hakevat turvaa ja riippuvuutta toisesta ihmisestä, tuntevat halua tulla huomatuksi ja kohdatuksi. Nuoret tarvitsevat kuuntelijaa, joka kohtaa heidät. Läheisyyden ja itsenäisyyden hakeminen ovat nuoruuden suuria ratkaistavia kehitystehtäviä. Jos jokin tehtävistä epäonnistuu, voi nuoria kokea yksinäisyyttä ja eristäytyä sosiaalisista verkostoista. Kehitystehtävät tuovat nuoren elämään suojaavia ja riskitekijöitä. Suojaavat tekijät tukevat nuoren turvallista kehitystä, ja riskitekijät taas ovat asioita, jotka lisäävät päihteisiin liittyvien ongelmien todennäköisyyttä. (Normann, Odell, Tapio & Vuohelainen 2016, 10–11.) Seuraavassa käydään läpi tarinoissa esiin tulleita tekijöitä, jotka voivat olla sekä suojaavia että riskejä tuovia.

Lähiyhteisöt

Lapsuudesta ja kotoa saa mukaan asioita, jotka ovat nuoruuden kasvuprosessissa vahvuuksia tai heikkouksia. Perheen ja kodin merkitystä käsittelin jo aiemmin tässä artikkelissani. Oman itsensä etsiminen aktivoi pohtimaan oman elämän polkunsa rakennusaineksia. Esimerkiksi Vesala sanoittaa sielunmaisemaa pienistä kylistä kasvuyhteisöinä, joissa vain samanlaiset toimintatavat olivat hyväksyttäviä ja ympäristö toimintatapoineen päihdemyönteinen. Erilaisuus olisi ollut ulkopuolisuutta. Nuoruuden valinnoissa näkyvät lapsena ympäristöstä saatu itsetunnon vahvistus ja ajattelumallit toiminnassa oman elämän kulun rakentamisessa: Onko uskallusta tehdä omia valintoja? Onko oikeus olla eri mieltä, ja saanko rakentaa omanlaista hyvää elämää? Vai jatkanko oppimaani, esimerkiksi kapakkamyönteistä toimintatapaa. Löydänkö nuoruudessakin ravintolat vai muita tekemisen ja olemisen paikkoja? Saanko toteuttaa asioita, joita itse haluan tehdä ja joista unelmoin, vai lytätäänkö haaveeni?

> *”Sä oot mun ainoa kun ei oo toistakaan/ Nyt ei vaan haaveet riitä mä kaipaan toimintaa/ Mä synnyin siellä missä tytöt ei soita kitaraa/ missä ajatukset täytyy liittää jonkun agendaan/ Lähdetään saunan taakse käymään/ Mä synnyin siellä missä tytöt ei soita kitaraa/ missä iltalenkki päättyy koiran kanssa kapakkaan/ Lähdetään saunan taakse käymään – –”* (Vesala: Tytöt ei soita kitaraa)

Yksin tuhansissa tunteissa

Nuoret tarvitsevat apua ja tukea aikuisilta sisimpänsä ymmärtämiseen, tukea omien tunteiden kuohunnassa, vailla kritisointia ja mitätöintiä. *”Nuori saa tulla kuulluksi, ei se, että miksi sä nyt jäit kiinni kaikesta tyhmästä ja kaljoittelusta, vaan mitä sulle kuuluu, mitä siellä taustalla on.*” (nuorisonohjaaja). Nuorissa on voimaa, mutta samalla myös voimattomuutta, mikä tekee nuoruudesta ainutlaatuisen moniulotteista. Järki toimii, mutta tunteet eivät. Kasvamisen tueksi tarvitaan säätelyapua ja inhimillisiä kohtaamisia.

> *”Valintojen maailma/ Tuijotan tienviittoja/ Oikee vaatii luonnetta/ Väärä on se hauska/ Puolikas tupakka/ Sisko en oo viel koukussa/ Hei ketä mä huijaan?/ Lopetan taas huomenna/ On lattialle hajonnut vaasi/ Nuoralla kävelevä sabotaasi/ Täytyy leikkaa et voi liimata/ Ja vuotaa et voi oppia – –”* (Sanni: Supernova)

Ammattilaiset kertovat, miten nuoret helposti sulkevat sisälleen yksinäisyyden kokemuksen. Kaikesta ei voi, eikä pidä, selvitä yksin. *”Moni nuori tarvitsee nuoruusiän eri vaiheissa erilaista tukea.*” (palveluohjaaja).

> *”Kun mä oon juonu liikaa eikä ole enää hauskaa/ Kaadat vettä mun lasiini sanot että se on viinii/ Ku elämä on vähän rankkaa/ Viet mut jäätelölle rantaan/ Kun putoon asfalttiin ni sä oot mun trampoliini – –”* (Sanni: Trampoliini)

Elämän viedessä eteenpäin tapahtuu elinympäristössä muutoksia, jotka voivat konkreettisesti aiheuttaa suuria muutoksia ystäväpiiriin ja lähiverkostoihin. Ihmiset eivät ole enää niin lähellä, ja etäisyys haastaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja turvallisuutta. Aikuistumiseen liittyvät ympäristön muutokset pakottavat etsimään omaa sosiaalista paikkaa uusissa ympäristöissä ja samalla itseään itsenäisenä ihmisenä, joka pärjäisi. Oman paikan etsiminen ei aina ole helppoa, ja valinnat voivat olla vaikeita tai vääriä. Muutoksissa tarvitaan rohkeutta, uskallusta ja luottoa itseensä, ”olen hyvä tyyppi ja kelpaan”. Valinnat voivat joskus hävettää ja nolottaa, eikä niistä ole helppo puhua kaukana oleville tärkeille ihmisille. Oma olo voi nuoresta tuntua heiveröiseltä, kun pitäisi pärjätä ja haluaisi tulla kohdatuksi pärjäävänä. Samassa nuoressa on pieni ja suuri ihminen olemassa. Pientä peitetään ja suuri näkyy päällepäin.

> *”Mun ajatukseni jos joku kuulis/ Kuoren alla jotain muuta kun luulis/ Mut mä hymyilen kauniisti/ Ja saan kaiken anteeksi/ Mun haavoja/ Mä haluun vaalia/ Voit koittaa ne parantaa/ Jos sulla on aikaa/ Näitä arpia kuin kuita avaruudeltaan/ Ei pysty piilottaan/ Ne pimeessä hohtaa/ Kuin supernova – –”* (Sanni: Supernova)

Selvin päin hauskaa

> *”Miks pitää olla niin sairaan cool, ei mikään miltään tunnu/ Kunnes vessaan sammut/ Sydänsurut pyörittää jo liian monen elämää/ Miten niitä lääkitään/ Viikonloppuna voit taas nollata/ Sun tunteet tai niin sä luulet/ Eikä kukaan nää, mitä käy läpi pään/ Kun kyynelii peittää glitteri”* (Ellinoora: Glitteri)

Biisi jatkuu: *”Me ollaan vielä lapsia, aikuisten kokosissa vaatteissa. Miksei missään kerrota, ei virhettä virheellä korjata.*” Sanat kertovat nuoruuden herkkyydestä ja tarpeesta tulla kohdatuksi pienenä suurena, jossa on vielä paljon heiveröisyyttä. Biisi herättää bailusukupolvessa toisenlaisia ajatuksia, joita on vähemmän kuultu. Oikeassa elämässäkin näin ajattelevia nuoria on etenevässä määrin. Ammattilaiset kertovat nuorista, jotka kyseenalaistavat juhlimista päihteiden voimalla eivätkä näe sille tarvetta omassa elämässään. Glitteri on myös aito sukupolvitarina, jossa coolius ja pinnallisuus kyseenalaistetaan eikä bilettämistä pidetä ratkaisuna tunteiden käsittelyyn nuoruuden kuohunnassa. Kappaleessa pyöritään pelkojen, paineiden, odotusten ja uskalluksen tunteiden vallassa, juuri siinä nuoruuden ja aikuisuuden välillä. Krapula tuodaan esiin surullisena olotilana ihannoinnin tai naureskelun sijaan. Glitteri ei olekaan enää aamulla niin hohdokasta – glitterillä ei ole voinut peittää tunteita, vaan ne ovat edelleen olemassa. *”Positiivista huomata, että nykyään ajatellaan, että voi olla selvin päin. Kaveripiirissä hyväksytään se. Silloin 15 vuotta sitten sitä ei hyväksytty. Kyseenalaistettiin tosi vahvasti*” (pienkodin ohjaaja).

Nuoruudessa on paljon energiaa, vallattomuutta ja ensikertaisuutta, mikä tuo iloa elämään ilman päihteitäkin. Iloa tuovat esimerkiksi kaverit, ihastumiset, idolit ja harrastukset, joissa opeteltavissa taidoissa pääsee olemaan hyvä ja onnistumaan. Samalla kuuluu johonkin porukkaan. Nuoruus on siedettävämpää vertaisten kanssa.

> *”Nyt ei oo mitään hätää/ hauskaa pitää pitää tänään, meil oli paljon sitä swägää/ ettei oo mitään lisättävää/ huomisest ei kukaan mindaa/ kovemmalle kun vaa musaa laittaa/ täysille se vielä tullaan painaa,/ ja säki vielä lähdet mukaan haippaa – – Meil on hyvä jengi koossa taas/ ei todellakaan olla synnytty oottamaan/ tää on parasta just nyt, (parasta just nyt)/ tää on parasta just nyt – –”* (Robin: Parasta just nyt)

Kaveripiiri ja toiset nuoret ovat tärkeä viiteryhmä, joka vaikuttaa nuoren terveysvalintoihin. Ammattilaiset kertovat, että tervehenkiset kaverit ja tekemisen tavat ovat nuorille tärkeitä, jotta elämässä pysyy erillään arki ja juhla. Kaveriporukassa tehdään sanattomia tai sovittuja tietoisia päätöksiä ja syntyy myös normeja, milloin päihteiden käyttäminen on hyväksyttävää. Päihteiden käyttö on ajanviettotapa, siinä missä jokin muukin tapa olla yhdessä. Ammattilaiset kuulevat harmitusta ja turhautumista

nuorilta, joilla ei ole sellaisia kaveriporukoita, joissa käyttö ei olisi aina se tapa, kun tavataan. Mitä sitä sitten muutakaan, kun yksin ei halua olla. ”Mä kysyn aina, että onko sulla ketään sellaista kaveria, kenen kanssa ei tarvitse juoda?” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja). Että nuori ei jäisi yksin.

> *”Ja sun on turha olla katumapäällä/ Sun ois pitäny sen kelkasta jo alussa jäädä/ Ei sua kukaan enää satuta täällä/ Ja mun vieres on paikka jos sä haluat jäädä/ Jos kaikki romahtaa ja tarviit olkapään/ Mä lupaan olla tääl/ Sua varten, sua varten/ Ja vaikket sä aina nää, mä olen aina tääl/ Sua varten, sua varten/ Et yksin jää, et yksin jää – –”* (Robin: Sua varten)

Tärkeät ihmiset ja asiat elämässä

Nuoren sosiaaliseen kehitykseen liittyy olennaisesti itsenäistyminen ja irtautuminen vanhemmista, ja heidän neuvojaan ei aina haluta hyväksyä. Nuoruus on raskasta myös vanhemmille, ja voimat voivat olla vähissä kapinoivan nuoren kanssa.

Nuoret kertoivat ammattilaisten suulla ihmisistä, jotka ovat nuorille tärkeitä ja tukevat heitä niissä hetkissä, kun asiat ovat solmussa ja usko omaan osaamiseen horjuu.

> *”Kerron salaisuuden kaikki kompastuu mut sit elämä jatkuu/ Ja mulla on vastuu seistä sun rinnalla/ Auttaa pitämään sut pinnalla ja kuulla ku huudat ku tekee kipeää/ Mä tuijotan sun kanssa pimeään/ Ja nyt sun pitää ite enää ottaa se askel uskaltaa tanssia varjoja vasten – –”* (Roope Salminen: Tanssi se ulos)

Tärkeät ihmiset kulkevat rinnalla nuoren elämässä, vaikka etäisyyttäkin olisi. Sosiaalinen verkosto on ollut vahva ja kantaa vaikeissa hetkissä. Pelkoa, epävarmuutta ja pettymyksiä käsitellään yhdessä puhumalla ja kohtaamalla. Nuorella on elämässä aikuisia, jotka näkevät hänet leimojen ja virheiden takaa. Nuori on paljon muutakin kuin vain lintsari, hankala opiskelija tai pössyttelijä. ”*Siirtymävaiheet [muutetaan opiskelemaan toiselle paikkakunnalle], missä myös heijastellaan sitä, että miten se perhe liittyy siihen tietynlaiseen aikaisempaan nuoruuden vaiheeseen. Sillä juurettomuudella tai juurellisuudella on siinä mielestäni merkitystä*” (palveluohjaaja). Ammattilaiset tuovat tarinoissa esiin nuorten fanaattisuuden ja täysillä elämisen asioissa. Entä kun se intohimo loppuu esimerkiksi pitkäaikaiseen futiksen tai lätkän pelaamiseen, ja yhteisö häviää ympäriltä. Onko nuorella ymmärrystä, miten liitytään uuteen ryhmään ja millaisia pääsylippuja suostuu ostamaan, ja onko vaihtoehtoja, millaisen normiston ryhmään haluaa mukaan. Silloin korostuu ympärillä olevien läheisten aikuisten tuki uusien yhteisöjen löytymisessä. Nuorilla on kohtaamisen ja näkyväksi tulemisen tarve vielä suurempi kuin aikuisilla.

> *”Ku kaikki ympärillä muuttuu enkä tiedä mitä kuuluu/ Saat jutuistani kiinni sä oot mun trampoliini/ Saat mut tunteen itseni hyväksi kun luulen että oon kauhee/ Vilkutan sulle; moikka/ En hyvästi kun nyt meen – –”* (Sanni: Trampoliini)

Avaralla alueella suunnistaminen: turvallisia reittivalintoja kohtaamisesta

> *”Anna minulle hetki aikaa/ Hetki aikaa miettiä uudelleen/ Laittaa sanat oikeaan paikkaan/ Sanoa mitä todella tarvitsee/ Ei mitään liikaa/ Ei mitään turhaa/ Vain ne sanat jotka sielua ravistaa/ Anna minulle hetki aikaa/ Kuule minua/ Kuule minua – –”* (Haloo Helsinki: Kuule minua)

Kulttuurimaisema on avara; näkyy soita, järvenselkiä ja uusia tuntureita niin kauas kuin jaksaa katsoa.

Ajalla kohdata on merkitystä enemmän kuin kiireellä eteenpäin, joka tekee kohtaajan sokeaksi. Nuoret ovat ulkoisesti aikuisia, mutta sisäisesti vielä pieniä, ja niin iso kuin pienikin tarvitsee kohtaamista. ”*Välittääkö kukaan siitä, että mitä sä teet, sillä on merkitystä. Monien suusta tulee, että ei ketään kiinnosta, ei kukaan ole mulle soittanut tai ei kukaan pyytänyt kotiin. – – Toki nuoret myös sanoo, että millaiset huudot sain.*” (pienkodin ohjaaja). Tuomitseminen ja kieltäminen voi ajaa nuoren kauemmaksi, mutta keskusteleminen ja tunteista puhuminen rakentavat nuoren ja aikuisen yhtyettä.

> *”Hei, älä turhaan jää seinän viertä kulkemaan/ Kutsuttuna juhliin kynnykselle seisomaan/ Jos katsoa sä voisit, niinkuin minä katson sua/ Sun ei koskaan enää tarvitsisi piiloutua/ Kuka opetti sua maata kohti katsomaan/ Että parempi ois varovasti rakastaa/ Älä luule että ainut oisit jota pelottaa/ Täs ois toinen, ja se toinen sua odottaa – –”* (Juha Tapio: Sinun vuorosi loistaa)

Jokainen meistä kaipaa tulla nähdyksi hyvänä toisten silmissä ja läpi leimojen. Aikuiset ovat avainasemassa lasten ja nuorten elämässä. Kuka tahansa meistä voi olla sellainen aikuinen, joka jaksaa etsiä ilmeistä syvemmälle ja löytää ulottuvuuksia, joihin muiden maltti ei riitä. Kuka tahansa meistä voi tarjota nuorelle sellaista polkua maailmassa, jossa hän voi tulla nähdyksi hyvänä itsenään muiden joukossa – ilman, että nuoren tarvitsisi hakea hyvää oloa ja hyväksyntää päihteiden kautta. Jokainen ihminen on hyväksyvän katseen arvoinen. Nuoret odottavat, että joku tulisi rinnalle, vierelle ja kohtaisi. Aikuisen tehtävä on ymmärtää missä nuori menee juuri nyt. Sen jälkeen voi vasta olla avuksi ohjaamalla, neuvomalla ja tietämällä.

> *”Kuka meidät opetti niin, pysymään hiljaisuudessa kii?/ Jos sä viitot, huomaako kukaan?/ Ja kun kupla puhkeaa, kaaosta ei voi kahlita/ Mut tänään naamiot riisutaan/ Ja koko maailma näkee sen/ Mitä sä kavahdit peitellen – – Se tekee kipeää, kun elefantin painon alle jää/ Eikä kukaan muu sitä nää/ Ja jonain päivänä se elefantti siivet saa selkäänsä/ Lentää kauas pois omiensa luo – –”* (Ellinoora: Elefantin paino)

Päihdeperheistä ei kasva välttämättä uusia päihteiden käyttäjiä, kaikki huumeiden käyttäjät eivät kuole huumeisiin, eikä hauskan pitäminen kosteasti tee alkoholistia. Ammattilaisten tarinoita kuunnellessa mietin, millaisia sormenjälkiä aikuiset jättävät nuoriin. Minkä leiman kautta kukin nuoren elämässä oleva aikuinen nuorta katsoo? Tarvitaan useita aikuisia, että katsontakannat olisivat erilaisia ja nähdyt leimat olisivat sekä hyviä että huonoja. Ja tarvitaan niitä aikuisia, jotka jättävät koko kämmenen kokoisen leveän jäljen. Ammattilaiset toivovat, että suomalaisen päihdekulttuuri muuttuisi rohkeasti sellaiseksi, että olisi lupa valita toisin. Olisi lupa valita elää sellaista elämää, jossa päihteet eivät ole osa arkipäivää. ”*Jos se käyttö ei olisi niin humalahakuista, mikä tuntuu olevan edelleen aikuistenkin keskuudessa vahvana*.” (ehkäisevän päihdetyön ohjaaja).

Hjalmar Söderbergin runo kuvaa ihmisenä kasvua ja päihdekulttuurissa kasvun erilaisten maisemien muotoutumista:

Ihminen haluaa olla rakastettu
sen puuttuessa ihailtu
sen puuttuessa pelätty
sen puuttuessa ylenkatsottu ja inhottu.
Sielu jäätyy tyhjiöissä ja haluaa olla kontaktissa
mihin hintaan hyvänsä.

Lähteet

ebrand (2016) *SoMe ja nuoret 2016*. Kyselytutkimus nuorten sosiaalisen median käytöstä. http://www.ebrand.fi/somejanuoret2016 (Viitattu 2.11.2017).

Forssell, Jarno (2007) *Tunteet haltuun musiikilla*. https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/tunteet_haltuun_musiikilla (Viitattu 20.11.2017).

Birditt, Kira S. & Cranford, James A. & Manalel, Jasmine A. & Antonucci, Toni C. (2016) *Drinking Patterns Among Older Couples: Longitudinal Associations With Negative Marital Quality*. https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/doi/10.1093/geronb/gbw073/2631996 (Viitattu 30.10.2017).

Kontula Osmo (2013) *Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä*. Väestöntutkimuslaitos – Katsauksia E 47/2013. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/54ee674b93b7e14252f2f6b279b2c49c/1509363536/application/pdf/2979010/Perhebarometri2013_web_1.pdf (Viitattu 30.10.2017).

Normann, Maria & Odell, Heidi & Tapio, Mari & Vuohelainen, Elsi (2016) *Nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö – hyppää kyytiin*. Julkaisuja, 20. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Paaso, Marika & Kaski, Heli (2012) Musiikki on äänekäs terapeutti. *Yle Uutiset* 15.11.2012. https://yle.fi/uutiset/3-6377567 (Viitattu 20.11.2017).

Peltoniemi, Teuvo (2006) *Lasinen lapsuus – elämää päihdeperheessä ja mitä voisimme tehdä*. Lapsi päihdeperheessä -seminaari, Helsinki 8.5.2006. http://www.apua.info/File/e2b14b46-0e40-4954-84cb-bf4f4ede319a/peltoniemi_ll-seminaari_080506.pdf (Viitattu 30.10.2017).

Preventiimi (2017) *Nuoret aikuiset, päihteet ja ehkäisevä päihdetyö* -tutkimus. http://www.preventiimi.fi/wp-content/uploads/sites/28/2017/03/Nuoret-aikuiset-p%C3%A4ihteet-ja-ehk%C3%A4isev%C3%A4-p%C3%A4ihdety%C3%B6-tutkimus.pdf (Viitattu 2.11.2017).

Rikoksentorjuntaneuvosto (2014) A*lkoholi ja väkivalta*. http://www.vakivallanvahentaminen.fi/fi/index/vakivallanmuotoja/alkoholijavakivalta.html (Viitattu 31.10).

Suomalainen, Ninni (2012) *Näin juomalauluista tuli poppia*. https://yle.fi/ylex/uutiset/nain_juomalauluista_tuli_poppia/3-7616766 (Viitattu 23.10.2017).

THL (2016) *Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus*. https://www.thl.fi/en/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus (Viitattu 30.10.2017).

Vauhkonen, Teemu & Kallio, Johanna & Erola, Jani (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 5/2017, 501–512. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135433/YP1705_Vauhkonenym.pdf?sequence=2 (Viitattu 27.10.2017).

Kädessäsi on *Sitä samaa(ko)? – päihdekasvatuksen soundcheck* -kirja. Mitä päihteet tarkoittavat arjessa? Millaista on päihdekasvatus nyt? Kirjan artikkeleissa pohditaan nuorten päihdekokemuksia ja päihdekasvattajien toimintaa sekä tarkastellaan yleistä asenneilmapiiriä. Pääset siis kurkistamaan suomalaisen päihde-kulttuurin arkeen ja nykynuorten kokemusmaailmaan ammattilaisten, tutkijoiden ja nuorten itsensä silmin. Teoksen ensimmäisessä osassa roolissa toimii päihdekasvattaja. Toisessa osassa keskitytään nuorten kokemuksiin, ja kolmannessa osassa seikkaillaan päihdekasvatuksen tapahtumapaikoilla. Mihin päihdekasvatus osuu tulevaisuudessa, ja millaisia johtopäätöksiä voisi tehdä nykytilanteen perusteella? Onko päihdekasvatus siltä samalta haisevaa, vai löytyykö uusi soundi, joka kolahtaa nuoriinkin?

Julkaisu antaa nuorten kanssa työtään tekeville aikuisille eri toimintaympäristöissä – kuten nuorisotyössä, kouluissa ja sosiaalityössä – mahdollisuuksia reagoida, reflektoida ja tarkistaa työnsä suuntaa. Julkaisun kirjoittajat ovat tutkijoita, lehtoreita ja nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön rautaisia asiantuntijoita.

HUMAK HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Preventiimi

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet